جغرافیه

دولسم ټولګی

د پوهنې وزارت

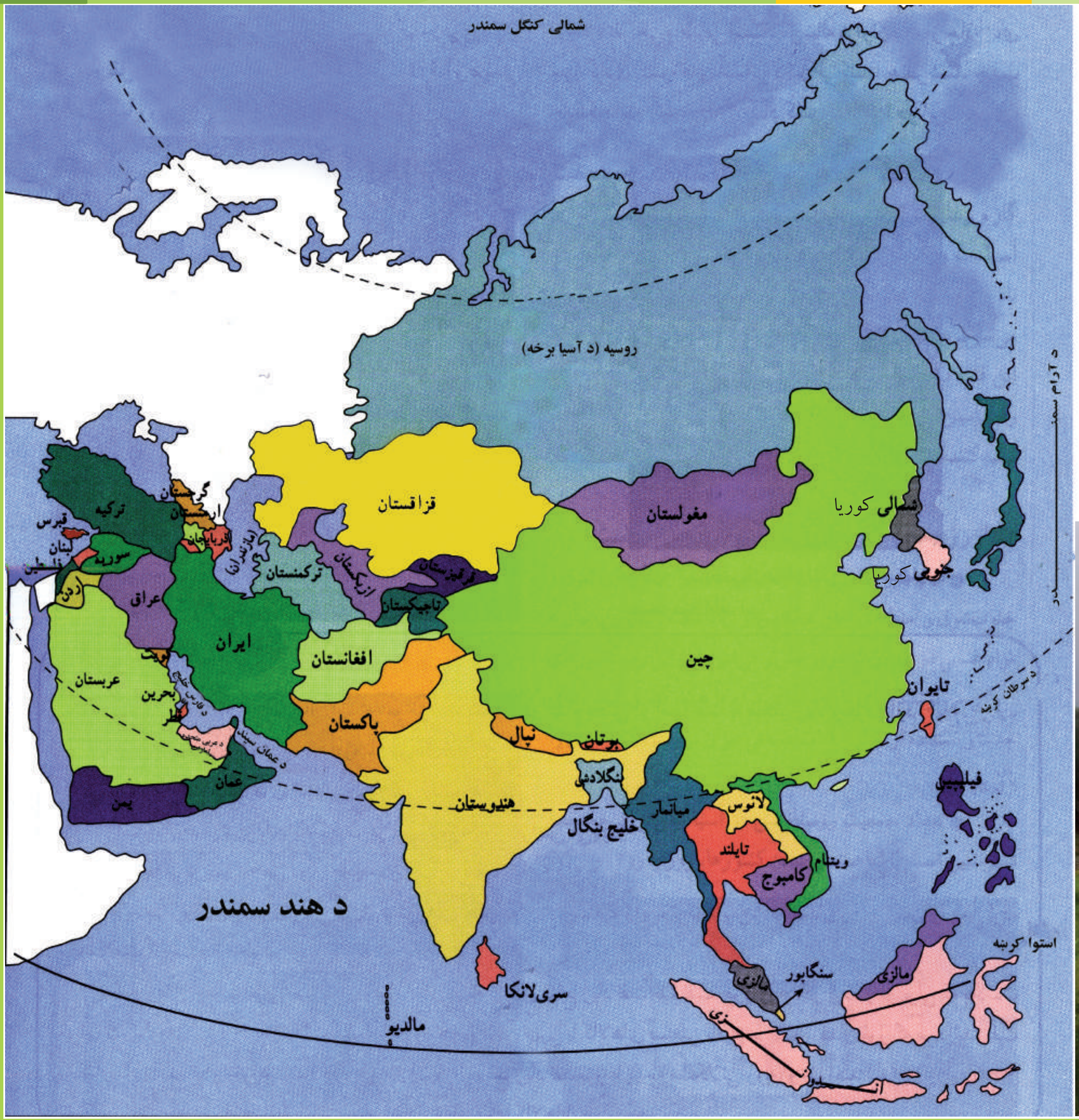

۱۳۹۸ هـ . ش

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی
دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د تورې
هر بچی یې قهرمان دی

دا وطن د ټولو کور دی
د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو
د ترکمنو د تاجکو

ورسره عرب، گوجر دي
پامیریان، نورستانیان
براهوي دي، قزلباش دي
هم ایماق، هم پشه یان

دا هیواد به تل ځلیږي
لکه لمر پر شنه آسمان
په سینه کې د آسیا به
لکه زړه وي جاویدان

نوم د حق مو دی رهبر
وایو الله اکبر وایو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحیم

جغرافیه

دولسم ټولګی

۱۳۹۸ هـ. ش

د کتاب ځانګړتیاوې

مضمون: جغرافیه

مؤلفين: د تعليمي نصاب د جغرافيې څانګې د درسي کتابونو علمي او مسلکي غړي

اډيټ کوونکي: د پښتو ژبې د اډيټ د څانګې علمي او مسلکي غړي

ټولګی: دولسم

د متن ژبه: پښتو

انکشاف ورکوونکی: د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تأليف لوی رياست

خپروونکی: د پوهنې وزارت د اړيکو او عامه پوهاوي رياست

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هجري شمسي

د چاپ ځای: کابل

چاپخونه:

برېښناليک پته: curriculum@moe.gov.af

د درسي کتابونو د چاپ او وېش حق د افغانستان اسلامي جمهوريت د پوهنې وزارت سره محفوظ دی. په بازار کې يې پلورل او پېرودل منع دي. له سرغړوونکو سره قانوني چلند کېږي.

د پوهنې د وزیر پیغام

اقرأ باسم ربک

د لوی او بښونکي خدای ﷻ شکر په ځای کوو، چې موږ ته یې ژوند رابښلی، او د لوست او لیک له نعمت څخه یې برخمن کړي یو، او د الله تعالی پر وروستي پیغمبر محمد مصطفی ﷺ چې الهي لومړنی پیغام ورته «لوستل» و، درود وایو.

څرنگه چې ۱۳۹۷ هجري لمریز کال د پوهنې د کال په نامه ونومول شو، نو د گران هېواد ښوونیز روزنیز نظام به د ژورو بدلونونو شاهد وي. ښوونکی، زده‌کوونکی، کتاب، ښوونځی، اداره او د والدینو شوراگانې د هېواد د پوهنیز نظام شپږگوني بنستیز عناصر بلل کیږي، چې د هېواد د ښوونې او روزنې په پراختیا او پرمختیا کې مهم رول لري. په داسې مهم وخت کې د افغانستان د پوهنې وزارت د مشرتابه مقام، د هېواد په ښوونیز روزنیز نظام کې د ودې او پراختیا په لوري بنستیزو بدلونونو ته ژمن دی.

له همدې امله، د ښوونیز روزنیز نصاب اصلاح او پراختیا، د پوهنې وزارت مهم لومړیتوب دی. همدارنگه، په ښوونځیو، مدرسو او ټولو دولتي او خصوصي ښوونیزو روزنیزو تأسیساتو کې، د درسي کتابونو محتوا، کیفیت او توزیع ته پاملرنه د پوهنې وزارت د چارو په سر کې ځای لري. موږ په دې باور یو، چې د باکیفیته درسي کتابونو له شتون پرته، د ښوونې او روزنې اساسي اهدافو ته رسېدلی نه شو.

پورتنیو موخو ته د رسېدو او د اغېزناک ښوونیز روزنیز نظام د رامنځته کولو لپاره، د راتلونکي نسل د روزونکو په توگه، د هېواد له ټولو زړه سواندو ښوونکو، استادانو او مسلکي مدیرانو څخه په درناوي هیله کوم، چې د هېواد بچیانو ته دې د درسي کتابونو په تدریس، او د محتوا په لېږدولو کې، هېڅ ډول هڅه او هاند ونه سپموي، او د یوه فعال او په دیني، ملي او انتقادي تفکر سمبال نسل په روزنه کې، زیار او کوښښ وکړي. د ژمنې په نوي کولو او د مسؤولیت په درک سره، هره ورځ په دې نیت لوست پیل کړي، چې د نن ورځې گران زده‌کوونکي به سبا د یوه پرمختللي افغانستان معماران، او د ټولنې متمدن او گټور غړي وي.

همدا راز، له خوږو زده کوونکو څخه، چې د هېواد ارزښتناکه پانگه ده، غوښتنه لرم، چې له هر فرصت څخه گټه پورته کړي، او د زده کړې په پروسه کې د ځیرکو او فعالو گډونوالو په توگه، او ښوونکو ته په درناوي سره، له تدریس څخه ښه او اغېزناکه استفاده وکړي.

په پای کې د ښوونې او روزنې له ټولو پوهانو او د ښوونیز نصاب له مسلکي همکارانو څخه، چې د دې کتاب په لیکلو او چمتو کولو کې یې نه ستړې کېدونکي هلې ځلې کړې دي، مننه کوم، او د لوی خدای ﷻ له دربار څخه دوی ته په دې سپېڅلې او انسان جوړوونکي هڅې کې بری غواړم.

د معیاري او پرمختللي ښوونیز روزنیز نظام او د داسې ودان افغانستان په هیله چې وگړي یې خپلواک، پوه او سوکاله وي.

د پوهنې وزیر

دکتور محمد میرویس بلخي

لړلیک

سرلیکونه **مخونه**

لومړی څپرکی
سرحدونه او اداري تشکیلات

لومړی لوست- ۱-۱ د افغانستان څلور خواوې او موقعیت ۱
دویم لوست- ۱-۲ شمالي سرحدونه ۵
دریم لوست- ۱-۳ شمال ختیځ سرحدونه ۹
څلورم لوست- ۱-۴ ختیځ او جنوبي سرحدونه ۱۳
پنځم لوست- ۱-۵ لوېدیځ سرحدونه ۱۷
شپږم لوست- ۱-۶ اداري تشکیلات ۲۱

دویم څپرکی

اووم لوست- ۲-۱ د هېواد په پرمختیا کې د نفوسو اهمیت ۲۵
اتم لوست- ۲-۲ احصایه او د نفوسو جغرافیایي وېش ۲۷
نهم لوست- ۲-۳ د نفوسو وده او منځنۍ عمر ۲۹
لسم لوست- ۲-۴ د نفوسو ګڼوالی او په هېواد کې قومي جوړښت ۳۳
یوولسم لوست- ۲-۵ داخلي او خارجي مهاجرتونه او نفوسو ځای پر ځای کېدل ۳۷

دریم څپرکی

دولسم لوست- ۳-۱ دین ۴۱
دیارلسم لوست- ۳-۲ ژبه ۴۵

څلورم څپرکی

څوارلسم لوست ۴-۱ د مواصلاتو اهمیت ۴۹
پنځلسم لوست - ځمکنی حمل او نقل(لېږد را لېږد) ۵۳
شپاړسم لوست - الف- څو ډوله ترانسپورتي وسایل پېژنئ؟ ۵۷
اوولسم لوست - ب–د افغانستان د لویو لارو په هکله څه پوهېږئ؟ ۶۱
اتلسم لوست- ۴-۳ د هوایي ترانسپورت په هکله څه پوهېږئ؟ ۶۷
نولسم لوست- د هېواد هوایي شرکتونه او ډګرونه ۶۹
شلم لوست- ۴-۴ الف -د اړیکې اهمیت ۷۳
یوویشتم لوست- ب – پست په افغانستان کې ۷۷
دوه ویشتم لوست- ټیلیفون او مبایل........................ ۸۱
درویشتم لوست- انټرنېټ، ایمیل او فکس ۸۵

پنځم څپرکی - نفوس او نژاد

څلورویشتم لوست ۵-۱د نفوسو وېش او ګڼوالی ۸۹
پنځه ویشم لوست ۵-۲ په نړۍ کې د نفوسو د زیاتوالي او لږوالي ستونزې........................ ۹۵
شپږویشتم لوست – د نړۍ په ځینو هېوادونو کې د فعالو اقتصادي نفوسو د لږوالي ستونزې ۱۰۱
اووه ویشتم لوست ۵-۳ مهاجرتونه او د هغو لاملونه ۱۰۵
اته ویشتم لوست -نړیوال مهاجرتونه او د هغو پایلې ۱۰۹

لړلیک

سرلیکونه **مخونه**

نهه ویشتم لوست ٥-٤ - الف توکمونه (نژادونه).. ١١٣
دېرشم لوست ب - د توکمونو جغرافیایي وېش..................................... ١١٧

شپږم څپرکی

یو دېرشم لوست ٦-١ د نړۍ دمهمو دینونو په هکله څه پو هېږئ ؟ ١٢٣
دوه دېرشم لوست الف _ د اسلام سپیڅلی دین ١٢٥
درې دېرشم لوست ب _ د مسیحیت د دین په هکله څه پوهېږئ؟ ١٢٩
څلودېرشم لوست ج _ تائوییزم او شنتوییزم د آینونو په هکله څه پوهېږئ؟......... ١٣٣
پنځه دېرشم لوست د _ بودایي او هندوییزم آینونو په هکله څه پوهېږئ ؟ ١٣٥
شپږم دېرشم لوست ٦-٢ د نړۍ مهمې ژبې ١٣٧
اوه دېرشم لوست الف -عربي ژبه ١٤١
اته دېرشم لوست ب - انګلیسي ژبه ١٤٥
نه دېرشم لوست ج _ لاتیني ژبه (فرانسوي ، اسپانوي او پرتګالي) ١٤٩
څلوېښتم لوست د _ جرمني ژبه ١٥٣
یو څلوېښتم لوست هـ د چینایي ، جاپاني او اندونزیایي ژبو په باره کې څه پوهېږئ؟ ١٥٧
دوه څلوېښتم لوست و _ بالتیک ، لیتواني او سلاوي ژبې............................ ١٥٩
درې څلوېښتم لوست ز_ هندي او اردو ژبې ١٦١

اووم څپرکی

څلور څلوېښتم لوست ٧-١ -اړیکې او نړیواله کېدنه ١٦٣
پنځه څلوېښتم لوست: د اړیکو د غوره وسیلو ډولونه.................................. ١٦٥
شپږ څلوېښتم لوست الف- پُست Post په نړۍ کې ١٦٧
اووه څلوېښتم لوست ب - په نړۍ کې ټیلیفون او موبایل ١٦٩
اته څلوېښتم لوست ج -فکس په نړۍ کې.. ١٧١
نهه څلوېښتم لوست د - انټرنېټ او ایمېل ١٧٣
پنځوسم لوست ٧-٢- د سپوږمکیو شبکه ١٧٧

اتم څپرکی

د ژوندانه د چاپېریال نړیوالې ستونزې
یو پنځوسم لوست ٨-١- د سون موادو لوګي او غازونه ١٨١
دوه پنځوسم لوست الف- د حمل و نقل (وړلو، راوړلو او لېږد رالېږد) وسیلې ١٨٥
درې پنځوسم لوست ب – د ژوند په چاپېریال باندې د کارخانو آغېزې ١٨٧
څلور پنځوسم لوست ٨-٢ – د صنعتي موادو پاتې شونې ١٩١
پنځه پنځوسم لوست ٨-٣- د اوزون د طبقې د نړي کېدلو خطرونه.................. ١٩٥
شپږپنځوسم لوست د اوزون دطبقې زیانمن کېدل ١٩٩
اووه پنځوسم لوست ٨-٤ د ځنګلونو پرېکول ٢٠٣
اصطلاحات ٢٠٦

لومړی څپرکی
سرحدونه او اداري تشکیلات

لومړی لوست:

۱-۱ځلورخواوې او موقعیت:

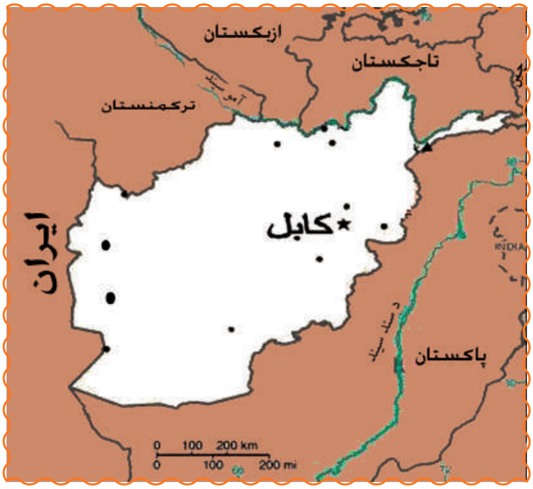

د افغانستان د موقعیت او څلور خواوو په هکله څه پوهیږئ؟

د آسیا د لویې وچې دولس هېوادونه د افغانستان په گاونډ په وچې پورې تړلي دي. افغانستان د طبیعي ځانگړتیاوو له مخې د آسیا په جنوب کې یو غرنی هېواد دی. افغانستان د پنځه زره کلن تاریخ په درلودلو سره د آسیا لرغونی هېواد گڼل کېږي. افغانستان په شمالي نیمه کره کې د شمالي عرض البلدونو د ۲۹ درجو، ۲۲ دقیقو او ۵۳ ثانیو او ۳۸ درجو، ۲۹ دقیقو او ۲۸ ثانیو او ختیځه نیمه کره کې د ختیځ طول البلدونو ۶۰ درجو، ۲۸ دقیقو او ۴۱ ثانیو او ۷۴ درجو، ۵۱ دقیقو او ۴۷ ثانیو ترمنځ موقعیت لري. د افغانستان مساحت ۶۵۲، ۰۰۰ کیلو متره مربع دی. مساحت یې له هر یوه اروپایي هېواد څخه زیات دی. افغانستان د مساحت له مخې په آسیا کې دولسم هېواد دی[1]. د افغانستان نفوس په ۱۳۹۷ لمریز کال کې ۳۰ میلیونه تنه اټکل شوي دي. د افغانستان اعظمي اوږد والی له ختیځې نقطې یعنې د یولي له درې څخه تر لویدیځې نقطې یعنې ذوالفقار پورې ۱۲۰۰ کیلو متره او سور یې په شمال کې له خماب څخه په جنوب کې د چگایي تر غرونو پورې ۹۱۲ کیلو متره دی. د هند سمندر ته د افغانستان نږدې فاصله د هلمند د ولایت د کشتگان

۱- روسیه،چین، هند، سعودي عربستان، ایران، منگولیا، قزاقستان، اندونیزیا، پاکستان ،ترکیه، میانمار او افغانستان .

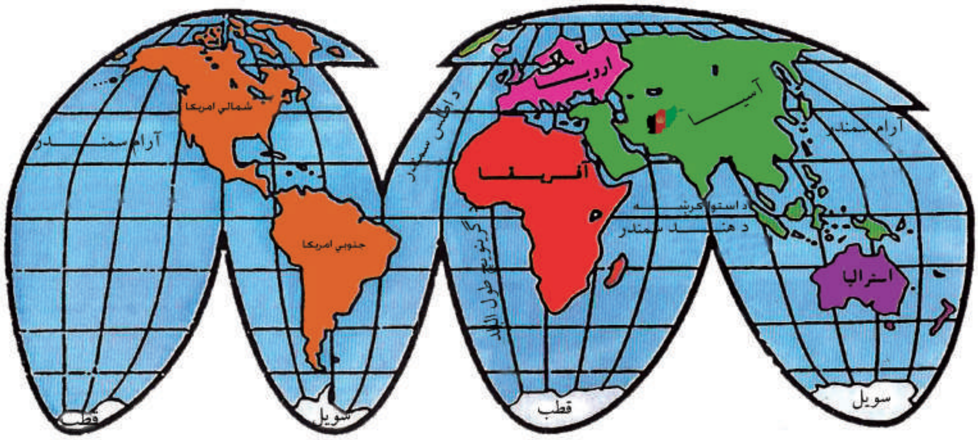

د افغانستان موقعیت په نړۍ کې

غر د مزاري د کوتل له جنوب لویدیځ څخه د عرب د سمندرګي تر ډېر نږدې ساحل پورې تقریباً ۳۹۰ کیلومتره ده. افغانستان په شمال کې د منځنۍ آسیا له تاجکستان، ازبکستان او ترکمنستان، په لویدیځ کې له ایران او په ختیځ او جنوب کې پاکستان سره پوله لري.

د افغانستان ختیځ او جنوبي سرحدونه د ډیورنډ د تپل شوې کرښې په واسطه چې د پښتنو قبایلوله منځ څخه تېرېږي، په نښه شوي دي. د افغانستان خلکو هغه په رسمیت نه ده پېژندلې(١).

افغانستان په شمال ختیځ کې تقریباً د ۹۲ کیلومترو په واټن د چین سنکیانګ ولایت سره پوله لري.

افغانستان د پامیر په برخه کې څه نا څه تر ۲۴ کیلو مترو پورې سور لري چې تاجکستان له

١- د افغانستان او برتانوي هند ترمنځ طبیعي سرحد د سند سیند او د بلوچستان جنوبي سواحل وو. خو د انګلیسانو دسیسو او دګندمک او ډیورنډ د معاهدې په تپلو د افغانستان له خاورې څخه یوه برخه بېله شوه او د افغانستان سرحد د واخان د کلیک کوتل څخه تر بلوچستان او ملک سیاه تر غرونو پورې وټاکل شو. چې د هغې له مخې د چمن، پښین، وزیرستان، کرمې، پاړه چنار، اپریدو، باجوړ، سوات او چترال سیمې له افغانستان څخه بېلې شوې او د هغه وخت د برتانوي هند په دولت پورې وتړل شوې چې د پاکستان له منځته راتلو وروسته یې پاکستان ته پرېښودې، چې د افغانانو لپاره د منلو وړ نه دي.

کشمیر څخه جلا کوي. افغانستان دجغرافیایي موقعیت له مخې د منځنی آسیا په لاره کې پروت دی. د دې سیمې موقعیت د سیاست او اقتصاد له پلوه ډېر مهم دی. ځکه چې افغانستان، ایران، هند، پاکستان د دریو حوزو او د منځنی آسیا هېوادونه سره یوځای کوي. د منځنی آسیا هېوادونه هم سمندر ته لاره نه لري. له همدې امله یې سوداګري د آسیا د لویې وچې له سویلي هېوادونو سره د افغانستان له لارې کېږي. همدغې موضوع د افغانستان موقعیت ته زیات ارزښت وربخښلی دی.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو و وېشل شي. هره ډله دې د لاندې موضوعاتو په باره کې یوه له بلې سره بحث وکړي. د هرې ډلې یوتن به خپله موضوع په ټولګي کې تشریح کړي.

- افغانستان د ځمکې د کرې په کومه برخه کې پروت دی. د طول البلد او عرض البلد له مخې معلومات وړاندې کړئ.
- د افغانستان نقشه رسم کړئ. اعظمي اوږد والی او سور یې د سیمو له مخې په نقشه کې وښیئ.
- د افغانستان نقشه رسم کړئ. له سمندر سره د افغانستان ډېر نژدې واټن د سیمو له نومونو او فاصلو سره بیان کړئ.
- د افغانستان ځلورخواوې بیان کړئ.

پوښتنې:

۱- د افغانستان طبیعي ځرنګوالی بیان کړئ؟

۲- د پنځو داسې هېوادونو نومونه واخلئ چې له افغانستان څخه ډېر مساحت لري.

۳-زموږ هېواد له سمندر څخه څومره واټن لري؟

۴- یوازې د افغانستان د شاوخوا د طول البلدونو او عرض البلدونو درجې ووایئ.

۵- د افغانستان مساحت څومره دی؟

۶- د افغانستان خلکو د ډیورنډ کرښه په رسمیت ولې نه ده پېژندلې.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د افغانستان نقشه رسم کړئ. د یولې دره، ذوالفقار دره، پامیر، خماب او د افغانستان ګاونډیان په نقشه کې وښیئ.

۱-۲ شمالي سرحدونه

الف: د امير شير علي خان سرحدي كرښه.

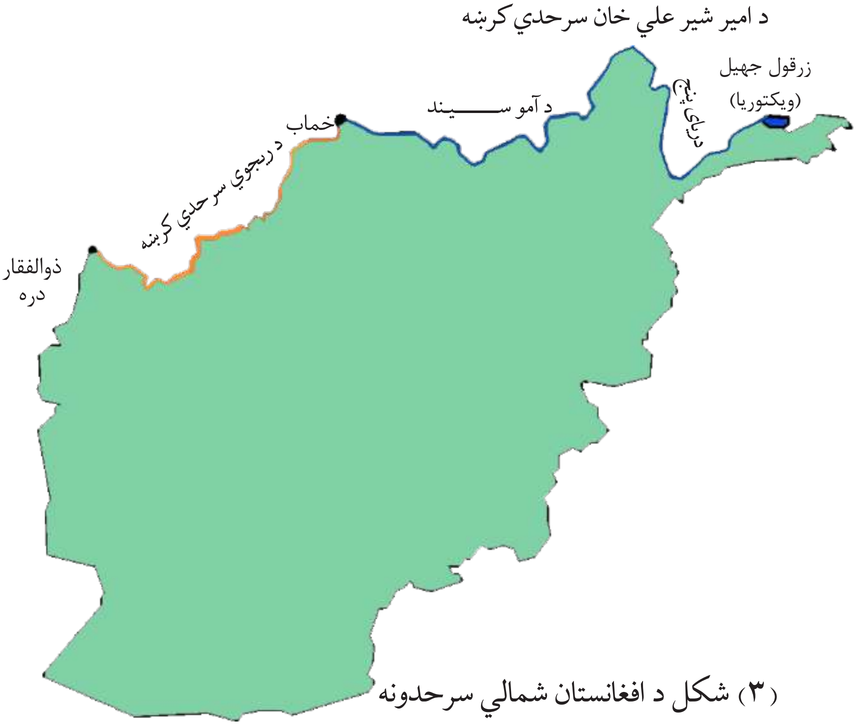

(۳) شكل د افغانستان شمالي سرحدونه

د افغانستان كوم سرحد د پنج او آموسيند په واسطه ټاكل شوى دى؟

پـه ۱۹ پېړۍ كـې د انګليسـانواو تزاري روسـيې د پرمختګ د سياسـت لـه مخې د دې خـاورې زياتـه او مهمـه برخه د افغانسـتان لـه بدن څخه جلا شـوه. پخوا به د افغانسـتان شـمالي سـرحدونه د افغانسـتان د محلي حكومتونو او د مركزي آسـيا د هېوادونو له خانانو او يـا د افغانسـتان د مركـزي حكومتونـو او د ماوراءالنهر د اميرانو ترمنځ ټـاكل كېدل. خو كلـه چـې په ۱۹ پېړۍ كې تزاري روسـيې په مركزي آسـيا كې په فتوحاتـو پيل وكړ، د دې لپاره چې انګليسـتان خپلې اسـتعماري ګټې د هند په شمال كې وساتي، نو د روسانو له نيت څخه په وېره كې شـول او ويې غوښتل، چې د روسانو د يرغل په وړاندې زر تر زره خنډونه رامنځته كړي. په لومړي پړاو كې يې امير شـير علي خان وهڅاوه چې له تزاري روسيې سره

امیر شیر علي خان

خپل سـرحدونه وټاکـي. د دواړو دولتونو ترمنځ خبرې پیـل شـوې. د انګلیسـانو د بهرنیو چـارو وزیــر لارډ ګرینویـلLord Granville او د روســیې د بهرنیوچارو وزیر پرنس ګورچکوف Prince Gorchakov د افغانسـتان او تزاري روسـیې د سـرحدونو د تثبیت لپاره وټاکل شـول. په پای کې په ۱۸۷۳ میلادي کال، چې د ۱۲۵۱ لمریز کال سـره سـمون لري، د افغانسـتان شمالي سرحدونه له زرقول څخه تر خماب پورې چې د پنج او آمو سیندونو مسیر دی د امیر شیرعلي خان د سرحدي کرښې په نوم تثبیت شول.

د هغـه تـړون له مخې چـې د ۱۳۲۵ لمریـز کال د غبرګولي د میاشـتې پر ۲۲مـه نېټه، چې د ۱۹٤٦ میلادي کال د جون له میاشـتې سـره سـمون لري، د وخت د شوروي اتحاد د بهرنیو چارو وزیر مولوتوف او په مسکو کې د افغانستان سفیر (سلطان محمد خان شیر زوی) په واسطه لاسـلیک شـو، پرېکړه وشوه چې د آمو سیند منځنۍکرښه دسـرحد په توګه وپېژندل شي او د درقد ټاپو چې تقریباً ۴۲۲ کیلومتره مربع مسـاحت لري او د تخار ولایت په شـمال کې پرته ده، د افغانستان د خاورې برخه وګڼل شي. په۱۳۴۲ لمریز کال کې، چې له ۱۹۴۶ میلادي کال سره سمون خوري، د پنج او آمو سیندونو له اوبو څخه د ګټې اخیستنې تړون لاسلیک شو.

ب- د ریجوي سرحدي کرښه:

کله چې امیر عبدالرحمن خان واک ته ورسېده، ویې پتیله چې پاتې شمالي سرحدونه تثبیت کړي. نو د تزاري روسیې او برتانیې ترمنځ دوهم ځل خبرې پیل شوې. پرېکړه وشوه چې د درېوو هېوادونو افغانستان، برتانیې او روسیې پلاوي دې د ۱۸۸۴ میلادي کال په نومبر کې سرخس ته حاضر شي. د روسیې هیأت ټاکلي ځای ته په خپل وخت حاضر نه شو. برعکس، د روسیې عسکرو په منځنۍ آسیاکې خپلو یرغلونو ته دوام ورکړ، پنجدې ته نیژدې شول او د خاتون له پل څخه یې، چې د هریرود د سیند له پاسه دی، د نظامي اډې په توګه کار اخیست. د جنرال غوث الدین خان په مشرۍ، د افغاني پوځیانو چې شمېر یې دوه زرو تنوته رسیده او د پنجدې د ساتنې له پاره هلته اوسېدل د روسیې له قوې سره چې د علي خانوف تر مشرۍ لاندې وه، نښته وشوه. افغاني پوځیانو، چې

امیر عبدالرحمن خان

شمېر یې لږ او په محاربوي تجهیزاتو هم سمبال نه وو، له پنجدې څخه دفاع ونه شوه کولای. پنجده او آق تپه په ۱۸۸۵ میلادي کال، چې له ۱۲۶۳ لمریز کال سره سمون خوري، تزاري روسانو اشغال کړه. له دې واقعې وروسته د انګلستان د هغه وخت د ملکې، وېکټوریا، له ویرې څخه ډک تلګرام دوهم الکساندر تزاري روسیې ته د دې سبب شو چې روسي عسکرو له زیات پرمختګ څخه صرف نظر وکړ. یوځل بیا د تزاري روسیې او انګلستان د استازو ترمنځ په لندن کې سرحدي مذاکرې پیل شوې چې د افغانستان شمال لویدیځ سرحدونه د تزاري روسیې سره وټاکل شي. بېلابېلو هیأتونو په مذاکرو پیل وکړ، چې په ۱۸۸۷ میلادي کال، چې له ۱۲۶۵ لمریز کال سره سمون خوري، شپږ فقره ییز پروتوکول یې لاسلیک کړ او شمال لویدیځ سرحد چې د ریجوي کرښې Riage Way په نوم یادېږي د نقشې پرمخ تشبیت کړ. دغه سرحدي کرښه وروسته د انګریزانو د استازي د چارلس پټ charles pate او د تزاري روسیې داستازي کپتان کامروف capitan kamerove پواسطه د څلورو کلونو په موده کې د د ذوالفقار له درې څخه ترخماب پورې په یوې قوسي کرښې تثبیت شوه چې ۳۰ کیلومتره د مرغاب د سیند او نور یې د پیلرونو پواسطه په نښه شوې.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي په مناسبو ډلو وېشل کېږي. هره ډله له لاندنیو موضوعګانو څخه پر یوې موضوع په خپلو کې بحث کوي. د هرې ډلې یو نفر خپله موضوع د ټولګي په مخ کې بیانو ي.

- د افغانستان نقشه رسم او د امیر شیرعلي خان سرحدي کرښه په کې په نښه کړئ او د هغې په باب معلومات ورکړئ.
- د افغانستان نقشه رسم کړئ؛ دریجوي سرحدي کرښه په کې وښیئ او دهغې په باب معلومات ورکړئ.

پوښتنې:

۱- د افغانستان شمالي سرحدونه څرنګه وټاکل شول؟

۲- انګلیسان د تزاري روسیې له نیت او فتوحاتو څخه، چې په مرکزي آسیا کې یې ترسره کړل، ولې په وېره کې و؟

۳- په اوسني وخت کې کوم هیوادونه کولی شي د پنج او آموله سیندونو څخه په ګډه ګټه واخلي.

۴- روسانو پنجده په څه ډول اشغال کړه؟

۵- روسانو په افغانستان کې زیات پرمختګ ته ولې دوام ورنه کړ؟

۶- د ریجوې سرحدي کرښه له کومې سیمې څخه ترکومې پورې اوږده شوې ده؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د افغانستان نقشه رسم کړئ او په هغې کې د زرقول (ویکټوریا) جهیل، خماب، ذوالفقار، د امیر شیرعلی خان او د ریجوې سرحدي کرښې وښیئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته وښیئ.

۱-۳شمال ختیځ سرحدونه

د افغانستان نقشه، (د شمال ختیځ او پامیر سرحدونه)

د افغانستان په شمال ختيځ کې دوې سرحدي کرښې شته. د پامير سرحدي کرښه د افغانستان او تاجکستان ترمنځ او شمال ختيځ سرحد د افغانستان او چين ترمنځ په نښه شوېدی. د پامير او واخان لوړه سطحه، چې د سمندر له سطې څخه ۶۰۰۰ متره لوړوالی لري، د سيند سيند او آمو سيند د څانگو ترمنځ بېلېدونکې ساحه ده. دغه دواړه سيندونه د همدې سيمې له دايمي کنگلونو څخه سرچينه اخلي. له همدې امله، د پامير لوړه سطحه د نړۍ د بام په نامه شهرت لري. دغه کم سوره افغاني ساحه د هغې وخت د تزاري روسيې، چين او برتانوي هند ترمنځ پرته وه. په دې ساحه کې د سرحدونو تثبيت له ډېرې مودې څخه د بحث لاندې وو.

د ۱۸۷۳ - ۱۸۸۷ میلادي کلونو ترمنځ، کله چې د افغانستان شمالي سرحدونه تثبیتیدل، د شمال ختیځو سرحدونو په هکله هم خبرې وشوې. خو څرنګه چې د آمو د سیند سرچینه څرګنده نه وه معلومه، نو په دې برخه کې څه ستونزې وې. ځکه چې ځینوفکر کاوه چې د آمو سیند د زرقول له جهیل څخه سرچینه اخیستې ده او ځینو ویل چې د آمو سرچېنه د اقسو اوبه دي چې د چقمقتین له جهیل څخه یې سرچینه اخیستې ده. له همدې امله، پدې برخه کې د افغانستان د سرحد ټاکنه او رسمول ضروري وه.

د امیر عبدالرحمن خان د دورې په وروستیو کلونو کې په ۱۸۹۵ میلادي کال کې، چې د ۱۲۷۴ لمریز کال سره سمون لري، د دربوو هېوادونو استازي چې له افغانستان څخه غلام محی الدین خان د هغه وخت د قطغن او بدخشان د ولایت حکمران، مجرجرلو Major Gerlow د انګلیسانو د هیأت مشر او فیفروشوایکوسکي Fifroshuikoisky د تزاري روسیې د هیأت مشر وو، د کوچني او لوی پا میر په سیمه کې یې په مذاکرې پېل وکړ. دغه مذاکرې نه میاشتې اوږدې شوې. په پای کې، د پامیر سرحد په ختیځ کې د چېن ترسرحده پورې د افغانستان او تزاري روسیې ترمنځ وټاکل شو. د انګلیسانو ځینې سیاستمدارانو د خپلو لاندې شویو ساحو او د تزاري روسیې ترمنځ له یوې حایلې ساحې سره مینه درلوده. د پامیر او واخان په ساحه کې د انګلیس او روسیې امپراطورۍ یوه له بلې سره نښتې وه. د دې لپاره چې د هغوی ترمنځ یوه حایله ساحه راشي، نو واخان یې بې پوښتنې افغانستان ته ورکړ.

د پامیر سرحدي کرښه د زرقول د جهیل له ختیځ څخه په ختیځ کې د یولې تر درې پورې اوږده ده. د روسیې دولت د ۱۸۹۶ میلادي کال د مارچ په میاشت کې دغه کرښه ومنله. په دې ډول، واخان افغانستان ته د یو نړیوال ترون له مخې ورکړل شو. د همدې کال په اکتوبر کې امیرعبدالرحمن خان درواز ونیو. روسانو د آمو هغه خوا کې روشان او شغنان، چې د افغاني قوې له خوا خالي شوې وه، د بخارا امیرته وسپارل.

په ۱۹۴۹ میلادي کال کې د چین د ولسي جمهوریت له تأسیس څخه وروسته سرحدي مذاکرې یوځل بیا د محمد ظاهر شاه د پاچاهۍ په دوره کې د افغانستان د دولت او د چین د ولسي جمهوریت ترمنځ پیل شوې. په ۱۳۳۶ لمریز کال کې، چې له ۱۹۵۷ میلادي کال سره سمون لري، موافقه وشوه چې د دواړو هېوادونو ترمنځ دې سرحدونه وټاکل شي او د ځمکې پرمخ دې تثبیت شي. نو شمال ختیځ سرحد چې دیولي له درې څخه د یوقوس په بڼه د کلیک تر غاښې پورې، چې د واخجیر غاښې په جنوب ختیځ کې پروت دی، د افغاني پامیر او د چین د سنکیانګ ولایت ترمنځ د ۱۳۴۳ لمریز کال د زمري په میاشت کې په فني ډول د پیلرونو په نصبولو علامه ګذاري او تثبیت شو.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي پر ډلو ووېشئ. هره ډله دې په خپلو کې پر لاندې موضوعاتو بحث وکړي. یوتن د ډلې په استازیتوب خپله موضوع ټولګیوالوته تشریح کړي.

- د پامیر د لوړې سطحې او د هغې د مخکنیو او اوسنیو حدودو په باره کې بحث وکړئ.
- د پامیر سرحدي کرښه څرنګه وټاکل شوه؟
- د حایل ساحې هدف څه و؟
- د پامیر د ساحې نقشه رسم، شمال ختیځې سرحدي کرښې ورباندې رسم او په باره کې یې معلومات وړاندې کړئ.

پوښتنې:

۱- په ۱۹ پېړۍ کې د پامير او واخان د سيمې حدود بيان کړئ.

۲- د پامير او واخان د سيمې اوسني حدود شرحه کړئ.

۳- د پامير سرحدي کرښه د کومو هېوادونو ترمنځ تېره شوې ده؟

۴- د آمو سيند له کوم ځای څخه سرچينه اخلي؟

۵- له کومو هېوادونو څخه کومو کسانو د پامير د سرحدي کرښې د ټاکلو په پرېکړه کې برخه درلوده؟

۶- شمال ختيځ سرحد د کومو هېوادونو ترمنځ دی او څومره اوږدوالی لري؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د افغانستان د پامير او واخان د سيمې نقشه رسم کړئ او د ويکټوريا او چقمقتين جهيلونه، د يولې دره، د کليک او واخجير غاښي او د پامير او شمال ختيځ سرحدونه په کې وښيئ؟

۱-۴ ختیځ او جنوبي سرحدونه

د احمد شاه بابا له واکمنۍ څخه د محمدزیانو د واکمنۍ تر لومړي وخت پورې افغانستان په ختیځ او جنوب کې تر کشمیر، لاهور، پنجاب، پېښور، اسماعیل خان ډېرې، غازي خان ډېرې، شکارپور، سند، ملتان او په پای کې عرب سمندرگي پورې پراخ و. خو د سدوزیي او محمدزیي ورونو ترمنځ خپلمنځي نفاق او د سدوزیانو او محمدزیانو ترمنځ سیالیو کې ځینې نوموړې سیمې د وخت په تېرېدو سره د انګلیسانو لاس ته ورغلې او د انګلیسانو له لاس لاندې سیمو او زموږ د هېواد ترمنځ سیمه کې سرحد نه و.

انګلیسانو زیاته قوه په ۱۸۹۳ میلادي کال کې د افغانستان په لوري راولېږله او امیر عبدالرحمن خان ته یې یاد داشت واستاوه چې د جنرال رابرټ سیاسي هیأت له یوې عسکري فرقې سره په جلال آباد کې ومني. امیر عبدالرحمن خان په قهر شو او خپلو سلو زرو عسکرو ته یې د تیارسۍ امر وکړ او د جهاد د اعلانولو اراده یې وکړه. خو کله چې انګلیسانو دغه مقاومت ولید، له خپلو پرېکړو څخه تېر شول او په دې قانع شول چې، خپل پنځلس کسیز سیاسي هیأت د مارتیمر ډیورنډ په مشرۍ کابل ته را واستوي.

ډیورنډ کابل ته راغی او د ډیورنډ تړون، چې مواد یې مخکې د انګلیسانو له خوا ترتیب شوي وو، امیر عبدالرحمن خان ته وړاندې کړ. د ۱۸۹۳ میلادي کال د نومبر پر ۱۲ نېټه، چې د ۱۳۱۱ قمري کال د جمادی الاول د دوهمې نیټې سره سمون لري، امیر عبدالرحمن خان د خپلو دولتي اراکینو له مشورې پرته د چهلستون ماڼۍ کې تړون لاسلیک کړ او یو لوی تاریخي مسؤولیت یې پر غاړه واخیست. د دې تړون په پای کې د ډیورنډ سرحدي کرښه د واخان د پامیر د غره د واخجیر کوتل له سویل ختیځ د کلیک له کوتل څخه د ملک سیاه تر غره پورې د هېواد په جنوب لویدیځه زاویه کې وټاکل شوه. چمن، پښین، وزیرستان،کرمه، پاړه چنار، اپریدي، باجوړ، سوات او چترال د افغانستان له خاورې څخه جلا شول او د هغه وخت برتانوي هند پورې وتړل شول. د برتانوي هند د هیأت د رئیس پرېکړه وکړه، چې د هغې له مخې د پنج د اوبو په شمال کې د روشان او شغنان سیمې او د آمو د سیند پاسنۍ برخه چې د ګورچکوف او ګرینویل د ۱۸۷۳ میلادي کال د پرېکړو له مخې د افغانستان په واک کې وې، بېرته دې تزاري روسیې ته وسپارل شي او د هغې په مقابل کې دې واخان او آسمار د افغانستان د خاورې برخه شي. د ډیورنډ پرېکړه چې د کاغذپرمخ لیکل شوې وه د ځمکې پر مخ نه وه ټاکل شوې، د ستونزو او اختلافونو باعث شوه. دغه پرېکړه د افغانستان د خلکو لپاره د منلو وړنه وه. ځکه چې له یوې خوا دغه پرېکړه د ځمکې پرمخ په عملي توګه د تطبیق وړ نه وه او غوښتل یې چې یو بل هیأت دغه تړون له سره وڅېړي.

خو متاسفانه د وروستیو هیأتونو مشاهدات او نظریات هم یوطرفه او غیر عادلانه وو. کله چې د افغانستان حکومت د موضوع په حقیقت پوه شو او له بلې خوا د ډیورنډ سرحدي کرښې د دې سیمې قومونه او قبیلې چې له موږ سره ګډ، دین، ژبه، فرهنګ، ثقافت، رسم او رواجونه او نور بشري مشترکات لري، پر دوه برخو ووېشل او حاکمې ستراتیژیکې نقطې هم د برتانوي هند په برخه شوې.

د ډیورنډ د تړون له لاسلیک څخه وروسته په ټولو قبایلي سیمو، په تېره بیا د وزیرو او مسودو

په قبيلو کې پرله پسې شورشونه پيل شول. هغوی له امير عبدالرحمن خان څخه غوښتل چې له انګليسانو څخه يې وژغوري او په افغانستان پورې يې وتړي؛ خو امير په دې برخه کې کوم اقدام ونکړ.

انګليسانو په زور او ظلم، نه يوازې قبايلو ته قناعت ورنکړی شو، بلکې زياتې ستونزې يې رامنځته کړې. انګليسانو له امير عبدالرحمن خان سره د ښو دوستانه اړيکو لپاره په کال کې ۱۲ لکه روپۍ اميرته ورکولې. د تړون له لاسليک څخه وروسته يې شپږ لکه روپۍ نورې هم ورباندې زياتې کړې.

د افغانستان له خپلواکۍ (۱۹۱۹ ميلادي کال) څخه وروسته بيا هم د ډیورنډ د سرحد مسأله ناحله پاتې شوه. په ۱۹۴۷ ميلادي کال کې د پاکستان له جوړېدو سره، دغه موضوع بياهم ناحله او بې پرېکړې پاتې شوه.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې پر ډلو ووېشل شي. هره ډله دې په پخپلو کې له لاندنيو موضوعګانو څخه پريوې بحث وکړي. د خپل بحث پايلې دې خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

- د احمد شاه بابا له دورې څخه د محمدزيانو د دورې تر پيل پورې د افغانستان د هغو سيمو نومونه واخلئ چې اوس د افغانستان له خاورې څخه جلا شوې دي.
- د ډیورنډ د سرحدي کرښې د ټاکلو جريان څه ډول و؟
- د افغانستان نقشه رسم کړئ او د ډیورنډ سرحدي کرښه، چترال، بلوچستان او د ملک سياه غر په کې په نښه کړئ.

پوښتنې:

۱- د ډیورنډ سرحدي کرښه پر کومه نېټه کې لاسلیک شوه؟

۲- د ډیورنډ تړون د چاله خوا لیکل شوې وه؟

۳- انګلیسانو د ډیورنډ تړون په څه ډول په امیر عبدالرحمن خان تحمیل کړ؟

۴- زموږ هېواد د دې تړون په لاسلیک کې څه بنه غوره کړه؟

۵- د افغانستان ولس د ډیورنډ د سرحدي کرښې پرېکړه ولې نه مني؟

۶- د ډیورنډ کرښې د دواړو غاړو خلک څه فرهنګي ورته والی لري؟

۷- انګلیسانو امیر عبدالرحمن خان ته څومره پیسې ورکولې او ولې؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د افغانستان نقشه رسم کړئ؛ د امیر شیرعلی خان، پامیر، شمال ختیځ او ډیورنډ کرښې پکې وښیئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې ټولګي ته راوړئ.

پنځم لوست:

۱-۵ لویدیځ سرحدونه

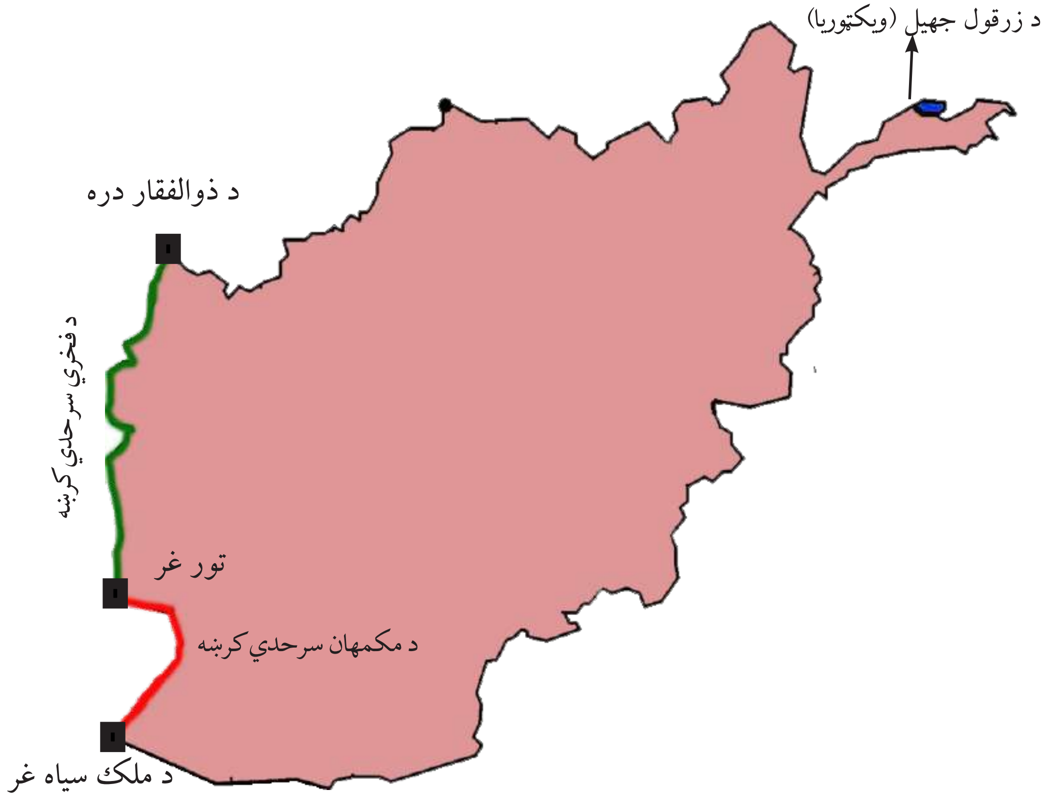

د لویدیځو سرحدونو په باره کې څه پوهیږئ؟

زموږ د هېواد په لویدیځ کې د افغانستان او ایران ترمنځه دوه سرحدي کرښې شته، چې د مک‌مهان او فخري سرحدي کرښو په نومونو یادیږي چې هره یوه یې په تفصیل سره لولو.

الف: د مک‌مهان سرحدي کرښه:

د سیستان سیمه چې د هېواد په جنوب لویدیځ کې ده، د تاریخ په بېلابېلو دورو کې، کله به د افغانستان او کله به هم د ایران د اداري لاندې وه.

د احمد شاه بابا له واکمنۍ څخه(په ۱۷۴۷ میلادي کال کې چې له ۱۱۲۵ هجري لمریز کال سره سمون لري) د ۱۹ پېړۍ تر نیمایي پورې سیستان د افغانستان د خاورې برخه وه.

- د امیر شیرعلي خان د واکمنۍ په وخت کې د سربندي د قبیلې مشر علي خان د ایران د دولت تابعیت ومانه او ځان یې له خپلې قبیلې سره د ایران دولت ته تسلیم کړ. له هغې څخه وروسته

د افغانستان او ایران په منځ کې سرحدي مشکلات را پورته شول، نو لازم وګڼل شول چې د افغانستان او ایران ترمنځ سرحد وټاکل شي.

د افغانستان او ایران حکومتونو د سرحدي مشکلاتو له کبله ونشو کړای چې کومې پرېکړې ته ورسېږي.

نو د هند له وایسرا سره یې تماس ونیو او د افغانستان او ایران د سرحدي ستونزو د حل لپاره یې د حکمیت غوښتنه وکړه. د هند وایسرا فرېډ ریک ګولډسمت Sir Fridric goldsmith د سیستان د ناحیي لپاره د حکم په توګه و ټاکه چې د افغانستان او ایران ترمنځ د منځګړي په توګه کار وکړي او موضوع فیصله کړي. ګولډ سمیت د انګلیسي هیأت رئیس د افغاني او ایراني هیأتونو له مشرانو سره دوه کاله د سیستان په سرحدونو کې په څېړنو بوخت شو او په ۱۸۷۳ میلادي کال کې یې، چې له ۱۲۵۲ لمریز هجری کال سره سمون لري پرېکړه وکړه چې:

د سیستان حوزه د هلمند د سیند په وروستی برخه کې پر دوو برخو و وېشل شوه. هغه سیمې چې د نادعلي د سیند په لویدیځ کې دي، د خاص سیستان او ختیځې سیمې یې د ماوراء سیستان په نومونو ونومولې. خاص سیستان په ایران او ماوراء سیستان په افغانستان پورې و تړل شو.

په ۱۲۷۴ لمریز هجري کال کې د هلمند سیند له اصلي مسیر څخه، چې د نادعلي سیند دی او د افغانستان او ایران تر منځ سرحد و، منحرف شو او د اوبو یوه زیاته اندازه له بلې لارې چې د پریان د سیند په نوم یادېږي او د نادعلي د سیند په لویدیځ کې دی د هلمند هامون ته ورتو یيږي.

څرنګه چې دګولډسمت په وخت کې سرحدي کرښه د ځمکې پرمخ په نښه شوې نه وه، د هلمند د سیند د مسیر تغییر د دوهم ځل لپاره د افغانستان او ایران د خلکو ترمنځ ستونزه رامنځته کړه.

څکه چې د افغانستان حکومت د نادعلي او هلمند د سیند مسیر اصلي لاره ګڼله او د ایران دولت   د هلمند د سیند د مسیر تغییر پخپله ګټه په پام کې نیولی و.

بیا له انګلیسانو څخه مرسته و غوښتل شوه. د انګلستان حکومت مکمهان Macmahan له پنځلس زره انګلیسي او هندي افسرانو سره د دې کار لپاره مؤظف کړل. د درېواړو هېوادونو افغانستان، ایران او انګلیستان هیأتونه دڅېړنې په ټولو وسایلو سمبال وو. هغوی دوه کاله او درې میاشتې له ۱۹۰۲- ۱۹۰۵ میلادي کال پورې، چې د ۱۲۸۰- ۱۲۸۲ هجري لمریز کلونو سره سمون لري،

د امیر حبیب الله د حکومت په دوره کې څېړنه او مطالعه وکړه او سرحدي کرښه یې د ملک سیاه له غره څخه تر سیاه کوه پورې، چې د مک مهان د کرښې په نوم یادېږي، تثبیت کړه.

کله چې د افغانستان حکومت د هلمند او ارغنداب پرمختیایي پروژه پیل کړه، د ایران دولت د ملګرو ملتونو د امنیت شورا ته د اوبو د کموالي په هکله ګیله وکړه.

په پای کې د امریکا متحدو ایالتونو پدې برخه کې د منځګړیتوب هیله وکړه. د افغاني، ایراني او امریکایي استازو ترمنځ په واشنګټن کې خبري پېل شوې. د امریکا متحدو ایالتونو وړاندیز وکړ چې یو فني کمیسیون دې وټاکل شي چې نوموړې موضوع په سیمه کې وڅېړي او خپله پرېکړه دې دواړو هېوادونوته واوروي.

فني متخصصان د امریکا د متحدو ایالتونو، کاناډا اوچېلي له پوهنتونونو څخه و ټاکل شول. هغوی د هلمند د وادي انکشافي پروژه وکتله. د ګولډسمت او مک مهان تاریخي اسناد یې وکتل او په پای کې یې وویل: د هلمند د وادي پروژه د سېلابونو د کنټرول او د کال په اوږدو کې د هلمند د سیند د جریان د تنظیم لپاره جوړه شوې ده او د سیند اوبه یې نه دي کمې کړي، بلکې په ټول کال کې یې په یوه ټاکلي اندازه ساتي.

د ایران سهم باید د کال په اوږدو کې د اوبو د جریان د توپیر له مخې د هرې میاشتې لپاره وټاکل شي.
د افغانستان دولت په ۱۳۲۱ هجري لمریز کال کې د دغې کسیز کمیسیون رپوټ ومانه او د ایران د هغه وخت له شاهي دولت سره یې د خبرو د پیل لپاره چمتووالی وښود.

ب: د فخري سرحدي کرښه:

له سیاه کوه څخه د ذوالفقار تر درې پورې چې زموږ د هېواد په شمال لویدېځ کې ده، څوځلې د افغانستان او ایران ترمنځ سرحد وټاکل شوه. خو په دې برخه کې کومه غوڅه پرېکړه ونشوه. دواړو دولتونو په ۱۳۱۳ هجري لمریز کال کې د ترکیې له دولت څخه د منځګړیتوب غوښتنه وکړه. د ترکیې دولت جنرال فخرالدین التایي د سرحدي اختلافونو د حل لپاره وټاکه. جنرال فخرالدین التایي له ډېرې څېړنې او مطالعې څخه وروسته خپله پرېکړه د افغانستان او ایران دولتونو ته واو روله.

په دې ترتیب، د افغانستان لویدیځ سرحد، چې د فخري د کرښې په نوم یادېږي، د سیاه کوه له سیمې څخه د ذوالفقار تر درې پورې د شمال په استقامت تثبیت او وټاکل شو. له سیاه کوه څخه تر اسلام قلعه

پورې سرحدي کرښه د ځمکې پرمخ او له اسلام قلعه څخه د ذوالفقار تر درې پورې د هريرو سيند د افغانستان او ايران ترمنځ سرحدي کرښه جوړوي.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي پر ډلو وېشل کېږي. هره ډله پر لاندې يوه موضوع پخپلو کې بحث کوي او پايلې يې ټولګيوالو ته وړاندې کوي.

- د سيستان د سيمې ځرنګوالى په هکله معلومات.
- د افغانستان او ايران د دولتونو د سرحدي کرښو د ټاکلو په هکله ولې د هند له وايسراى څخه د مرستې غوښتنه وکړه او د ګولډ سمت د کار پايله ځر نګه شوه؟
- له اصلي مسير څخه د نادعلي د رود انحراف څه ستونزې رامنځته کړې او موضوع په څه ډول حل شوه؟
- د ايران دولت د ملګرو ملتونو د امنيت شورا ته ولې ګيله وکړه او پايله يې څه شوه؟
- د فخري سرحدي کرښه ځرنګه وټاکل شوه؟

پوښتنې:

۱- د افغانستان او ايران ترمنځ د سيستان د سيمې په سر اختلاف ولې راپورته شو؟

۲- د سيستان د حوزې په باره کې معلومات ورکړئ.

۳- د مک مهان سرحدي کرښه د کومو سيمو ترمنځ ده؟

۴- د فخري سرحدي کرښه د (   ) او (   ) سيمو ترمنځ ده.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د افغانستان نقشه رسم کړئ او د مکمهان او فخري کرښې پکې وښيئ.

۱-٦ اداري تشکیلات

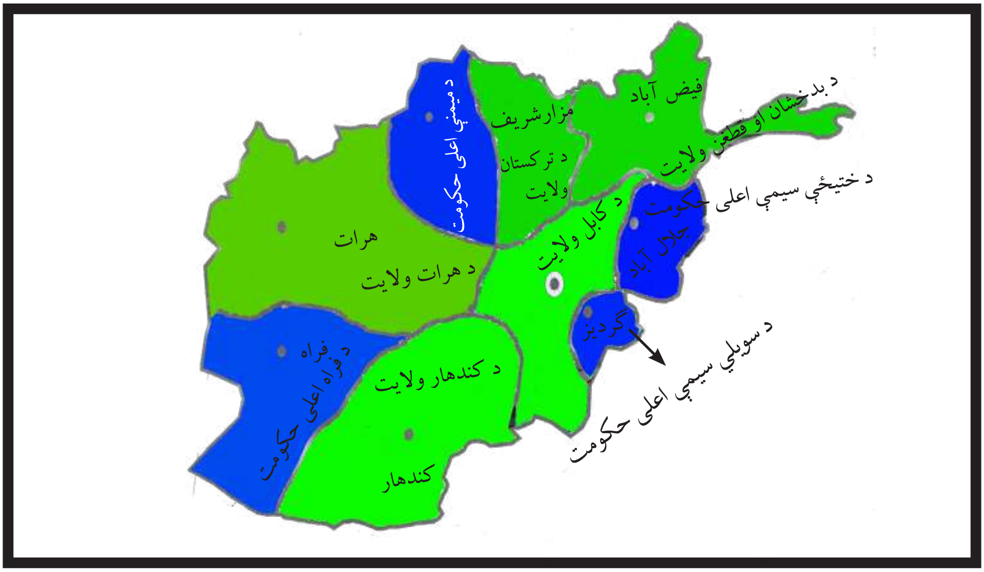

د امیر امان الله خان په وخت کې د افغانستان ملکي وېش

د غازي امان الله خان په دوره کې افغانستان پر پنځو ولایتونو او څلورو اعلی حکومتونو وېشل شوی و. د افغانستان ولایتونه کابل، کندهار، هرات، ترکستان، قطغن او بدخشان او اعلی حکومتونه یې د ختیځې سیمې اعلی حکومت، د سویلي سیمې اعلی حکومت، د میمنې اعلی حکومت او د فراه اعلی حکومت وو.

له ۱۳٤۳ لمریزکال څخه مخکې د ځینو ولایتونو ساحې دومره پراخې وې چې د هغو اداره د طبیعي خنډونو لکه: غرونه، پراخې اوسوځوونکې دښتې، تنګې او صعب العبوره درې او د هغه وخت د لېږد او رالېږد د وسایلو له کبله زیاتې ستونزې رامنځته کړې وې. د دولت د کارکوونکو مصروفیت دومره زیات و چې په ډېر مشکل سره د خلکو عریضو او شکایتونو ته غوږ نیول کېده.

عرفاني او ټولنیزو موضوعګانو ته کم پام کېده. نو په ۱۳٤۳ لمریزکال کې د لومړي ځل لپاره د اساسي قانون د تطبیق او د ولسواکۍ د تعمیم لپاره د هېواد په اداري تشکیلاتو کې اساسي تغییرات راغلل او افغانستان پر ۲۹ اداري واحدونو یا ولایتونو ووېشل شو.

هر ولایت د والي په واسطه، چې له مرکز سره مستقیمې اړیکې لري، اداره کنټرول کېده. د هر ولایت اداري او قضائي چارې پخپل وار د خلکو د ارامۍ او آسانتیاوو لپاره په کوچنیو اداري واحدونو ووېشل شوې. هر ولایت پر ولسوالیو او کلیو وېشل شوی و. علاقه دارۍ اوس له منځه تللي او په ولسوالیو بدلې شوې دي. د هرې ولسوالۍ په سر کې ولسوال دی. د ولسوالیو اداره له ولایت او د ولایت اداره له مرکز سره اړیکې لري. د اجرائي قوې نور غړي د وزارتونو له خوا ټاکل کېږي او خپلې دندې په ولایت کې د والي د نظر لاندې او په ولسوالیو کې د ولسوال تر نظر لاندې سرته رسوي.

والي د قانوني كارونو د ترسره كولو په برخه كې د محلي ارګانونو رياست او جمهوري رياست ته مسؤوليت لري او ځواب وايي.
په ۱۳۷۰ لمريز كال كې د هېواد په اداري وېش كې ۳۲ ولايتونه، ۹۴ ښاري ساحې او ۲۹۴ ولسوالۍ او ۳۳،۵۰۰ اصلي او فرعي كلي شامل وو. له ۱۳۸۵ لمريزكال څخه وروسته دوې ولسوالۍ، چې يوه پنجشير او بله يې دايكندي وه، د ولايتونو كچې ته لوړې شوې.
• په دې وروستيو كلونو كې د افغانستان اسلامي جمهوريت په ۳۴ ولايتونو او ۳۶۴ ولسواليو او څو موقتو ولسواليو وېشل شوى دى. د افغانستان تر ټولو لوى ښار د كابل او د هېواد پلازمېنه ده. لاندينى جدول د هېواد ولايتونه او د ولايتونو مركز ونه ښيي.

شمېره	د ولايت نوم	د ولايت مركز	د ولايت مساحت په كيلو متره مربع
۱	كابل	د كابل ښار	۴۵۲۳/۵۸
۲	قندها ر	د كندهار ښار	۵۴۸۴۴/۵
۳	هرات	د هرات ښار	۵۵۸۶۸/۵۳
۴	بلخ	د مزارشريف ښار	۲۰۷۹۷/۶۳
۵	ننګرهار	د جلال آباد ښار	۷۶۴۱/۰۵
۶	پكتيا	د ګرديز ښار	۵۵۸۳/۱۵
۷	غزني	د غزني ښار	۲۲۴۶۰/۵۳
۸	پروان	د چاريكارو ښار	۵۷۱۵/۰۵
۹	هلمند	د لښكرګاه ښار	۵۸۳۰۵/۰۷
۱۰	بغلان	د پلخمري ښار	۱۸۲۵۵/۲۴
۱۱	فارياب	د ميمنې ښار	۲۰۷۹۷/۶۳
۱۲	نيمروز	د زرنج ښار	۴۲۴۰۹/۵۳
۱۳	بدخشان	د فيض آباد ښار	۴۴۸۳۵/۹۱

۱۴	جوزجان	د شبرغان ښار	۱۱۲۹۱/۵۲
۱۵	باميان	د باميانو ښار	۱۸۰۲۹/۱۶
۱۶	زابل	د قلات ښار	۱۷۴۷۱/۸۰
۱۷	غور	د فيروز کوه (چغچران) ښار	۳۶۶۵۷/۴۲
۱۸	بادغيس	د قلعه نو ښار	۲۰۷۹۴/۰۱
۱۹	سمنگان	د ايبک ښار	۱۳۴۳۷/۸۱
۲۰	تخار	د تالقان ښار	۱۲۴۵۷/۸۲
۲۱	کندز	د کندز ښار	۸۰۸۰/۸۶
۲۲	لغمان	د مهترلام ښار	۳۹۷۷/۰۸۷
۲۳	فراه	د فراه ښار	۴۹۳۳۹/۱۱
۲۴	پکتيکا	د شرنې ښار	۱۹۵۱۵/۸۶
۲۵	کونړونه	د اسعد آباد ښار	۴۹۲۵/۹۰
۲۶	لوگر	د پل علم ښار	۴۵۶۸
۲۷	ميدان وردگ	ميدان ښار	۱۰۳۴۸/۳۲
۲۸	کاپيسا	د محمود راقي ښار	۱۹۰۸
۲۹	نورستان	د پارون ښار	۹۲۶۶/۷۴
۳۰	خوست	د متون ښار	۴۲۳۵/۲۶
۳۱	سرپل	د سرپل ښار	۱۶۳۸۵/۵۷
۳۲	ارزگان	د ترين کوټ ښار	۱۱۴۷۳/۶۷
۳۳	پنجشير	د بازارک ښار	۳۷۷۱/۶۲
۳۴	دايکندي	د نيلي ښار	۱۷۵۰۱/۳۶

په اوسنی وخت کې د افغانستان ملکي وېش

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر ډلو ووېشل شي. هره ډله دې د لاندنيو موضوعاتو په باره کې پخپلو کې بحث وکړي. يو تن دې د ډلې په استازيتوب خپله موضوع ټولګيوالو ته شرحه کړي.

- د اماني دورې اداري تشکيلات:
- په ۱۳۴۳ هجرى لمريز کال کې په اداري تشکيلاتو کې بدلون ولې راغي.
- د ولايتونو او ولسواليو اداره څه ډول ده؟
- د هېواد د ولايتونو، ولسواليو او کليو شمېر څومره دى؟ ورو‌ستنۍ ولسوالى، چې د ولايت سطحې ته لوړې شوې دي، نومونه يې واخلئ.

پوښتنې:

١- د غازي امان الله خان د دورې د ولايتونو نومونه واخلئ.
٢- د غازي امان الله خان د دورې اعلى حکومتونه کوم دي؟
٣- کوم ولايتونه د هېواد په شمال کې دي.
۴- د افغانستان د مرکزي ولايتونو نومونه واخلئ.
۵- د کابل، بلخ، ننګرهار، او هرات ولايتونو د مرکزونو نومونه واخلئ.
۶- د هېواد لويديځ ولايتونه په نقشه کې وښيئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د افغانستان نقشه رسم کړئ او په هغې کې د هېواد د لويو ولايتونو او ښارونو موقعيت و ټاکئ.

۲-۱ د هېواد په پرمختیا کې د نفوسو اهمیت.

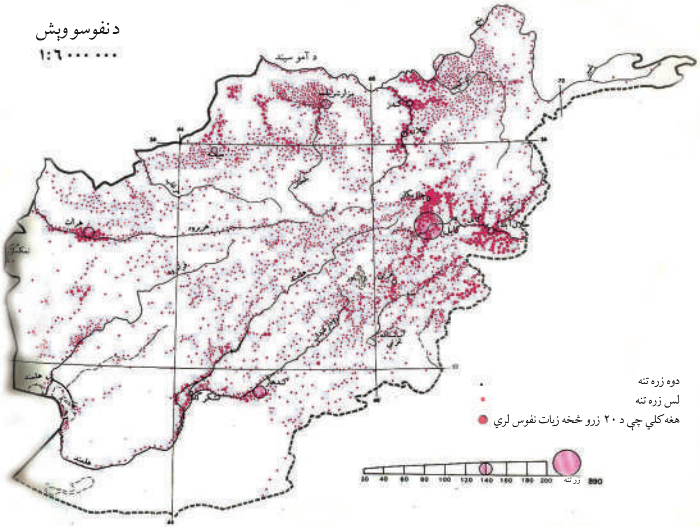

د هېواد په پرمختیا کې د نفوسو اهمیت:

نفوس د هېواد ټولو اوسیدونکو ته وایي چې د بېلو لاملونو له مخې په بېلابېلو ځایونو کې استوګن او ځای پرځای شوي دي. د نفوسو شمېر په ځینو ځایونو کې لږ او په ځینو ځایونو کې ډېر دی.
نو د نفوسو تناسب د استوګنې پرسیمه باندې د اهمیت وړ دی.
د نفوسو دګڼوالي له پاره باید د یوې سیمې نفوس د هغې پر مساحت ووېشو. د افغانستان نفوس په ۱۳۹۷ لمریز کال کې ۳۰ میلیونه تنه اټکل شوی دی چې په ټول هېواد کې ژوند کوي. اوسنی نفوس په ټول هېواد کې یو ډول نه دی، بلکې اقلیمي، د ځمکې د جوړښت شرایط او نور اقتصادي، بشري او سیاسي لاملونه د نفوسو په ساحوي توپیر کې اغېز لري.
همدارنګه، پورتنیو لاملونو ته په پام سره په حاصلخېزو سیمو، لکه: ننګرهار، لوګر، کاپیسا، لغمان، او پروان کې زیات نفوس ځای پرځای شوي دي. په داسې حال کې چې د بکوا او مارګو په سوځوونکو دښتو کې د نفوسو شمېر ډېر لږ دی.
په هېواد کې پرمختیایي پلانونه د نفوسو د زیاتوالي له مخې په پام کې نیول شوي دي.
د افغانستان نفوس په صنعتي مرکزونو، اقلیمي سیمو، ښارونو او کلیو کې په مختلفو اندازو ځای پر ځای شوي دي. د خلکو د ژوندانه لپاره د کرنې په پرمختیا او د لومړنیو توکو د تولید پر بنا ۸۰ سلنه خلك په کلیو او ۲۰ سلنه نور په ښارونو کې ژوند کوي. په دې وروستیو کلونو کې د وخت په تېرېدو او د سیاسي بدلونونو پر اساس د نفوسو ګڼه ګوڼه په کابل، جلال آباد، مزار شریف، هرات او ځینې نورو ښارونو کې زیاته شوې ده.

- د اقتصادي او صنعتي لاملونو له کبله د هېواد ځينې وګړي په صنعتي مرکزونو کې ژوند کوي؛ لکه د پلخمري د نساجۍ فابريکې د بغلان د قند فابريکې او داسې نورو کارخانو په شاوخواکې استوګن دي.
- کرنيزې پروژې لکه د هلمند او غازي آباد فارمونه، د هلمند، ناد علي او داسې نورې پروژې د زياتو نفوسو د ځای پرځای کېدنې لامل شوي دي.
- د کرنيزو ځمکو د خړبولو لپاره د سيندونو شتون د کرنيزو کليو د پرمختګ سبب شوی. همدارنګه، سوداګريز بندرونه لکه تورخم، اسلام کلا، حيرتان، سپين بولدك او داسې نور د ډېرو نفوسو د ځای پرځای کيدنې سبب شوي دي.
لنډه دا چې د سوځوونکو شګو او يا غرنيو لوړو برخو په پرتله په هوارو او مناسبو اقليمي سيمو کې د نفوسو د مېشته کيدنې مينه ډېره وي.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې پر ډلو ووېشل شي. هره ډله دې پر لاندې يوه موضوع بحث وکړي او پايلې دې په ټولګي کې شرحه کړي.
۱- په سياسی لحاظ د نفوسو ګڼوالی.
۲- په اقتصادي لحاظ د نفوسو ګڼوالی.
۳- په طبيعي لحاظ د نفوسو ګڼوالی.

پوښتنې:

۱- نفوس تعريف کړئ.
۲- لاندينې ولايتونه ډېرګڼ نفوسه دي.
الف: کابل، کاپيسا، ننګرهار، لوګر، او پروان ب: تخار، کونړ او لغمان
ج: لوګر، ميدان وردګ او غزنی د: دايکندي، خوست، او پکتيا.
۳- آيا اقليم او ښه خاوره د نفوسو په ګڼوالي کې اغېز لري؟
۴- په سوځوونکو دښتو کې د نفوسو ګڼوالی څه ډول دی؟ د دغې موضوع بېلګه ووایاست.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د نفوسو د وېش او ګڼوالي لاملونه کوم دي؟ نومونه يې واخلئ.

۲-۲ احصایه اود نفوسو جغرافیايي وېش

د خپل استوګنځي په باره کې فکر وکړئ او ووایاست چې نفوس یې ولې زیات شوی دی؟ افغانستان له ډېرو پخوا دورو څخه د خلکو د استوګنې ځای و او بېلابېلو قبیلو ته یې د غرونو په شنو لمنو، د ویالو او سیندونو په غاړو کې ځای ورکړی دی او د افغانستان په تاریخ کې یې د لرغوني آریایي، مدنیت بنسټ ایښی دی چې تاریخي جغرافیه د دې حقیقت ښکارندویه ده.

د دې هېواد تاریخي لرغونتوب، د نفوسو استقرار چې د لویو مد نیتونو او د تاریخي ښارونو د تأسیس له مخې لکه بلخ پیل کېږي، تقریباً له ۸۰- ۸۵ سلنه نفوس یې په کرنه او د هغې په اړوندو کارونو بوخت دي. تر اوسه هم کرنه د نفوسو د تمرکز او وېش ستر لاملونه ګڼل کېږي. له همدې امله د فزیکي چاپېریا ل جوړښت، د اقلیم ډول، هایدروګرافي ځانګړتیاوو، د انساني نفوسو د تمرکز او استوګنې لپاره په بېلابېلو تناسبونو شرایط برابر کړي دي. زموږ په هېواد کې هم د نړۍ د نورو سیمو په شان، سیمې په بېلابېلو تناسبونو رامنځته شوي دي. زموږ په هېواد کې د نړۍ د نورو سیمو په څېر، درې، وادۍ، جلګې او د سیندونو غاړو د خلکو د بېلا بېلو ډلود استوګنې لپاره وړ چاپېریال رامنځته کړي دی او د کرنې او ژوندانه له پاره یې مساعدې برخې جوړې کړي دي چې د کرنې، صنعت، مالدارۍ او د صنعتي فعالیت د پر اختیا له لپاره ګټورې دي. د استوګنې نا مناسبې سیمې یې د استوګنې په سیمو بدلې کړې دي. په هېواد کې د نفوسو تمرکز په هغو سیمو کې چې لوړوالی یې له ۲۵۰۰ مترو څخه زیات دی، محدود دی خو هغه سیمې چې مساعد اقلیم، ښه خاوره او ډېرې اوبه لري، زیات خلك پکې استوګن دي. په همدې ډول، هغه سیمې چې له ۱۰۰۰ مترو څخه زیات لوړوالی لري په ټول هېواد کې پراخې او هوارې سیمې دي چې د نفوسو د ځای پر ځای کېدنې لپاره یې ښه شرایط برابر کړي دي پرته له صحرايي سیمو څخه. د دې سیمو زیات نفوس په کرنه او مالدارۍ او نورو تجارتي او صنعتي چارو بوخت دي.

د افغانستان اداري واحدونه څرګندوي چې د کرنې له مخې زیات اهمیت لري او زیات نفوس یې ځانته جلب کړی دی او د نورو سیمو په تناسب یې ګڼ نفوسه سیمې جوړې کړې دي. په همدې ډول یې په پورتنیو نقطو کې تجاري، اقتصادي او صنعتي لوی ښارونه او داسې نورې سیمې جوړې کړي دي چې د زیاتو نفوسو په تمرکز کې اغېز لري.

صنایع او د فابریکو جوړول، عرفاني او فرهنګي مرکزونه، اداري، نظامي او توریستي واحدونه هم د نفوسو د راټولیدو او تمرکز لامل شوي دي چې کولی شو د کابل، ننګرهار، کاپیسا او نورو ولایتونو څخه یې یادونه وکړو.

د ا وبو شتون د نفوسو په ګڼو الي کې ډېر اغېز لري. که د سیندونو، د چینو او کاریزونو غاړې وګورو، دغو سیمو د نورو سیمو په نسبت زیات نفوس ځانته جلب کړي دي. په تېره بیا د سیندونو، کاریزونو او چینو منځنۍ او وروستنۍ برخې د نفوسو په تمرکز کې له ډېرو پخوا کلونو څخه لویه برخه درلوده.

د نفوسو ګڼوالی په دې نقطو کې څرګنده ترسترګو کېږي. د مثا ل په ډول: د لوګر، پنجشیر، الیشنګ، الینګار، کونړ، هریرود سیندونه او مرستیالان یې، د هلمند د سیند ساحل او مرستیالان یې لکه ترنک، ارغستان او ارغنداب، د مرغاب سیند او مرستیالان یې، د کندز سیند، فراه رود، خاشرود او ادرسکن او د آمو د سیند کیڼ ساحل د افغانستان ډېرې ګڼ نفوسه سیمې دي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي پر ډ لو وېشل کېږي. هره ډله د لاندې پوښتنو په باره کې فکر کوي او نتیجه یې د ډلو استازي نورو ته تشریح کوي.

د کومو دلیلونو له مخې د نفوسو ګڼوالی په یوه ځانګړې سیمه کې زیات وي؟ په قناعت بخښونکو د لیلونو یو له بل سره بحث وکړئ.

پوښتنې:

۱. د هغو سیندونو نومونه واخلئ چې د نفوسو د ګڼوالي باعث کېږي.

۲. د هلمند سیند لاندې اهمیت لري:

الف: اقتصادي، کرنیز، صنعتي او تولیدي ب: اقتصادي او انرژي

ج: اقتصادي او شخصي د: ټول سم دي

۳. هغه سیمې چې له ۲۵۰۰ مترو څخه زیات لوړ والی لري د نفوسو ځای پر ځای کېدنه په کې څرنګه ده؟

٤. د هیواد د اوسېدونکو په ژوندانه کې د کاریزونو اهمیت بیان کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

کوم جغرافیایي شرایط د ښارونو د جوړېدو او د نفوسو د ګڼو الي سبب شوي دي؟ په کتابچو کې د ځواب له لیکلو وروسته یې نورو ته تشریح کړئ.

۲-۳ د نفوسو وده او منځنی عمر

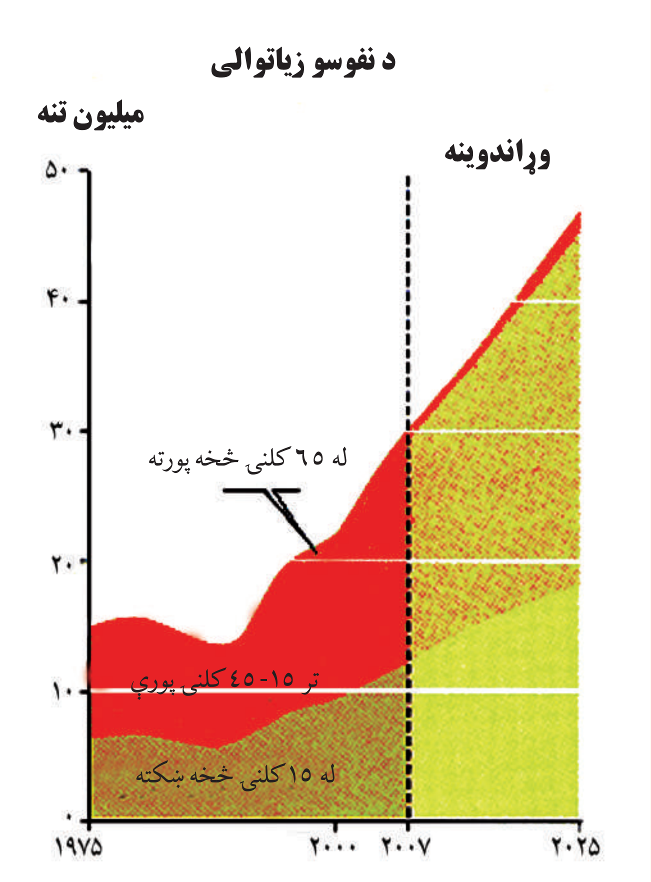

پوهیږئ چې د نفوسو وده او منځنی عمر زموږ په ګران هیواد کې څومره دی؟

د نفوسو نسبي وده د یوه هېواد د خلکو زیاتوالي ته ویل کېږي. د خلکو د شمېر او د نفوسو د نسبي ودې په باره کې بنستيز ارقام او څېړنه اساسي اړتيا ګڼل کېږي. په دې ډول کولی شو چې د ډيموګرافي له مخې چې د نفوسو وده، مرینه (نارینه او ښځینه) او نور ارقام هر وخت د څېړونکو او مؤسساتو په واک کې ورکړو. په مخ پر ودې هیوادونو کې د نفوسو وده د ټولنیزو، مذهبي او اقتصادي مقرراتو تابع ده.

- افغانستان هم د هغې ډلې یو هیواد دی.

له همدې امله، په افغانستان کې د نفوسو منځنی او عادي و ده ۲,۰۳ سلنه محاسبه شوې ده. له دې

سره سره چې دقیقه احصائیه نشته. د افغانستان د نفوسو په هکله اټکلي ارقام په رسمي ډول د لومړي ځل له پاره په ۱۳۱۵ لمریز کال کې خپاره شول. د افغانستان ټول نفوس هغه وخت لس میلیونه او اویا زره ښودل شوي دي.

د پلان وزارت د ۱۳۲۹ لمریز کال د احصائیې له مخې د ټول هېواد نفوس ۱۲ میلیونه اټکل کړي دي. د همدې کلونو د نفوسو وده پر اټکل ولاړه ده.

بشپړه سرشمېرنه د ۱۳۵۸ لمریز کال د جوزا د میاشتې پر ۲۵ نېټه پیل او د چنگاښ د میاشتې پر ۱۴ نېټه پای ته ورسیده. له دې سره سره چې دقیقه احصائیه واخستل شوه، خو بیا هم ویې نه شو کولی چې د هېواد د ټولو سیمو احصائیه واخلي. د ۱۳۵۸ لمریز کا ل د احصائیې له مخې د افغانستان ټول نفوس ۱۵.۹٤ میلیونه تنه اټکل شوی چې ۱۳.۴ میلیونه تنه یې دایمي استوگن او ۲.۵۶ میلیونه تنه نور یې کوچیان وو چې د ټول نفوس ۱۵.۴ سلنه په ښارونو او ۸٤.۶ سلنه په کلیو کې ژوند کاوه.

په دې کال کې په کلیو یا ښارونو کې مېشت نفوس، چې ټولې کورنۍ ۲،۱ میلیونه وې، په منځني ډول د هرې کورنۍ غړي ۶ تنه ثبت شول.

په داسې حال کې چې د هېواد نفوس په ۱۳۸۸ هـ ش کال کې ۲۶ میلیونه تنه وو؛ په ۱۳۹۷ هـ ش. کال کې ۳۰ میلیونه تنه اټکل شوي دي.

په ۱۳۸۶ کال کې، د عمر له مخې د نفوسو د ګروپونو بېلوالی

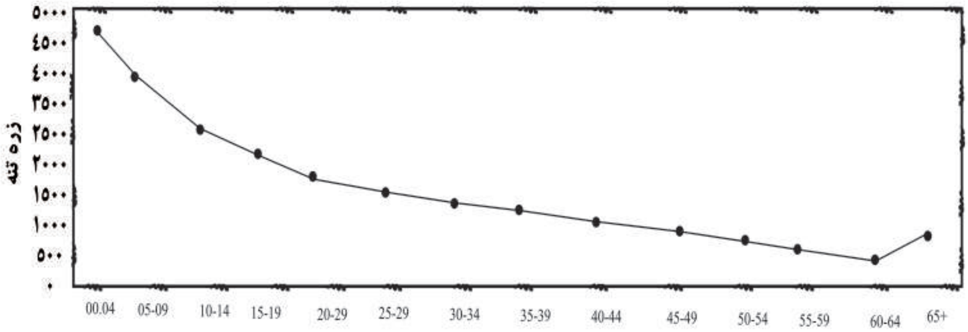

اضافي معلومات

له ۱۳۴۰ څخه تر ۱۳۷۰ لمریز کلونو پورې د نفوسو د زیاتوالي معلوماتي جدول.

ګڼه	کال	د ودې سلنه
۱	۱۳۴۰	۳,۱
۲	۱۳۴۸	۳
۳	۱۳۵۰	۲,۸
۴	۱۳۵۹	۲,۶
۵	۱۳۷۰	۱,۹
۶	۱۳۸۶	۲,۰۳

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر ډلو ووېشل شي. هره ډله دې د نفوسو د اهمیت په باره کې بحث وکړي او د هېواد د پرمختیا په باره کې دې د هغه اغېز پخپلو کې سره شریک کړي.

پوښتنې:

۱- د مخ پر ودې هېوادونو د نفوسو وده څرنګه ده؟

۲- د نفوسو وده څه ارزښت لري؟

۳- د افغانستان د نفوسو احصائیه اټکلي ده که و اقعي؟

۴- په کومو هېوادونو کې د نفوسو کنټرول مجاز نه دی؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زموږ په هېواد کې د نفوسو وده د کومو لاملونو تابع ده؟ کله چې مو د لیلونه په کتابچه کې ولیکل، بله ورځ پرې په ټولګي کې بحث وکړئ.

د نفوسوڅرنګوالی او په هېواد کې قومي جوړښت

په افغانستان کې د نفوسو څرنګوالی، د لاندنيو مطالبو له مخې مطالعه او ارزولی شو.

- د عمر له مخې.
- د جنس له مخې.

د نفوسو څرنګوالی د ټولنيزو او اقتصادي خدمتونو (کرنې، کانونو او داسې نورو) له مخې مطالعه کېږي.

د ۱۳۵۸ لمريز کال راهيسې د هېواد په سطحه کومه سر شمېرنه نه ده شوې. له همدې امله په افغانستان کې د نفوسو د وېش، ترکيب د ودې د اندازې او اقتصادي او ټولنيزو ځانګړتياوو په هکله مستند احصائيوي معلومات نشته. خو په ۱۳۸۳ لمريز کال کې د نفوسو د څرنګوالي لومړيتوب د جنس(نارينه او ښځينه) له مخې مطالعه شو.

- په ۱۳۸۳ لمريز کال کې د جنس له مخې د نفوسو د څرنګوالي لومړيتوب احساس شو. د اتمې لسيزې په پيل کې ښځينه وو ته پام وشو، چې د هغوی فعاله ونډه اخيستنه په ټولو برخو کې څرګنده ښکاري. اوس د پام وړ شمېر ښځې په شورا (ولسي او مشرانو جرګه) کې ونده ترسره کوي. په همدې ډول، د ښځو ونډه په دولتي ادارو، په تېره بيا د پوهنې او اقتصاد په بېلابېلو سکتورونو کې زياته شوې ده.
- مخ پر ودې هېوادونو په ډله کې زموږ د هېواد د نفوسو وده (د زيږيدنې څخه تر ۱۵ کلنۍ پورې) ۴۴,۶ سلنه ، د (۱٦ څخه تر ۶۰ کلنۍ پورې) ۵۲.۹ سلنه او د ۶۵ کلنۍ څخه پورته ۲.۶ سلنه اټکل شوې ده.

په هېواد کې اقتصادي فعاله نفوس تر (۱۵- ۶۵) کلنۍ پورې دی چې د ۸۰ سلنه يې د کرنې او مالدارۍ په برخه کې او پاتې نوريې په صنايعو، کانونو او ټولنيزو خدمتونو کې بوخت دي او له ۶۵ کلنۍ څخه پورته غير فعال اقتصادي نفوس تشکيلوي.

۱- د حقوق بشر سازمان د کوچنيوالي عمر د مشغوليت له پلوه ۱۸ کلني غوره کړی دی.

په افغانستان کې د جنس له پلوه د نفوسو څرنګوالی:

کال	ښاري نفوس		کليوالي نفوس	
۱۳۸۸	ښځې	نارينه	ښځې	نارينه
	۲۵۰۳۰۹۰ تنې	۲۶۵۶۲۰۰ تنه	۸۷۵۲۳۰۰ تنې	۹۱۲۷۴۰۰ تنه
	۵۱۵۹۲۰۰ تنه		۱۷۸۷۹۷۰۰ تنه	

د لوست د وروستنۍ برخې د اضافي معلومات تر سرليک لاندې جدول کې د عمر له پلوه د نفوسو د ترکيب څرنګوالی ښه کتلی شئ.

په هېوادکې قومي جوړښت او د قومونو جغرافيايي وېش:

• په افغانستان کې د مېشتو قومونو جغرافيايي وېش په څه ډول دی؟

د افغانستان اوسيدونکي د تاريخي دودونو او د اساسي قانون پر اساس ټول افغانان دي. خو د بشري جغرافيې له مخې زموږ په هېواد کې بېلابېل قومونه ژوند کوی چې د هغو په اړه لنډه يادونه کوو.

په دې خاوره کې پښتانه د تاريخي اسنادو له مخې د آريايانو ډېر پخوانی توکم بلل کېږي. هغه ژبه چې پرې خبرې کوي، د پښتو په نوم يا ډېرې او د نورو آريايي ژبو په څېر ده.

د يونان وتلي مؤرخ هيرودت پښتانه د پکټ توپس او د دوی سيمې د پکتيس په نوم ياد کړې دي. پښتانه په ټول افغانستان کې استوګن دي، خو زيات يې په ختيځ کابل او د کابل په ګاونډيو ولايتونو، په جنوبي، جنوب ختيځ، ختيځ او جنوب لوېديځ کې ژوند کوي. په شمالي ولايتونو کې هم ګڼ شمېر اوسېږي.

• تاجکان د پښتنو په څېر د دې سيمې د آريايانو ډېر پخوانی قوم دی، چې په ټول هېواد کې شته خو زيات قومونه يې د هېواد په شمال کې له بدخشان څخه تر هرات او د هندوکش په جنوب کې له پروان څخه تر کابل پورې ژوند کوي او دري ژبه خبرې کوي.

• ازبکان او ترکمنان د دې هېواد پخواني اوسيدونکي دي او د هېواد په شمال او شمال لوېديځ کې ژوند کوي. ازبک قرغز، قزاق او ترکمن په ترکي او ازبکي ژبو خبرې کوي.

• هزاره ګان هم زموږ د هېواد پخواني اوسيدونکي دي چې په هزاره ګي لهجه په دري ژبه خبرې کوي. په باميانو او مرکزي لوړو سطحو کې اوسېږي.

• نورستانيان هم يو آريايي قوم دی او د دې هېواد اوسيدونکي دي. د نورستانيانو د اوسيدو سيمه نورستان او ژبه يې نورستاني ده. يو بل قوم چې آريايي نژاد لري، پشه يان دي چې په کونړ، کاپيسا او

لغمان کې ژوند کوي. ژبه يې ختيځه اريايي ريښه لري.

• بل قوم چې اريايي نژاد لري، بلوځ دي چې د کندهارپه جنوب او چخانسور کې ژوند کوي. ژبه يې بلوځي ده په پښتو او دري هم خبرې کوي.

په همدې ترتيب، زموږ په ګران هېواد کې ځينې قزل باش، عرب اوسيدان هم ژوند کوي. په همدې ډول، ځينې هندوان او سکان هم په کابل، ننګرهار، کندهار، ګرديز، خوست او غزني کې ژوند کوي چې د دې هېواد اوسيدونکي دي. د يادولو وړ ده چې ځينې نور قومونه هم شته چې پوره مطالعه او څېړنه غواړي.

په ټولګي کې فعاليت:

د نفوسو څرنګوالی څه مفهوم لري؟ هره ډله به په دې هکله بحث وکړي. د ډلې استازی دې هم ټولګيوالوته ووايي چې په هېواد کې د ميشتو قومونو په هکله بحث وکړي ا وخپل معلومات له نورو سره شريک کړي.

پوښتنې:

۱. هغه قومونه چې په افغانستان کې ژوند کوي، نومونه يې واخلئ.

۲. د اضافي معلوماتو د جدول له مخې د په کار بوختو نفوسو سلنه پيدا کړئ

۳. د کوم عمر خلکو ته فعاله اقتصادي نفوس ويل کېږي؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

په افغانستان کې د استوګن قومونو په باره کې، له بېلابېلو سرچېنو څخه په ګټې اخيستې سره يوه لنډه مقاله وليکئ.

اضافي معلومات

۱۳۸۶(۲۰۰۷-۲۰۰۸)				
ټول دايمي استوګن نفوس				
نارينه (تنه)	ښځينه (تنې)	ټول نفوس (تنه)	سلنه	عمر (په کال)
۱۱۷۸۳۶۰۰	۱۱۲۵۵۳۰۰	۲۳۰۳۸۹۰۰	۱۰۰	
۲۱۹۲۶۹۱	۲۳۲۱۸۷۱	۴۵۱۴۵۶۲	۲۰	۰۰-۰۴
۱۷۵۰۷۱۷	۱۶۹۴۹۶۲	۳۴۴۵۶۷۹	۱۵	۰۵-۰۹
۱۳۹۹۴۵۶	۱۲۵۳۶۸۷	۲۶۵۳۱۴۳	۱۱	۱۰-۱۴
۱۱۴۸۴۳۷	۱۰۱۷۴۴۴	۲۱۶۵۸۸۱	۹	۱۵-۱۹
۹۵۶۱۸۶	۹۰۴۷۱۲	۱۸۶۰۸۹۸	۸	۲۰-۲۴
۷۶۰۹۷۲	۷۷۹۷۲۱	۱۵۴۰۶۹۳	۷	۲۵-۲۹
۶۱۰۴۱۸	۶۷۶۸۰۵	۱۲۸۷۲۲۳	۵	۳۰-۳۴
۵۳۹۴۱۳	۵۹۵۲۷۱	۱۱۳۴۶۸۴	۵	۳۵-۳۹
۴۹۴۷۴۳	۴۸۶۵۳۴	۹۸۱۲۷۷	۴	۴۰-۴۴
۴۵۰۲۲۱	۴۰۲۴۶۱	۸۵۲۶۸۲	۴	۴۵-۴۹
۳۹۶۶۸۸	۳۲۳۹۲۵	۷۲۰۶۱۳	۳	۵۰-۵۴
۳۲۸۵۴۸	۲۵۱۶۲۶	۵۸۰۱۷۴	۳	۵۵-۵۹
۲۵۶۲۵۸	۱۹۰۹۰۶	۴۴۷۱۶۴	۲	۶۰-۶۴
۴۹۸۸۵۲	۳۵۵۳۷۵	۸۵۴۲۲۷	۴	۶۵ کلن او له هغه څخه پورته

نوټ: د کوچيانو ۱,۵ ميليونه نفوس پکې شامل نه دي.

یوولسم لوست:

۲-۵ کورنی او بهرنی لېږد او د نفوسو ځای پر ځای کېدل

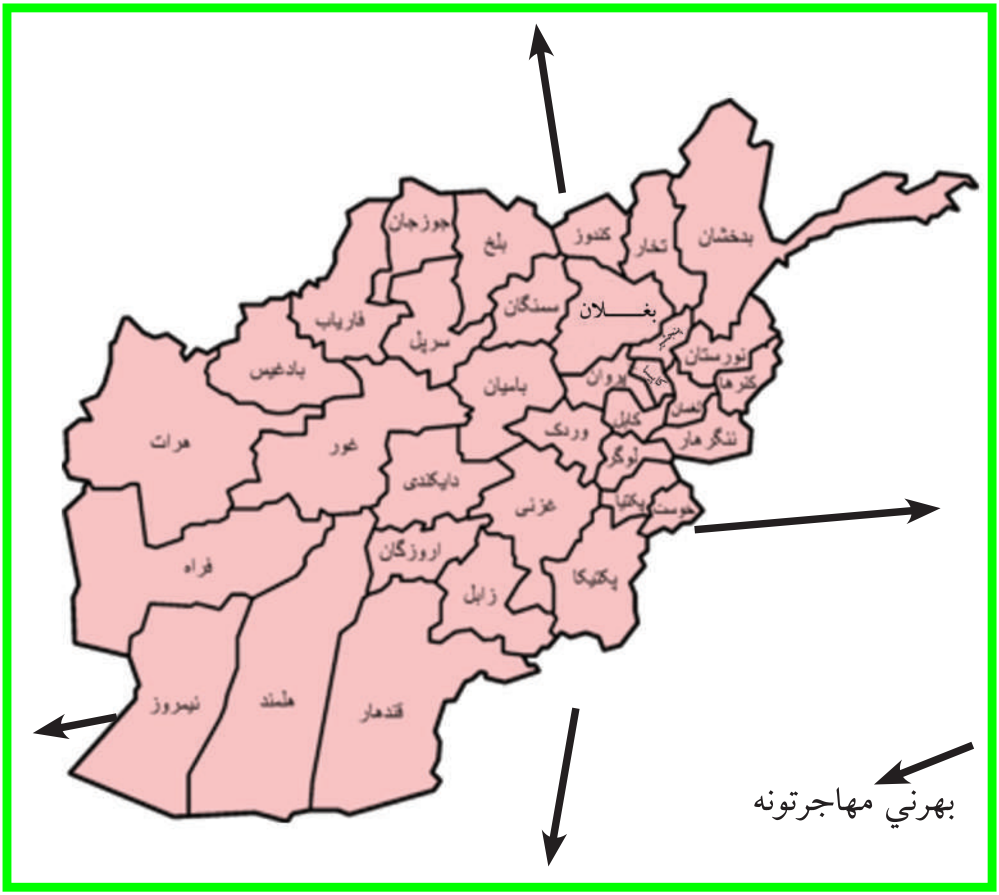

د هغو مهاجرتونو د انگېزو په هکله معلومات لرئ چې زموږ له هېواده شوي دي؟

په هېواد کې دننه او له هېواد څخه بهرته مهاجرتونه د سیاسي او ټولنیزو ستونزو، تاریخي او د طبیعي پېښو د اغېزو له مخې کېږي چې انگېزې یې په لاندې ډول دي:

• **سیاسي لېږد**: سیاسي لېږدیدنه هغه وخت کېږي چې فکري او عقیدتي ازادي موجوده نه وي؛ د بېلگې په توگه، له ۱۳۵۷ لمریزکال څخه وروسته د روس د تهاجم او تېري له امله د افغانانو ډېر لوی مهاجرتونه، چې په نړۍ کې ساری نه لري، نورو هېوادونو او لویو وچوته شوي دي، چې شمیر یې له پنځه میلیونو څخه زیات دی.

• **اقتصادي مهاجرتونه**:

د کليو او د کوچنيو او لويو ښارونو خلك لويو صنعتي ښارونو ته د کار او دندو د موندلو او د شتمنيو د ترلاسه کولو او خوندي ژوند لپاره مهاجرت کوي. پورتنيو لاملونوته په پام سره د کليو خلك ښارونو، لکه: کابل، کندهار، هرات، مزار شريف او نورو صنعتي ښارونو ته مهاجرت کوي چې دغه کار لا تر اوسه دوام لري.

• **تاريخي مهاجرتونه**:

په ډېرو پخوانيو وختونو کې اريايان له بلخ (بخدي) څخه شاوخوا سيمو ته تر هند او فارس پورې مهاجر شول. او وروسته يونانيانو، کوشانيانو او مسلمانانو يو پر بل پسې مهاجرت وکړ.

• هغه مهاجرتونه چې د طبيعي پېښو او وچکاليو په سبب رامنځته کېږي، مثلاً په ۱۳۴۹ لمريز کال کې د وچکالۍ له امله زموږ هېوادوال د خپلو کورونو پرېښودلو ته اړشول چې د بادغيس، ارزگان او هزاره جاتو لوړه سطحه په دې ډله کې راځي.

• موسمي مهاجرتونه د تودو او سړو سيمو ترمنځ کېږي؛ يعنې مهاجر په اوړي کې د څارويو د روزنې او همدارنگه د کرنې لپاره گاونډيو سيمو ته مهاجرت کوي. د هېواد کوچيان يې ښه مثال دي.

• د مهاجرت اغېزې:

مهاجرتونو په افغاني مهاجرو مثبتې او منفي اغېزې کړې دي.

۱-د فعال اقتصادي نفوس له لاسه ور کول.

۲- د مغزونو تېښته (د پوهانو او ماهرو خلکو مهاجرت).

۳- منفي اغېزې لکه: په HIV او د پوستکي په ناروغیو اخته کېدل.

٤- باندنیو هېوادونو ته د سرمايي لېږدول.

٥-د انساني حقوقو تر پښو لاندې کېدل.

مثبتې اغیزې لاندې دي:

۱- د خپل فرهنګ لېږدول او د نورو له فرهنګ سره بلدتیا.

۲- د خپلې ژبې رواجول او د نورو له ژبو سره بلدتیا.

۳- د نوې ټکنالوژي سره بلدتیا.

په ټولګي کې فعالیت:

ز ده کوونکي دې پر ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د لاندې پوښتنو په باره کې بحث وکړي او د هرې ډلې استازی دې خپل معلومات په ټولګي کې وړاندې کړي.

۱. پر سیاسي مهاجرت او د هغه پر انګېزه بحث وکړئ.

۲. زموږ هېوادوالو لویو او صنعتي ښارونوته ولې مهاجرت کړی؟

۳-آیا تاریخي مهاجرتونه زموږ په هېواد کې شوي دي؟

پوښتنې:

۱-زموږ د ګران هېواد اوسیدونکي له کلیو څخه ښارونوته ولې مهاجرتونه کوي.

۲- د مهاجرت منفي او مثبتې اغېزې بیان کړئ؟

۳-آیا زموږ هېوادوال اوس هم نورو هېوادونو ته مهاجرت کوي؟ ولې؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زموږ هېواد وال نورو هېوادونوته ولې مهاجر کېږي؟ په دې باره کې یوه مقاله ولیکئ او د جغرافیې په را تلونکي ساعت کې یې ټولګیوالوته وړاندې کړئ.

۱,۳ دین

د کعبې معظمې د خونې انځور

د افغانستان زیاتره خلک د کوم دین او مذهب پیروان دي؟

انسانان له خپلو عقیدو سره ژوند کوي. زموږ خلک هم له ډېرو پخوا وختونو راهیسې د بېلابېلو دینونو پیروان وو. زموږ نیکونو اریایانو نوو سیمو ته له کوچېدو مخکې ساده آیین درلوده. دوی د طبیعت هغه عناصر چې پر ژوندانه یې اغېز درلوده، مقدس ګڼل. د افغانستان خلک، له دې سره سره چې په ختیځ کې د ویدي او برهمني زړې عقیدې پیروان وو، د هېواد په شمال لویدیځ کې زردشتي آیین رواج درلود. خوکله چې له میلاد څخه مخکې ۲۰۶ کال

کې اشوکا دبودايي آيين د تبليغ او خپرولو له پاره ملا وتړله چې د هغه تاريخ نه زر کاله وروسته هم دې عقيدې او آيين د هېواد په ختيځ او شمال کې بشپړ رواج ومونده، چې د فکر، هنر او فرهنگ له پلوه يې د دې خلکو په ژوندانه ژوره اغېزه در لوده. بودايي آيين د اشوکا د نفوذ او سلطې په واسط د هندوکش له جنوب څخه ترکندهاره پورې خپورشو.

د اسلام د مقدس دين په ظهور سره بېلابېل دينونه لکه: زردشتي، بودايي او لږ څه آسماني دينونه، لکه يهوديت، مسيحيت په خراسان (افغانستان) کې پېروان او پلويان در لودل. خو داسې دين چې په ټول افغانستان کې عام رواج ولري، وجود نه در لوده. د هغه وخت خراسان يا اوسنی افغانستان د اسلام مقدس دين د منلو له پاره چمتو و. د حضرت عثمان (رض) په واکمنۍ کې، له ۲۵ هجري کال څخه وروسته د اسلامي فتوحاتو لمن افغانستان ته هم راورسېده. احنف بن قيس د هرات ښار ونيوه او خلک يې د اسلام په دين مشرف کړل. درېيم خليفه حضرت عثمان (رض) عبدالله بن عامر د لښکر مشر وټاکه. عبدالله بن عامر اسلامي امپراطوري ترختيځ پورې وغزوله. هغه سرخس، فارياب، تالقان، کندهار او غزنی فتح او اسلام يې هلته خپور کړ. کابل يې يو کال محاصره کړ او په مشکل سره يې فتح کړ. د وخت په تېرېدو سره د افغانستان ټولې سيمې د اسلام په دين مشرف شوې .يوازې کافرستان، چې وروسته په نورستان ياد شو، پخوانی دين تر ډېرې مودې پورې وساته چې په ۱۹ م پېړۍ کې د اميرعبدالرحمن خان په دوره کې د اسلام په دين مشرف شول. د افغانستان د اسلامي جمهوري د دولت رسمي دين اسلام دی. د نورو دينونو پيروان، د خپلو ديني مراسمو په ترسره کولو کې د قانون له احکامو سره سم آز اد دي. په افغانستان کې هېڅ قانون نه شی کولی چې د اسلام د مقدس دين د معتقداتو او احکامو مخالف وي.

په اوسني وخت کې د افغانستان خلک ۹۹.۶ سلنه د اسلام د مقدس دين پيروان دي.

ځيني هندوان او سکان په کابل، جلا ل آباد، کندهار، چاريکارو، گرديز او نورو ښارونوکې اوسيږي چې اکثر يې سوداگر دي.

د افغانستان مطلق اکثريت خلك د حنفي مذهب پيروان دي او د تشيع مذهب پيروان هم لري. د افغانستان اهل تشيع په جعفري او اسماعليه مذهبونو وېشل شوي دي.

په ټولگي کې فعاليت:

ز ده کوونکي پر ډلو وېشل کېږي او هره ډله دې پر لاندې يوه موضوع بحث وکړي او د بحث نتيجه دې په ټولگي کې شرحه کړي.

- آريايانو کوم ايين درلود؟
- بودايي آيين څه وخت او چېرته خپور شو؟
- د اسلام دين په افغانستان کې څه ډول خپور شو؟

پوښتنې:

لاندنې سمې او غلطې پوښتنې یوه له بلې څخه بېلې کړئ:

۱. آریایانو د طبیعت هغه عناصر، چې په ژوندانه کې یې اغېزناک وو، مقدس ګڼل.

۲. د افغانستان ټول خلک د یو مذهب یعنې اسلام پیرو دي.

۳. کومو خلکو په افغانستان کې د اسلام په خپرولو کې نقش درلوده؟

۴. په اوسني وخت کې د افغانستان خلک د کومو دینونو او مذهبو نو پیروان دي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د ټولنو په هوساینې کې د اسلام د مقدس دین د ښېګڼو په اړوند خو کرښې ولیکئ او ټولګیوالوته یې ولولئ.

په افغانستان کې له ډېرشو څخه زیاتې ژبې شته چې د هېواد په بېلابېلو سیمو کې خلک په بېلابېلو لهجو پرې خبرې کوي.

د افغانستان د ژبو اهمیت، لکه: د نړۍ د نورو ژبو په شان د ویونکو په شمېر پورې اړه لري. د مثال په ډول، پښتو او دري د هېواد په پراخه ساحه کې عمومیت لري او خلک وربانديې خبرې کوي او د افغانستان تقریباً ټول خلک پرې پوهېږي؛ خو په اورمړي او عربي یوازې په څو محدودو کلیو کې خبرې کېږي.

اندو اروپایي ژبې په دوو اریایي (اریاني) او هندي ډلو وېشل کېږي. اریایي ژبې په عمومي ډول د هېواد په جنوب لویدیځ، شمال لویدیځ او شمال ختیځ کې زیاته رواج لري او مشهورې

ژبې یې پښتو، دري، بلوڅي، اورمړي او پامیري غلچه یي یعنې غرنۍ ژبې دي. په هندي ژبو کې ګوربتي، کلشه یي، تیرایي، سندي او پنجابي شاملې دي. رویدا ژبې چې د آریایي هندي ګروپ ترمنځ یوه ځانګه ده چې کتي، بشکلي، واېګلي، پرسیني، اشکوني، پشه یي، پراچې اونورستاني په کې شاملي دي چې په عمومي ډول د نورستان او د هغه د شاوخوا خلك پرې خبرې کوي.

د افغانستان نورې ژبې ترکي او مغولي دي چې د وه لړۍ په کې شاملې دي. یوه لړۍ هغه ژبې دي چې په مرکزي آسیا پورې اړه لري لکه ازبیکي، قزاقي او قرغزي. دوهمه لړۍ یې په جنوب لویدیځ پورې اړه لري چې ترکمني او آذري احتوا کوي.

۳.۳. د ژبو جغرافیایي ویش:

د افغانستان ژبې چې خلك پرې خبرې کوي، دا دي:

• **پښتو**: هغه کسان چې په پښتو خبرې کوي، تقریبا په ټول هېواد کې استوګن دي. خو زیاتره پښتانه د افغانستان په ختیځو، جنوبي او جنوب ختیځو سیمو کې استوګنه لري. د اژبه ډېرې لهجې لري چې مشرقي او کندهاري لهجې یې یو له بل ځخه ښې پېژندل کیږي.

• **دري**: د هېواد ډېره پخوانۍ ژبه ده. د هېواد زیات خلك په مختلفو لهجو له دې ژبې سره څه نا څه په ټول هېواد کې بلدیت لري.

• **بلوڅي**: د هلمند، ګودزېرې، صابري هامون او د هېواد د لویدیځ سرحدونو ځینې خلك پرې خبرې کوي.

• **ازبکي**: د هېواد په شمالي ولایتونو کې ځینې خلك پرې خبرې کوي.

• **ترکمني**: د هېواد په شمال او شمال لویدیځ کې د هرات تر ولایته پورې ځینې خلك پرې خبرې کوي.

• **پراچي**: د نجراب په یوه دره کې، چې د تګاب له اله سای سره نښتې ده، ځینې خلك پرې خبرې کوي.

• منجي ژبه د بدخشان په منجان، واخي په واخان، سریګي د واخان په شمال، سنګلیچي د

منجان په ختیځ او د بدخشان د زیباك په جنوب، زیباکي ژبه د بدخشان په زیباك، اشکاشمي د بدخشان په اشکاشم، شغني د بدخشان په اشکاشم او شغنان، رو شاني او اشري د بدخشان په لویدیځ او د پنج د سیند په غاړه کې او قرغزي ژبه په کوچني پامیرکې مرو جې دي.

• کټه وایګلي، شکوني او پاروني په نورستان کې، کورباتي ژبه په ختیځ نورستان، پشه یي ژبه په نورستان او د لغمان په درو، تګاب، نجراب، کوهستان، کاپیسا او پغمان کې، تیراهي د خیبر په لویدیځ او ډکه اوجتې د جتانو ژبه ده.

• په سندی، لهندا او پنجابی اهل هنود خبرې کوي.

• اورمړي په لوګر، براهوي د چخانسور د شورابك په شاوخوا سیمو کې رواج لري. مغلي او آذري ژبې اوس له منځه تللې دي. خو قزاقي د بلخ د ولایت په ځینو سیمو کې شته.

په پښتو او دري ژبه د افغانستان اکثریت خلك خبرې کوي او د دولت رسمي ژبې دي. په هغو سیمو کې چې اکثریت خلك یې له ازبکي، ترکمني، پشه یي، نورستاني، بلوچي ګوجري او یا پامیري ژبو څخه په یوه ژبه خبرې کوي، هلته پر پښتو او دري سربېره سیمه ییزه ژبه د درېیمې رسمي ژبې په توګه دي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي پر ډلوووېشل شي. هره ډله دې پر لاندې یوه موضوع پخپلو کې بحث وکړي. یو تن دې د خپلې ډلې په استازیتوب، موضوع په ټولګي کې شرحه کړي.

• د افغانستان خلك په کومو ژبو خبرې کوي. کومې ژبې د کوم دلیل له مخې رسمي دي؟

• اندو اروپایي ژبې پر څو برخو وېشل شوې دي؟ د هر ګروپ مشهورې ژبې له سیمو سره واضح کړئ.

• در ویدا، ترکي او مغولي ژبو په باره کې معلومات ورکړئ

• بلوڅان، ازبېکان ترکمنان د افغانستان په کومه سيمه کې ژوند کوي؟

پوښتنې:

۱. د افغانستان هندوان په (   )، (   ) او (   ) ژبو خبرې کوي.

۲. پشه يي ژبه د هېواد په کومو سيمو کې رواج لري؟

۳. اوس کومې ژبې له منځه تللي دي او ويونکي نه لري؟

۴. پښتو او دري ولې رسمي ژبې دي؟

۵. کومې ژبې په کوم دليل د درېمو رسمي ژبو حيثيت لري؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د افغانستان مهمې ژبې په يوه جدول کې په ترتيب وليکئ.

۱،۴– د مواصلاتو اهمیت:

په پورتني انځور کې کومه لویه لار وینئ؟

مواصلاتي لارې د یوې ټولنې او هېواد د اقتصادي، ټولنیز، سیاسي، فرهنګي او اداري پرمختګ بنسټ ګڼل کېږي. ټولې اقتصادي اړتیاوې (کرنیزې، صنعتي او تجارتي)، ټولنیزه، فرهنګي او سیاسي وده د مواصلاتي کرښو له ترقۍ او پرمختګ پرته امکان نه لري.

د یوې هوسا ټولنې اقتصادي او صنعتي پرمختیا د مواصلاتي کرښو او نقلیه وسیلو په پرمختګ او ترقۍ پورې اړه لري.

مخ پر ودې هېوادونه چې د اقتصادي او صنعتي پرمختګ لومړني پړاوونه وهي، تر ټولو لومړی باید مواصلاتي او ټرانسپورتي شرایط برابر کړي، چې تولیدي او تجارتي وسایل او کسب او کار وده وکړي. افغانستان د مخ پر ودې هېوادونو په ډله کې په وچې پورې تړلی او غرنی هېواد دی. سیندونه يې هم د زیات ځوړ او سېلابي رژیم په درلودلو د بېړیو د چلولو لپاره برابر نه دي. نو د ځمکنیو مواصلاتي او هوایي سکټورونو وده د هېواد بنسټیزه اړتیا ده. له منظمې مواصلاتي شبکې پرته هر اړخېزه اقتصادي او ټولنیزه وده ممکنه نه ده. مواصلاتي لارې ښارونه او سیمې سره نښلوي. اومه او د انرژۍ تولیدوونکي مواد صنعتي مرکزونو او صنعتي او کرنیز محصولات بازارونو او استهلاکي مرکزونو ته لېږد وي.

په دې برخه کې پانګه اچونه د یوه هېواد د اقتصاد بنسټ جوړوي، چې په ټول هېواد کې د اقتصادي، سیاسي، فرهنګي او اقتصادي پلان جوړونې د ودې او پراختیا سبب کېږي.

د مواصلاتو د اقتصادي اهمیت په هکله لنډ ویلی شو چې:

- له منظمو ټرانسپورتي لارو څخه د ګټې اخېستنې په سبب بازار کې د کالیو بیه کمېږي.

-د سون د موادو په لګښت کمېږي او د سوداګرۍ مالونه د وخت له ضایع کېدلو پرته بازارنو ته لېږدول کېږي.

- بېلابېل قومونه د یو او بل له دود او دستور څخه خبرېږي. د هېواد ملي یووالی تأمنیږي، چې ورسره په ستونزو اخته سیمو ته په چټکۍ مرستې استول کېږي.

- د ټرانسپورتي لارو په نشتولي کې پر دې سربېره چې پورتنۍ موخې لاس ته نه راځي؛ بلکې د فرهنګ او ښوونې او روزنې د وروسته والي لامل هم کېږي.

زموږ په هېواد کې په تېرو وختونو کې د پورتنیو ستونزو په درک سره پخپلو پنځه کلنو پلانونو کې ډېره پرمختیایي بودجه، د موټرو د سړکونو د جوړولو لپاره بېله شوې وه. له درې لسیزو څخه په زیاته اوږده تېل شوې داخلي جګړه کې ټولې مواصلاتي شبکې ویجاړې شوې او د هغو بیا جوړولو

ته اړتيا پېښه شوه. له همدې امله، د موقت حکومت له تشکيل څخه وروسته د توکيو – جاپان په کنفرانس کې د هېواد د لويو لارو جوړولو او پراختيا ته د اقتصادي زيربنا په توګه د لومړيتوب حق ورکړل شو. اوس د حلقوي لويې لارې ۸۰ سلنه جوړه شوې او له بندرونو سره نښلول شوې ده. په همدې ډول، يوله بل سره د ولايتونو او له مرکز سره د ولسواليو نښلول دوام لري.

له بلې خوا، په پام کې دي چې ټرانزيټي کرښې د شمال او لويديځ ګاونډيانو سره فعالې شي او زموږ د هېواد د سوداګرۍ اړيکې به په منطقه کې پراخې شي.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي په مناسبو ډلو کې تنظيمېږي. يوه ډله دې د مواصلاتو اهميت د هېواد د اقتصادي زيربنا په توګه او دوهمه ډله د هېواد په اقتصادي او ټولنيزې ودې کې د مواصلاتو برخه باندې بحث وکړي. د ډلې يو غړی د زده کوونکو د فعاليت پايلې، ټولګيوالو ته وړاندې کوي. په پای کې ښوونکی د ډلې د فعاليت پايلې د خپلو معلوماتو په ورزياتولو را ټولوي.

پوښتنې:

لنډه ځواب ورکړئ:

۱ - زموږ په هېواد کې ځمکني او هوايي ټرانسپورټ د مواصلات له نورو برخو څخه ولې ښه وده کړې ده؟

۲ - په تېرو پنځه کلنو پلانونو کې زيات پام ولې د مواصلاتو ودې ته شوی و؟

۳ - د توکيو - جاپان د همکاريو په کنفرانس کې زيات پام د هېواد د لويو لارو بيا جوړولو ته وراړول شوی و.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د هېواد د اقتصادي ودې له مخې د ځمکنيو مواصلاتو اهميت په څو کرښوکې وليکئ او د جغرافيې د مضمون په راتلونکي ساعت کې يې په ټولګي کې و لولئ .

۲،۴ــ ځمکنی حمل او نقل

پوهیږئ چې موټر کله زموږ هېواد ته وارد شو؟

د حمل و نقل د يو منظم مواصلاتي سيستم شتون (صنايعو پهګډون) د ټولنيز او اقتصادي پرمختيا بنسټ جوړوي او په هېواد کې د ټولنيز، اقتصادي يووالي د رامنځته کېدو سبب کېږي او د خدماتي موادو او اطلاعاتو د لېږد لپاره اسانتياوې برابروي. په ملي سويه سوداګري پرمختګ کوي او له هغې سره يوځای د پرسونل استخدام او عوايد هم زياتېږي. د ژوند کچه هم لوړېږي. د دې ډول زيربناوو شتون په افغانستان کې، د ځمکې جغرافيايي جوړښت ته په پام سره، چې په ځانګړو او جلا سيمو وېشل کېږي، فوق العاده ارزښت لري. په تېره بيا د صنايعو پراختيا، چې له هغې پرته صنعتي مؤسسو ته اومه مواد او انرژي توليدوونکي مواد او د هغو توليدات استهلاکي سيمو ته انتقاليدی نه شي.

د منځنۍ آسيا په جنوب کې د افغانستان د جغرافيايي موقعيت ته په پام سره د تاريخ له ډېرې پخوا دورې څخه د اوږدې مودې لپاره د ختيځ او لويديځ او د شمال او سويل تر منځ د سوداګرۍ اړيکو په تامين کې ډېر اهميت لري. د دې تجارتي او فرهنګي اړيکو دوام د هېواد د ژوندانه د کچې په لوړولو کې د اقتصاد او فرهنګ له پلوه ډېر مهم رول لوبوي. له ميلاد څخه مخکې په څلورمه پېړۍ کې د يوځي يرغل په پای کې د يونان او هند ترمنځ سوداګريزې اړيکې د افغانستان له لارې تأمين شوې وې. په لومړي ميلادي کال کې د يونان د باختري پاچاهانو په وخت کې افغانستان د سوداګريزو اړيکو په تأمين

کې لوړ مقام درلوده؛ بلخ د هغې لارې د نښلیدو ځای ګڼل کېده.
په همدې ډول، د ورېښمو او درملولاره (د کوشانیانو د امپراطورۍ په دوره کې) له دې هېواد څخه تېرېده. له همدې امله، د بلخ ښار د لویدیځ (اروپایي) او ختیځ (دچینایي او هندي) کالیو د تبادلې مرکز و.
د امیر عبدالرحمن خان د حکومت په وخت کې د نوو کاروان سرایونو ابادولو او په هېواد کې دننه د سوداګرۍ د محصول لغوه کېدلو د سوداګرۍ او اقتصاد لپاره زمینه برابره کړه. انګلیسانو له کراچۍ څخه ترکوټې او چمن پورې د اوسپنې کرښه و غځوله. خو د هېواد خارجي تجارت ته پام و نه شو.
تر ۱۹۳۰ م کال پورې، چې د ۱۳۰۸ لمریز کال سره سمون لري، ټول مسافرتونه پلي وو او وړل او راوړل د حیواناتو په مرسته ترسره کېدل. له هغې څخه وروسته په حمل و نقل کې له عصري وسایلو څخه ګټې اخېستنې چټکه وده وکړه.
په ۱۹۰۹م کال کې د امیرحبیب اله خان په دوره کې د لومړي ځل لپاره موټرونه د دملر له کمپنۍ څخه په ممبیي (بمبیي) کې وپېرېدل شول او په کابل کې په کار واچول شول.(۵۷) تنه کارګران هم بمبیي ته واستول شول چې د موټرو تخنیکي کارونه زده کړي. د موټرو شرکت د در باریانو له خوا جوړ شو. د یادونې وړ ده چې بایسکل مخکې افغانستان ته وارد شوی و.
د کاروانونو د تګ او راتګ لارې ترمیم شوې. د موټرو لپاره نوي سړکونه د کابل – جلال آباد، جلال آباد- لغمان ، کابل ـ جبل السراج، کابل – لوګر او کابل – غزني ترمنځ جوړ شول. د ټول هېواد په ښارونو کې کاروان سرایونه د سراجیه رباطونو په نوم په خلکو ودان شول. د دوه رباطونو تر منځ واټن شپږ کروه (تقریباً ۱۸ کیلومتره) و. پر دې سر بېره، د سیندو له پاسه عصري پلونه د مو ټرو د تګ او راتګ لپاره جوړ شول.
په امانیه دوره کې او له هغې څخه وروسته ځمکنیو مواصلاتو ته زیات پام وشو. د سړکونو جوړول او د مواصلاتي کرښو پر مختیایو لازمي امر وګڼل شو.څرنګه چې افغانستان په وچې پورې تړلی هېواد دی او سمندر ته لاره نه لري. نو په هېواد کې د ننني او بهرنیو اړیکو د تامین لپاره له ځمکني او په دوهم پړاو کې له هوایي ټرانسپورټ څخه اغېزناکه طریقه نه شته.
د ځمکنیو ټرانسپورټي لارو د جوړولو او پراختیا په وړاندې زیاتې ستونزې دي چې ځینې یې په

گوته کوو.

- د هېواد طبيعي جوړښت او غرنۍ بڼه.
- د غرنيو او دښتي سيمو بېل اقليمونه.
- د عصري وسايلو، فني پرسونل او پوره پانګې نشتوالی.

تاسې پوهېږئ زموږ د هېواد $\frac{1}{٣}$ برخه غرنۍ ده. دغه غرونه له شمال ختيځ څخه د جنوب لويديځ په لوري د يوه طبيعي دېوال په توګه پراته دي او هېواد يې په دوه شمالي او جنوبي برخو وېشلی دی. زياتره کوتلونه يې له ۳۰۰۰ مترو څخه زيات لوړوالی لري او د کال په زياته موده کې په واورو پټ وي او د تګ او راتګ په وړاندې خنډ ګرځي. زياتې درې يې له شمال څخه جنوب ته، چې سور يې لږ دی، د سيندونو په اوږدو کې پرتې دي چې د تګ او راتګ په وړاندې ستونزې جوړوي. په همدې ډول، غرنۍ سيمې او پراخه شګلنې دښتې هم د ځمکني ټرانسپورټ د پراختيا په وړاندې ستونزې جوړوي، چې زياتې پانګې، عصري وسايلو او فني پرسونل ته اړتيا لري.

د هېواد د سيندونو مسيرونو، له دې سره سره چې د کارواني لويو لارو په غځولو کې اغېزناکه مرسته کړې ده. خو د ځمکني ټرانسپورټ په غځولو او پر مختګ کې يې ستونزې را منځته کړې دي. د دې تر څنګ چې ځينو ځايونو کې درې دومره تنګې دي، چې يوازې د سيند د بهيدو لاره يې جوړه کړې ده، لکه: ماهيپر، درونټه، سالنګ او داسې نور، چې په ځينو ځايونو کې د غرونو د توږلو او د تونل د کيندلو اړتيا پېښېږي. سيندونه هم کږېږي او تاو را تاوېږي او سړکونه بايد څو ځله د سيند له پاسه تېرشي. پر دې سر بېره بېشماره پلونه او استنادي ديوالونه بايد د واورې د ښوييدو په وړاندې جوړ شي. له همدې امله د دې ستونزې د حل لپاره زيات وخت، پوره پانګې او فني پرسونل ته اړتيا ده.

له دې ټولو ستونزو سره سره ځمکنی ټرانسپورټ له ټولو نورو ټرانسپورټونو څخه اړين او ګټور دی.

د اوسپنې د کرښو د پرمختګ په وړاندې پاسني ياد شوي خنډونه د پام وړ دي، چې د هغو له مخې زموږ په هېواد کې د اوسپنې کرښې نه وې جوړې شوې. خو په پام کې ده چې د ګاونډيو هېوادونو (ايکو او سارک) په مرسته دغه ستونزه په را تلونکي کې حل شي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو کې تنظیم شي. هره ډله دې په هېواد کې د اقتصادي او ټولنیزې زیر بنا په توګه د مواصلاتو په رول په خپلو کې بحث وکړي او د خپلو بحثونو پایلې دې یو زده کوونکی ټولګیوالو ته بیان کړي او ښاغلی ښوونکی دی د بحث پایله، له خپلو معلوماتو سره یو ځای را ټوله کړي.

پوښتنې:

لنډه جواب وواياست:

۱- د خپل هېواد د ځمکني ټرانسپورټ د پرمختګ په وړاندې ستري ستونزې په لنډه توضیح کړئ.
۲- په هېواد کې ولې ځمکني ټرانسپورټ له نورو ټرانسپورټي ډولونو څخه زیاته پراختیا موندلې ده؟
۳- د هېواد په اقتصادي پر مختګ کې د ځمکني ټرانسپورټ اهمیت توضیح کړئ.

لاندنۍ نیمګړې جملې بشپړې کړئ:

۱- موټر لومړ ی ځل لپاره د................حکومت په دوره کې هېواد ته وارد شو؟
۲- د لومړي ځل لپاره د افغانستان له لارې د هند او یونان تر منځ د ....
د حکومت په وخت کې تأمین شوی وی.

سم ځوابونه د (س) او غلط ځوابونه د (ن) په توري په نښه کړي:

۱- ایا زموږ د هېواد جغرافیایي موقعیت د ختیځ او لویدیځ تر منځ د تجارتي اړیکو په تأمین کې ډېر اهمیت لري؟
۲- ایا د موټر لپاره د سړکونوجوړول د امیر عبدالرحمن خان د حکومت په وخت کې پیل شول؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د هېواد د اقتصادي، ټولنیزې او فرهنګي پراختیا په هکله د ځمکني ټرانسپورټ اهمیت په څو کرښو کې ولیکئ او د جغرافیې د مضمون په را تلونکي ساعت کې یې ټولګیوالو ته ولولئ.

الف: څو ډوله ټرانسپورټي وسایل پېژنئ؟

پورتنیو انځورونو ته په غور وګورئ؛ دغه وسایل د ټرانسپورټ په کوم ډول پورې اړه لري؟

د ځمکني ټرانسپورټ اصطلاح هغو وسیلو ته ویل کېږي چې د ځمکې د و چې برخې له پاسه حرکت کوي، لکه د بار وړلو حیوانات، بایسیکل، موټر سایکل، موټر (لارۍ، بسونه، میني بسونه، ګرندي موټرونه) او اورګاډي له ټولو ډولونو سره.

د دغو وسیلو په اختراع سره د سیمو او هېوادونو تر منځ واټن لنډیږي. هغه واټنونه چې کاروانونو په اونیو کې وهل، اوس د دې وسیلو په مرسته څو ساعتونو ته را لنډ شوي دي. همدارنګه، له دې وسیلو څخه په ګټې اخېستنې درانه تجارتي مالونه، چې پخوا یې د لېږدېدو توان نه وو، اوس په اسانۍ سره لیږدول کېږي.

بایسکل د ټرانسپورټ ډېره ګټوره وسیله ده. په میلیونونو انسانان ورڅخه ګټه اخلي. آن تر دې چې په ځینو هېوادونو کې یې د بایسکل د چلولو لپاره ځانګړي واټونه او جادې هم جوړې کړې دي.

د لومړي ځل لپاره بایسکل یوانګلیسي پوه کنت دوسواک په ۱۷۹۰م کال کې اختراع کړ، چې دوه څرخونه او یو چوکاټ یې درلود. اوس په نړۍ کې په سلګونو ډوله بایسکلونه جوړېږي چې نه یوازې ټرانسپورټي وسیله ده، بلکه: د سپورټ لپاره هم ګټور دي. د سون مواد نه لګوي او د استوګنې چاپیریال نه ککړوي. د چین د خلکو د ځمکني ټرانسپورټ زیاته برخه په تېره بیا په ښارونو کې بایسکل جوړوي.

زموږ هېواد ته بایسکل له موټر څخه مخکې د امیر حبیب الله خان د حکومت په وخت کې وارد شو. اوس په زرګونو تنه خلک ورڅخه ګټه اخلي.

بله وسیله چې له موټر سره ورته ده، خو د کوچني ماشین په مرسته چې لږ تېل مصرفوي فعالیت کوي، د موټر سایکل په نوم یادېږي. څرنګه چې د تېلو لګښت یې لږ دی نو زیاته ګټه ورځخه اخېستل کېږي. زموږ په هېواد کې یې استعمال له بایسیکل څخه وروسته ډېر دی .

د ۱۸ م. پېړۍ په دوهمه نیمایي کې د بخار ماشین په کشف سره، سمنګټن د انتقالولو یوه وسیله جوړه کړه چې د بخار په واسطه یې حرکت کاوه چې دغه لومړنی جوړ شوی موټر ګڼل کېږي. په انګلستان کې زیاتې انتقالاتي وسیلې جوړې شوې، خو د ډېرو سکرو د لګولو له امله یې زیات لوګی کاوه او د تخنیکي نیمګړتیاوو له مخې یې زیات ټکرونه کول.

د ۱۹ م پېړۍ په دوهمه نیمایي کې داسې موټر اختراع شو چې په نفتو یې حرکت کاوه. زموږ په هېواد کې کله چې مستر دین د برتانوي هند د خارجه چارو وزارت سکرتر په ۱۹۰۴ زېږدیز کال په ډسمبر کې کابل ته سفر کاوه، د نورو سوغاتونو تر څنګ یې یوه عراده موټر هم امیر حبیب الله خان ته ډالۍ کړ، چې ۷۰۰ سټرلنګ پونډه ارزښت یې درلوده. په هغه موټر کې د تېلو پر ځای لرګي سوځېدل او ماشین ته یې حرکت ورکاوه.

اوس زموږ هېواد ته بېلابېل ډول موټرونه وارد شوي دي، لکه: (باروړونکي موټرونه، د طبیعي ګاز او تېلو ټانکرونه)، کوچني او لوی بسونه او ګڼدي موټرونه چې د نړۍ د ډېرو عصري کمپنیو څخه پېرودل کېږي.

د اوسپنې کرښه د مالونو د وړلو او راوړلو ډېره پخوانۍ وسیله ده چې د بخار د ماشین په واسطه په کار اچول شوې او د اوسپنې کرښې ورته غځېږي او نن سبا د ځمکنې حمل و نقل ډېره ستره وسیله ده.

په ۱۳۰۵ لمریز کال کې د شاه امان الله خان په دوره کې، کله چې د دارالامان عصري ښار جوړول پېل شول، د خلکو او تعمیراتي مالونو د انتقال لپاره یو کوچنی اورګاډی د اوسپنې کرښې سره هم هېواد ته وارد شو چې دا کرښه د شاه دو شمشیره له زیارت څخه د دارالامان تر ماڼۍ پورې غځېدلې وه.دغه اورګاډي د بخار یو انجن او څو ډبې درلودې او هره ورځ به یې خلک او کالي په دې کرښه انتقالول . تراوسه یې نښې د کابل په موزیم کې شته.دغې کرښې له ۸-۷ کیلومترو پورې اوږدوالی در لوده او تر ۱۳۰۷ لمریز کال پورې فعاله وه. د شاه امان اله خان له سقوط څخه وروسته، د هغه وخت حکومتونو د اوسپنې کرښې له جوړولو او غځولو سره مینه ښکاره نه کړه.

د یادونې وړ ده چې په هېواد کې له د ملي بس څخه پرته ټولې ټرانسپورټي تصدیګانې منحل اعلان شوې. دا تصدي د زرو څخه د زیاتو بسونو په درلودلو د کابل ښار په دننه او د هېواد په ولایتونو کې فعالیت کوي او په پام کې ده چې د برېښنا یي بسونو پروژه چې د کابل ښار په داخلي جګړو کې ړنګه شوې دوهم ځلې احیا کړي. برېښنایي بسونه پردې سربېره چې لږ لګښت لري، د ژوند چاپېریال هم نه ککړوي.

سربېره

اضافي معلومات (د مطالعې لپاره):

ځمکنی ټرانسپورټ په ځانګړي ډول د وسایطو واردولو د یادونې وړ پر مختګ کړی دی. په ۱۳۸۵لمریز کال کې د ټولو ثبت شوو موټرو شمېر ۶۰۶۹۴۴ عرادو ته رسېده. دا شمېر په ۱۳۸۶لمریز کال کې ۸۷۳۷۰۱عرادو ته لوړ شو چې ۸/۴۳سلنه ډېروالی راښیي. شخصي او ټکسي موټر ډېر زیاتوالی ښکاره کوي او همدارنګه د لاریو شمېر ۱۱۷۴۶۰څخه ۱۳۵۴۴۶ او د بسونو شمېر له ۴۸۵۱۳ څخه ۵۸۰۴۹ عرادو ته لوړ شوي.

ځمکنی ټرانسپورټ				
خصوصیات	د مقیاس واحد	۱۳۸۴ لمریز کال کې	۱۳۸۵ لمریز کال کې	۱۳۸۶ لمریز کال کې
ټول موټرونه	عرادې	۴۸۶۱۴۱	۶۰۶۹۴۴	۸۷۳۷۰۱
دولتي سکټور	عرادې	۲۸۵۱۰	۳۰۲۵۱	۳۳۳۰۶
خصوصي سکټور	عرادې	۴۵۷۶۳۱	۵۷۶۶۹۳	۸۴۰۳۹۲
لارۍ	عرادې	۱۰۰۸۸۳	۱۱۷۴۶۰	۱۳۵۴۴۶
دولتي سکټور	عرادې	۱۱۳۴۱	۱۱۹۰۸	۱۲۹۱۵
دخصوصي سکټور	عرادې	۸۹۵۴۲	۱۰۵۵۵۲	۱۲۲۵۳۱
بسونه	عرادې	۴۱۷۱۳	۴۸۵۱۳	۸۰۴۹
دولتي بسونه	عرادې	۳۳۶۸	۳۵۸۶	۴۲۱۳
ګړندي موټرونه	عرادې	۲۶۲۷۰	۳۱۴۱۶۵	۵۱۷۶۰۱
دولتي سکټور	عرادې	۱۲۵۷۹	۱۳۲۳۳	۱۴۵۰۱
موټر سیکلونه	عرادې	۶۴۸۱۷	۱۰۸۲۸۲	۱۲۷۹۵۹
دولتي سکټور	عرادې	۱۲۲۲	۱۵۲۱	۱۶۷۷
په هېواد کې د بهرنیو اتباعو و سایط	عرادې	۱۲۶۶۸	۱۳۲۹۶	۲۵۷۹۴

۱۳۸۶ لمریز کال د مرکزي احصایې د ادارې دکلنی احصایې ۲۰۵ مخ.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر مناسبو ډلو ووېشل شي او ټولې ډلې دې په ټولنه کې د ځمکني ټرانسپورټ په اهمیت بحث وکړي او همدارنګه د ژوندانه په چاپېریال باندې د هغه بې ساري زیاتوالي اغېزې دې روښانه کړي او د ډلې یو غړی دې د بحثو نو پایله ټولګیوالو ته بیان کړي.

پوښتنې:

لنډې یې ځواب کړئ:

۱- د ځمکني ټرانسپورټ د وسایلو ډولونو نومونه واخلئ.

۲- د ټرانسپورټي وسیلو اختراع کومې اسانتیاوې رامنځته کړي دي؟

لاندنۍ نیمګړې جملې بشپړې کړئ:

الف: د بایسکل مخترع .... دی.

ب: زموږ هېواد ته موټر د برتانوي هند د بهرنیو چارو د سکرټر .... سفر په وخت کې کابل ته راوړل شو.

سم ځواب په نښه کړئ:

الف: بایسکل د انتقال ګټوره وسیله ده چې د ژوندانه چاپېریال نه ککړوي.

ب: پخوانۍ ټولې ټرانسپورټي تصدۍ منحل شوي دي.

ج: د اوسپنې کرښه د غازي امان اله خان د پاچاهۍ په دوره کې افغانستان ته وارد شوې ده.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زموږ په هېواد کې د ځمکني ټرانسپورټ (د اوسپنې کرښې) د سترې وسیلې د اهمیت په هکله تبصره ولیکئ او د جغرافیې په راتلونکې ساعت کې یې ټولګیوالوته بیان کړئ.

ب: د افغانستان د لویو لارو په هکله څه پوهېږئ؟

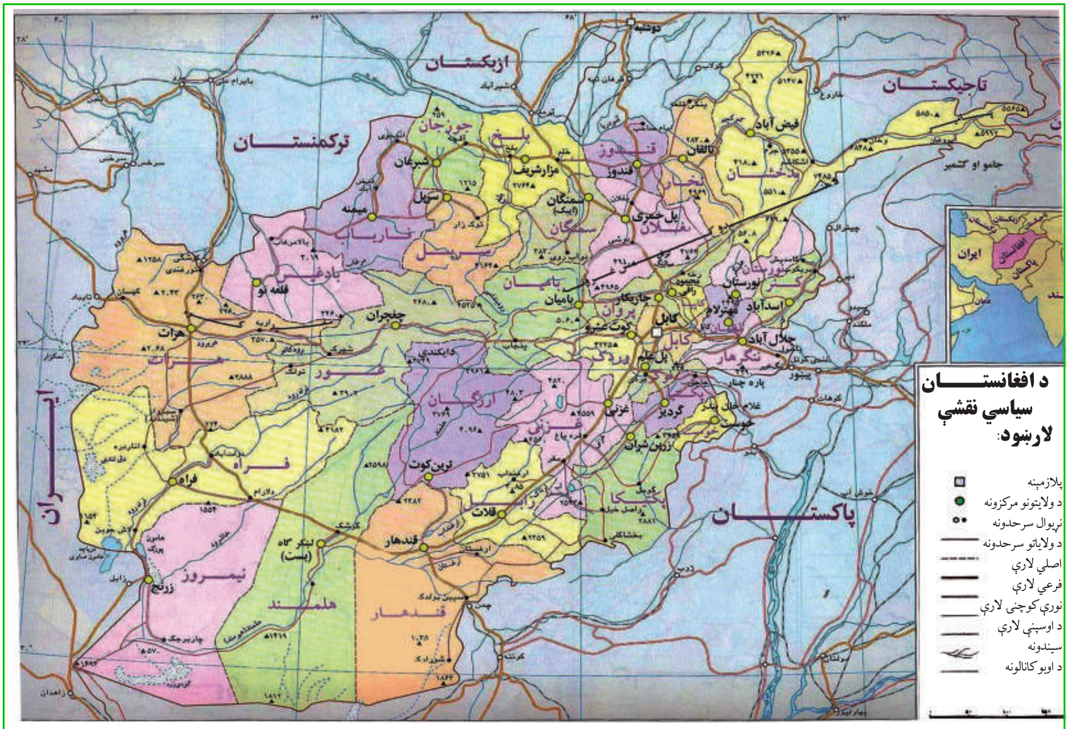

لویې لارې په یوه هېواد کې، د بدن لپاره د وینې د شریانونو معنا لري.هغه هېوادونه چې په هغو کې لویې لارې لږې پر مختللې دي، په واقعیت کې په هغه هېواد کې ټولنیزه او اقتصادي وده په ټپه دریدلې او د اقتصادي څرخ بېلې برخې، لکه: صنعتي تولیدات، کرنیز محصولات، عرضه او تقاضا، په بازار کې پېرودل او پلورل، مسافرتونه اوګرځېدنه له یوه ځایه څخه بل ځای ته تلل او راتلل په بشپړ ډول له ستونزوسره مخامخ کېږي. هېواد او اړونده ټولنه په بشپړ ډول په فرهنګي او اقتصادي انزوا کې واقع کېږي.

ددې لپاره چې زموږ هېواد د اقتصاد او ټولنیز فعالیت له امله ارزښت ناک خوځښت ولري، باید په هېواد کې دننه د ټولو ولایتونو، ولسوالیو او کلیو ترمنځ او له هېواد څخه د باندې له ګاونډیو هېوادونو سره سیاسي او اقتصادي همښتني تماسونه ټینګ کړو، نو اړین برېښي چې مواصلاتي برخې ته یې ځانګړې پام وشي.

د غازي امان اله خان او محمد ظاهر خان د پاچاهۍ په دوره کې، په تېره بیا د محمد داوود خان د صدارت په دوره کې ډېره هڅه وشوه چې هېواد له اقتصادي او ټولنیزې انزوا څخه وژغوري. په

ټولو پنځه کلنو پلانونو کې د لويو لارو جوړولو ته، د اقتصادي زيربنا په توګه،ځانګړی پام وشو. په پنځه کلن لومړي پلان (۱۳۳۰ - ۱۳۳۵ لمريز کال)، دوهم پلان (۱۳۳۵-۱۳۴۰) او دريم پلان (۱۳۴۱-۱۳۴۵) کالوکې د پرمختيايي بودجې ۵۰ سلنه په لويو لارو ولګېده او له ۲۵۰۰ کيلومترو څخه زيات قير شوي او کانکريټي سړکونه جوړ شول.

خو په داخلي جګړو کې دغه ټولې جادې تر يوې اندازې پورې ويجاړې شوې چې ترميم غواړي. د پخوانيو لويو لارو پراختيا او د نوو لويو لارو جوړول، د دولت اساسي اړتياوې دي. څرنګه چې خصوصي سکټور په دې برخه کې له پانګې اچونې سره مينه نه لري. د لويو لارو ترميم او جوړول د دولت په غاړه دي.

لوې لارې پر دوه برخو وېشل کېږي:

۱ - حلقوي لويې لارې چې په هغو باندې ترافيک له يوې نقطې پيل او له يو دوراني حرکت څخه د نامنظمې دايرې يا بيضوي ته ورته دايرې په بڼه، د پيل له نقطې سره نښلي. لکه د کابل – مزار شريف –شبرغان – ميمنې – بادغيس – هرات –کندهار – غزني ا و کابل حلقوي سړک.

۲ -ببلې او پرې شوې لارې چې له حلقوي لويو لارو څخه جلا شوي دي لکه د کابل –خوست او داسې نورې لارې.

د هېواد مهمې لويې لارې دا دي:

د هېواد شمالي لويه لاره:

د مرکزي او شمالي و لايتونو د سوداګرۍ او مواصلاتو په بر خه کې، دغه لويه لاره ستره برخه لري.

د دې پروژې ګټې دي:

۱ - د دې لويې لارې په جوړېدو سره مرکزي ولايتونه مستقيماً له شمالي ولايتونو سره ونښلول شول. دغه لويه لاره د ښکاري درې له لارې څخه چې ۴۰ کاله يې د هېواد شمالي سيمې د مرکزي او جنوبي سيمو سره نښلولې، ۲۰۰ کيلومتره لنډه ده. په پای کې ټرانسپورټي لګښتونه او د موټرو استهلاک کمېږي او په لږ وخت کې حاصلات سوداګريزو مرکزونوته ورل کېږي.

۲ -د هېواد د شمالي سيمو تو ليدي محصولات په جنوب کې لګښتي مرکزونو ته او صادراتي مالونه د هېواد شمالي بندرونو ته په ډېر لږ وخت کې وړل کېږي.

۳ -ځينې فابريکې لکه: د بغلان د بورې کارخانه، د غوري او ګلبهار د سمنټو کارخانې، د پلخمري او جبل السراج د نساجۍ کارخانې او داسې نورې د دې لويې لارې په اړدو کې دي. د هغو توليدات

د وخت له ضایع کېدو پرته د خرڅلاو بازارونو ته او همدارنګه اومه مواد او د اړتیا وړ نور مواد یې له همدې لارې څخه انتقالیږي.

د کابل – تورخم لویه لار:

دغه لویه لار له نورو ټرانزیټي لویو لارو څخه ځانګړی اهمیت لري. دغه لویه لار د تورخم له لارې له پېښور سره نښتې ده. له هغې څخه وروسته د اوسپنې د کرښې او قیر شوې لویې لارې په واسطه د کراچۍ له بندر سره او د هغې له لارې د هند د سمندر اوبو د نړیوالې لارې سره نښلي. له هغې څخه په ګټې اخیستنې زموږ د هېواد د سوداګرۍ ټول مالونه هند او د آسیا، اروپا او امریکا نورو هېوادونو ته صادریږي. د نړۍ له هېوادونو څخه وارداتي مالونه د ټرانزیټ له حق څخه په ګټې اخیستنې سره، زموږ هېواد ته واردیږي.

دغه لویه لار د فرعي قیرشوو لویو لارو په واسطه له کنړ، لغمان او نورستان ولایتونو او د ننګرهار له ولسوالیو سره نښتې ده.

د دې لویې لارې په اوږدو کې د برېښنا بندونه او د ننګرهار د کانال پروژه جوړه شوې ده، چې د هغې په بشپړېدو کې یې ستر رول لوبولی دی. په همدې ډول، د نوموړو ولایتونو تولیدي او کرنیز محصولات کابل او نورو استهلاکي مرکزونو ته انتقالیږي چې په پای کې د نوموړو ولایتونو د اقتصادي پرمختګ سبب کېږي.

کابل – کندهار لویه لار:

د ټرانزیټي فعالیت له مخې دغه لویه لار د هېواد د لویو لارو په ډله کې لومړی مقام لري. ځکه چې د کابل – کندهار لویه لار د کندهار – سپین بولدک له لارې د چمن د اوسپنې کرښې په واسطه د کراچۍ او ګوادر (د عرب د سمندر ګي پر غاړه پروت دی) له بندرونو سره نښلوي. همدارنګه، د کندهار – هرات د لویې لارې په واسطه د تورغونډۍ د بندر په واسطه د ترکمنستان له جمهوریت سره، په هرات کې د اسلام کلا د بندر، په فراه کې د ابو نصر فراهي بندر او د نیمروز د ولایت د لارام – زرنج لویې لارې په واسطه له ایران سره او د هغې لارې د اوسپنې د کرښې په واسطه د ایران د چابهار له بندر سره د عرب د سمندرګي نړیوالو اوبو ته لاره پیداکوي. د دې بندر له لارې نه یوازې افغاني مالونه، بلکې د مرکز ي آسیا د هېوادونو مالونه هم وارد او صادریږي.

د کابل –کندهار لویه لار څو ولایتونه، چې تاریخي او تجارتي ځایونه لري، یو له بل سره نښلوي.

د کندهار – هرات – تورغندۍ (پخوانۍ قره تپه) لویه لار:

دغه لویه لاره د ډېره عصري له کانکریټي جوړه شوې وه. خو اوس د بیا رغونې په پایله کې قیر شوې ده. زموږ هېواد ترکمنستان سره نښلوي. په همدې ډول، د لویدیځو ولایتونو د مرکزونو د نښلولو له مخې اهمیت لري، چې کندهار او هرات په مستقیم ډول او فراه، نیمروز او هلمند په غیر مستقم ډول سره نښلوي.

هرات – اسلام قلعه لویه لار:

د دې لویې لارې اوږدوالی ۱۲۴ کیلومتره دی او د هرات ښار د اسلام قلعه له بندر سره، چې له ایران سره د افغانستان په سرحد کې دی، نښلوي. دغه لویه لار له ایران، ترکیې او نورو اروپایي هېوادونو سره په سوداګرۍ کې زیات اهمیت لري.

د پلخمري – شبرغان – فاریاب لویه لار:

دغه لویه لار د سوداګرۍ او اقتصاد له پلوه ځانګړی اهمیت لري او د هېواد د حلقوي لویې لارې برخه ده چې د هېواد شمالي ولایتونه لکه: بغلان، سمنګان، بلخ، جوزجان او فاریاب یوله بل سره نښلوي او د بادغیس د ولایت له لارې د هرات له ولایت سره نښلي. له هرات سره د هغې په نښلولو دغه حلقوي لویه لار بشپړېږي. له هغې څخه د جلاشوو لویو لارو په واسطه د حیرتان، کلفت او د اندخوی د آقینې له بندرونو سره هم نښلي.

د کابل- خوست لویه لار:

له ډېرو کلونو راهیسې د دوهمې درجې لویې لارې په نامه یادیده. خو کله چې د خوست د غلام خان له بندر سره وصل شوه او له هغې لارې د کرمې ایجنسۍ سره ونښته، ځانګړی اقتصادي او سوداګریز اهمیت یې پیداکړ. د هېواد جنوبي ولایتونه، لکه: لوګر، پکتیا او خوست یې له کابل سره ونښلول.

د کندز – بدخشان لویه لاره:

د هېواد مهم حاصل خیزه، کرنیز او صنعتي ولایتونه لکه: کندز، تخار او بدخشان یو له بل سره نښلوي. همدارنګه، د هېواد د شمالي لویې لارې په واسطه له حلقوي لویې لارې سره نښتي. په همدې ډول، د کندز شېرخان بندر له لارې له تاجکستان سره نښلي.

د هېواد د لویو لارو جوړول پردې سربېره چې د هېواد د بېلابېلو سیمو تر منځ اقتصادي او تجارتي اړیکې، جوړوي، بلکې د هغو له لارې د جنوبي او مرکزي آسیا د هېوادونو تر منځ دوستانه اړیکو

کې هم مهمه برخه لري. چې د همدې موقعیت له مخې د افغانستان تاریخي اهمیت یوځل بیا د جنوب ختیځې او مرکزي آسیا او مدیترانې د حوزې په نښلولو کې څرګند وي.

د مطالعې لپاره اضافي معلومات

شماره	لویه لار	اوږدوالي په کیلومتر
۱	کابل – کندز	۳۳۷
۲	کندز – شیر خان بندر	۶۳
۳	پلخمري ـ شبرغان	۳۶۰
۴	شبرغان – میمنه	۱۷۹
۵	کابل – تورخم	۲۳۲
۶	کابل – جلال آباد	۱۴۸
۷	جلال آباد – اسعد اباد	۹۰
۸	سرخکان – مهتر لام	۱۸
۹	کابل – کندهار	۴۸۳
۱۰	کندهار –سپین بولدک	۱۰۱
۱۱	کندهار – هرات – تور غنډۍ	۶۷۹
۱۲	هرات – اسلام کلا	۱۲۴
۱۳	کندهار – هرات	۵۶۷
۱۴	کابل –ګردیز	۱۲۲
۱۵	ګردیز – خوست	۱۱۴
۱۶	کندز – تخار	۷۰
۱۷	تخار – بدخشان	۱۶۹

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر مناسبو ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د هېواد په مواصلاتي نقشه کې دیوې لویې لارې تګلورې وټاکي، چې کوم ولایتونه سره نښلوي، لکه: د کابل- کندهار، کندهار- هرات، پلخمري - هرات، کابل- تورخم او داسې نور. هره ډله دې د فعالیت پایله خپلو ټولګېوالو ته بیان کړي. ښاغلي ښوونکی دې د ډلې د فعالیت پایلې له خپلو معلوماتو سره یو ځای را ټولې کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱-د منځمهالي اداري له جوړېدو وروسته د لویو لارو پراختیا ته ولې ځانګړې پام وشو؟

۲- د هېواد په اقتصادي پرمختګ کې د لویو لارو اهمیت توضیح کړئ.

۳- د هېواد کومې ټرانزیټي لارې د عرب سمندرګي له نړیوالو اوبو سره نښتې دي؟

لاندې نیمګړې جملې په خپلو کتابچو کې بشپړې کړئ.

۴- د هېواد لویې لارې په دوو سترو برخو............... او............ وېشل شوې دي.

۵- د شمال حلقوي لویه لار د.............، .... او ....بندرونو له لارې له تاجکستان، ازبکستان او ترکمنستان سره نښتې ده.

۶- زموږ د هېواد د...........،.............او.......... لویو لارو له په وسیله له ایران له هېواد سره نښتی دی.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د افغانستان نقشه رسم کړئ او په هغې کې د هېواد حلقوي لویه لار وکاږئ او د جغرافیې مضمون په را تلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته وښئ.

۳,۴ د هوايي ټرانسپورټ په هکله څه پوهېږئ؟

هوايي ټرانسپورټ د هېواد دلېرې پرتو سيمو او نړۍ په نړدې کولو کې ارزښتناکه رول لوبوي. خو دغه ټرانسپورټ د نورو ترانسپورټونو په پرتله د انرژيکي موادو د ډېر لګښت له کبله په لوړه بيه تمامېږي. خو سياسي، تجارتي او نظامي اړيکي په چټکۍ ټينګوي. له همدې امله، هر هېواد د خپل مالي او اقتصادي شرايطو له مخې د دې سکټور ودې ته ډېر پام نه کوي.

لکه چې پوهېږو افغانستان غرنی هېواد دی. هندوکش، بابا غر او فيروزکوه د يوه طبيعي حايل په توګه هېواد په دوو شمالي اوجنوبي برخو وېشلی دی. پر دې سر بېره، زموږ هېواد په وچې پورې تړلی دی. د لويو لاروغځول د خلکو اړتيا ته ځواب نه شي ويلی. له همدې امله، د هوايي حمل و نقل اهميت زيات او د پام وړ دی. دغه هېواد له يوې خوا سمندر ته لار نه لري او له بله پلوه د غرونو په واسطه په کوچنيو او بېلو جغرافيايي سيمو و يشل شوی دی، چې دغه ډول طبيعي شرايط ټولنيز او آن سياسي ستونزې لري. د همدې اصل له مخې، د اړتيا وړ زياتره مواد په مناسب وخت په هېواد کې دننه او بهر کې مصرف کوونکو ته په ټاکلي وخت نه رسېږي.

زموږ هېواد د هوا نوردۍ فعاليت او له الوتکو څخه د مسافرو او تجارتي مالونو په وړلو او راوړلو کې ډېر لرغونتوب نه لري . د هوا نوردۍ د فعاليت پيل په ۱۳۰۶ لمريز کال د غازي امان اله خان د پاچاهۍ په دورې پورې مربوط ګڼل کېږي چې د لومړي ځل لپاره يوې کوچنۍ روسي الوتکې په مياشت کې دوه ځله د کابل او ترمز ترمنځ الوتنې پيل کړې و.

په ۱۳۱۷ لمريز کال کې د جرمني د لوفت انزا د کمپنۍ يوه درې ماشينه الوتکه له برلين څخه هرات او کابل او له کابل څخه جاپان ته الوتله.

په هېواد کې د آريانا افغان هوايي شرکت لومړنی هوايي شرکت دی چې، د مسافرو او تجارتي مالونو د

حمل و نقل په منظور په ۱۳۱۷ لمريز کال کې جوړ او فعاليت پيل کړ. څرنګه چې پوره تأسيسات او امکانات يې نه درلودل، نو د هېواد اړتياوو ته يې ځواب نه شوويلی. نويه ۱۳۳۵ لمريز کال کې د ملکي هوانوردۍ رياست جوړ شو. د هغې په جوړېدو سره په افغانستان کې د هوانوردۍ د پراختيا او پر مختګ لپاره زمينه برابره شوه. د هوانوردۍ رياست په کندهار، مزارشريف، هرات او جلال اباد کې د هوايي ډګرونو په جوړولو لاس پورې وکړ. بهرنۍهوايي نمايندګۍ هم د افغانستان له هوايي ډګرونو څخه ګټه اخلي. له هوايي ټرانسپورټ څخه د مسافرو او هغو مالونو او کاليو د انتقال لپاره ګټه اخېستل کېږي چې حجم يې لږ او ارزښت يې زيات وي.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې پر مناسبوډلو ووېشل شي او هره ډله دې د هوايي ټرانسپورټ د پرمختګ پر اهميت او اړتيا بحث وکړي او پايلې دې د ډلې يو غړی ټولګيوالوته وړاندې کړي.

پوښتنې:

سمې جملې د (س) په توري او ناسمې جملې د (ن) په توري په نښه کړئ.

۱ - هوايي ټرانسپورټ د نورو ټرانسپورټونو په پرتله ډېره انرژي لګوي.

۲ - د ملکي هوانوردۍ رياست په جوړيدو سره د هوانوردۍ د پراختيا لپاره وخت برابر شو.

لاندې نيمګړې جملې بشپړې کړئ.

۱ - د هېواد د ملکي هوانوردۍ فعاليت د........پاچاهۍ په دوره کې په ۱۳۰۶لمريز کال کې پېل شو.

۲ - د هېواد لومړني داخلي شرکت د...........په نوم په ۱۳۳۳لمريز کال فعاليت پېل کړ.

لنډ ځواب ورکړئ.

۱ - له هوايي ټرانسپورټ څخه د کومو مالونو د انتقال لپاره ګټه اخېستل کېږي؟

۲ - د هوايي ټرانسپورټ د پراختيا لاملونه بيان کړئ؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د هوايي ټرانسپورټ د اړتيا او پراختيا په باره کې مقاله وليکئ او د جغرافيې د مضمون په راتلونکي ساعت کې يې خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړئ.

الف ــ د هېواد هوايي شرکتونه او ډګرونه

د حامد کرزي د نړيوال هوايي ډګر يوه برخه

ملکي هوايي رياست په ۱۳۳۵لمريزکال کې جوړ شو. په هغه وخت کې يې د هوا پېژندنې او هوانوردۍ په نوم دوه سترې مؤسسې درلودلې چې د نړۍ د ملکي هوانوردۍ د مؤسسې غړيتوب يې هم درلود چې د هغو له مالي او معنوي مرستو څخه يې په ټولو برخوکې ګټه اخيستله. د هوايي ډګرونو جوړول او څارل، د مخابرو دستګاوو او د هوانو ردۍ د وسيلو او ميټرولوژۍ Meteorology د سټيشونو نصبول، د ټولو تشبثاتو او د هوايي لېږد را لېږد د مؤسسو تنظيم او اداره، د ملکي هوانوردۍ اړوند د ټولو مقرراتو او اصولنامو اجراءکولو او په پای کې په نوموړو څانګو کې د اړتيا وړ فني پرسونل روزنه، د دې رياست سترې دندې ګڼل کيدې.

د کابل د نړيوال ډګر جوړول:

ددې ډګر د جوړولو کار په ۱۳۳۹لمريز کال کې پيل شو، او په ۱۳۴۱لمريز کال کې پای ته ورسيده چې د کورنيو او بهرنيو الوتکو د ګټې اخيستنې وړ وګرځيد. پر دې سربېره دغه ډګر يو عصري ټرمينل چې په ټولو وسايلو سمبال دی، لکه: مخابره، هواپېژندنې، هوايي ترافيک، د ګمرک څانګې، تعليمي مرکز، تخنيکي ورکشاپونه او داسې نور هم لري. دغه ډګر په وروستيو کلونوکې نور هم پراخ شو. په ۱۳۸۸لمريز کال کې د جاپان د هېواد په مرسته ددې ډګر په لويديځه برخه کې نوی ټرمينل، چې په نوو وسايلو او ملحقاتو سمبال دی، هم جوړشو.

په نورو ولایتونو کې د هوایي ډګرونو د جوړولو پلان هم عملي شو. په لومړي پړاو کې د کندهار، هرات، کندز او جلال اباد د ډګرونو جوړېدل پیل شول.
د کندهار هوایي ډګر د کندهار د ښار جنوب ختیځ ته په ۸ کیلو متری‌کې د سپین بولدک په لاره کې په یوه پراخه ساحه کې جوړ شوی. دغه هوایي ډګر د کابل د نړیوال هوایي ډګر په شان د هر ډول الوتکو د ګټې اخېستنې لپاره مناسب دی. دا ډګر په ابتدائي او محلي ډول په ۱۳۳۰ لمریز کال کې د ګټې اخېستنې ور شوی و.
د کندهار هوایي ډګر په ټولو عصري تأسیساتو، لکه: هو ټل، ټرمینل، مخابراتي وسایلو او داسې نورو سمبال دی.
لنډه ویلی شو چې په ۱۳۸۸ لمریز کال کې تقریباً ۳۷ هوایي ډګرونه وو. چې له هغې ډلې څخه د کابل، چې په ۲۰۱۴ م. کال کې د حامد کرزي په نامه ونومول شو، د کندهار (د احمد شاه بابا) د مزار شریف (د جلال الدین بلخي) او هرات هوایي نړیوال ډګرونه لومړۍ درجه پر مختللي تأسیسات او د الوتکو د منډې قیر شوې لارې لري.
جلال آباد او کندز هوایي ډګرونه د لږ ظرفیت له کبله په دوهمه درجه کې دي. ټرمینل او د الوتکو د منډې قیر شوی لارې لري. نور ۱۴ هوایي ډګرونه درېمه درجه او ۷ نور څلورمه درجه کې راځي چې ټرمینل او د الوتکو د منډې خامې لارې لري. پر هغو سربېره، پنځمه درجه هوایي ډګرونه هم په هېواد کې شته.
د یادونې وړ ده چې کوم عواید د نړیوالو ډګرونو له مقررې سره سم د بهرنیو الوتکو له الوتنو څخه په ۱۳۸۸ لمریز کال کې د دولت خزانې ته تحویل شوي دي، دا دي:
۱ - د هرې بهرنۍ الوتکې له ټول وزن څخه، د یو ټن(۵۰۰) افغانۍ د دولت عوایدو ته تحویل شوي دي.
۲ -د هرې بهرنۍ الوتکې له الوتنې څخه ترافیکي خدمتونه (۷۵۰۰) افغانۍ اخېستل شوي دي.
۳ -هره بهرنۍ الوتکه چې له څلورو ساعتونو څخه زیاته په هوایي ډګر کې تم شوې،د درولو کرایه (پارکنګ ټکس) ور څخه اخیستل شوی دی.
۴ -هره بهرنۍ الوتکه چې په ټرانزیټي توګه زموږ د هېواد له فضا څخه تېرېږي، (۲۰۰۰۰) افغانۍ او یا د هغې معادل ۴۰۰ امریکایي ډالره ورڅخه اخېستل شوي دي.

ب- د هېواد هوایي شرکتونه:

۱ - آریانا افغان هوایي شرکت لومړنی دولتي شرکت دی چې په ۱۳۳۳ لمریز کال کې یې د مسافرو او د سوداګرۍ د مالونو په حمل و نقل کې رسماً فعالیت پیل کړی. لو مړنی پانګه یې درې

سوه زره امریکایي ډالره وه چې په هغې کې ۵۱ سلنه د دولت ونډه او ۴۹ سلنه د انډیمان شرکت ونډه وه.

د دې شرکت لومړنۍ الوتنې د DC-۳ الوتکې په مرسته، چې د ۲۸ مسافرو ظرفیت یې در لود، له کابل څخه د کندهار، هرات او مزار شریف ښارونو ته کېدلې.

دوه کاله وروسته د انډیمان لوی شرکت دپان امریکن په شرکت کې مدغم شو او کله چې DC -۴ او DC -۶ په نوم دوه الوتکې وپېرودل شوې، د آریانا شرکت نړیوالو هوایي ډګرونو ته لار پیدا کړه. د آریانا افغان هوایي شرکت لومړنۍ بهرنۍ الوتنه له کابل څخه بحرین ته وه، چې د ۱۳۳۴ لمریز کال د غوایي په میاشت کې له ۲۸ مسافرو سره وشوه.

آریانا افغان هوایي شرکت له دې سره سره چې په درې لسیزو داخلي جګړو کې ډېر مالي، اقتصادي او کادري تاوانونه ولیدل، بیا هم ۴- AN ۲۱ الوتکه او۷۲۷- B څلور الوتکې ۳۰۰- Airbus یوه الوتکه او ۳۱۰ - Airbus نوی ماډل دوه الوتکې لري چې هره ورځ له پلان سره سم هرات، کندهار، مزارشریف، جلال آباد، زرنج، لښکرګاه، بادغیس، فیض آباد، کندز او مېمنې ته الوتنې کوي.

په همدې ډول، آریانا افغان هوایي شرکت د نړۍ ۱۷ لویو ښارونو ته هم الوتنې لري او د پراختیا په حال کې دی. د نړۍ هغه ښارونه چې آریانا ورته الوتنې لري ډهلي، امرتسر، تهران، مشهد، اسلام آباد، دوشنبې، ارومچې، باکو، مسکو، دوبۍ، شارجه، استانبول، انقره، ریاض، جده، کویټ او فرانکفورت دي.

آریانا افغان هوایي شرکت پر خپلو الوتنو سربېره، داخلي خصوصي شرکتونو او بهرنیو هوایي شرکتونو ته لکه: انډین ایر لاین، د آسمان هوایي شرکت، د آذر بایجان هوایي شرکت، د عرب متحدو آماراتو او د پاکستان هوایي شرکت ته هم لازم ځمکنې خدمات برابروي او د بار وړونکو لویو الوتکو (کارګو) بارول او تخلیه کول او نور لازم خدمتونه په چټکۍ سرته رسوي.

۲- هوایي خصوصي شرکتونه صافي ایرویز، پامیر او کام ایر دي چې د فعالیت جواز یې له پانګې څخه د افغانستان د ملاتړ له اداري څخه تر لاسه کړی دی او د خپلو الوتکو په مرسته کورنیو او بهرنیو کرښو کې په خدمت بوخت دي. پر عوایدو باندې د مالیاتو د قانون له مخې ۱۰ سلنه داخلي عواید او دوه سلنه بهرنۍ عواید پر هغه ټکس سربېره چې د هوانوردۍ وزارت او آریانا افغان هوایی شرکت ته ورکوي، د دولت خزانې ته یې هم تحویلوي. خو اوس یوازې د کام ایر هوایي خصوصي شرکت فعالیت لري.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر مناسبو ډلو وویشل شي. هره ډله دې د هوايي ډګرونو پر اهمیت او اقتصادي ارزښت باندې په خپلو کې بحث وکړي او پایلې دې ټولګیوالو ته ووايي.

پوښتنې:

سم ځواب د (س) په توري او ناسم ځواب د (ن) په توري په نښه کړئ.

۱- د ملکي هوا نوردۍ ریاست په **۱۳۳۵** لمریز کال کې جوړ شوی دی.

۲- د کندهار هوايي ډګر له **۱۳۳۰** لمریز کال راهیسې د ګټې اخیستنې وړ دی.

لاندې نیمګړې جملې بشپړې کړئ:

۱- د هېواد نړیوال هوايي ډګرونه............او .... دي.

۲- له هغو بهرنیو الوتکو څخه، چې په ترانزیټي ډول د افغانستان له فضا څخه تېرېږي، له هرې الوتنې څخه.............افغانی عواید لاس ته راځي.

لنډ ځواب ورکړئ:

۱- د بهرنیو شرکتونو د الوتکو له الوتنو څخه څومره عواید د دولت خزانې ته تحویلیږي؟

۲- د هېواد په کومو ولایتونو کې دوهمه درجه ملکي هوايي ډګرونه جوړ شوي دي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې په هېواد کې د هوايي ډګرونو د جوړولو د اړتیا په هکله، د ځمکې جوړښت او جغرافیايي موقعیت ته په پام سره په سیمه ییزه او نړیواله سطحه تبصره وکړي او د جغرافیې د مضمون په راتلونکي ساعت کې دې بیان کړي.

۴،۴ – اړیکې Communication

الف: د اړیکو اهمیت:

اړیکې مخابراتو (د افکارو د راکړې ورکړې او د پیغامونو استولو او اخیستلو) او ټرانسپورټیشن ته وایي چې د ټېرولوستونو د مواصلاتو په برخه کې ور څخه یادونه شوې ده. مخابرات Tele Communication د خلکو ترمنځ د لیکنو، غږونو، عکسونو یا د دوارو په واسطه د افکارو، احساساتو او اطلاعاتو راکړې ورکړې معنا لري. په بل عبارت، مخابرات د خبر، احوال، تجارتي، صنعتي، رسمي، شخصي پیغامو او معلوماتو د وړاندې کولو او رسولو وسیله ده چې له یوې سیمې څخه بلې سیمې ته کېږي او دننه بهر بېلابېلې سیمې سره نښلوي. د اړیکو ټینګولو لپاره له بېلابېلو ډولونو او وسیلو څخه ګټه اخیستل کېږي، لکه: اخبار، راډیو، ټلګراف، ټیلفون، ټلویزیون، پُست، فکس او

انټرنیت. دغه ټول له لیرې واټن څخه د اړیکو چټکې وسیلې دي. په اوسنۍ نړۍ کې غږ او عکس د الکټرونیکي بهیر په توګه د سیم، راډیو او ټلویزیوني څپو په واسطه د فضا له لارې او نوري څپې د نوري فایبر په واسطه سره نښلي. راډیویي او نوري څپې په یوه ثانیه کې د **۳۰۰۰۰۰** کیلو مترو په سرعت حرکت کوي او د الکټرونیکې نښو لیږد هم په همدې اندازه دي.

د مخابراتو د اهمیت په هکله د یادونې وړ ده چې د اړیکو دې برخې ته د ټولنې د اعصابو اصطلاح ورکړ شوې ده. ځکه چې په ټولنه کې د افکارو د انتقال او راکړې ورکړې ښه وسیله ده. په هغو ټولنو او هیوادونو کې چې مخابرات یې ښه فعال دي، معنایې دا ده چې د ټولنې اعصاب یې ښه کار کوي او ټولنه هم ښه پر مخ تللې ده.

مخابراتي لومړنۍ وسیله د ټلګراف اختراع ده چې د مورس د نښو د اختراع له مخې د برېښنا د جریان په واسطه د سیم په اوږدو کې لیږل کېده. نن ورځ عکسونه، غږونه، ټلویزیوني عکسونه د سپوږمکیو، راډیو او نوري فایبر له لارې له څو ثانیو څخه په لږه موده کې د نړۍ ګرد چاپېره مخابره کېږي.

مصنوعي سپوږمکیو د مخابراتو او اړیکو په برخه کې ډېر لوی انقلاب راوستی دی، چې د ټیلفون او مبایل، ټلویزیون او انټرنېټ د ټکنالوژۍ د پراختیا سبب شوی دی. پر دې سربېره، مصنوعې سپوږمکۍ له ځمکې څخه په بېلابېل لوړوالي عکسونه اخلي او خپلو ځمکنیو مرکزونو ته یې انتقالوي چې د هغو له مخې بېلابېل تصویرونه او جغرافیایي نقشې جوړېږي.

اوس زموږ په هیواد کې هم د مخابراتو وزارت ملي او نړیواله ګیټ وې Gate -way د کابل د ښار د مهتاب کلا په ساحه کې جوړه کړې ده. د ځمکني تم ځای او مصنوعي سپوږمکۍ په واسطه فعالیت کوي. یو لوی دیش او مخابراتي او تخنیکي پرمختللی

سیستم لري. له دې ګېټ وې څخه په ملي او نړیواله کچه ګټه اخېستل کېدی شي. اوس دولتي ارتباطات او مخابراتي شرکتونه د ټېلفوني، فکس، ټلویزیوني او انټرنیټي اړیکو لپاره له هغې څخه ګټه اخلي او د هېواد ۳۶۴ ولسوالۍ او ادارې د همدې ګېټ وې په مرسته له نړۍ سره نښتې دي. همدارنګه، د مخابراتو خصوصي شرکتونو د نړیوالو فعالیتونو لپاره د خپلواکه ګېټویو د ګټې اخېستنې اجازه هم ورکړ شوې ده. د نوري فایبر په مرسته د ځمکې له لارې د هېواد مخابراتي اړیکي له نړۍ سره را منځ ته شوي دی چې د مخابراتو د مصنوعي سپوږمکیو په پرتله خورا ارزانه تمامېږي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو ووېشل شي او هره ډله دې په اوسنۍ نړۍ کې د اړیکو پر اهمیت پخپلو کې خبرې وکړي او د بحث پایله دې د ډلې یو غړی خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي. ښوونکی دې د فعالیت په پای کې وړاندې شوي معلومات را ټول او لنډیز یې زده کوونکو ته ووایي.

پوښتنې:

د جملو تش ځایونه ډک کړئ:

۱- ارتباطات ۰۰۰۰۰۰-۰ او ۰۰۰۰۰۰ احتوا کوي.

۲-د نوري او راډیویي څپو سرعت په یوه ثانیه کې ۰۰۰۰۰۰۰۰ کیلومتره دی.

۳-لومړنۍ اختراع شوې مخابراتې وسیله ۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰ دی.

لنډ ځواب ورکړئ:

۴-مخابرات تعریف کړئ.

۵-مصنوعي سپوږمکۍ کوم مخابراتي خدمتونه ترسره کولی شي.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

له مخابراتي و سیلو څخه دګټې اخیستنې څرنګوالي تر سر لیك لاندې یو مطلب ولیکئ او د جغرافیې د مضمون په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړئ.

ب. پُست Post په افغانستان کې

پوهېږئ چې د مخابراتو د وزارت د پُست رياست کوم خدمتونه ترسره کوي؟

پورتني انځور ته وګورئ او وواياست چې د موټرو او بايسيکلونو سپرلی کومې چارې ترسره کوي؟

د افغانستان پُستي کارونو د لومړي ځل لپاره په ۱۸۷۰م. کال کې د امير شېرعلي خان په دوره کې رواج وموند. په هغه وخت کې يوه پُسته خانه په مرکز کې د کابل په بالاحصار کې د (چاپار خانې) په نوم او په لويو ولايتونو کې په ابتدائي ډول جوړې شوې. د يو مثقال او دوه مثقاله په وزن دولتي مکتوبونه او شخصي ليکونه يې په راجسټر شوي ډول د پُسته خانې په مرکز کې منل. پُستي ټکټونه د شاهي او ثنار او د هغې وخت په مروجوسکو په بيه، په سپين کاغذ په کمزوري رنګ چاپ او د مکتوبونو او ليکونو له پاسه نصبول. د هغه وخت مشهور پُستي ټکټونه د زمري د سر په نامه يادېدل او له نصبولو څخه مخکې يې يو کنج غوځيده. د پُستي د انتقال

لپاره له یو مرکز څخه بل مرکز ته ټاکلی وخت په پام کې نه ونیول شوی. انتقالات د پُستې د ټاکلي حد تابع وو.

هغه دولتي مکتوبونه چې د فوري کلمه ور باندې لیکل شوې وه. فوق العاده پُسته ګڼل کېده. د پُسته بردار په نوم یادیده. دغه پُسته پر اس سپاره استوونکي له خوا چې د چاپار په نوم یادیده، اصلي ځای ته لېږدول کېده.

د مکتوبونو وېش د مستخدمانو له خوا کېده چې د لیک رسوونکي په نوم یادېدل.

که کوم دولتي مکتوب به بهرني هېواد ته استول کېده، د هغه استونه د ځانګړي قاصد له خوا ترسره کېده.

پورتنیو اجرااتو تر ۱۸۷۸م کال پورې دوام در لود. له ۸۹۲ م کال څخه وروسته، د امیر عبدالرحمن خان د واکمنی په دوره کې، د پُستې منظم کارونه رامنځته شول. په ۱۹۰۷م. کال، د امیرحبیب الله خان په دوره کې، پُستي کارونه ښه پرمخ ولاړل. پُسته خانې او پُستي کرښې زیاتې شوې. د دولتي مکتوبونو لپاره ځانګړي ټکټونه چاپ شول. په دې وخت کې د پُستې د فترونه د ډاکخانو په نوم یادېدل. یوه ډاکخانه په پېښور کې هم جوړه شوې وه. پُستي کارونه په اماني په دوره کې ډېر پراخت شول او د داخله وزارت په چوکاټ کې د پُست او ټلګراف عمومي مدیریت جوړ شو.

په ۱۹۲۵م کال کې د کابل او مشرقي تر منځ د لومړي ځل لپاره د پُستی د حمل او نقل لپاره له موټر څخه ګټه واخېستل شوه او د راکړې ورکړې یو دفتر په تورخم کې هم جوړ شو. نور دفترونه په اسلام کلا، د ایران په طیبات، د مزارشریف په تاشګذر، سپین بولدك او تور غونډۍ کې جوړ شول.

افغانستان په ۱۹۲۸م کال کې د نړۍ د پُستي اتحادیې غړیتوب حاصل کړ او د پُست اداره د ډیپلوماتیکو لارو د نړۍ د پُستي کنوانسیون د حکمونو ترسره کولو ته ژمنه شوه. پُستي سیستم مخ په سمون شو.

په ۱۳۴۴ لمریز کال کې د مخابراتو ریاست وزارت شو، د پُست د انتقال لپاره پُستي سرویس موټرونه له کابل څخه د تورخم او کندهار په لوري په کار واچول شول.

د افغانستان په پُسته کې پُستي قلمونه، لکه: مکتوبونه، پُست کارتونه،کوچنی بستې، چاپ شوي مواد، د ړندو پاڼې او پارسلونه شامل دي. د دې قلمونو تبادله د ځمکې او هوا له لارې، پر دننیو خدماتو سربېره، په نړیواله کچه د آریانا افغان هوایی شرکت له خوا ترسره کېږي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر مناسبو ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د پُستې د سترو، سترو خدمتونو په اړه په خپلو کې بحث وکړي. د بحث پایلې دې د ډلې یو غړی ټولګیوالو ته تشریح کړي. ښاغلی ښوونکی دې د بحث پایله د خپلو معلوماتو په ورزیاتولو راټوله کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب وواياست:

۱-پُستي کاروانه د لومړي ځل لپاره د کوم پاچا په وخت کې مروج شول؟

۲-په پُستي خدمتونو کې کومې برخې شاملې دي؟

لاندې نیمگړې جملې بشپړې کړئ:

۱-د امیر شیرعلي خان د حکومت په وخت کې د کابل په بالاحصارکې پُسته خانه د ۰۰۰۰۰۰۰۰۰ په نوم جوړه شوه.

۲- د امیر شیرعلي خان د حکومت په وخت کې بیرنۍ پُسته د اس په سپرلی، چې د ۰۰۰۰۰۰۰۰۰ په نوم یادیده، لیږدول کیده.

۳-د امیر حبیب الله خان د حکومت په دوره کې پُستي دفتر د   په نوم یادیده.

له ټولگې څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د یو پارسل دپاسه لازمې لارښوونې ولیکي، چې د پُستي له لارې په یو اروپایي هیواد کې مطلوب تن ته په مصؤون ډول ورسیږي.

ج – ټيلفون او مبايل

ټيلفون داسې وسيله ده چې غږ لېرې او نژدې سيمو ته انتقالوي.

په لسمې پېړۍ کې د ارتباطاتو او رسنيو په برخه کې زياتې اختراعگانې را منځته شوې. لکه: عکاسي، سينما، چاپ او داسې نور، چې د خلکو په ژوند کې يې ستر بدلون راووست. خو ډېره مهمه اختراع ټيلفون او ټلگراف وو. چې د چټک تفاهم اړيکه يې له لېرې سيموسره را منځته کړه.

ټيلفون له دوو کلمو څخه جوړ شوی دی. Tele د ويلو او phone د غږ په معنا دی.

د هېواد د ټيلفون لومړنی دستگاه د مسي سيمي لين په واسطه د امير حبيب اله خان او د هغه د ورور نصراله خان د استوگنې په ځای کې د يو کيلو متر په اوږدوالي فعاليت کاوه او بل لين يې د امير تر استوگنځي او د هغه وخت تر قوماندانۍ پورې او درېم لين يې د ارگ له دروازې څخه د بابر تر بڼ پورې غځېدلی و.

زموږ په هېواد کې د ټيلفون لومړنی بټری لرونکی سويچبورډ، چې د ۲۵ لينونو ظرفيت يې درلوده، د امير حبيب اله خان د واکمنی په دوره کې د ارگ په شمالي خلې (برج) کې جوړشو.

د غازي امان الله خان د پاچاهي په دوره کې په ۱۲۹۸ لمريز کال کې يو ۵۰ لينه سوچبورډ د شاه

دو شمشیره د پُسته خانې په ودانۍ کې نصب شو او ټیلفوني اړیکي د مرکز او نورو ښاروونو تر منځ جوړې شوې. په همدې ډول د هېواد پلازمینه د ټلګراف په مرسته د لويو نړیوالو مرکزونو تر منځ وتړل شوه.

په لومړي سر کې په دولتي دايرو کې له ټیلفون څخه ګټه اخېستنه رواج شوه. وروسته، انفرادي اشخاصو هم وکولی شول چې د ولایت له مرکز څخه یو بل سره خبرې وکړي او شخصي او تجارتي پیغامونه سره ولېږي را ولېږي.

له ټیلفون څخه ګټه اخېستنه د سیمي لین د غځېدنې او د لويو لارو په اوږدو کې د پايو په نصبولو سره ممکن شوه. لومړنی ټیلفون ځانګړی انډل درلوده چې د هغه په مرسته به له سویچبورډ (د خپرولو له مرکز) سره او له هغه ځایه به د سویچبورډ د مسؤولو کسانو (اپریټرانو) په مرسته مطلوب ارتباط را منځته کېده.

په ۱۳۲۲ لمریز کال کې د ۵۰۰۰ لینونو اتومات لومړنی دستګاه د المان د زیمنس له کمپنۍ څخه وپېرودل شوه او په کابل کې په کار واچول شوه. لومړنۍ ټیلفوني مخابره د کابل او پاریس ترمنځ ټینګه شوه. په همدې ډول، د پاریس د ټرانزیټ مرکزونو د افغانستان ټیلفوني مخابره د نړۍ له نورو هېوادونو سره ټینګوله.

په ۱۳۴۰ لمریز کال کې د مخابرې ټرانزیټ له ډهلي، لندن او مسکو سره هم ټینګ شو. وروسته، ټیلفون په پرمختللي ډول د انالوګ او ډیجیټل په بڼه تبدیل شو. د دې ټیلفوني مرکزونو ولايتي او نړیوالې اړیکې د سټلایټ (مصنوعي سپوږمکۍ) له لارې ټینګیږي.

موبایل:

موبایل په ۱۹۸۰ م. کال کې د ارتباط د وسیلې په توګه و پېژندل شو او په ۱۹۸۳م .کال کې د امریکا د متحدو ایالتونو په شیکاګو کې د ټولو دګټې اخېستنې لپاره وړاندې شو. موبایل په کمزورو لنډو څپو کار کوي، چې پیغام د انټن اډې ته مخابره کوي او یا یې اخلي. ګټه اخېستونکی کولی شي له هر ځای څخه ټیلفون وکړي او یا پیغام تر لاسه کړي.

زموږ په هېواد کې په وروستیو دېرش کلنو جګړو کې ټولې مخابراتي شبکې تر یوې اندازې او یا په بشپړ ډول ویجاړې شوې او تر دې چې په وروستیو کلونو کې خلکو د نړیوالې مخابرې لپاره ګاونډیو هېوادونو ته سفرکاوه. د افغانستان غرني جوړښت ته په پام سره او د یو زیات شمېر مهاجرو شتون

په باندې نیو هېوادونو کې، د ارتباطاتو د جوړولو په منظور لويې خصوصي کمپنۍ، لکه: افغان بیسیم او روشن په ۱۳۸۲لمریز کال کې، MTN په ۱۳۸٤ لمریز کال او اتصالات او افغان ټیلې کام په ۱۳۸٥لمریز کال کې فعالیت پیل کړ. نن په ټول هېواد کې په سلګونو زره ګڼون وال لري، چې کولی شي په ټول هېواد کې د اړوندو انتنونو او له هېواد څخه د باندې د ارتباطي سپوږمکیو په مرسته خپلې ټېلفوني اړیکې جوړې کړي. زموږ د هېواد ټېلفوني کود ۰۰۹۳ دی. د دې کوډ په مرسته، له بهرنیو هېوادونو څخه په هېواد کې دننه ټېلفوني اړیکې ټینګیدلی شي.

له ټېلفون څخه په ګټه اخېستنه اقتصادي او تجارتي اړتیاوې او د خلکو ورځنۍ ستونزې ډېرې چټکې او لږ وخت کې حل کېږي. دا د خلکو ترمنځ د تفاهم ډېره چټکه او ارزانه وسیله ګڼل کېږي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو ووېشل شي اوهره ډله دې د ټېلفون د اهمیت په هکله پخپلو کې بحث وکړي او پایلې دې د ډلې یو غړی ټولګیوالو ته وړاندې کړي. ښاغلی ښوونکی دی د بحث پایلې را ټولې کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب وواياست:

۱-ټېلفون په سوداګرۍ کې څه ارزښت لري؟ توضیح يې کړئ.

لاندې نیمګړې جملې بشپړې کړئ:

۱-زموږ په هېواد کې لومړی ځل ټېلفون..........د حکومت په وخت کې استعمال شو.

۲- زموږ په هېواد کې د موبایل لويې کمپنۍ ....او....... دي.

سم ځواب د(س) په توري او ناسم ځواب د (ن) په توري په نښه کړئ.

۱- په ۱۹ م. پېړۍ کې د اړیکو په برخه کې با ارزښته اختراع ټېلفون او ټلګراف دی.

۲-زموږ په هېواد کې له ټېلفون څخه لومړی ځل د غازي امان الله خان د پاچاهۍ په دوره کې ګټه واخېستل شوه.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

په ورځني ژوند کې د ټېلفون د اهمیت په هکله يو ښو کرښې ولیکئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې يې ټولګیوالوته وړاندې کړئ.

د: انټرنېټ، ایمیل او فکس Internet, E–mail and Fax

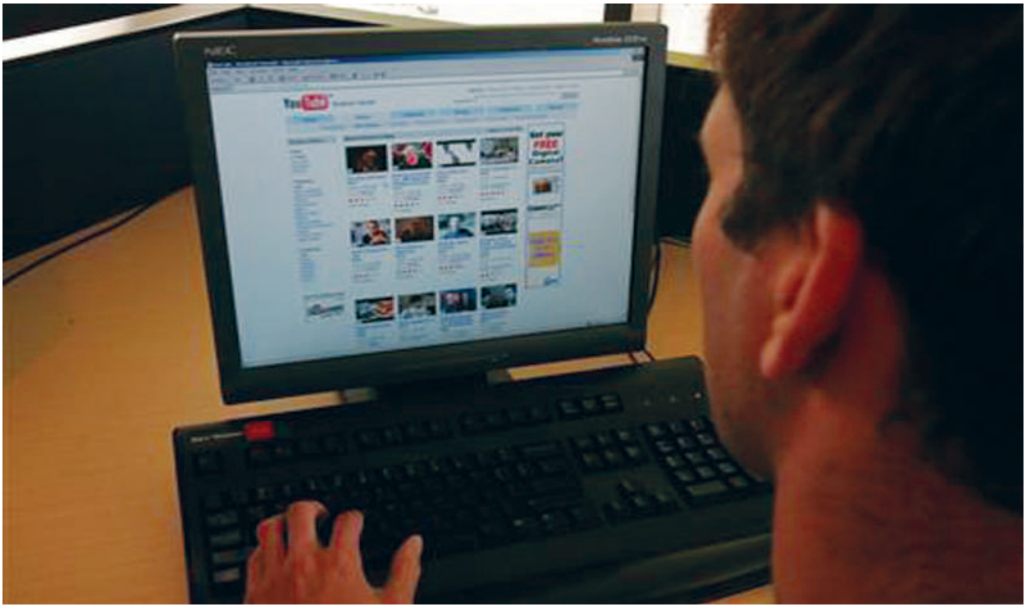

له انټرنېټي خدماتو څخه ګټه څنګه اخېستلی شو؟

له انټرنېټ څخه ګټه اخېستنه، د انټرنېټي شبکې، کمپیوټر او له هغې څخه د ګټې اخېستنې په طریقې پوهېدل اړین دي. انټرنېټ په ۱۹۶۷م .کال کې رامنځته شو، د انټرنېټ د رامنځته کولو فکر د امریکا د متحدو ایالتونو د دفاع له وزارت څخه پیل شو. په هغه وخت کې له انټرنېټ څخه د اطلاعاتو د تبادلې د باوري سیستم په توګه ګټه اخېستل کېده. وروسته، انټرنېټ د علمي زده کړو د سرچینې او د خو رسنیو له یوځای کېدو څخه را منځته شو. د ۱۳۶۹ لمریز کالونو په لسیزه کې په ټوله نړۍ کې په میلیونونو رسنیو د انټرنېټ له نړیوالې شبکې سره ونښتې. انټرنېټ هغه وسیله ده چې د نویو علمي او فني پرمختګونو د اندازه کولو توان لري او د هغې له بشپړېدولو سره مرسته کوي.

انټرنېټ له دوو کلمو څخه جوړ دی. Inter یې له International یا نړیوال او Net یې له Network یا شبکې څخه اخېستل شوی دی.

انټرنېټ بې مثله نړیواله معلوماتي وسیله ده. هر څوک ورڅخه هر ډول معلومات تر لاسه کولی

شي.

انټرنېټ په حقیقت کې د سیستم یا شبکې نوم دی چې د نړۍ ټولې کمپیوټري شبکې سره نښلوي. د انټر نېټ لپاره ډېر پروګرامونه جوړ شوي او د جوړېدو په حال کې دي. انټر نېټ د ایمیل یا برېښنا لیک لویه سر چېنه ده. څه موده مخکې، یوازې پیغامونه د انټرنېټ له لارې استول کېدل. اوس ټېلفون، ټلویزیون، راډیو اونور موضوعات د هغې پرمخ راتلی شي.

زموږ په هېواد کې انټرنېټي فعالیتونه د څوکمپنیو له لارې ترسره کېږي.

له انټرنېټ او ایمیل څخه د جغرافیې په مضمون کې څه ګټه اخېستل کېږي؟

له نورو جغرافیه پوهانو سره د اړیکو ټینګول د ایمیل E mail له لارې کېږي. انټرنېټ د دې امکان برابروي چې جغرافیه پوهان د نړۍ په بېلابېلو سیمو کې سره اړیکې ټینګې کړي او یو د بل په نظریاتو پوه شي.

ایمیل یا برېښنالیک: په انټرنېټ کې کولي شو له مطلوب شخص سره د هغه د ایمیل ادرس اړیکې ټینګې کړو. له نورو څخه مطالب تر لاسه کړو او یا علمي اطلاعات او داسې نور څه هغه ته واستوو.

انټرنېټ او جغرافیه:

مینه وال کولی شي چې د پام وړ جغرافیایي موضوعګانو د موندلو لپاره، اړوندو انټرنېټي سایټونو ته ورننوځي او د اړتیا وړ اطلاعات، لکه: متن، عکسونه، نقشې او فلم تر لاسه کړي. نوموړي اطلاعات د پرنټر printer په مرسته چاپ او یا په کمپیوټر کې زېرمه او ثبت یا Save کړي.

د انټرنېټ ډېره لویه ګټه دا ده چې د هغه په مرسته بېلابېلې مو ضوعګانې پلټلای شو. موږ هر یو کولي شو چې د جغرافایي اصطلاح، لکه: اوقیانوس، نقشه، مهاجرت او داسی نورو په لیکلو سره، د سایټ فهرست یا ادرس او یا د څېړنې د وسیلې Search Engine له لارې دقیق معلومات تر لاسه کړو. د جغرافیې د پلټنې په سایټونو کې کولی شو د Google, MSN, Amazon, yahoo, Hot mail Gmail او داسې نورو نومونه واخلو.

کله مو د فکس په مرسته پیغام استولی دي؟

پورتنی عکس په غور وګورئ او وواياست چې دغه دستګاه د اړيکو د ټينګولو له مخې څه اهميت لري؟

د فکس دستګاه په نړيوالو اړيکو کې مهم رول لري. دغه دستګاه په څو ثانيو کې استول شوي پيغامونه د ليکلي پيغام په توګه اخيستونکي ته د نړۍ هرې نقطې ته رسوي. د فکس دستګاه د فوټوکاپي ماشين ته ورته ده. خو په ټيليفون سنباله ده. دغه دستګاه د پيغام د استولو په وخت، پيغام په کلمو او کرښې په الکترونيکي نښو، چې دانتقال وړوي، تبديلوي. د پيغام اخيستونکې دستګاه، دغه لاس ته راغلي نښې په ليکلو نښو اړوي او دقيقه نسخه د اصلي نسخې په څېر بهر ته راباسي.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې پر مناسبو ډلو ووېشل شي. هره ډله دې د ايميل او انټرنيټ د موضوعګانو او ګټو په هکله پخپلو کې بحث و کړي او د ډلې يو غړی دې د بحث پايله خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړي.همدارنګه ښاغلی ښوونکې دې د ډلې د فعاليت پايله دې را ټوله کړي.

پوښتنې:

۱- انټرنیټ لومړی په کوم هېواد کې کار پیل کړ او د څه لپاره ورڅخه ګټه اخیستل کېده؟

لاندې نیمګړې جملې بشپړې کړئ:

۱- د انټرنیټ اصطلاح له دوه کلمو ....او ....څخه ترکیب شوې ده چې معنایې نړیواله شبکه ده.

۲- د جغرافیې مسألو د پلټنې سایټونه ......،......،......، او داسې نورو دي.

سم ځواب د (س) په توري او ناسم ځواب د (ن) په توري په نښه کړئ:

۱- په ۱۹۸۳ میلادي کال کې د اطلاعاتو په میلیونونو رسنی په ټوله نړۍ کې د انټرنیټ له شبکو سره وصل شوې.

۲- انټرنیټ د علمي زده کړې له سر چینو او د ډېرو رسنیو له پیوستون څخه منځته را غلی دی.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي د انټرنیټ د امکاناتو په لرلو سره د جغرافیایي اصطلاحاتو، لکه: اور غورځونې د فعالیت او ټوریسم په هکله معلومات راټول، ثبت یا زېرمه کړي او خپلو ټولګیوالو ته دې د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې وړاندې کړي.

۵-۱ د نفوسو وېشل او ګڼوالی

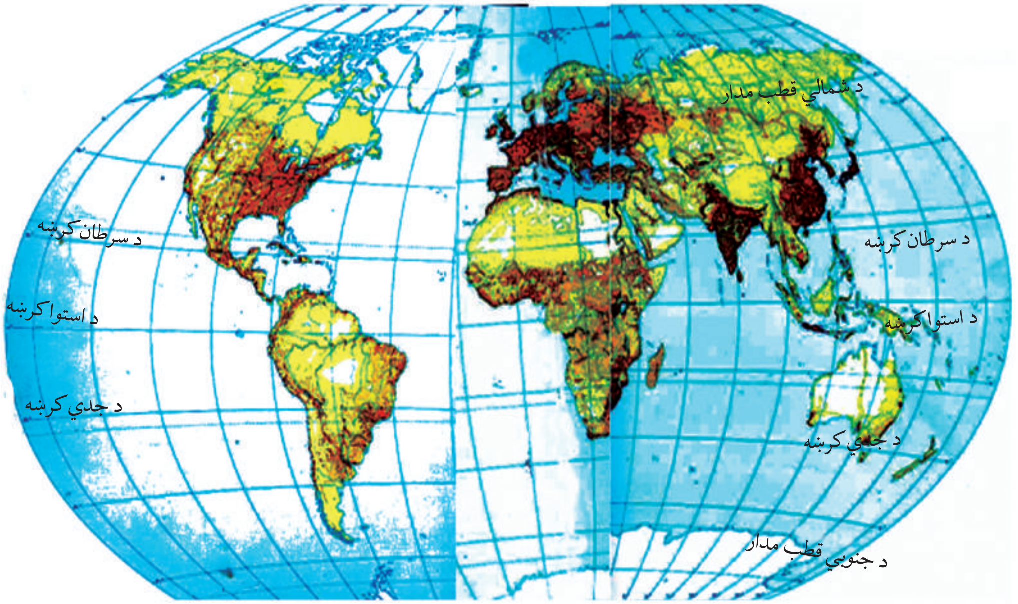

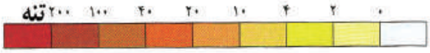

په يوه کيلومتر مربع کې د نفوسو وېش

پوهېږئ چې نفوس په ځمکه کې په څه ډول وېشل شوی دی؟

د نفوسو د وېش پورتنی نقشه په غور ولولئ او ووایاست چې ډېر زيات او ډېر لږ نفوس د نړۍ په کومه برخه کې ځای پرځای شوي دي او ولې؟

د نفوسو ګڼوالی د ځمکې د سطحې په يوه واحده ساحه کې د اوسېدونکو خلکو شمېر ته وايي.

د نفوسو د ګڼوالي د معلوملو لپاره بايد د يوې سيمې نفوس د همغې سيمې پر پراخوالي ووېشل شي.

د نړۍ نفوس په ۲۰۱۸ میلادي کال کې ۷,٤ ميلياردو تنو ته ورسيد. دغه نفوس په ټوله نړۍ کې مساوي نه دي وېشل شوي. په بل عبارت، اقليمي شرايط، د ځمکې جوړښت او نور اقتصادي، بشري او سياسي لاملونه د نفوسو پر تمرکز اغيز لري، لکه: دښتي سيمي (هغه تودې او سوځوونکې سيمې چې پوره اوبه هم ونه لري)، لوړې، نااواره سړې سيمې، د غرونو لړۍ، جبې، ګڼو او لنده بل

لرونکو ځنګلونو، استوايي تودې او لنده بلې هوا، قطبي سړې هوا، له سواحلو او د حمل او نقل له لارو څخه لېرېوالي، د نفوسو ډېر لږ پام ځانته ور اړولی دی. تر چې په ځينو سيمو کې د سلګونو کيلو مترو په واټن هم د انسانانو نښې په سترګو نه ښکاري. په داسې حال کې چې د ځمکې په بله سيمه کې، لکه: په ښو اقليمي شرايطو (معتدله آب و هوا او پوره باران)، مناسب جغرافيايي موقعيت، هوارو او ښېرازو ځمکو، پوره اوبو لرونکو ځمکو، د سيندونو او سمندرونو پر غاړو، بندرونو، د صنايعو، کانونو او ارتباطي لارو په شا و خوا کې ډېر خلک اوسېږي، چې د ځينو ځايونو په يوه کيلومتر مربع کې له زرو څخه زيات خلک ژوند کوي. په دې ترتيب، په يوه سيمه کې د نفوسو استوګنه د فزيکي، اقتصادي سياسي او بشري لاملونو پايله ده چې د دې لاملونو اغېزې لنډه بيانوو:

- **د فزيکي عواملو اغېزې**: جغرافيايي موقعيت (عرض البلدونه)، لوړې سيمې، اقليمي شرايط، اوبه او داسې نور د ځمکې پرمخ د تل لپاره ليدلی شو چې مستقيم يا غېر مستقيم د ځمکې د منابعو څخه پر ګټه اخيستنې باندې اغېز لري. دغه لاملونه د نفوسو د زيات ګڼوالي او يا برعکس د يوې سيمې د نفوسو د کموالي لامل کېږي.
- **د اقتصادي لاملونو اغېزې**: په طبيعي منابعو او بشري فعاليتونو ولاړې دي چې له کانونو، اوبو، د خاورې له ډولونو، نباتاتو، حيواناتو، د پانګې په شتون او نوې تکنالوژۍ، د کار په شرايطو، صنايعو او داسې نورو څخه عبارت دي، چې د نفوسو پر ګڼوالي اغېز لري؛ يعنې د صنعتي پراختيا او د نفو سود ځای پر ځای کېدنې تر منځ متقابلې اړيکې شته دی. په هر ځای کې چې د صنعت او له هغه څخه وروسته هغه پورې تړلي خدمتونه را منځته شي، نو زيات نفوس په هغې سيمې کې جذبېږي.

د يادونې وړده چې تر ١٨ ميلادي پېړۍ پورې کرنې او د هغې اړوند لاملونو (اوبو، خاورې، او اقليم) د نفوسو په استوګنې ټاکونکې اغېزه درلوده، لکه: په مصر کې د نيل د سيند وادي او داسې نورې.

زموږ د هېواد اقتصاد تر اوسه پورې پر کرنه ولاړ دی او د نفوسو ډېره زیاته برخه له همدې لارې ژوند کوي.

• **د سیاسي لاملونو:** په دې برخه کې د حکومت پرېکړې او د اداري مرکزونو له تشکیل څخه یادونه وکړو که چېرې دولت د هېواد ځینو سیموته د پرمختیایي پروګرامونو په برخه کې پانګې اچونې، د کارونو پیداکولو او یا خدماتي امکاناتو او روغتیایي فعالیتونو ته پاملرنه ونه کړي، د نفوسو ګڼوالی هلته لږ وي.

• **بشري لاملونه:** په پورتنیو موضوعاتوسر بېره لېرې پرتې سیمې، چې د حمل و نقل لارې او د اړیکو نیولو وسایل په لاس کې نه لري، خلک هلته په تیت او پرک ډول ژوند کوي.

د هغو لویو وچو دننه سیمې چې له سیندونو او سمندرونو څخه لېرې پرتې دي، د ساحلي سیمو په پرتله لږ تجارتي امکانات لري او لږ نفوس پکې استوګنه کوي.

پورتنیو لاملونوته په پام سره د نړۍ ګڼ نفوسه سیمې Densely population region کولی شو په درې حوزو په نښه کړو:

۱- لومړنۍ ګڼ نفوسه سیمه د آسیا د لویې وچې جنوبي سیمه (پاکستان، هند او بنګله دېش)، د جنوب ختیځې آسیا ځینې برخې (اندونیزیا) او ختیځه آسیا (د چین ختیځ، د کوریا ټاپو وزمه او جاپان) ده.

د دې سیمې په هېوادونو کې په منځني ډول د نفوسو ګڼوالی په یوه کیلومتر مربع مساحت کې له ۱۰۰ تنوڅخه او په ځینو ځانګړو ځایونو کې په یوه کیلومتر مربع مساحت کې له ۱۵۰۰ تنوڅخه زیات دی. چې لامل یې موسمي آب و هوا، د کرنې (د وریجو کرنې) ښه شرایط او د نفوسو طبیعي زیاتوالی دی.

۲- دوهمه ګڼ نفوسه سیمه د اروپا په لویه وچه کې د پانګوالی په دوره کې رامنځته شوې ده. د دې سیمې به ځینو هېوادونو کې د نفوسو منځنی ګڼوالی په یوه کیلومتر مربع مساحت کې له

۲۰۰ څخه تر ۴۰۰ تنو پورې رسېږي. په همدې ډول، په صنعتي سیمو کې د نفوسو ګڼوالي په یوه کیلومتر مربع مساحت کې له ۵۰۰ څخه تر ۱۰۰۰ تنو پورې رسېږي. چې ډېر زیات یې د سیندونو پر غاړه، په بندرونو او د صنعتي مرکزونو په شا و خوا او د کرنې وړ سیمو کې ژوند کوي.

دریمه ګڼ نفوسه سیمه د امریکا د متحدو ایالتونو شمال ختیځې سیمې ځینې برخې (نیو انګلنډ، نیو یارک، پنسلوانیا او د پنځه ګونو جهیلونو شاوخوا) او د کاناډا جنوب ختیځ دی چې لامل تجارتي یې او صنعتي فعالیتونه دي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر مناسبو ډلو ووېشل شي. پخپلو کې په مشوره دې لاندني جدولونه کاپي او بشپړ کړي او د ډلې استازی دې ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

موقعیت	د نفوسو د مېشت کېدلو لاملونه
د چین ولسي جمهوریت او هند	
شمال لویدیځه اروپا	
د امریکا د متحدو ایالتونو شمال ختیځ او د کاناډا جنوب ختیځ	
د همالیې غرونه	
د امازون ځنګلونه	
د ګرینلینډ ټاپو	

په لاندې جدول کې د نفوسو منځنۍ ځای پرځای کېدنه په مالټا، بنګله دېش او استرالیا کې محاسبه کړئ.

ګڼه	هېواد	د هېواد مساحت په کیلو متر مربع	نفوس	د نفوسو ګڼوالی په یوه کیلو متر مربع مساحت کې
۱	موناکو	۲	۳۲۲۷۰ تنه	۱۶۱۳۵ تنه
۲	سنګاپور	٦٤٧	٤,۳٥۳,۸۹۳ تنه	٦۷۲۹,۳ تنه
۳	مالټا	۳۱٦	۳۹٦,۸٥۱ تنه	
٤	بحرين	٦٦۸	٦۷۷,۸۸٦ تنه	۱۰۱٤ تنه
٥	بنګله دېش	۱٤۷٥۷۰	۱٤۱,۳٤۰,٤۷٦ تنه	
٦	مغولستان	۱,٥٦٥,۰۰۰	۲,۷٥۱,۳۱٤ تنه	۱,۷ تنه
۷	استرالیا	۷,٦۸٦,۸٥۰	۱۹,۹۱۳,۱٤٤ تنه	
۸	کاناډا	۹,۹۷۰,٦۱۰	۳۲,٥۰۷,۸۷٤ تنه	۲/۳ تنه

پوښتنې:

لنډځواب وواياست:

۱. د آسيا د جنوب او جنوب ختيځو هېوادونو د نفوسو دګڼوالي لامل بيان کړئ.

۲. د اروپا په شمال لويديځ کې د اروپا د نورو سيمو په نسبت ګڼ نفوسه سيمې ولې زياتې را منځته شوې دي.

۳. د شمالي امريکا کومې سيمې ګڼ نفوسه دي؟ لامل يې بيان کړئ.

۴. د آسيا د ډېرګڼ نفوسه هېوادونو نومونه واخلئ.

۵. د نړۍ په ټولو برخو کې نفوس ولې مساوي نه دي وېشل شوي؟

۶. کوم سياسي لاملونه د نفوسو په ګڼوالي زيات اغېز لري، څرنګه؟

۷. بشري عوامل کولی شي د نفوسو پر ځای پر ځای کېدنې اغېز وکړي؟څرنګه؟

سم ځواب په نښه کړئ.

۱- کوم طبيعي لاملونه په يوه سيمه کې د نفوسو د ګڼوالي سبب کېږي؟

الف: مناسب اقليمي شرايط او اوبه

ب: لوړې او سړې قطبي سيمې

ج: ګڼ او لنده بل لرونکي استوايي ځنګلونه

د: ټول ځوابونه سم دي

۲- کوم اقتصادي لاملونه په يوه سيمه کې د نفوسو د ګڼوالي سبب کېږي؟

الف: ابتدائي کرنه

ب: په صنايع کې پانګونه

ج: د پرمختيايي پلانو نو پلي کول.

د: ټول ځوابونه سم دي

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

لاندې پوښتنې ته ځواب ووياست او د جغرافيې په راتلونکي ساعت کې يې ټولګيوالو ته وړاندې کړئ.

که ستاسې ټولګی ۶ متره اوږد والی او ۴ متره سور ولري او د زده کوونکو شمېر په کې ۶۰ تنه وي، مهرباني وکړئ، د ټولګي په يوه متر مربع کې د نفوسو ګڼوالی محاسبه کړئ.

ستاسې له نظره د ټولګي د زده کوونکو مناسب شمېر بايد څو تنه وي؟ ولې؟

۲,۵ په نړۍ کې د نفوسو د زیاتوالي او لږ والي ستونزې

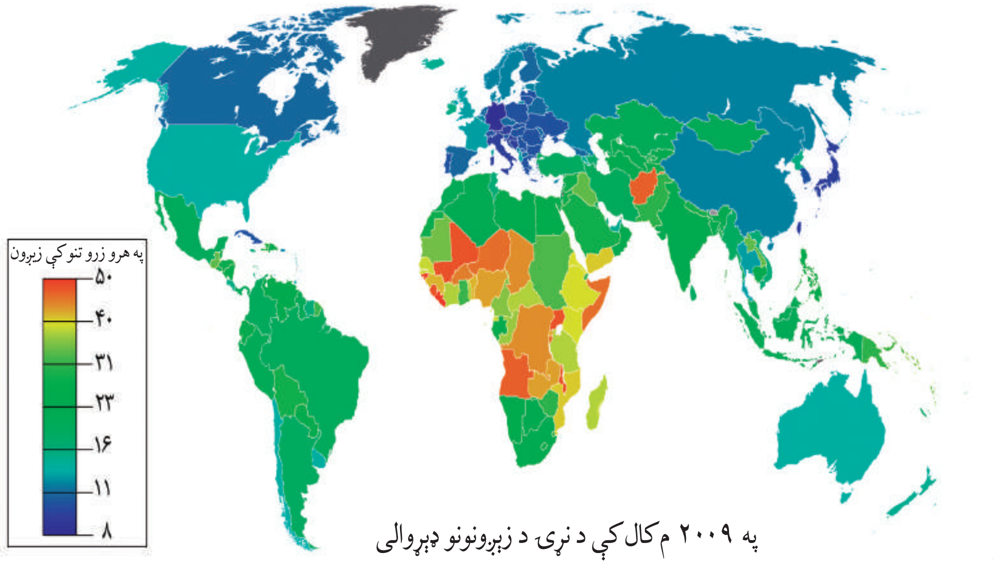

په ۲۰۰۹ م کال کې د نړۍ د زیږونونو ډیروالی

د نفوسو موضوع د پراختیا له مخې د دوو جلا عنوانونو لاندې لوستل کیږي.

۱- د نړۍ په هیوادونو کې د نفوسو زیاتوالی:

د نړۍ نفوس په ډیرې چټکۍ سره زیاتیږي؛ ځکه چې د زیږون اندازه Birth Rate د مړینې له اندازې Death Rate څخه زیاته ده.

د شلمې پېړۍ په پېل کې دغه د نفوسو زیاتوالی په کال کې ۱۰ میلیونه تنه، د همدې پېړۍ په نیمایي کې په کال کې ۳۵- ۴۰ میلیونو تنو پورې او اوس له ۶۰ څخه تر ۶۵ میلیونو تنو پورې په کال کې زیاتیږي.

د ملګرو ملتونو د احصائيې له مخې د نړۍ نفوس

(اضافي معلومات)

کال	د ځمکې ټول نفوس
۱۹۰۰ میلادي	۱٫۶۱۷ میلیارده تنه
۱۹۴۰ //	۲٫۲۵۲ میلیارده تنه
۱۹۶۰ //	۲٫۹۸۲ میلیارده تنه
۱۹۷۰ //	۳٫۶۱۰ ملیارده تنه
۱۹۷۹/	۴٫۳۳۶ میلیارده تنه
۲۰۰۸//	۶٫۶۰۰ میلیارده تنه
۲۰۱۰ //	۶٫۸ میلیارده تنه
۲۰۱۸//	۷٫۴ میلیارده تنه

د پورتني جدول له مطالعې څخه دې نتیجې ته رسیږو چې د نړۍ نفوس په وروستیو تقریباً ۵۰ کلونو کې په ډېره چټکۍ زیات شوی دی.

د نفوسو دغه زیاتوالی په دوو لاملونو پورې اړه لري:

- د نفوسو طبیعي زیاتوالی.
- د نفوسو میخانیکي زیاتوالی.

الف: د نفوسو طبیعي زیاتوالی: Natural Tncreasre

د نفوسو دغه زیاتوالی د زېږون په زیاتوالي او د مړینې په کموالي پورې اړه لري. د مثال په ډول، که په یوه هېواد کې زېږون په زرو کې ۴۰ وي او مړینه په زرو کې ۲۰ وي، د نفوسو زیاتوالی به ډېر زیات وي. د نفوسو زیاتوالی په ډېرو لاملونو پورې اړه لري چې ډېر زیات مهم يې په یوه هېواد کې ټولنیز اقتصادي او فرهنګي لاملونه دي. په تېره بیا د وقایوي او معالجوي طب وده او پرمختیا د نفوسو په زیاتوالي ډېر اغېز لري چې له یوه پلوه د مړینې د کموالي سبب کېږي او له بله پلوه منځنی عمر اوږدېږي. خو د نفوسو دغه زیاتوالی د نړۍ په ټولو هېوادونو کې یو ډول نه دی. موږ کولی شو چې دغه ټول پر دوو برخو ووېشو: لومړی ډول د شمالي امریکا او اروپا پانګه والو هېوادونو او د چین او روسیې ځانګړتیا ده. د هغو

خصوصیات ډېره لږه زیږونه ده چې نور هم د کمې په حال کې دي او لاملونه يې دول دي:
۱- په پرمختللو هېوادونو کې ښاري نفوس زيات وي. ښکاره ده چې زېږونونه په ښاري کورنيو کې له کليوالي کورنيو څخه لږ وي.
۲- په دې هېوادونو کې ښځې ټولنيزو کارونو ته جلب او جذب شوي دي. معمولاً هغه ښځې چې له کور څخه د باندې کار کوي، نسبت هغو ښځو ته چې د کور دننه کار کوي، د ماشومانو شمېر يې لږ وي.
په پرمختللو هېوادونو کې د زېږېدنو او مړينې دواړو شمېر لږ وي. د نفوسو طبيعي زياتوالی۰,۵ - ۱ سلنه يا په زرو کې له ۵- ۱۰ پورې وي. کله يې اندازه له دې څخه هم کمه وي. دغه لږ زياتوالی د پرمختللو هېوادونو ځانګړتيا ده.
دوهم ډول زياتوالی د مخ پر ودې هېوادونو لکه آسيايي، افريقايي او د لاتيني امريکا ځانګړتيا ده چې په لاندې لاملونو پورې اړه لري:
د اقتصادي ودې ډېره ټېټه سطح، د ميکانېزه (ماشيني) کرنې نه شتون، بيسوادي، د اکثريت خلکو له پاره د حفظ الصحې نشتوالی، له ناوړه فرهنګ څخه د ښځو پيروي او د هغوی له وخت څخه مخکې نکاح او داسې نور.
په آسيايي، افريقايي او د لاتيني امريکا په هېوادونو کې د روغتيايي خدماتو د سمون په پايله کې په مړينه کې کمی راغلی دی همدغه لامل دی چې د نفوسو زياتوالی چټکېږي. له زياتو زېږونونو سره جوخت د نفوسو طبيعي زياتوالي چټکېږي، چې د نفوسو دغه زياتوالی له ۲ څخه تر ۳ سلنې پورې د تغيير په حال کې دی او په هرو زرو تنو کې له ۲۰ څخه تر ۳۰ پورې زياتوالی راځي. دغه زياتوالی زياتره د وروسته پاتې ټولنو او هېوادونو ځانګړتيا ده.
د پرمختللو صنعتي هېوادونو او مخ پر ودې هېوادونو د نفوسو د ودې د پرتلې لپاره د عمر هرم په راتلونکي مخ کې وګورئ. د عمر په هرم کې افقي کرښې د نفوسو شمېر په سلنو او په عمودي کرښو باندې د نارينه او ښځينه وو شمېر په مختلفو عمرونو ښودل کېږي. ماشومان او نوي ځوانان (له صفر څخه تر ۱۸ کلنی) او سپين ږيري (له ٦٥ کلنی څخه د زيات عمر خاوندان) معمولاً اقتصادي فعال نفوس نه ګڼل کېږي. لويان (له ۱۵ - ۶۵ کلنی پورې) اصلي توليدوونکي او اقتصادي فعاله ډله ګڼل کېږي. د نړۍ په بېلابېلو برخو کې د عمر هرمونه سره توپير لري. مخ پر ودې هېوادونو، لکه مکسيکو کې د هرم قاعده لويه وي؛ يعنې په هرو ۱۰۰ تنوکې زيات نفوس له ۰- ۱۵ کلنی پورې وي. د غه هېواد ځوان نفوس لري. هغه هېوادونه چې ډېر زيات ځوان نفوس لري، بايد د ځوانانو د اړتياوو د پوره کولو له پاره، په تېره بيا د ښوونې او روزنې او د هغوی لپاره د کار په پيدا کولو کې پانګه په کار واچوي. په پرمختللو صنعتي هېوادونو، لکه سويډن کې زېږون او مړينه دواړه لږ دي او ژوند ته زيات هيله من دي. په دې هېواد کې د هرم قاعده کوچنۍ ده او

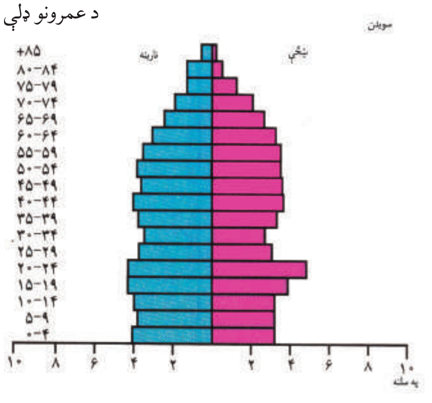

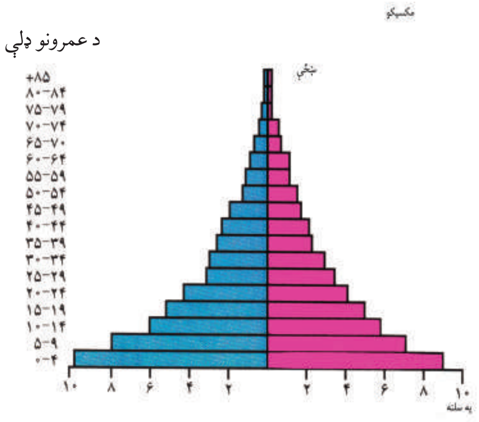

فعال اقتصادي نفوس زيات دی. خو نفوس ورو ورو د سپین ږېرېتوب په لوري روان دي.
دغه شمېرنه باید د یوه کال په اوږدو کې ترسره شي. پایله یې له سلنې سره اعلان شي. کله چې زېږون له مړینې څخه زیات وي، د نفوسو زیاتوالی طبیعي دی.

د نفوس طبیعی زیاتوالی = (د زېږون شمېر − د مړینې شمېر) / ټول نفوس

ب: د نفوسو میخانیکي زیاتوالی:

د نفوسو له طبیعي زیاتوالي سره یوځای، د نفوسو میخانیکي خوځښت یا مهاجرتونه هم د نفوسو په زیاتوالي کې د پام وړ اغېز لري.
په هېواد کې دننه مهاجرتونه یوازې د نفوسو د بیا ځای پرځای کېدنې سبب کېږي او د هېواد نفوس تغییر نه کوي خو له هېواد څخه د باندې مهاجرتونه د نفوسو پر شمېر باندې اغېز لري. که هېواد ته له باندې څخه مهاجرتونه له هېواد څخه بهر ته د مهاجرتونو په نسبت زیات وي، د نفوسو میخانیکي زیاتوالی را منځته کېږي او برعکس یې د نفوس د کمې سبب کېږي د یوه هېواد د نفوسو په مطلقې ودې کې باید پر زېږون او مړینې سر بېره مهاجرتونو ته هم پام وشي.
د نفوسو مطلقه وده = (د زېږېدنو شمېر − د مړینې شمېر) + هېواد ته له باندې څخه مهاجرت.
د نفوسو مطلقه وده = (د زېږېدنو شمېر − د مړینې شمېر) − له هېواد څخه نورو هېوادونو ته مهاجرت او د نفوسو ډېره زیاته طبیعي او میخانیکي وده د اضافي نفوسو over popalation مسأله رامنځته کوي. د اضافي نفوسو اصطلاح هغه وخت استعمالېږي چې په یوه سیمه کې د زېږمو

له شته امکاناتو څخه زیات نفوس استوګنه ولري او یا له ټاکلو ټولنیزو موخو څخه زیات وي. کله ښایي نفوس مناسب وي، خو نامناسب وېش رواج ولري. په ځینو مأخذونو کې د مناسب نفوس اصطلاح کارول شوې ده. خو دغه اصطلاح هم کوم ټاکلي تعریف نه لري. اضافي نفوس نسبي اصطلاح ده چې په سیمه کې له منابعو څخه د ګټې اخېستنې په اندازې پورې اړه لري. د مثال په ډول، پرمختللي هېوادونه له مخ پر ودې هېوادونو څخه له همدې موجودو زېرمو څخه د خلکو له پاره ښه کار او زیات امکانات برابر کړي دي. له همدې امله، د اضافي نفوسو مطالعه د ټکنالوژۍ د پرمختګ په کچې پورې اړه لري.

په پای کې ویلی شو چې د نفوسو چټکه وده او د زېږېدنو زیاتوالی د وروسته پاتې هېوادونو ځانګړتیا ده. د نفوسو دغه طبیعي زیاتوالی اقتصادي بودجه محدودوي او فشار پرې زیاتوي او کارونه پر ټپه دروي. په پخوانیو وختونو کې صحي خدمات زیات نه وو پراخ شوي؛ قحطي، ناروغي او جګړې د نفوسو د محدودولو لاملونه وو. خو نن نفوس په بې ساري ډول زیات شوی دی او وروسته پاتې هېوادونه له لوږې، ناروغیو او بېکارۍ سره لاس و ګریوان دي. دغه بېکاري د بېوزلۍ او بېوزلي د فقر او یا غیر قانوني مهاجرتونو سبب کېږي.

ټولپوهان دغه زیات زیاتوالي ته د نفوسو چاودنه وایي او ټولنې ته یې زیات خطر بولي. د نړۍ ټول نفوس چې په ۲۰۱۰م کال کې ۶,۸ میلیارده وو، په ۲۰۵۰ میلادي کال کې یې د اټکل له مخې ۹ میلیاردو او په ۲۱۵۰ میلادي کال کې ۱۱ میلیاردو ته د رسیدو وړاندوینه شوې ده چې که کنټرول نه شي نو نړۍ به له فاجعې سره مخامخ کړي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر مناسبو ډلو ووېشل شي او لاندې جدول دې کاپي او بشپړ کړي او د هغو پوښتنو ځوابونه دې ووايي چې له جدول څخه لاندې لیکل شوې دي. د ډلې استازی دې هغه خپلو ټولګیوالو ته ولولي.

هېوادونه	د نفوسو ګڼوالی په یوه کیلومتر مربع ساحه کې	زېږېدنې په ۱۰۰۰ تنو کې	مړینه په زرو تنوکې	طبیعي زیاتوالی په زرو تنوکې	د نفوسو د ودې سلنه
برازیل	۱۸ تنه	۲۶	۸	۱۸	۱٫۸
ایتوپي(حبشه)	۴۷ تنه	۴۹	۱۹		
جاپان	۲۳۰ تنه	۱۲	۸	۴	۰٫۴
سعودی عربستان	۸ تنه	۳۶	۵		
آلمان	۲۲۹ تنه	۱۱	۱۲		
کنیا	۴۷ تنه	۴۳	۱۰	۳۳	۳٫۳
د امریکا متحده ایالتونه	۲۳۹ تنه	۱۴	۹		
فرانسه	۱۰۶ تنه	۱۳	۱۰		
بنګله دېش	۷۹۱ تنه	۴۱	۱۴		

الف: د هغو هېوادونو د نفوسو طبیعي وده، چې معلومه نه ده، محاسبه کړئ.

ب: د ټولو هېوادونو طبیعي وده په سلو کې محاسبه کړئ.

ج: کولی شئ چې هېوادونه د نفوسو د لږې او زیاتې ودې له مخې سره ووېشئ. دغه کار څرګنګه کېدی شي؟

پوښتنې:

۱- مخ پرودې هېوادونو کې کوم لاملونه د نفوسو د چټکې طبیعي ودې سبب کېږي؟
۲- د نړۍ پر پرمختللو هېوادونو کې کوم لاملونه د ورو ودې باعث کېږي؟
۳- په یوه هېواد کې کوم لاملونه د اضافي نفوس د ودې سبب کېږي؟
۴- د اضافي نفوس د اصطلاح هدف څه دی؟ څرګند یې کړئ.
۵- د ټولنې د عمر په جوړښت او ترکیب کې د طبیعي نفوسو چټکه وده څه ډول ده؟ واضح یې کړئ.
۶- په هغو هېوادونو کې، چې د نفوسو وده یې ورو ده، د ټولنې د عمر جوړښت څه ډول دی؟ توضیح یې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

لاندې پوښتنو ته ځواب ورکړئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې ټولګیوالو ته وړاندې کړئ.
زموږ د هېواد نفوس په چټکۍ زیاتیږي؟ که دغه نفوس په همدې ډول زیات شي، څه ستونزې به رامنځته کړي؟ د نفوسو د زیاتوالي مخه څنګه نیولی شو؟

د نړۍ په ځینو هېوادونو کې د فعالو اقتصادي نفوسو د لږوالي ستونزې.

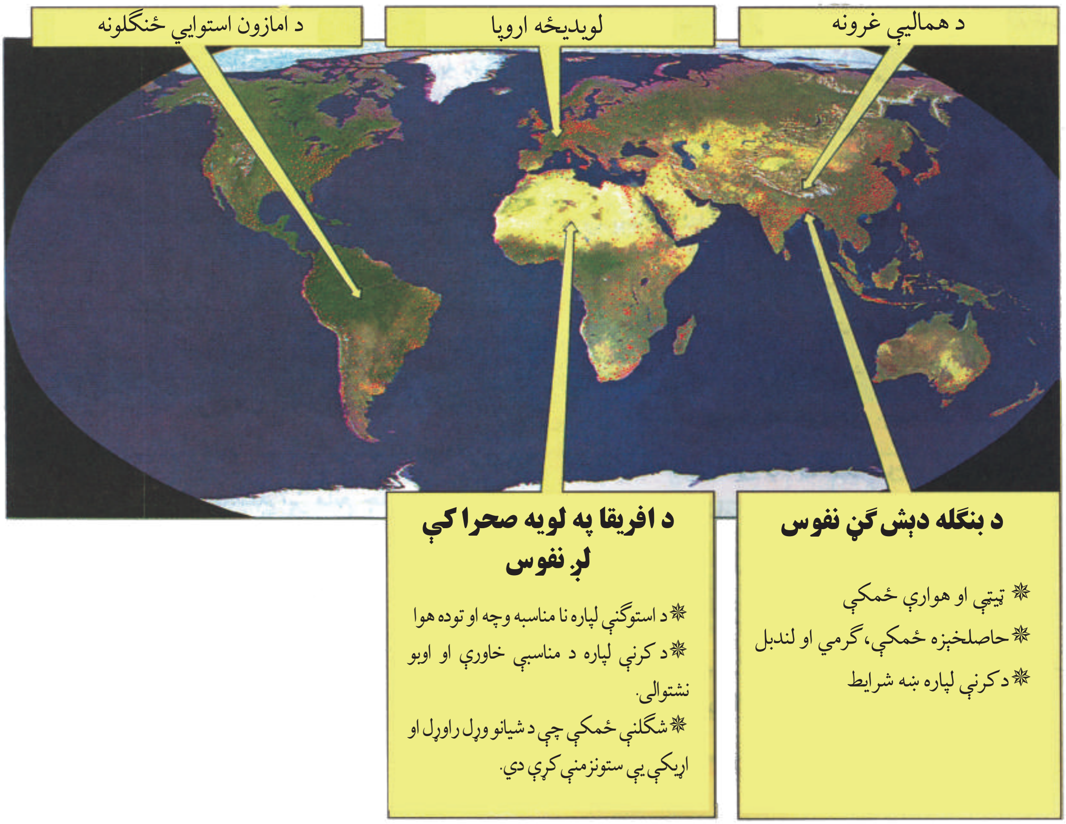

تاسې په تېر لوست کې د اضافي نفوسو په باره کې معلومات حاصل کړل. اوس د نفوسو د کمي ستونزې مطالعه کوو. د نفوسو کنټرول په هغو هېوادونو کې چې اضافي نفوس لري، ګټور کار دی. خو په ځینې نورو هېوادونو کې، د نفوسو د کنټرول له مخې د زېږول شمېر له مړینې څخه لږ دی. همدغه کار د دې لامل کېږي چې د بوډاګانو نفوس، چې عمر یې له ۶۵ کلنۍ څخه زیات وي، متقاعد او د ناتوانو خلکو شمېر زیاتېږي. صنایع د بشري قوې له کمي سره مخامخ کېږي او د صنایعو پرمختګ محدودېږي. په پای کې له موجودو بشري استعدادونو څخه په ټولنه کې ګټور نه اخیستل کېږي. دغه حالت په هغو هېوادونو کې چې د فعالو اقتصادي نفوسو په کمي Depopulation اخته وي (۱۸ څخه تر ۶۵ کلنۍ) لیدل کېږي او د شتو صنایعو او منابعو د په کار اچولو لپاره اقتصادي فعالو نفوسو ته اړتیا لري. نو مجبوراً باید دغه اړتیا د

زېږېدنو د هڅونې (د مثال په ډول اروپايي هېوادونو کې، چې د فعالو اقتصادي نفوسو له کمي سره مخامخ دي، معمولاً د کورنيو د هڅونې او ډالۍ ورکولو او يا د کورنۍ د کار او ژوندانه د وسايلو او د ماشومانو د ساتنې ځانګړو اسانتياوو ته په پام سره هڅول کېږي). يا هېواد ته د بهرنيو مهاجرو په جلبولو سره پوره کوي.

په پای کې ويلی شو چې اضافي نفوس او کم نفوس دواړه حالتونه هېواد ته ستونزې پېښوي. يو انګليسي ټولنپوه، مالتوس، باور درلود چې د ځمکې سرچېنې د نفوسو د اړتياوو په نسبت، چې هره لحظه يې شمېر مخ په زياتيدو دی، محدودې دي. کورنۍ بايد د زېږون د محدودولو له لارې کنټرول شي. له دوهمې نړيوالې جګړې څخه وروسته، د نفوسو دغه بې سارې زياتوالی د نړۍ د اقتصادي ستونزو $\frac{٢}{٣}$ برخې جوړوي. د ١٩٥٠ ميلادي کلونو په لسيزه کې پرمختللو هېوادونو، مخ پر ودې هېوادونو ته د اقتصادي او فرهنګي پرمختګ له پاره د کورنيو د غړو د محدودولو وړانديز وکړ. هند لومړنی هېواد و چې د کورنيو د محدودولو له پاليسۍ سره يې په ١٩٥٢ ميلادي کال کې موافقه وکړه. دغه پاليسي وروسته په چين او مصر کې هم پلې شوه. د چين په دې برخه کې زيات برياليتوبونه په برخه شول. د نفوسو د زياتوالي ضريب چې ١٩٥٥ ميلادي کال کې ۴ سلنه و، په ١٩٩٦ ميلادي کال کې ١،٧ سلنې ته رالښکته شو، چې د هغې له مخې هرې چينايي کورنۍ ته له يوه ماشوم څخه د زياتو ماشومانو زېږونه منع شوه. په داسې حال کې چې په هند کې د نفوسو د زياتوالي ضريب له ٢،٦ - ٣،٩ سلنه دی.

د مالتوس د نظريې برخلاف، ځينې ټولنپوهان باور لري چې زيات نفوس د توليداتو د زياتوالي او اقتصادي ودې سبب کېږي؛ نو د نفوسو د زياتوالي موضوع بايد ازاده پرېښودل شي. له همدې امله، ځينې هېوادونه د کورنيو له محدودولو سره مخالفت کوي او ګڼ نفوسه کورنۍ هڅوي. دغه پاليسي په ١٩٣٠ ميلادي کال کې په نازي آلمان کې پلې شوه.

همدارنګه، په بلجیم، سویډن، انګلیستان او فرانسې کې یې هم په بېلابېلو وختونو کې پلویان درلودل. د درېمې نړۍ په ځینو هېوادونو کې له خپلواکۍ وروسته د بزګرانو او کار ګرانو د زیاتوالي لپاره او پر بهرنیانو باندې تکیه نه کول، د نفوسو د زیاتوالي د پالیسي پلوي کوله. په پای کې ویلی شو، په هغو شرایطو کې چې د لګښت وړ منابع او د نفوسو اندازه سره متناسبه نه وي او د مصرف کوونکو فشار له اندازې ځخه زیات وي، ویلی شو چې په زېرمو فشار شته. که د نفوسو د زیاتوالي ضریب کم نه شي، دغه فشار نور هم زیاتیږي. بل عبارت، که د یوه هېواد د اقتصادي ودې پلان د نفوسو له زیاتوالي سره متناسب نه وي، اقتصادي او ټولنیزې ستونزې را منځته کوي. د نفوسو لړوالی هم د اقتصادي ودې پر ټپه درېدلو او د صنایعو د نه پرمختګ او د هېواد د وروسته پاتې کېدو لامل کېږي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر مناسبو ډلو ووېشي. هره ډله دې په لاندې موضوعاتو پخپلو کې بحث وکړي او د پایله دې، د ډلې استازي خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

زموږ د هېواد طبیعي سرچېنې د هېواد د نفوسو اړتیاوو ته ځواب ویلی شي یا نه؟

که د هېواد اړتیاوو ته ځواب ویلی شي، نو زموږ خلك ولې بېوزله او بېکاره دي او بهرنیو هېوادونو ته د کار لپاره کډه کولو ته اړکیږي؟ په دې برخه کې پخپلو کې بحث وکړئ.

پوښتنې:

لنډ ځواب ووایاست

۱- په مخ پر ودې زیاتو هېوادونو کې ولې د کورنیو په محدودولو ټینګار کېږي؟

۲- د کورنیو محدودول څه پایلې لري؟

۳- د کورنیو محدودول په کومو هېوادونو کې اغېزمن دي؟

٤-ولې ځینې هېوادونه د کورنیو د محدودولو مخالف دي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

لاندې موضوع تحلیل کړئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړئ.

اضافي نفوس په یوه هېواد کې د کومو ستونزو سبب ګرځي. د هغې لپاره د حل کومه لاره وړاندې کوئ؟

۳.۵ • مهاجرتونه او لاملونه یې

مهاجرت څه ته وايي او څو ډوله مهاجرتونه پېژنئ؟

مهاجر یا Immigrant هغه چا ته ویل کېږي چې د استوګنې ځای ته بدلون ورکړي او د یوه اداري واحد څخه بل اداري واحد یا بل هېواد ته نقل مکان شوی وي. مهاجرتونه د انسانانو د تاریخ په اوږدو کې سرته رسېدلي او بېلابېل ډولونه لري چې ځینې په هېواد کې د ننه کېږي، لکه: کلیوال چې ښارونو، صنعتي سیمو او نوو کرنیزو ځمکو ته مهاجر کېږي او داسې نور. ځینې نور له نړیوالو سرحدونو څخه تېرېږي او بهرنی مهاجرت بلل کېږي.

دغه مهاجرتونه په بېلابېلو هېوادونو کې په مختلفو ډولونو سره تر سره شوي دي. نوموړي زیاتره مهاجرتونه اختیاري مهاجرتونه دي چې پخپله خوښه د زیاتې اجورې او ښه ژوند له پاره کېږي.

خو اجباري مهاجرتونه هم کېږي چې خلک د سیاسي او نظامي شخړو په سبب مهاجرت ته اړ شي. هغه خوک چې په هېواد کې د ننه نقل مکان کوي، په هېواد کې د ننه د بېځایه شویو په نوم یادېږي. د ملګرو ملتونو د ارقامو له مخې شمېر یې په ۱۳۸۷ لمریز کال کې ۲۴ میلیونه و او هغه خلک چې له نړیوالو سرحدونو څخه اوړي، د پناه اخیستونکو په نوم یادېږي. لکه: فلسطینیانو چې په عربي

هېوادونو کې او افغانانو په ګاونډیو او د نړۍ په نورو هېوادونو کې پناه اخیستې ده. د هغو پناه اخیستونکو ټول شمېر ۱۶ میلیونو ته رسېږي چې افغانان هم په کې شامل دي. ځینې مهاجرتونه لنډ مهاله دي چې لومړني ځای ته د بېرته راګرځېدو نیت لري. لکه: زموږ د هېواد کوچیان چې د آب و هوا، څرځایونو او د موسم د تغیر له مخې بیا بېرته لومړني ځای ته راګرځي. دایمي مهاجرتونه هم شته چې لومړني ځاي ته د راګرځېدو نیت نه لري.

مهاجرتونه بېلابېل لاملونه لري چې کولای شو ځینې برخې یې دلته یادې کړو:

۱. طبیعي لاملونه: طبیعي لاملونه هم د مهاجرت سبب ګرځي لکه: په سیمه کې د اوبو کمښت، د آب و هوا د شرایطو خرابتیا، د خاورې کمزورتیا یا طبیعي آفتونه، لکه: زلزله، سېلابونه، سمندري طوفانونه، وچکالي او داسې نور.

۲. اقتصادي لاملونه: اقتصادي لاملونه د مهاجرت بنسټیز لاملونه ګڼل کېږي. اوس دغه مهاجرتونه د مخ پر ودې هېواد ونو ځانګړتیا ده. ځکه په دې هېواد ونو کې د کلیو او ښارونو ترمنځ ډېره نا برابري ده. په داسې حال کې چې په پر مختللو هېوادونو کې د کلیوالو ژوند په ډېره چټکۍ سره ښاري ژوند ته نژدې شوی دی. برعکس په دې هېوادونو کې ښاري خلک مینه لري چې له ښار څخه د ښار څنډو او کلیو ته مهاجرت وکړي چې په پاکه هوا او چاپېریال کې په ارامه ژوند وکړي.

په مخ پر ودې هېواد ونو کې د دې مهاجرت اصلي لامل اقتصاد دی. د کلیوالو لږ عایدات یوازې لومړنۍ اړتیاوې پوره کوي نو نشي کولای چې په کلیو کې اقتصادي فعالیت په مخ بوځي. له بلې خوا د نفوسو د طبیعي ودې په وجه په کلیو کې ځمکه او اوبه د ټولو اوسېدونکو د اقتصادي فعالیت له پاره کافي نه دي. د کرنې ماشیني کېدل هم د یو زیات شمېر بزګرانو د بېکارۍ سبب ګرځي او مهاجرت ته اړ کېږي.

دغه مهاجرین چې زیاتره یې ځوانان دي او په ښار کې خپله دنده له بزګرۍ څخه په غیر بزګري کارونو بدلوي په ښارونو کې دغه مهاجرین هغه دندې چې لاس ته یې راوړي هم نا کافې دي. ځکه هغوی ماهر کارکوونکي نه دي، نو په هغو کارونو لاس پورې کوي چې سطحه یې ټیټه او عاید یې لږ وي لکه: لاسي خرڅلاو او درانه فزیکي کارونه او داسې نور. نو په پای کې په لومړني استوګنځي او یا هغه ځای ته چې د ژوندانه لپاره یې ورته ستر ګې نیولې وي د نفوسو په زیاتوالي او کمښت، د نفوسو د عمر په ترکیب، د کار قوه، بېکارۍ، مزدورۍ، همدارنګه فرهنګ، او ژبه اغېزه کوي.

د اقتصادي مهاجرتونو بل ډول د کرنیزې ځمکې په پراختیا، د اوبو لګولو په نویو پروژو، صنعتي سیمو د کانونو په را ایستلو او تجارتي فعالیتونو او یا برعکس د کورنیو عاید کموالي، بیکاري، د کارخانو

تعطیل په سبب منځته راځي.

۳. سیاسي مهاجرت: دغه اصطلاح زیاتره د سیاسي پناه اخیستونکو له پاره کارول کېږي. هغه چا ته کارول کېږي چې د بېلابېلو لاملونه له مخې لکه: جګړې، ډار، سیاسي تعقیب، مذهبي عقایدو، د ټولنیزو ډلو د اړیکو او هغه قومي اقلیتونه چې اصلي هېوادونه یې پرې ایښي دي او له بل هېواد څخه یې د پناه اخیستنې غوښتنه کړې وي لکه: افغاني پناه اخیستونکي چې له ۱۳۵۷ لمریز کال څخه وروسته یې ګاونډیو او د نړۍ هېوادونو ته مهاجرت کړی دی او یا د بوسني او هرزه ګوني د پخوانۍ (یوګوسلاویا) پناه اخېستونکي او په افریقا کې د روندا د کمپ پناه اخیستونکي او د سوډان د دافور پناه اخیستونکي او داسې نور. په جینوا کې د ۱۹۵۱ میلادي کال د کنوانسیون پرېکړې، د پناه اخیستونکو د حالت په هکله او د هغو حقونو څخه د دفاع له پاره په یو مهم سند بدل شوی دی. د پناه اخسېتونکي او یا د پناه غوښتونکي اصطلاح هغه چا ته ویل کېږي چې په اصلي هېواد کې د عقیدتي ایډیالوژیکي او سیاسي، نژاد، ژبې، ملیت او قوم له مخې د تعقیب او یا عملاً (روحي او فزیکي) زندان او مړینې یا شکنجې تر خطر لاندې وي.

د اقتصادي او سیاسي مهاجرینو ترمنځ ګډ ټکي یوازې له هېواد څخه جلاتوب او بېوزلي ده. د اقتصاد له مخې مهاجرت، مهاجرو پخپله منلی دی او د خپلې اقتصادي بنې په ښه والي پسې ګرځي. په داسې حال کې چې دو یم یې (سیاسي مهاجر) ځان قرباني بولي، سره له دې چې په ارامه او مطمینه فضا کې ژوند کوي.

۴- مذهبي مهاجرتونه: دغه ډول مهاجرتونه په مذهبي او نورو ټولنیزو او فرهنګي مسایلو باندې د قیوداتو او محدودیتونو د وضع کولو له مخې کېږي. د دې ښه مثال په ۱۹۴۷ میلادي کال کې په هندوستان او پاکستان باندې د هند د لویې نیمې وچې وېش و چې د هغه په پای کې په میلیونو د هندی و مذهب د پېروانو کورنۍ له پاکستان څخه هند ته او په مقابل کې په میلیونونو مسلمانو کورنیو له هند څخه پاکستان ته پخپله خوښه مهاجرت وکړ. په لنډه توګه ویلی شو، هغه لاملونه چې د مهاجرت سبب ګرځي دا دي: اقتصادي، بېکارۍ، طبیعي افتونو، سیاسي، مذهبي، فرهنګي او داسې نور لاملونه.

هغه لاملونه چې د مهاجرینو د جذب او هڅونې سبب ګرځي، دا دي د ښه ژوندانه امکانات، ښه ښوونه او روزنه، د استوګنې ښه ځای او په کورنیو پورې تړاو.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي په مناسبو ډلو وویشئ. زده کوونکي دې په لاندې موضوعګانو پخپلو منځو کې بحث وکړي او د مباحثې پایلې دې د ډلو استازي ټولګیوالوته وړاندې کړي.

۱. په هېواد کې د ننه مهاجرت او له هېواد څخه بهر مهاجرت.

۲. د مهاجرت اقتصادي لاملونه.

۳. هغه لاملونه چې د هغو له مخې افغانان نورو هېوادونو ته مهاجر شوي.

۴. که چېرې مهاجرت له کلیو څخه ښارونو ته ادامه ولري، په کلیو او ښارونو کې څه ستونزې رامنځته کوي. تاسې د دې مهاجرت د کمولو له پاره د حل کومې لارې وړاندې کوئ.

پوښتنې:

لاندې جملې بشپړې کړئ:

۱. د کوچیانو مهاجرت زموږ په هېواد کې --------- مهاجرت دی.

۲. د فلسطینیانو مهاجرت د اردن او لبنان هېوادونو ته ------ ډول مهاجرت دی.

لنډ ځواب ووایاست:

۳. کوم طبیعي لاملونه د مهاجرت سبب ګرځي؟

۴. ولې د مخ پر ودې هېوادونو خلک له کلیو څخه ښارونو ته او د پرمختللي هېوادونو خلک برعکس له ښارونو څخه کلیو ته له مهاجرت سره مینه لري؟

۵. د څو اقتصادي ډوله مهاجرتونو نمونه واخلئ.

۶. کوم سیاسي لاملونه د مهاجرت سبب ګرځي؟

۷. د ۱۹۵۱ میلادي کال د اپریل کنوانسیون چې په ژینو کې لاسلیک شو، پناه اخیستونکي یې څه ډول تعریف کړ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې په دې موضوع چې ولې له مخ پر ودې هېوادونو څخه خارجي مهاجرتونه کېږي؛ او د دې مهاجرتونو د مخنیوي له پاره د حل کومې لارې وړاندې کوئ؛ یوه مقاله ولیکئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته واوروئ.

نړیوال مهاجرتونه او د پایلې یې

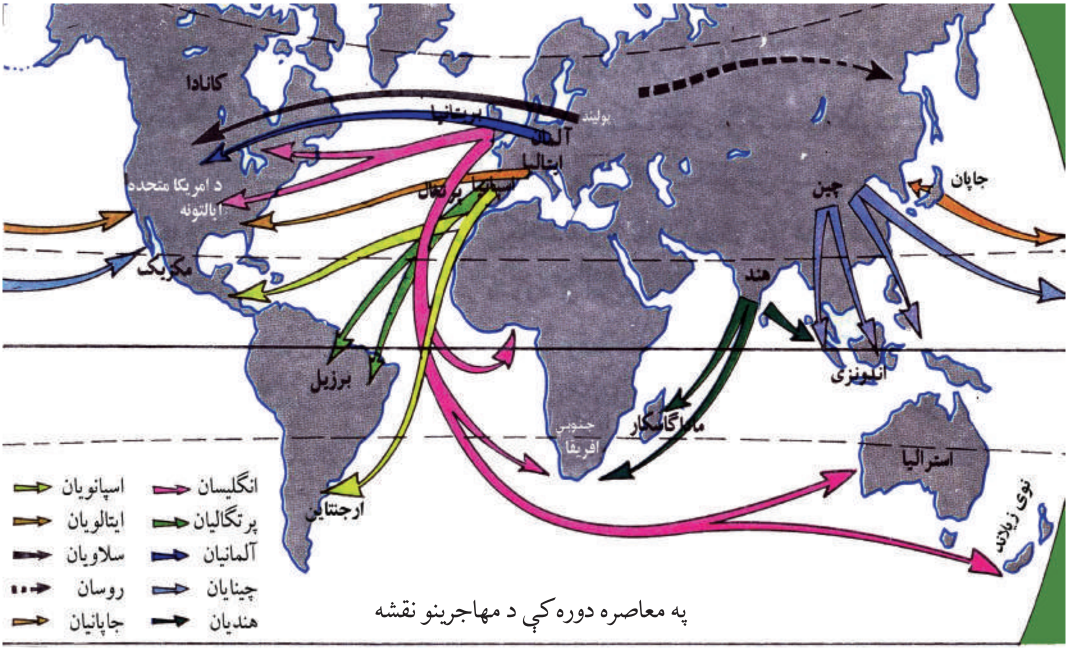

په معاصره دوره کې د مهاجرینو نقشه

ولې خلك له هېواد څخه بهر مهاجرت سره مینه لري؟

لکه چې په تېرو لوستونو کې یادونه وشوه، مهاجرت د دوو لاملونو له مخې کېږي.

۱. نامساعد لاملونه، لکه: طبیعي، اقتصادي، ټولنیز، سیاسي او مذهبي لاملونه چې په مخکینیو لوستونو کې ورڅخه یادونه شوې ده.

۲. جذبوونکي لاملونه، لکه: د یوې ساحې د نفوسو کموالی، راښکونکې سیمې، د ځمکې لاندې منابع، د کار زیاتوالې او ډېره اجوره.

مهاجرتونه د تاریخ په اوږدو کې رامنځته شوي دي او تر اوسه جریان لري. ځینې په هېواد کې دننه وي چې په هېواد کې دننه مهاجرت په نوم یادېږي، ځینې له نړیوالو سرحدونو څخه په تېریدو سره کېږي چې د بهرنیو مهاجرتونو په نوم یادېږي. مهاجرین غواړي چې د اړونده هېواد له سیاسي، اقتصادي یا ټولنیزو شرایطو څخه ګټه واخلي. د آریایانو مهاجرتونه ختیځ، جنوب او لویدیځ ته او یا د امریکا لوېې وچې ته د ختیځې آسیا د خلکو مهاجرت او همدارنګه نړیوال مهاجرتونه په ۱۵ م پېړۍ د جغرافیایي لویو اکتشافونو په پایله کې زیات شول او د نړۍ نورو سیمو ته د اروپایانو د مهاجرت سبب شو. په هغه وخت کې په یوه نیمه پېړۍ کې ۷۰ میلیونه تنه مهاجر شول چې له خپلې پانګې څخه په نوې نړۍ کې ګټه واخلي او په سوداګرۍ لاس پورې کړي. په پایله کې د امریکا او اوقیانوسیې لوېې وچې ګڼ نفوسه شوې. چې ښه مثال یې د شمالي امریکا

هېواد ونه دي. چې ۹۵ سلنه نفوس يې اروپايي مهاجرين او ۲ سلنه يې افريقايي توروپوستي دي.
د ۱۹ پېړۍ په ټوله دوره کې د نفوسو زياتوالی او اقتصادي بحران د مهاجرتونو سبب شو چې په نتيجه کې يې د اروپا د اضافي نفوسو بار کم شو. يوازې د انګلستان په هېواد کې له ۱۸۱۵ ميلادي څخه تر ۱۹۲۰ ميلادي پورې ۱۷ ميليونه تنو مهاجرت پيل کړ. دغو مهاجرتونو دوه اړخونه درلودل، دايمي مهاجرين او د اداري کارکونکو او مذهبي مبلغينو مهاجرت چې موقتي جنبه يې لرله. د دې دوو مهاجرينو له ترکيب څخه د بريتانيا امپراتوري رامنځته شوه چې وروسته دغه مهاجرتونه په بېساري ډول په نړيواله ستونزه بدل شول او هېوادونه يې اړ کړل

چې د مهاجرينو د منلو يو لړ قوانين وضع کړي. د امريکا د متحده ايالتونو کانګرس د مهاجرينو د مخنيوي له پاره په ۱۹۲۴ ميلادي کال کې د مهاجرينو په نوم قانون تصويب کړ. دغه قانون امريکا ته په هغه شمېر مهاجرين چې له بېلابېلو هېوادونو څخه کولی شي امريکا ته راشي، مقررات وضع کړل. نوموړي قانون زيات د هغو مهاجرينو مخه نيوله چې د جاپان او چين ژېړ توکم پورې يې اړه درلوده.
وروسته د نورو هېوادونو په باره کې هم عملي شو. د دې مقررې له مخې که مهاجرين خپله پانګه هم له ځانه سره يوسي، هغوی کولای شول چې له پنځو کلونو وروسته په امريکا کې د اوسېدنې تابعيت حاصل کړي او يا له امريکا څخه خارج شي. اوس بر عکس زياتره نړيوال مهاجرين د دريمې نړۍ له هېوادونو څخه پرمختللو صنعتي هېوادونو ته ځي چې بنسټيز لاملونه يې اقتصادي او سياسي دي. کله چې د يوې کورنۍ عايدات يوازې د لومړنيو اړتياوو پوره کول وي او يا حد اقل معاش وي، هغوی د دې توان نه لري چې په هېواد کې دننه پانګه اچونه وکړي. له بلې خوا ورځ په ورځ نفوس زياتېږي او د نفوسو طبيعي زياتوالی او داسې نور مشکلات د دې سبب ګرځي چې خلک له کليو څخه ښارونو او نورو هېوادونو ته مهاجرت وکړي. څرنګه چې هغوی د مهاجرت له پاره قانوني اسناد نه لري نو له غير قانوني او قاچاقي لارو څخه استفاده کوي. نو د ستونزو په منلو او آن د مړينې منلو سره ځانونه ټاکلي هېوادونو ته رسوي. دغه نفوس

د یوه هېواد فعال اقتصادي نفوس له ۱۵ کلنی څخه تر ٦٥ کلنه پورې احتوا کوي. څرنګه چې د هغوی یو شمېر د کار کولو رسمي ویزه او کار کولو اجازه او د کار ځانګړې مهارت نه لري نو له همدې امله لږ معاش او خراب چاپېریال کې چې د دولت له نظارت څخه لېرې وي، سخت او غیر صحي کارونو ته مخه کوي.
د یادونې وړ خبره دا ده چې یو شمېر پر مخ تللي پانګه وال هېوادونه د نفوسو د طبیعي کنټرول له مخې د بشري قوې له کمښت سره مخامخ دي چې د دې ستونزې د حل له پاره د قانوني لارې مهاجر کارکوونکي مني. په لویدېځه اروپا کې تقریباً ۱۱ میلیونه مهاجر کارکوونکي کار کوي. د مهاجرو کارکوونکو د منلو له مخې المان په لومړۍ درجه کې دی، وروسته انګلستان، فرانسه، سویس او سکندیناوي هېوادونه دي.
د لویدېځې اروپا هېوادونه په وروستیو کلونو کې له ګاونډیو هېوادونو ایټالیې، پرتګال او هسپانیې موسمي مهاجرو کارکوونکو د کموالي د احساس له مخې، د جنوب ختیځې اروپا، ترکیې، د انتیل د ټاپوګانو او د افریقا د هېوادونو کارګرانو ته متوجه شول. المانیان معمولاً د ترکیې او یوناني مهاجرو کارکوونکو څخه، فرانسویان د شمالي افریقا د مهاجرو کارکوونکو څخه او انګلستان د مشترک المنافع هېوادونو له کارکوونکو څخه ګټه اخلي. د امریکا متحده ایالات د مکسیکو له موسمي کارکوونکو څخه کار اخلي.
په همدې ډول د نړۍ د پرمخ تللو پانګه والو هېوادونو څخه مخ پر ودې هېوادونو ته هم مهاجرت کېږي. د هغوی پانګه، په کار کې پوهه په تېره بیا د هغوی کاري تجربه ده چې په خپلو هېوادونو کې یې حاصله کړې ده.په کال کې د دې مهاجرینو شمېر تقریباً له ۲۰۰ څخه تر ۳۰۰ زرو پورې رسېږي چې د کار او د ښه ژوند په لټه کې خپل هېوادونه پرېږدي او د لویو وچو ترمنځ په مهاجرت لاس پورې کوي. نوې سیمې دغه مهاجرین په پرانیستې غېږه او زیاتو امکاناتو او ښه ژوند په برابرولو مني. بهرني مهاجرتونه، له هغه هېواد ونو څخه چې مهاجرت کوي د نفوسو د کمښت او هغو هېوادونو ته چې مهاجر کېږي، د نفوسو د زیاتوالي سبب ګرځي. د مخ پر ودې هېوادونو ټول مهاجرین ځوان او فعال اقتصادي نفوس تشکیلوي. د دې مهاجرت له مخې د مخ پر ودې هېوادونو فعال اقتصادي نفوس کمېږي چې په پای کې د اقتصادي رکود سبب ګرځي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو وویشل شي. د لاندې موضوعګانو په باره کې دې په خپلو منځو کې بحث وکړي او د مباحثې پایلې دې د ډلې مشر په ټولګي کې ولولي.

۱. د یوه هېواد کوم نا مساعد عوامل اوسېدونکي د وطن پرېښودو ته اړ باسي؟ دغه ستونزه په خپلو کې وارزوئ.

۲. کوم لاملونه د مهاجرینو د جذب سبب ګرځي؟ زموږ له هېواد څخه زيات مهاجرین کومو هېوادونوته تللي دي. ولې؟

۳. تاسي له کلو څخه ښارونو ته د مهاجرینو د کموالي او مخنیوي لپاره او یا له وطن څخه بهرنیو مهاجرتونو له پاره څه وړاندیز لرئ؟

٤. د هېواد په اقتصاد او نفوسو باندې د بهرنیو مهاجرتونو اغېزې ترکتنې لاندې ونیسئ.

۵. د مخ پر ودې او د پانګه والو هېوادونو د مهاجرینو شرایط پرتله کړئ.

پوښتنې:

۱. کوم لاملونه د مهاجرینو د جذب سبب ګرځي؟

۲. کوم لاملونه د مهاجرینو مخه نیسي؟

۳. د جغرافیایي لویو اکتشافاتو څخه وروسته، کومو لویو وچو زیات مهاجرین منلي دي؟

۴. ولې د امریکا د متحده ایالاتو کانګرس په ۱۹۲۴ میلادي کال کې امریکا ته د مهاجرینو قانون وضع کړ؟

۵. کوم لاملونه له دریمې نړۍ څخه پر مخ تللي صنعتي هېوادونو ته د مهاجرت سبب ګرځي؟

۶. کومو مهاجرتونو ته قانوني او کومو مهاجرتونو ته غیر قانوني مهاجرتونه وایي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زموږ په هېواد کې کوم لاملونه د کورنیو او بهرنیو مهاجرتونو د زیاتوالي سبب ګرځي.
د دې تحلیلي مطلب په باره کې مقاله ولیکئ او د جغرافیې د مضمون په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړئ.

۵. ۰۴ نژادونه

په نړۍ کې ولې بېلابېل توکمونه او نژادونه شته؟

الف: توکم (نژاد)

توکم د خلکو هغې ډلې ته ویل کېږي چې د ظاهري څېرې، د پوستکي او وېښتانو رنګ، بېلوونکو نښو او ارثي ګډې ځانګړتیاوې ولري. د نړۍ ټول خلك په درېو اصلي توکمونو وېشل شوي دي. چې له سپین یا اروپایي توکم، ژېړ یا مغولي توکم او تور یا استوایي توکم دي.له یادو شوو توکمونو څخه هر یو توکم ځانګړي ارثي مشخصات لري، لکه: د وېښتانو شکل او رنګ، د پوستکي رنګ او د سترګو، پزې او د سر د کوپړۍ جوړښت او داسې نورې ځانګړتیاوې.

سپین توکم (نژاد): لوړه ونه، سپین پوستکی، جګه پزه او خرمایي وېښتان او پرانیستې سترګې، ځانګړې بڼه او داسې نور.

ژېړ توکم: ژېړ پوستکی، تور او صاف وېښتان، لږه ږیره،ګرد سر، بادامي سترګې، لنډه پزه، ټیټه ونه او لږ غوندې چاغ وي.

تور توکم (نژاد) تور یا نصواري ته ورته پوستکی او پلنه پزه، ګرګوتي وېښتان او پرېړې شونډې لري.

ګډ یا دوه رګه توکم: د مهاجرتونو او د مختلفو توکمونو تر منځ د ودونو په پایله کې منځته راغلي دي لکه: مولات او سامبو توکمونه.

سره پوستکي: اصلاً په ژېړ توکم پورې اړه لري خو د مذهبي عقیدو له مخې په مخ او وېښتانو نکریزې وهي. نو له همدې امله د سور پوستو په نوم مشهور شوي دي.

ستاسې په نظر د نوموړو توکمونو په منځته راتللوکې کوم لاملونه اغېزه لري؟ په داسې حال کې چې ټول انسانان له یوه مور او پلار څخه یعنې آدم (رض) او بي بي حوا (ع) څخه پیدا شوي دي.

پوهان دې پوښتنې ته داسې ځواب وایي:

توکمونه د طبیعي چاپېریال د بېلابېلو شرایطو، اقلیم او خوړو سره د تطابق له مخې چې په انساني ژوند باندې اغېزه لري، رامنځ ته شوي دي. نوموړي طبیعي شرایط په بېلابېلو توکمونو اغېزه کوي. د مثال په ډول په کومو ځایونو کې چې تور پوستي ژوند کوي، د لمر وړانګې په عمودي ډول لګېږي او د هوا تودوخه زیاته وي او لمر د سیمې د اوسېدونکو په پوستکي په مستقیم ډول اغېزه کوي، له اړتیا او اندازې څخه زیاته تودوخه انسانانو ته تاوان اړوي. نو له همدې امله ددې هېوادونو د اوسېدونکو جسم (اورګانېزم) د زرګونو کلونو په تېرېدو سره له اندازې څخه د زیاتې تودوخې سره توافق کړی دی او په پای کې د تور رنګه نسجونو ماده یې په پوستکی کې را ټولېږي. دغه نسجي ماده (میلانین) د پوستکي اپیدرمس رنګینه طبقه داسې حجرات لري چې د پوستکي رنګ جوړوي، ژېړ، نسواري، سور او آن تر دې چې تور رنګ لرونکي وي.

د هغو خلکو پوستکی چې ډېر میلانین لري د بدن پوستکی یې زیات تور وي، دغه ماده د لمر د وړانګو د نفوذ مخه نیسي او پوستکي د لمر په وړانګو له سوځېدو څخه ژغوري. د وخت په تېرېدو سره په دې ډله کې د پوستکي تور والی میراثي ګرځي، زیره او ګړګوتي ویښتان د سر کوپړۍ له تودوخې څخه ساتي.

سپین پوستي زیاتره په شمالي معتدله سیمو کې ژوند کوي. په داسې سیمو کې زیات اورښت، لندبل او زیاتره وریځ وي او خلک یې له لمر څخه لږه ګټه اخلي نو له همدې امله یې بدن زیات لمر ته اړتیا لري. د هغوی په بدن کې د میلانین ماده یوازې په اوړي کې زیاتېږي. هغه وخت

چې د انسان بدن د لمر د وړانګو په واسطه د اړتیا وړ ویټامین ډي جوړ کړي د انسان پوستکی غنم رنګه ګرځي.

په هغو ځایونو کې چې ژېړ پوستي ژوند کوي، په هغو ځایونو کې معمولاً باد او طوفانونه لګېږي چې له ځان سره خاورې، میده شګې انتقالوي. د کلونو په تېرېدو سره له دې بادونو او طوفانونو سره توافق کوي او د ژېړ پوستي سترګې تنګېږي چې و کولای شي د خاورې او شګو په وړاندې وساتل شي. دغه نښه په ژېړ پوستو کې ارثي ګرځي او د زیاتره خلکو ورځني خواړه وریجې وي، چې ډېر لږ غذایي مواد لري. ټول توکمونه د ذکاوت او استعداد له مخې توپیر نه لري، د هغوی ظاهره څېره لکه چې ورځخه یادونه وشوه د طبیعي او محیطي شرایطو محصول دی.

۱۹۶۵م کال د ملګرو ملتونو عمومي غونډې د ټولو دولتونو توکمیز توپیر د له منځته وړلو لپاره نړیواله معاهده لاسلیک کړه. د هغې له مخې یې د هر ډول نظریاتو خپرېدل چې په توکمي امتیازاتو ولاړ وي، منع کړل. توهین او د هر ډول توکمیز توپیر لپاره هڅې جنایت ګڼي. دغه موضوع زموږ د هېواد اساسي قانون د دویم فصل په ۲۲ ماده کې درج شوې ده چې د افغانستان په اتباعو کې هر ډول تبعیض او امتیاز منع دی. د افغانستان اتباع ښځې دي او که نارینه، د قانون په وړاندې مساوي حقونه او وجایب لري.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مساوي ډلو ووېشل شي او هره ډله دې په لاندې موضوعګانو په خپلو منځو کې بحث وکړي او د بحث پایله دې د ډلې د استازي په واسطه خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

۱- په بشري توکمونو کې کوم توکم ذکي او ډېر مستعد دی؟

۲- ولې تور توکمي تور پوستي او ظاهري ځانګړې څېره لري؟

۳- ولې سپین توکمي ظاهري ځانګړي خصوصیات لري ؟

۴- سور پوستي د نړۍ په کومه لویه وچه کې استوګن دي او د څېرې د سوروالي علت یې توضیح

کړئ؟

۵-ګډ توکم په څه ډول منځته راځي؟

پوښتنې:

لنډ ځواب ور کړئ:

۱-د تور پوستو ظاهري ځانګړتیاوې بیان کړئ.

۲-سور پوستي په نړۍ کې په کوم توکم پورې اړه لري؟

سم ځواب په نښه کړئ:

۱-د نړۍ ټول خلک په څلورو توکمونو لکه: سپین، سور، تور او ژیړ توکم وېشل شوي دي.

۲-سپین توکمي لوړه ونه، سپین پوستکی، جګه پزه، تور ګوړګوتي ویښتان لري.

۳- توکمونه د بېلابېلو طبیعي محیطونو، اقلیم او خوړو محصول دي.

لاندې جملې بشپړې کړئ:

۱-ګډ توکمونه د مهاجرت او د ودونو په وجه منځته راغلي لکه۰۰۰۰او۰۰۰۰۰۰

۲-د اساسي قانون د دویم فصل ۰۰۰۰۰۰۰۰ مادې له مخې د افغانستان د اتباعو ترمنځ هر ډول تبعیض او امتیاز منع دی.

له ټولګې څخه بهر فعالیت:

لاندې موضوع تحلیل کړئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې ټولګیوالو ته واوروئ.

زموږ د هېواد خلک په کوم توکم پورې اړه لري. د هېواد اساسي قانون په کومه ماده کې هر ډول تبعیض منع کړی دی.

ب: د توکمونو جغرافیایي وېش

په آسیا کې د ژبو او نژادونو د وېش نقشه

د نړۍ په کومو لویو وچو کې د سپین نژاد، او تور نژاد نفوس متمرکز شوی دی؟

د آسیا د لویې وچې نفوس له بېلابېلو توکمونو څخه جوړ شوي دي چې زیاتره یې ژیړ توکمي دي او پاتې نور یې سپین پوستي او تور پوستي دي.

د هغوی د جغرافیایي وېش په باره کې لنډ معلومات وړاندې کېږي.

د آسیا د لویې وچې توکمیز ګروپونه:

الف ژیړ توکم: د آسیا په لویه وچه کې د دې توکم خلک د نورو توکمونو په پرتله ډېر دي. مغل، تبتیان، سامویدیان، ترکمنان، قرغیزیان، د شمالي چېن خلک، کوریایان په لږ څه توپیر همدغه توکمي څانګړتیاوې لري، د جنوب ختیځې آسیا خلک جنوبي چین، کامبوج، لاوس، تایلند، برما او ویتنام او آن د جاپان وګړي چې د پوستکي

رنګ يې روښانه دی، د همدغه توکم خلك دي. د دې توکم ځينې فرعي ډلې د شمالي سايبريا د تندرا او تايګاه په ځنګلونو (ستنې ډوله پاڼې لرونکي ځنګلونو) کې د څو زريزو خلکو د ډلې په څېر ژوند کوي.

ب- سپين توکم: په هندوچين کې د سپين پوستو توکم نسبتاً لږ شمېر موندل کېږي چې په ابتدايي ډول ژوند کوي. د سپين پوستو د استوګنې اصلي ځای د هماليا د غرونو د لړيو لويديځې سيمې او د هند نيمه وچه ده. افغانان، ايرانيان، بلوڅان، قفقازيان او روسان د سپين توکم ښې بېلګې دي. همدارنګه سامي توکم په عربستان، سوريه، اردن، اسرائيل، د ترکيې يوه برخه او کردستان کې استوګن دي، په سپين غنم رنګه توکم پورې اړه لري.

ج: تور توکم: تور توکم په استوايي سيمو کې ژوند کوي چې توکم پېژندونکي هغوی ته نګريتو Negritos وايي. دغه تور پوستي کوړی کوړی ويښتان لري چې سوچه بېلګه يې په سيلون، هند کې د هماليې د غره په جنوب کې، د ملاکا په ټاپو وزمه، د انديمان او نيکوبار په ټاپوګانو کې تيت شوي دي. دغه خلك په نيمه ابتدايي حالت کې ژوند کوي او زياتره يې په ځنګلونو کې استوګن دي او د هماليا د غرونو په جنوب کې استوګنه کوي.

د اروپا د لويې وچې توکميزې ډلې:

د اروپا اوسېدونکي سپين پوستي دي او په شمالي، ختيځ، الپي، دينارېکي او مديترانه يي ډلو وېشل شوي دي. شمالي او ختيځ سپين توکم برخې د استوګنې ځای سکنديناوي هېوادونه، انګلستان، د فرانسې شمال، المان، لهستان(پولينډ) د روسيې اروپايي برخه ده، الپي توکم يې د اروپا په مرکزي او لويديځو برخو کې استوګن دي. په داسې حال کې چې مديترانه يي توکم ځانګه يې غنم رنګه څېره لري د مديترانې د سمندرګي په شاوخوا هېوادونو کې ځای پر ځای شوي دي د اروپايي توکم دينارېکي برخه په البانيه او د ختيځې اروپا په ځينو هېوادونو کې ژوند کوي. لاپنيان د اروپا په ډېره شمالي برخو کې استوګن دي.

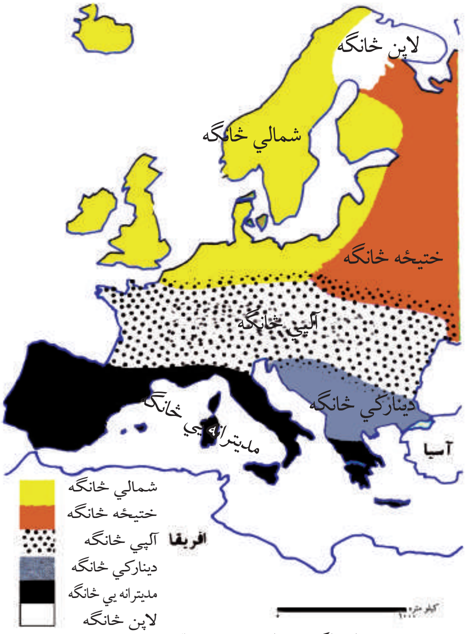

په اروپا کې د نژادونو د وېش نقشه

د افریقا دلویې وچې توکمیزې ډلې:

د افریقا توکمیزې ډلې تور پوستي، عربان، بربریان، آسیایان او اروپایان تشکیلوي. تور پوستي د افریقا ۷۰ سلنه نفوس جوړوي، چې ټول یې د لویې صحرا په جنوب کې استوګن دي. تور توکم هم په څلورو ډلو وېشل کېږي چې بانتو، نیلوت Nelotes پیګیمي Pygmies بوشمن Bushmen او هوتنټت Hottentots دي.

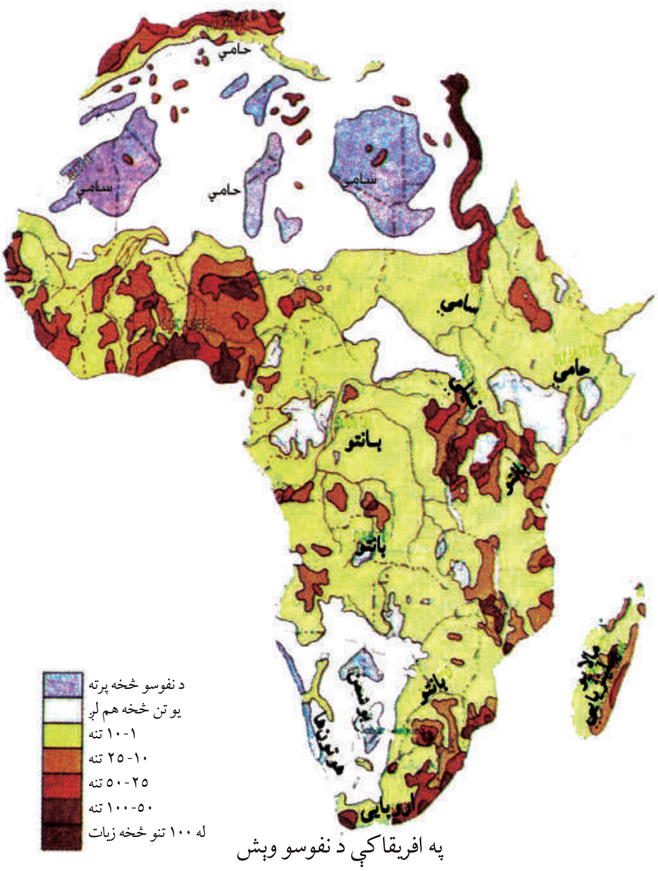

په افریقا کې د نفوسو وېش

د دې هرې ډلې په څېره کې زیات توپیرونه لیدل کېږي. بانتو د افریقا د تور پوستو ډېره لویه ډله ده چې د افریقا په لویدیځ کې په تېره بیا د دې سیمې د ساحل په اوږدو کې په مرکزي افریقا کې، په ختیځ او جنوب ختیځ برخو کې او د مادغاسکر په ټاپو کې ژوند کوي.
د هغوی د بدن پوستکی قهوه یي، پلنه پزه، ډبلې شونډې او تاو تاو وېښتان لري.
نیلوت خلك جګه ونه لري (۱۸۳ سانتي متره) چې په سوډان، یوګندا او کینیا کې ژوند کوي.
پیګمیان په استوایي ځنګلونو کې استوګن دي. ونې یې ټېټې دي لوړوالی یې ۱۴۷ سانتي مترو پورې رسېږي.
بوشمن او هوتنټ ټیټې ونې لري او د کالاهاري د دښتې په شاوخوا کې ژوند کوي.
عربان او بربران د لویې صحرا په شمال کې استوګن دي. عربان غنم رنګه دي او تور وېښتان لري. د افریقا په شمال لویدیځ کې سپین پوستي بربر قبیلې ژوند کوي چې په نسل کې د

اسپانیې او ایټالیې له خلکو سره ورته والی لري. نو له همدې امله د الجزایر، تونس او مراکش هېوادونو، خلك د بربر د هېوادونو په نوم یادوي.

سپین پوستي اروپایي مهاجر، له استعمار څخه وروسته په افریقا کې تیت شول. د تمرکز اصلي ځای یې په شمال لویدیځ کې (المغرب) او په جنوب کې (جنوبي افریقا او زمبابوي) دي. همدارنګه په کینیا او زایر کې هم ژوند کوي، مهاجر آسیایان له اروپایانو څخه زیات دي. هندیان په جنوبي افریقا، کینیا او یوګندا کې استوګن دي. د مورشس د ټاپوګانو نفوس زیاتره هندیان دي. د مادغاسکر زیاتره نفوس مالاییان او پولینزیان دي.

د امریکا د لوې وچې توکمیزې ډلې:

د امریکا زیات اوسېدونکي سپین پوستي یا ګډ توکم څخه دي. د امریکا د لویې وچې اصلي اوسېدونکي سور پوستي دي چې په اصل کې د ژېړ توکمو برخه ده، چې د مذهبي عقیدې له مخې خپل مخ او ویښتان په نکریزو سره کوي. شمېر یې په شمالي امریکا کې ډېر محدود دی، خو په مکسیکو او السلوادور کې د نفوسو زیاته برخه تشکیلوي د بولیویا، ګوایتمالا، اکوادور، پیرو او پاراګوای د لوړو سیمو نیم نفوس سور پوستي دي. د امریکا په لویه وچه کې د سپین پوستو د زیاتوالي لامل د نړی له بېلابېلو هېوادونو څخه امریکا ته د سپین پوستو مهاجرت ګڼل کېږي ژېړ پوستي له چین او جاپان څخه دې لویې وچې ته مهاجرت کړی دی. تور توکم د غلامی

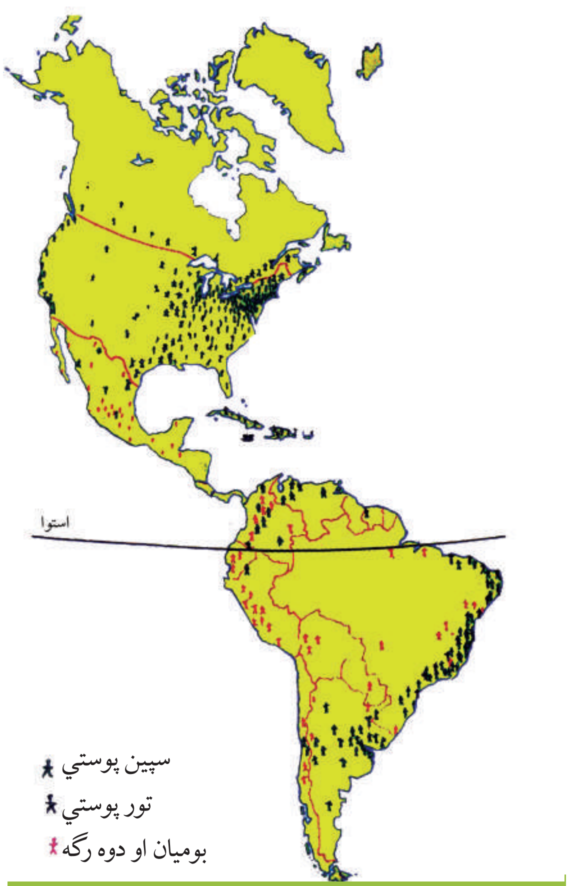

د امریکا په لویه وچه د نژادونو د ویش نقشه

او غلامانــو د خرخــلاو د رواجولــو پــه پایله کې امریکا ته لــه افریقا څخه راوړل شــوي دي. له پورتوریکو، کیوبا او دومنیکن پرته نور ټول ټاپوګان د تورپوســتیو د اســتوګنې سیمې ګڼل کېږي او د ونزویلا، ســورینام، فرانســوي ګیانا او پانامه کې تور پوســتي ژوند کوي.

دوه رګه او ګډ توکمونه د سپین پوستو او تور پوستو د ودونو په پایله کې (مولات Mollstes) او تور پوستو او سور پوستو تر منځ د واده په پایله کې زانبوس(Zanbus) د شلورنیمو پېړیو په اوږدو کې رامنځته شوي دي، زیاتره دغه توکمونه د مرکزي او جنوبي امریکا په هېوادونوکې ژوند کوي. په اقیانوسیه کې زیات نفوس سپین پوستي اروپايي مهاجرین دي. یو لږ شمېر تور پوستي او ژېړ پوستي او دوه رګه توکمونه هم شته.

د استرالیا توکمیزې ډلې:

د اروپایانو له مهاجرت څخه مخکې په استرالیا کې ۵۰۰ تور پوستي قبیلې مېشتې وې چې د خلکو شمېر یې څه نا څه شپېته زرو تنو ته رسېده. د استرالیا اروپایي کېدنه له (۱۸۳۰)م کال څخه وروسته د اروپایانو له مهاجرت سره پیل شوه. لومړني مهاجرین یې هغه محکومین وو چې د هېواد د پرېښودو په جزا محکوم شوي وو. اوس د دې لوېې وچې د دوه رګه نفوس اکثریت جوړوي. د هغې لامل دا و چې سپین پوستي ښځه حاضره نه وه چې دې ټاپوګانو ته مهاجرت وکړي، نو له همدې امله سپین پوستو نرانو له بومي ښځو سره ودونه وکړل او ګډ نفوس یې رامنځته کړ.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو وویشل شي او له لاندې پوښتنو څخه دې یوې ته د یو او بل په مشوره ځواب برابر کړي او د ډلو استازي دې خپلو ټولګیوالو ته واوروي.

۱- د نقشې له مخې په نړۍ کې د سپین توکم د استوګنې ځای تثبیت کړې.

۲- د نقشې له مخې په نړۍ کې د ژېړ توکم د استوګنې ځای تثبیت کړې.

۳- د نقشې له مخې د تور توکم د استوګنې ځای تثبیت کړئ.

۴- د ژېړ توکم د ظاهري بڼې خصوصیت ولیکئ.

۵-ګډ توکم څه ته وایي او دغه توکم د نړۍ په کومه لویه وچه کې زیات دی.

پوښتنې:

لاندې تش ځایونه په مناسبو کلمو سره ډک کړئ.

۱- د آسیا د لویې وچې اکثریت نفوس ....تشکیلوي.

۲- د اروپا اکثریت نفوس........توکم، د افریقا...........توکم تشکیلوي.

۳- د تور پوستو او سپین پوستو د واده کولو په پایله کې........... ګډ توکم را منځته شو.

لنډ ځواب ورکړئ:

۱- د اروپایي سپین توکم غنم رنګه برخه د نړۍ په کومو هېوادونو کې ژوند کوي.

۲- د افریقا د لویې وچې د توکمیزو ګروپونو نومونه واخلئ.

۳- د سور توکمو ځانګړتیاوې بیان کړئ.

۴-ګډ توکم څه ته وایي او دغه توکم زیاتره په کومه لویه وچه کې شتون لري؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

مهاجرین په کومو لویو وچو کې د نفوسو د زیاتوالي سبب شوي.

د دې مطلب په هکله مقاله ولیکئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې دې ټولګیوالوته واوروئ.

شپږم څپرکی

۶-۱۰ د نړۍ د مهمو دينونو په هکله څه پوهېږئ؟

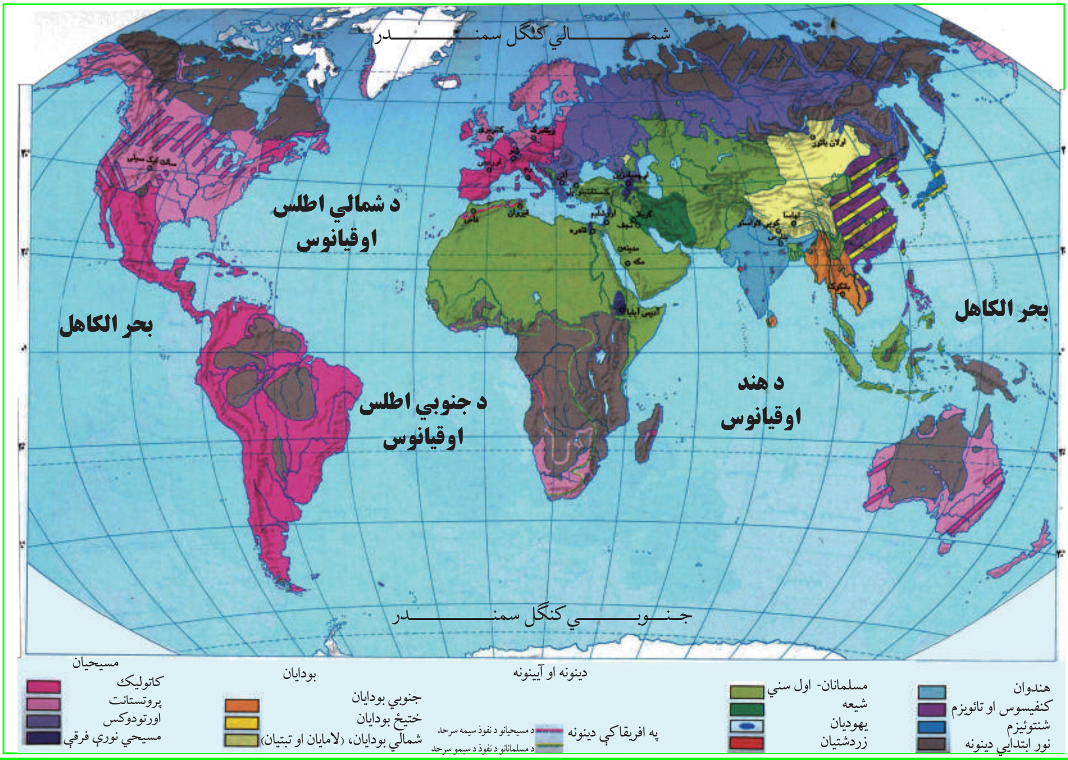

پاسنۍ نقشه په غور ولولئ او ووایاست چې په نړۍ کې کوم دينونه زيات پيروان لري؟

دين د انسانانو د فرهنګ ډېر مهم عنصر دی. هر يو دين په يوه ټاکلي ځای کې منځته راغلی دی او وروسته نورو سيمو ته خپور شوی دی. دينونه معمولاً له سياسي، نژادي، ژبني او اقتصادي سرحدونو څخه اوړي او د نفوذ ساحه يې له پورتنيو لاملونو څخه د هېڅ يو تابع نه ده، دينونه د پيروانو د عقيدې له مخې په لاندې برخو وېشل کېږي:

۱. انيميزم Animism **يا د طبيعي پديدو د عقيدو پيروان**: انيميزم د انسانانو له لومړنيو دينونو څخه ګڼل کېږي، د دې دين پيروان وايي چې ټول شيان او جمادات روح لري. د دې دين پيروانو په تېرو وختونو او په تېره بيا له تاريخي دورې څخه مخکې، طبيعي په تېره بيا حيرانوونکي (خارق العاده) شيانو او پديدو ته په خدايي خاصيت قايل و، لکه: برېښنا، تندر، روښنايي، طوفان، باران او داسې نور د ماورای طبيعت قدرت په صفت پېژندل. دغه دين اوس په قطبي، بياباني او لېرې پرتو ځنګلي سيمو کې په تور پوستو او ژېړ پوستو خلکو کې ليدل کېږي.

۲. د ارباب الانواع د عقيدې پيروان: د دې عقيدې پيروانو باور درلوده چې هره حادثه او پديده

جلا خدای لري. دغه دین د یونان له مدنیت څخه پیل شوی دی او د روم د مدنیت په وخت کې اعلی درجې ته ورسېده لکه د اورغورځوونکي (اتشفشان)خدای، د برېښنا او تندر خدای، د سمندرونو خدای، د ستورو خدای، د باران خدای او داسې نور.

۳. **د اسماني دینونو پیروان**: دغه دینونه زیاتره اخلاقي اړخ لري او د خدای(ج) عبادت ته یې پاملرنه کړې ده.

د هغې د لارښوونې له پاره یې بېلابېل پیغمبران نازل کړي، لکه: یهودیت، مسیحیت او اسلام چې تر ټولو کامل دین د اسلام مقدس دین دی.

د رخصتۍ ورځې هم په بېلابېلو دینونو کې توپیر لري چې په اقتصادي فعالیتونو او نورو کارونو اغېز لري. د بېلګې په ډول په اسلام کې د جمعې ورځ او په عیسویت کې د یکشنبې ورځ رخصتي وي. په اسلامي سیمو کې د معمارۍ ځانګړې سبک شتون لري او کورونه د حریم ټاکلي ځایونه لري. جوماتونه ګلدستې، رواقونه، منارونه او ګنبدې په اسلامي هېوادونو کې ځانګړې سبک لري چې په عیسویت کې دا ډول سبک نه لیدل کېږي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي په مناسبو ډلو ووېشئ. هره ډله دې د نړۍ د دینونو په نقشه کې د انیمیزم، ارباب الانواع او آسماني دینونو د عقیدو د نفوذ ساحه، په نښه کړي او هره ډله دې راټول شوي معلومات خپلو ټولګیوالو ته وښيي.

پوښتنې:

لنډ ځوابونه ورکړئ:

۱. د نړۍ دینونه په عمومي ډول په څو برخو وېشل شوي دي؟

۲. انیمیزم څه ډول مذهب دی؟

۳. ارباب الانواع له انیمیزم سره څه توپیر لري؟

٤. کاملترین دین کوم یو دی؟

۵. د ځانګړو فرهنګي سیمو په رامنځته کېدو کې د مذهب اغېزې واضح کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د نړۍ د مشهورو دینونو نومونه واخلئ.

الف: د اسلام سپېڅلی دین

د نړۍ د اسلامي هېوادونو په هکله څه پوهېږئ؟

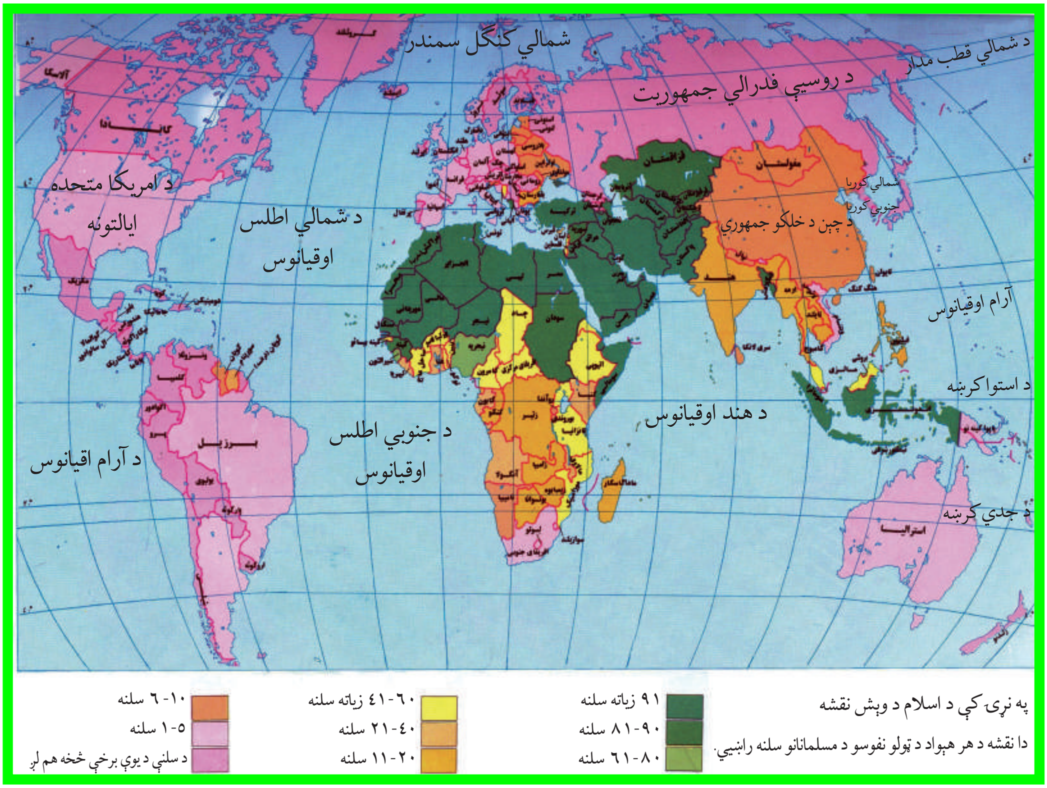

پورتنی نقشې ته ځیر شئ او ووایاست چې زیات اسلامي هېوادونه د نړۍ په کومه لويه وچه کې پراته دي؟

د اسلام سپېڅلی دین د الهي وحدانيت او ټولنيز عدالت په بنسټ ولاړ دی چې د حضرت محمد(ص) په بعثت او د قرانکريم په نازلېدو سره په مکه مکرمه کې انسانانو ته ورانديې شو.

کله چې حضرت محمد(ص) له مکې معظمې څخه مدينې منورې ته هجرت وکړ، له هغې څخه وروسته د اسلام مقدس دين په ډېره چټکۍ خپور شو او د ختيځ او لويديځ په افکارو يې زياتې او دايمي اغېزې وکړې. زياترو خلکو د قناعت او ښه والي له مخې اسلام ومانه او نور يې هم اسلام ته دعوت کړل نو ځکه په ډېره لږه موده کې په پراخه ساحه کې خپور شو.

اوس د نړۍ په ټولو هېوادونو کې اسلامي دعوت په يوه ډول يا بل ډول وجود لري.

نن ورځ مسلمانان د ځمکې په پراخه ساحه کې استوګن شوي دي. تقريباً د نړۍ د نفوسو پنځمه برخه مسلمانان دي. د آسيا لويه وچه د نړۍ د مسلمانانو د استوګنې لومړنۍ سيمه ده. د دې لويې وچې

اسلامي هېوادونه په منځني ختیځ، منځنۍ آسیا، جنوبي او جنوب ختیځمه آسیا کې پراته دي. د دې اسلامي هېوادونو د خاورې پراختیا ١٥ میلیونه کیلومتره مربع او نفوس یې د آسیا د لوېې وچې د نفوسو دریمه برخه ده. په آسیا کې د ٢٧ هېوادونو وګړي مسلمانان دي چې د ١٨ هېوادونو رسمي دین اسلام دی.

د یادونې وړ ده چې د اسلام سپېڅلی دین د آسیا په جنوب ختیځ (اندونیزیا کې) د هند ګجراتي او ایراني سوداګرانو په ١٣ پېړۍ کې له سوداګرۍ سره یوځای د اسلام دین هم خپور کړ، ترڅو چې د وخت حاکمانو هغه ومانه او د هغه د خپرولو له پاره یې هڅې وکړې. نن ورځ د دې سیمې زیات مسلمانان په اندونیزیا، مالیزیا، بروني او فیلیپین کې استوګنه لري.

د افریقا لویه وچه د اسلام دویم مرکز ګڼل کېږي. د افریقا په لویه وچه کې د مسلمانانو د استوګنې سیمه د دې وچې په شمال کې پرته ده. دغه ناحیه د مدیترانې د سمندرګي په جنوب کې د سوانا د تحت استوایي سیمې، په ختیځ کې د سره سمندرګي او په لویدیځ کې د اطلس تر سمندر پورې غزېدلې ده. په نورو افریقایي هېوادونو کې مسلمانان په مختلفو فیصدیو استوګن دي.

د اروپا او امریکا په لویه وچه کې د پام وړ شمېر مسلمانان اوسېږي. د اروپا په لویه وچه کې په البانیې، بوسنې او هرزګونې او په امریکا کې سورینام په دواړو لویو وچو کې اسلامي سیمې ګڼل کېږي.

د ٢٠٠٠ میلادي کال د احصایې له مخې په ٦٣ نورو هېوادونو کې هم له ١-٣٨ سلنه پورې مسلمانان ژوند کوي. اوس په نړۍ کې داسې هېواد نه شته چې هلته مسلمانان نه وي د زیاتو معلوماتو لپاره د دې لوست اړوند جدول ته مراجعه وکړئ.

د اسلامي نړۍ هېوادونه د اقتصاد او نفوسو له پلوه یو ډول نه دي خو په ځینو کارونو کې ګډې موخې لري. اسلامي زیات هېوادونه د طبیعي منابعو له مخې لکه: نفت، طبیعي ګاز، ډبروسکاره، مس، ربړ او داسې نورو له پلوه ډېر شتمن دي. د نړۍ ٦٥,٥ سلنه د نفتو زېرمې د فارس په خلیج (په عرب خلیج) کې پرتې دي. د همدغو سرچینو د شتون له مخې د نړۍ د استعمارګرانو د پام وړ ګرځېدلي دي.

په همدې ډول زیات اسلامي هېوادونه د استعماري هېوادونو د لاس وهنې او د متخصصینو د نشتوالي له مخې له خپلو طبیعي منابعو څخه هم ګټه نه شي اخېستلی. په همدې دلیل په ارزانه بیه د لومړنیو اومو توکو د سر چینو(منابعو) محصولات صادروي او په مقابل کې په لوړه بیه له پرمختللو هېوادونو څخه کالي واردوي. د اقتصاد له پلوه په شتمنو هېوادونو پورې تړلي دي.

لاندنې جدول د ۲۰۰۰ میلادي کال د احصایې له مخې ترتیب شوی دی

اضافي معلومات

ګڼه	د آسیا په لویه وچه کې	د مسلمانانو شمېر په سلنه	رسمي دین	ګڼه	د افریقا د په لویه وچه کې	د مسلمانانو شمېرنه په سلنه	رسمي دین	ګڼه	د اروپا لویه وچه	د مسلمانانو شمېرنه سلنه
۱	افغانستان	۹۹/۶	اسلام	۱	الجزایر	۹۹,۷	اسلام	۱	اذربایجان	۸۴
۲	اردن	۹۳,۵	اسلام	۲	تانزانیا	۳۵		۲	البانی	۳۸,۸
۳	ازبکستان	۷۶/۲	-	۳	تونس	۹۸,۹	اسلام	۳	بسینیا و	۴۳
۴	اندونیزیا	۷۶/۵	-	۴	جیبوتي	۹۴,۱			هرزګونیا	
	امارات	۸۲/۷	اسلام		چاد	۵۹				
۵	متحدعرب		اسلام	۵	سنیګال	۸۷,۶			د امریکا	
	ایران	۹۹/۲	اسلام	۶	سوډان	.۷۰/۳			د لویې	
۶	بحرین	۸۲/۴	اسلام	۷	سومالي	۹۸/۳	اسلام	۱	وچې	
۷	برونی	۶۴/۴	اسلام		سیرالیون	۴۵,۹			هېوادونه	
	بنګله دیش	۸۵/۸	اسلام	۸	ساحل عاج	۳۸/۶			سورینام	۱۹/۶
۸	تاجکستان	۷۸/۶	-	۹	صحرا	۱۰۰	-			
۹	ترکمنستان	۸۷/۲	-	۱۰	کومورو	۹۸				
۱۰	ترکیه	۹۷/۴	-	۱۱	ګامبیا	۸۶,۹				
۱۱	پاکستان	۹۶	اسلام	۱۲	ګینه	۶۷,۳				
۱۲	سوریه	۸۶/۲	-	۱۳	ګینه بسیاو	۳۹,۹	-			
	فلسطین	۸۷/۷	اسلام		لیبیا	۹۶,۱	اسلام			
۱۳	قزاقستان	۴۲/۲	-	۱۴	مالي	۸۲	اسلام			
۱۴	قرغزستان	۶۰/۸	-	۱۵	مصر	۸۴,۴	اسلام			
۱۵	قطر	۸۲/۷	اسلام	۱۶	المغرب	۹۸,۳	اسلام			
۱۶	عربستان سعودي	۹۴	اسلام	۱۷	موریتاني	۹۹,۱	اسلام			
۱۷	عراق	۹۶	اسلام		نیجیر	۹۰/۷				
۱۸	عمان	۸۷/۴	اسلام	۱۸	نیجریا	۴۵/۹				
	کویت	۸۳	اسلام	۱۹	ولتای علیا	۴۸,۶				
۱۹	لبنان	۵۵/۳	-	۲۰	(بورګینافاسو)					
۲۰	مالدیو	۱۰۰	اسلام	۲۱	ارتیریا	۵۰				
۲۱	مالیزیا	۶۰/۴۵	اسلام							
۲۲	یمن	۹۸/۹	اسلام							

په برما، سریلانکا او فیلپین کې یو زیات شمېر مسلمانان ژوند کوي او د هند د نفوسو ۱۲ سلنه مسلمانان دي. د اسلامي نړۍ د کنفرانس غړي ۵۷ هېوادونه دي چې ۲۵ هېوادونه یې په آسیا ، ۲۷ هېوادونه یې په افریقا ۳ هېواودونه یې اروپا او ۲ هېوادونه یې په امریکا کې دي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو کې تنظیم شي او هره ډله دې د نړۍ په ټولو لویو وچو کې د اسلام د دین د خپرېدو د علتونو په هکله په خپلو منځو کې مباحثه وکړي او د ډلو استازي دې د بحث پایلې په ټولګي کې وړاندې کړي. ښوونکی دې د بحث پایلې له خپل معلوماتو سره یوځای کړي او زده کوونکو ته دې توضیحات ورکړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ

۱. د اسلام د دین بنسټ په څه شي ولاړ دی؟

۲. په حضرت محمد(ص) لومړنی وحې څه وخت او په کوم ځای کې نازله شوه؟

۳. ولې اسلامي هېوادونه د نړۍ د استعمارګرانو د پام وړ دي؟

سم ځواب په نښه کړئ:

۱. د آسیا د جنوب ختیځ په کوم هېواد کې د نړۍ ډېر زیات نفوس ژوند کوي؟

الف: مالیزیا ب:اندونېزیا ج:بنګله دېش د:افغانستان

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

له ورکړ شوي نقشې او د نړۍ د اسلامي هېوادونو د لست څخه په ګټې اخیستنې د اسلامي هېوادونو بې نومه نقشه کاپي او په هغې کې د اسلامي هېوادونو نومونه ولیکئ. او د جغرافیې د مضمون په راتلونکي ساعت کې یې د لویو وچو په بېلوالي ټولګي کې وړاندې کړئ.

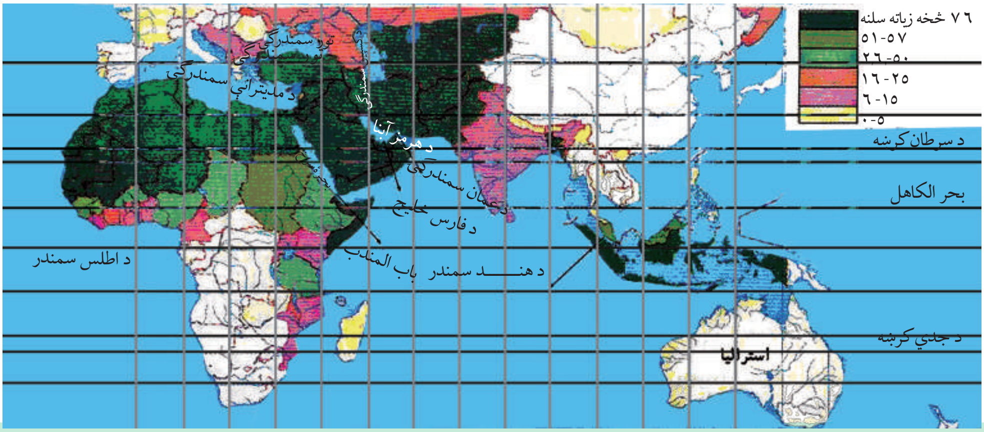

ب -د مسیحیت د دین په اړه څه پوهېږئ؟

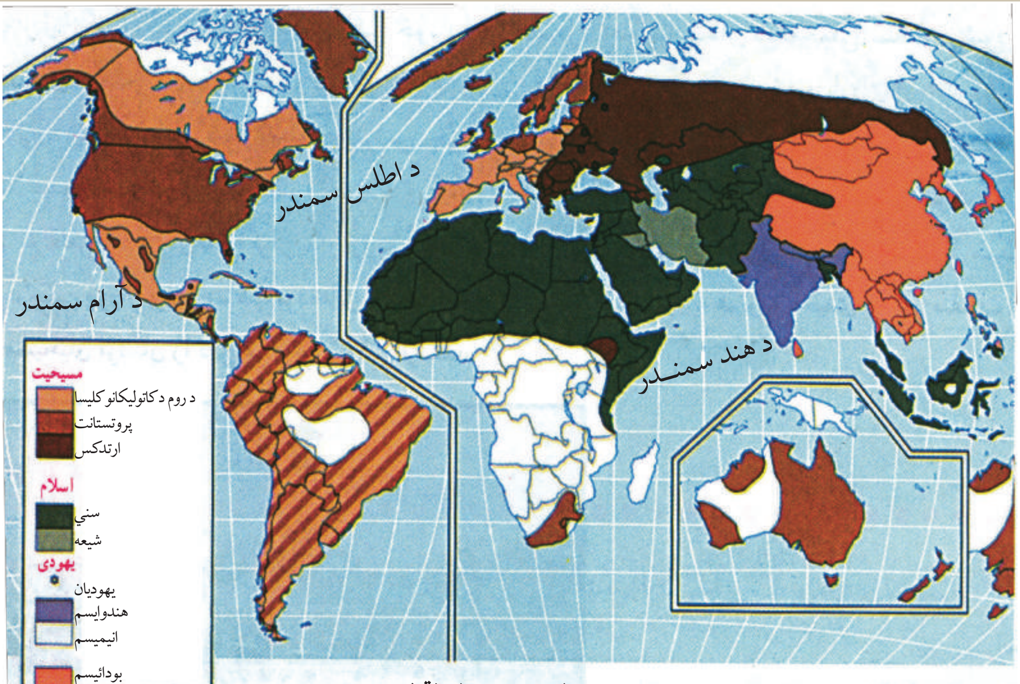

د نړۍ د دینونو نقشه

پورتنۍ نقشې ته وګورئ او ووایاست چې د عیسویت د دین د پیروانو د نفوذ سیمې د نړۍ په کومو لویو وچو کې پرتې دي؟

عیسویت د آسماني نړیوالو دینونو له جملې څخه دی چې زیات پیروان لري او د لومړۍ میلادي پېړۍ په لومړیو کې څرګند شوی دی او د دویمې میلادي پېړۍ په پای کې په ډېره چټکۍ یې پراختیا موندلې ده.

دغه دین لومړی د حضرت عیسی (ع) بن مریم په واسطه په فلسطین کې خلکو ته ور وپېژندل شو. څرنګه چې حضرت عیسی(ع) پلار نه درلوده، نو ځکه د عیسی (ع) بن مریم په نوم یاد شوی دی. پیروان یې د هغه د پیدایښت په هکله ډېرې نظریې لري. آن دا چې ځینې هغه د الوهیت په درجه کې هم ګوري. له همدې امله د نن ورځې عیسویت له توحید څخه منحرف شوی او شرکونو او زیاتو خرافاتو په کې ځای نیولی دی، عیسویان په تثلیث عقیده لري یعنې په دریو خدایانو باور لري: خدای، خدای زوی (عیسی بن مریم) او روح القدس.

حضرت عیسی(ع) د بني اسرائیلو په انبیاوو کې وروستنی پیغمبر دی او د حضرت عیسی(ع) او حضرت محمد(ص) دپیدایښت ترمنځ بل پیغمبر نه دی رالېږل شوی. حضرت عیسی(ع) پخپل ژوند کې واده نه دی کړی او نه یې د استوګنې له پاره کور جوړ کړی دی.

د مسیحیت دین د لومړي کنستاتین په وخت کې له ۳۰۶ څخه تر ۳۳۷ میلادي کلونو پورې رسمي دین او کلیسا د روم د امپراطور د حکومت د مستقیم نظارت لاندې و او قوانین یې له مسیحیت سره موافق کړل، د سان پیترو لومړنی کلیسا په اوسني واتیکان کې جوړه شوه.

د مسیحیت د دین د سترو څانگو په باره کې څه پوهېږئ؟

د عیسویت دین په ۲۵۰ مذهبي فرقو وېشل شوی دی چې له هغې جملې څخه یې درې لویې برخې دا ډول دي:

۱. **کاتولیک**: د کُلي او عمومي په معنا دی. دغه اصطلاح د هغې پخوانۍ کلیسا په باره کې چې په نورو څانگو وېشل شوی نه وه او د رومي کاتولیک په نوم یادېده، استعمالېده. د کلیسا په راس کې پاپ و. په لاتینۍ ژبه کې د پاپ اصطلاح د پلار په معنا ده.

د روم اسقف[1] د دغې برترۍ له مخې په ټولې مسیحي نړۍ باندې د مستقیم او مرکزي کنترول مدعي شو. د کاتولیکانو له نظره پاپ له ټولو گناهونو، تېروتنو او اشتباگانو څخه مصئون دی. د کلیسا کار کوونکي باید واده ونه کړي. دغه مذهب په لومړۍ درجه په ایتالیا، بلجیم، فرانسه، اسپانیه، پرتگال او په ځانگړې توگه په لاتیني قوم کې او په دویمه درجه د اتریش، پولینډ، مجارستان، چک، سلواک، کرواتي او سلواني (پخوانۍ یوگوسلاویا) او اقلیتونه یې د بریتانیا په اتحادیه او نورو اروپايي هېوادونو کې تر سترگو کېږي.

۲. **ارتودوکس**Orthodox: د کامل او صحیح په معنا دی. د روم امپراطوري په ٤٧٦ میلادي کال کې په دوو ختیځو او لویدیځو برخو ووېشل شوه. په همدې دلیل کلیسا هم د لویدیځ روم په کلیسا

۱- اسقف د کاتولیک کلیسا د مراتبو د سلسلې لوړ مقام دی.

(کاتولیك) او یوناني ختیځ روم (ارتودوکس) وویشل شوه. دلویدیځ روم کلیسا هڅه کوله چې خپل نفوذ په سلاویانو (بلغارستان) کې پراخه کړي. دغه عمل د ختیځ روم کلیسا ناراضه کړه.

په همدې ډول مسلمانانو د یرموك په جګړه کې د حضرت عمر(رض) د خلافت په دوره کې ۶۲۶ میلادي کال کې ختیځ روم ته ما ته ورکړه او د سوریې او فلسطین سیمې یې ازادې کړې. د امویانو د خلافت په دوره کې ترکیه هم د مسلمانانو په لاس کې ولوېده. د روم امپراطور دریم لیوي د اسلام د دین د نفوذ د مخنیوي لپاره ځیني مذهبي اصلاحات عملي کړل. په ۷۶۶ میلادي کال کې فرمان صادر شو چې د هغه له مخې د انځورونو او تمثالونو نصبول په کلیسا کې منع شول. دغه عمل یې یو ډول بت پرستي وګاڼه. دغه عمل په ختیځې او لویدیځې اروپا کې عکس العملونه رامنځته کړل. په ختیځ روم کې د نظامي قوې په زور عملي شول، خو د روم په ښار کې دریم پاپ ګری ګورس مذهبي شورا جوړه کړه او فتوا یې صادره کړه چې هر څوك چې په کلیسا کې تصویرونو او تمثال ته احترام نه کوي، د ایمان له دایرې څخه خارجېږي.

د دې دواړو مذهبي فرقو ترمنځ لوی اختلاف دا دی:

۱. ارتودوکس په قطعي ډول د دې اصل مخالف دي چې د روم پاپ د مسیحي کلیسا په ټولو ټولنو عمومي ریاست ولري.

۲. د روم پاپ معصوم نه دی، باید په ایماني او اخلاقي مسایلو کې تېروتنې ونه کړي. د ارتودوکس د کلیسا کارمندان په واده کولو کې خود مختار دي.

د روسیې، صربستان، رومانیه او یونان زیاتره خلك او په عمومي ډول په سلاویانو کې د ارتودوکس مذهب زیات پیروان شته.

۳. **پروتستانت**protestant: د اعتراض کوونکي په معنا دي.

کاتولیکي کلیسا چې زیاتره د شکوه او جلال پسې ګرځېده نو د خپلو اړتیاوو د پوره کولو لپاره یې د ګناهونو د بخښنې پاڼې او لوحې خرڅولې او روحاني مقام یې د پیسو په مقابل کې پلوره. آلمان کې مارتین لوتر روحاني چې (۱۴۸۳-۱۵۴۶ میلادي کال پورې ژوندی و، اعتراض وکړ. ده په ۱۵۱۷ میلادي کال د اکتوبر په ۳۱ اعتراضیه لیك چې ۹۵ مادې یې درلودې، ولیکه. په ۱۵۳۴ میلادی کال کې انجیل د لاتیني ژبې څخه چې مذهبي ژبه وه، په آلماني ژبه وژباړل شو او د انجیل لوستل اسانه شول. نو زیاتره خلك د لوتري کلیسا پلویان شول چې شرایط یې اسانه وو او ډېر لږ یې شعایرو او رسم و رواجونو ته پام کاوه دغه مذهب دلوتریسم په نوم هم یادېږي.

د پروتستانت څانګه په اروپا کې په جرمني قومونو کې زیات پیروان لري. د دغه مذهب پیروان په فنلنډ،

سویډن، ناروې، ډنمارک، انګلستان، هالند، المان، اتریش او د سویس، چک، سلواک د هېوادونو په یوه برخه کې او هم د اروپا په نورو هېوادونو کې ځینې کوچنی لږ کی ژوند کوي.

د جغرافیایي لویو اکتشافاتو څخه وروسته، په ۱٦ میلادي پېړۍ کې چې اروپایانو لوېې استعماري امپراتورۍ جوړې کړې، نو په ټوله نړۍ کې یې خپل دود او مذهب خپور کړ. اوس د اروپا په ټولو پخوانیو مستعمرو کې په بېلابېلو سلنو د دې دین پیروان شته د مثال په ډول د ټولو جنوبي او منځنۍ امریکا د هېوادونو مذهب کاتولیک او د شمالي امریکا د هېوادونو پروتستانت او کاتولیک دی. په همدې ډول په هغو افریقایي هېوادونو کې چې یو وخت د اروپا د استعمار لاندې وو، دغه مذهبونه شته. ښه مثال یې جنوبي افریقا، ایتوپیا او د ګینې د خلیج ساحلي هېوادونه دي.

د آسیا او اوقیانوسیې د پخواني استعمار لاندې هېوادونو کې په مختلفو سلنو د دې مذهب پیروان شته دي. سره له دې هم عیسوي دین د جنوبي امریکا په دریوو هېوادونو کې لکه: ارجنټاین، بولیوي او پیرو په یو افریقایي هېواد لیسوتو او په دریوو اروپایي هېوادونو مالټ، ناروې او واتیکان کې د هېوادونو رسمي دین ګڼل کېږي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د نقشې له مخې په نړۍ کې د عیسویت د دین د خپرېدو د لاملونو په هکله پخپلو منځو کې بحث وکړي او د کار نتیجه دې د ډلې استازی خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱. د عیسویت دین ولې په دې نوم یادېږي؟
۲. د بني اسرا ئیلو په نبیانو کې وروستنی نبي څوک و؟
۳. د حضرت مسیح(ع) د زېږېدنې په هکله خپل معلومات وړاندې کړئ.
٤. د عیسویت د دین مهمې څانګې کومې دي؟
۵. د کاتولیکي او ارتودوکس د کلیساوو ترمنځ توپیر څه دی، واضح یې کړئ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د اروپا له لوېې وچې څخه د باندې د عیسویت د دین د خپرېدو په هکله تبصره وکړئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړئ.

ج -د تائوییزم taoism او شینتوییزم shIntoism دینونو په هکله څه پوهېږئ؟

د نړۍ د ادیانو نقشه په ۱۲۳ مخ کې ولولئ او د تائوییزم او شینتوییزم د دین ساحه په کې په نښه کړئ.

تائو په چینې ژبه کې د لارې او طریقې په معنا دی دغه مکتب د چین لوی فیلسوف لاوو تزو او یا لاووتان پورې اړه لري. یو افسانوي سړی چې د څېړني او مطالعې خاوند و، د هغه د ژوندانه په هکله کوم معلومات په لاس کې نه شته. آن دا چې د موجودیت حقیقت یې هم تر پوښتنې لاندې دی. داسې روایات شته چې دغه شخصیت د چو په ایالت کې له میلاد څخه مخکې په ۶۰۴ کال کې نړۍ ته راغی او ځینې د هغه د زیږېدلو نېټه له میلاد څخه مخکې ۵۰۷ کال بولي.

د تائوییزم فلسفه د کنفسیوس له عصر څخه په چین کې مخکې ده.د چین قوم او ملت په دغې عقیدې ولاړ دی. د تائوییزم دین په ۱۶۵ میلادي کال کې د هوان له خوا د هان د لړۍ خاقان په واسطه رسمي شو او د هغه په نوم یې معبد جوړ کړ، خو دومره زیات پرمختګ یې ونه کړ. د تانګ د لړۍ بنسټ ایښودونکي په ۶۱۸ میلادي کال کې په هغه ایمان راووړ. له دې څخه وروسته تائوییزم په سازماني بڼه رسمي دین شو.

• شینتوییزم په لغت کې د خدایانو د لارې په معنا دی او د جاپان د خلکو دین دی.

د دې دین له مخې زیات شمیر خدایان شته چې امپراطور هم د خدایانو له ډلې څخه شمېرل کیږي.

دغه آیین د جاپان له میلاد څخه په مخکې تاریخ پورې اړه لري.

جاپانیان باور لري چې له جاپانیانو څخه پرته نور باید په دې هېواد کې ژوند ونه کړي او جاپانیان هم باید په بل ځای کې مړه نه شي. جاپانیان خپله سیمه الهي هېواد بولي او نور هېوادونه د دې ځانګړتیاوو لرونکی نه ګڼي.

د شینتوییزم دین د جاپانیانو ډېر پخواني دین دی چې وروسته یې د کنفسیوس او بودایي دینونو د اغېزو لاندې تحول وکړ. اوسنی بڼه یې اداب، عنعنات، د مقدسو ځایو زیارت، جشنونه او عمومي اخترونه دي. دغه مسئلې په مذهبي اړخ غلبه لري. د دې دین پیروان په جاپان او د ختیځې آسیا په زیاترو هېوادونو کې ژوند کوي

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوه نفري ډلو وویشل شي او د تائوییزم او شنتوییزم د دینونو د فلسفې په عمده ټکو دې په خپلو منځو کې مباحثه وکړي او د بحث پایلې دې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱. د تائوییزم د دین معنا څه ده او دغه دین په کوم هېواد کې رامنځته شو؟
۲. د تائوییزم دین پیروان په کومو هېوادونو کې استوګنه لري؟
۳. د شنتوییزم د دین معنا څه ده او دغه دین په کومو هېوادونو کې زیات پیروان لري؟
۴. د شنتوییزم د دین له مخې د جاپانیانو نظر د خپل هېواد په باره کې بیان کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د تائوییزم او شنتوییزم د دینونو په هکله خپل نظر په څو کرښو کې ولیکئ.

د- د بودايي او هندوييزم د دينونو په هکله څه پوهېږئ؟

په (۱۲۳ او ۱۲۹) مخ کې د نړۍ د مذهبونو نقشه په غور ولولئ او ووایاست چې بودايي دين د نړۍ کومو هېوادونو ته پراختيا موندلې ده؟

بودايي Buddha دين له ميلاد څخه پنځه پېړۍ مخکې رامنځته شو. د هغه موسس د سيدارتا په نوم يو شهزاده و چې په (۳۰) کلنۍ عمر کې يې په دې لارکې برياليتوب تر لاسه کړ او د گوتاما لقب ورته ورکړ شو. ځرنگه چې پوهې او حقيقت ته ورسېده نو بودا عاقل او فيلسوف ونومول شو.

بودا باور درلود چې انسان بايد خپل نفساني تمايلات، شهوت او غضب وپېژني او هغه کنټرول کړي. بودايي دين ډېر پلويان او کتابونه لري چې له ټولو څخه يې زيات مقدس تري پتيکا(درې ټوکرۍگل) دی. نن ورځ ددې دين ډېر پېروان په هند، جاپان، چين، مغولستان، تبت، برما،کامبوج، تايلېند بوتان او د نړۍ په نورو سيمو کې ژوند کوي. مقدس ښارونه يې په هند کې بنارس او په تبت کې لهاسا دی. دغه دين د کامبوج، بوتان او تايلېنډ په هېوادونو کې رسميت لري. د يادونې وړ ده چې د بودا مجسمه لومړی په گندهارا (د جلال آباد په هډه کې) د کنشکا د حکومت په وخت کې په افغانستان کې جوړه شوې وه. وروسته په باميانو کې لويې مجسمې په غره کې و توږل شوې او د بوديزم د زيارت کوونکو ډېر ستر ځای گڼل کېده. د دې دين له سترو فرقو څخه لامائييزم دی. لاماييزم د بوديزم ځانگړې بڼه گڼل کېږي او زيات قلمرو يې په تبت کې دی چې د کار واک يې د روحاني رئيس په لاس کې دی چې لاما نومېږي.

هندوييزم Hinduism يو ټولنيز مذهبي سيستم دی چې په هندوستان کې د ۱۵۰۰ ق. م. کالو په شاوخوا کې يې رواج درلوده. نن ورځ د هند زياتره خلک د دې دين پيروان دي.

د دې دين ځانگړتيا د روح تناسخ دی. د هندوانو په باور هر انسان په نړۍ کې د خپلو نيکو او بدو عملونو مسؤول دی. د هغوی په باور که چېرې انسان خپل ژوند په سمه توگه سر ته ورسوي، نو روح يې د ښه سړي جسم ته او که بدکاره اوسي نو روح يې د مجازاتو له پاره د بد سړي جسم ته، آن دا چې حيواناتو ته انتقالېږي او تر هغه وخته دې کار ته دوام ورکوي چې انسان نيک کارونه سرته ورسوي.

هندوان بايد طبقاتي قوانين مراعات کړي او داسې باور ولري چې د هغو په رعايت سره بيا په دې نړۍ کې زېږي او د هوسا ژوند خاوندان به شي. د هندوانو دين درې خدايان لري برهما(د موجوداتو خالق)، وېشنو(د موجوداتو د ساتنې خدای)او شيوا(د موجوداتو د له منځه وړلو خدای) د دې دين مقدس کتاب ويدا (د برهمنيانو ودا Vda)نوم لري. دغه کتاب د هند د ارياپانو له پاره هم سپيڅلی دی چې د سانسکريت په ژبه ليکل شوی دی. د هند د دې پخواني دين اصول، مذهبي سرودونه او دستوورونه گڼل کېږي چې لرغونتوب يې له ميلاد څخه ۷ پېړۍ مخکې دی.

هندوييزم په کاست مذهبي طبقاتو باور لري چې نومونړي طبقات له برهمنانو، وېشيا،کشتريا او شودرا دي چې د هرې طبقې مقام په ټولنه کې ټاکل شوی دی د پام وړ نقطه دا ده چې د نړۍ ټول لوی دينونه د آسيا په لويه وچه کې څرگند شوي دي او د نړۍ نورو سيمو ته خپاره شوي دي. هر دين په بېلابېلو فرقو وېشل شوی دی.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو وویشل شي او هره ډله دې د بودیزم او هندوییزم د دینونو په عمده ټکو بحث وکړي او د ډلې استازی دې د فعالیت نتیجه خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي. ښوونکی دې موضوع را ټوله او د خپلو معلوماتو سره دې ټولګي ته وړاندې کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ

۱.د بودیزم د دین بنسټ اېښودونکی څوک و، چېرې رامنځته شو او مقدس کتاب یې څه نومېږي؟

۲.د بودیزم دین د نړۍ په کومو هېوادونو کې پیروان لري؟

۳.د هندویزم په دین کې د روح تناسخ په کومه معنا کارول کېږي؟

لاندې جملې بشپړې کړئ:

۱. د هندویزم مقدس کتاب .... په نوم یادېږي.

۲. د بودایانو مقدس کتاب د........... په نوم یادېږي.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

ګرانو زده کوونکو! د بودیزم او هندویزم دینونو په سیاسي فلسفي مسألو خپله تبصره ولیکئ او د جغرافیې د مضمون په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته ولولئ.

اضافي معلومات

ګڼه	هېوادونه	هندواییزم	بودییزم	تائواییزم	شنتواییزم	ګڼه	هېوادونه	هندواییزم	بودییزم	تائواییزم	شنتواییزم
۱	اندونیزیا	٪ ۳/۴				۱۰	فیجي	٪ ۳۳/۳			
۲	انګلیستان	٪ ۱				۱۱	شمالی کوریا		٪ ۲۲/۸		
۳	بنګله دیش	٪ ۱۲/۴	٪ ۰/۶			۱۲	مالیزیا		٪ ۱۹/۲		
۴	بوتان	٪ ۲۰/۵	٪ ۷۴			۱۳	میانمار		٪ ۷۲/۷		
۵	تایوان		٪ ۴۳/۴	٪ ۳۴/۵		۱۴	موریس	٪ ۴۹/۶			
۶	پاکستان	٪ ۱/۲				۱۵	نیپال	٪ ۸۰/۶			
۷	جاپان				٪ ۸۴/۲	۱۶	ویتنام		٪ ۴۹/۲		
۸	چین		٪ ۸/۵	٪ ۲۰/۱		۱۷	هند	٪ ۸۱/۳	٪ ۹/۱		
۹	سنګاپور	٪ ۴۲/۴									

۶–۲۰ د نړۍ مهمې ژبې

آیا د نړۍ مهمې ژبې پېژنئ؟

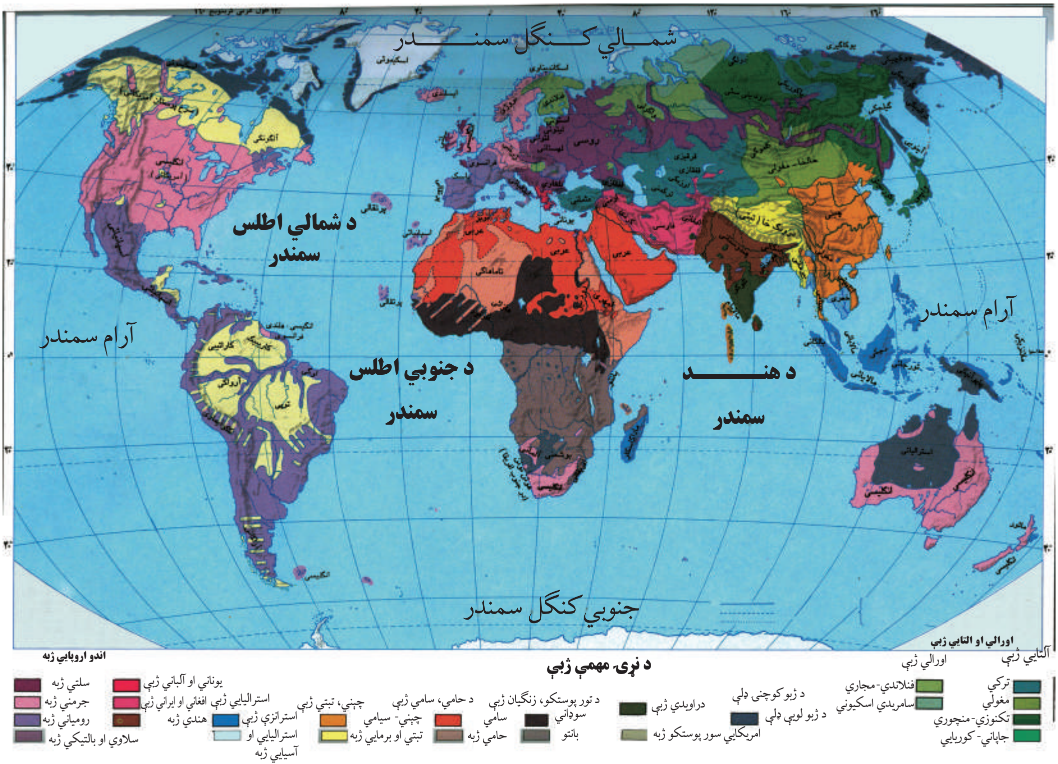

پورتنۍ نقشه په غور سره مطالعه کړئ. د دې نقشې مختلف رنګونه د نړۍ د بېلابېلو ژبو ښکارندويي کوي.

ژبه د صوتي سمبولونو قراردادي کسبېدونکی سيستم دی چې انسان يې په وسيله خپلې تجربې تبادله کوي او راتلونکو نسلونو ته يې لېږدوي.

ژبه د پوهولو او را پوهولو (افهام او تفهيم) وسيله او د علايمو سيستم دی چې د پوهې د انتقال او حاصلولو، معاشرې او د خلکو د تفاهم له پاره کارول کېږي. ژبه د انسانانو د کار او فعاليت په بهير کې منځته راغلې او په تدريجي ډول يې تکامل کړی. خبرې کول انسان ته د دې توان ورکوي چې خپلې تجربې وساتي او راتلونکې نسل ته يې ولېږدوي.

د دنيا هغه ژبې چې يوه ريښه ولري، د ژبو د کورنۍ په نوم يادېږي. د نړۍ د ژبو کورنۍ په

لاندې ډول دي:

الف: **اندو اروپايي ژبې**: دا ژبو د ډلو ډېره پراخه ډله ده چې د اندو اروپايي په بېلابېلو څانګو لکه: لاتين، بالتيک، سلاويک، جرمانيک، اريک او ارمني وېشل شوې ده.

ب: دنيګرو ژبه کې لاندې دوه ژبې شاملې دي:

۱-د سوډان په جنوب، د چاد په جمهوريت، نايجريا او د افريقا په استوايي هېوادنو کې خلک په دې ژبې خبرې کوي.

۲-: **د بانتو ژبه**: د کانګو، زمبيا او انګولا د حوزې خلک پرې خبرې کوي.

ج: **حامي او سامي ژبه**:

- **سامي ژبه**: د عربستان په ټاپو وزمه، د مصر په عربي جمهوريت، ليبيا، الجزاير، مالي او په مراکش کې مروجه ده.
- **حامي ژبه**: په حبشه، الجزاير، نايجر او د سنيګال په يوه برخه کې خلک پرې خبري کوي.

په التايي او اورالي ژبو کې لاندې پنځه ژبې شاملې دي:

۱ - د فن ژبه: د الپ، فنلنډ، اويستاک او د اروپايي روسيې شمالي خلک پرې خبرې کوي.

۲ - **ترکي**: په ترکيه، ترکمنستان، ازبکستان، قزاقستان، قرغزستان، چين او افغانستان کې پرې خبرې کوي.

۳ - **منګوليايي**: په منګوليا (مغلستان) او د چين په شمال کې خلک پرې خبرې کوي.

۴ - **د توګوس ژبه**: د سايبريا په شمال کې په تېره بيا د تايګا او تندرا سيمو کې مروجه ده.

۵ - **جاپاني او کوريايي ژبه**: د جاپان په ټاپوګانو او د کوريا په ټاپو وزمه کې خلک پرې خبرې کوي.

نورې ژبې:

۱- مالیزیایي او پولنزیایي ژبه: مالیزیایي او پولنزیایي ژبه د جاوا، سوماترا په ټاپوګانو، د کمبودیا په یوه برخه او د بورنیو په ټاپوګانو کې رواج لري.

۲- د امریکا اصلي او بومي ژبه د امازون په حوزه کې مروجه ده.

۳- د دراویدن ژبه: د هند په جنوب کې او د سریلانکا په یوه برخه کې رواج لري.

۴- چیني ژبه د یوې کتلې په توګه د چین په هېواد کې رواج لري.

آیا پوهېږئ چې د نړۍ زیات خلك په کومو ژبو خبرې کوي؟

• مخامخ جدول په غور ولولئ

•ماندرمن (چینایي) ژبه د ختیځې آسیا له ډېرو معروفو ژبو څخه ده. د نړۍ پنځمه برخه خلك یا تقریباً ۸۵۳ میلیونه چینایي او په مجموع کې په نړۍ کې ۱۲۱۳ میلیونه تنه په دې ژبه خبرې کوي.

• انګلیسي ژبه چې د اندو اروپایي ژبو یوه څانګه ده، میلیونونه انسانان پرې خبرې کوي او د نړۍ په ۵۰ هېوادونو کې رسمي ژبه ده.

•عربي ژبه چې د سامي ژبو له کورنۍ څخه ده، د نړۍ له ۲۲ هېوادونو څخه په زیاتو هېوادونو کې رسمي ژبه ده او خبرې پرې کېږي. د یادونې وړ ده چې د ژبې پراختیا له سیاسي حدودو سره مطابقت نه لري. ښايي په یوه هېواد کې څو ژبې وي. خو د یوه هېواد ټول هغه خلك چې د هغه هېواد په سیاسي حدودو کې ژوند کوي، خپل ځان په

اضافي معلومات

د نړۍ مهمې ژبې چې زیات ویوونکي لري.(شمیر یې په میلیون تنو)

ژبه	مورنۍ ژبه	د ژبې ټول ویونکي
ماندرین چینایي	۸۵۳	۱۲۱۳
هندي	۳۴۸	۴۵۴
اسپانوي	۳۴۶	۴۰۱
انګلیسي	۳۳۰	۴۸۷
بنګالي	۱۹۷	۲۰۴
عربي	۱۹۵	۲۳۰
پرتګالي	۱۷۳	۱۸۶
روسي	۱۶۸	۲۸۰
جاپاني	۱۲۵	۱۲۶
آلمان	۹۸	۱۲۴
فرانسوي	۷۴	۱۲۶
مالای اندونیزیایی	۵۴	۱۶۴
ایتالوي	-	۶۲
اردو	-	۶۱

یوه واحد پورې تړي او په هغې افتخار کوي. لکه افغانستان. په دې هېواد کې له ۳۰ څخه زیاتې ژبې او لهجې شته خو ټول په دوو رسمي ژبو پښتو او دري لیکل او لوستل کوي او په هغوسیمو کې چې زیاتره خلک یې په اوزبکي، ترکمني، بلوچي، پشه یي، نورستاني او پامیري ژبو خبرې کوي، د پښتو او دري سر بېره، په هغه سیمه کې درېیمه رسمي ژبه ده.

- سر بېره پر دې نړۍ کې داسي هېوادونه هم شته چې بېل سیاسي حدود لري خو په یوه ژبه خبرې کوي لکه: عربي ژبه چې په عربستان، سوریه، عراق، مصر، لیبیا کې مروجه او رسمي ژبه ده.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو ووېشل شي او د نقشې له مخې دې د نړۍ د لویو ژبو سیمې وټاکي. د ډلې استازي دې لاس ته راغلي معلومات خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي. ښوونکی دی وړاندې شوي مطالب له خپلو معلوماتو سره په مناسب ډول راټول کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ولیکئ

١- ژبه تعریف کړئ

٢- سامي او حامي ژبې د نړۍ په کومو هېوادونو کې رواج لري؟

٣- د پنځو هغو لویو ژبو نومونه واخلئ چې زیات شمېر خلک پرې خبرې کوي؟

٤- ولې په نړۍ کې چینایي ژبه زیات ویونکي لري؟

٥- په اندو اروپایي ژبو کې کومې ژبې شاملې دي؟

٦- التایي او اورالي ژبې په کومو څانګو وېشل شوي دي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د ژبې د اهمیت په باره کې څو کرښې ولیکي او د جغرافیې په بل ساعت کې دې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

الف-عربي ژبه

ستاسې په نظر عربي ژبه د نړۍ په کومو هېوادونو کې رسمي ژبه ده؟

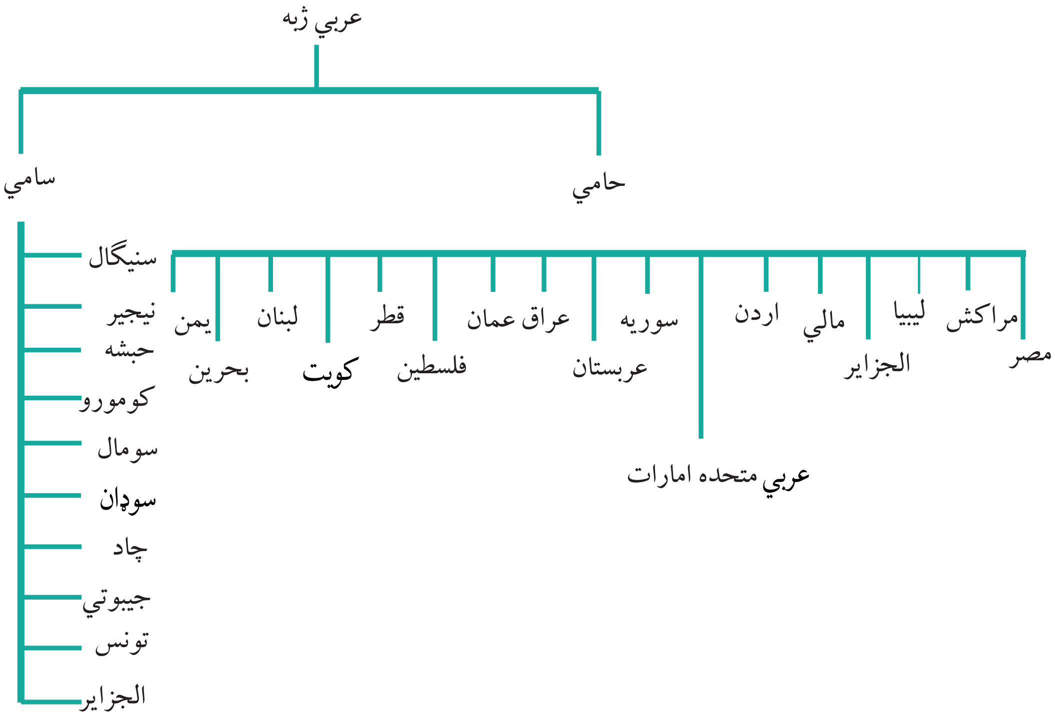

په (۱۳۷) مخ کې د نړۍ د ژبو نقشه ولولئ د حامي ژبې د نفوذ ساحه له سامي څخه بېله کړئ.

دا خبره ځرګنده ده چې د هېوادونو او ملتونو تر منځ اړيکې د ژبې د پراختيا او د اړيکو نه شتون د ژبې بېلوالی او محدوديت منځته راوړي. لکه: عربي ژبه چې د اسلام د مقدس دين د خپرېدو او نفوذ له مخې په ټوله نړۍ کې خپره شوې ده.

عربي ژبه د نړۍ د مسلمانانو د مقدس کتاب قرآن کريم ژبه ده. نو له همدې امله ځانګړې ارزښت لري.

سره له دې چې قرآنکريم په ډېرو ژبو ژباړل شوی دی، خو د نړۍ ټول مسلمانان هغه په اصلي ژبه يعنې

عربي تلاوت او زده کوي. نو له همدې امله ټولو مسلمانانو ته په کار ده چې د قرآنکريم او نبوي احاديثو د تلاوت او د الهي احکامو څخه د ګټې اخيستنې له پاره د عربي ژبې قاعدې زده کړي.

هغه وخت د عربي ژبې زده کړې د قواعدو تدوين او وضع کولو ته اړتيا پېښه شوه چې د اسلام دين غير عربي هېوادونو او قومونو ته ورسېده او هغه هېوادونه او قومونه د عربي ژبې حوزې ته ورننوتل او په دوامداره ډول يو بل ته نژدې شول. لړ لړ يې د عربي په زده کړه پېل وکړ، خبرې او ليکل يې پرې کول. د د غو قواعدو ترتيب کولو دوه موخې لرل.

۱- په قرآن، نبوي احاديثو او نورو شرعي حکمونو باندې د آسانه پوهېدلو له پاره.

۲- د نورو ژبو له تصرف څخه د عربي ژبې ساتنه.

په دې ډول عربي ژبه د اسلامي نړۍ په زياتو سيمو کې د محلي ژبو ځای ونيوه آن دا چې په منځنيو ميلادي پېړيو کې علمي او ادبي کتابونه چې د هغه مهال پوهانو ليکل او راټولول، زياتره په عربي ژبه وو. نو له همدې امله عربي ژبه د خپل عصر علمي او نړيواله ژبه ګڼل کېده چې له نيکه مرغه اوس هم د نړيوالو ژبو په کتار کې شامله ژبه ده.

عربي ژبه د آسيا او افريقا په لويو وچو سربېره د مسلمانانو د نفوذ په پايله کې د اروپا په جنوب کې تر پرتګال هم ورسيده. تر اوسه د عربي ژبې اصطلاحات د ادبي، نظامي، تجارتي، بيړۍ چلونې، ستور پوهې او د کيميا، رياضي، بيالوژي، طب او درمل جوړولو په علمونو کې کارول کېږي. دغه اصطلاحات زياتره په فرانسوي، ايټالوي او اسپانوي ژبو کې رواج شوي دي.

د نړۍ له ۲۲ هېوادونو څخه چې رسمي ژبه يې عربي ده، لس هېوادونه په افريقا او ۱۲ هېوادونه يې په آسيا کې پراته دي.

اضافي معلومات:

د نړۍ هغه هېوادونه چې رسمي ژبه یې عربي ده، دا دي.

افریقایي هېوادونه چې رسمي ژبه یې عربي ده:

۱ـ الجزایر
۲ـ تونس
۳ـ جیبوتي (عربي او فرانسوی)
۴ـ چاد عربي او فرانسوی
۵ـ سودان
۶ـ سومالي
۷ـ کومورو
۸ـ لیبیا
۹ـ مصر
۱۰ـ مراکش

آسیایي هېوادونه چې رسمي ژبه یې عربي ده:

۱ـ اردن
۲ـ متحده عربی امارات
۳ـ سوریه
۴ـ عراق
۵ـ سعودی عربستان
۶ـ عمان
۷ـ فلسطین
۸ـ قطر
۹ـ کویت
۱۰ـ لبنان
۱۱ـ یمن
۱۲ـ بحرین

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو ووېشل شي او هره ډله دې په لاندې موضوعګانو په خپلو منځو کې بحث وکړي او پایلې دې د ډلو استازي خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

- هغه هېوادونه چې رسمي ژبه یې عربي ده، لست کړئ.
- ولې د اروپا په لویه وچه کې تر اوسه دعربي ژبې لغات او اصطلاحات په کیمیا، ریاضي، بیالوژي، طب او داسې نورو برخو کې استعمالېږي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ

۱- ولې عربي ژبه په زیاترو هېوادونو کې خپره شوې ده؟

۲- عربي ژبه د آسیا او افریقا په څو هېوادونو کې رسمي ژبه ده؟

۳- د عربي ژبې ریښه معرفي کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

ولې د عربي ژبې زده کړه د نړۍ د ټولو مسلمانانو له پاره اړینه ده؟

تر دې سرلیک لاندې مضمون ولیکئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړئ.

ب– انګليسي ژبه

د هندو اروپايي ژبې جدول

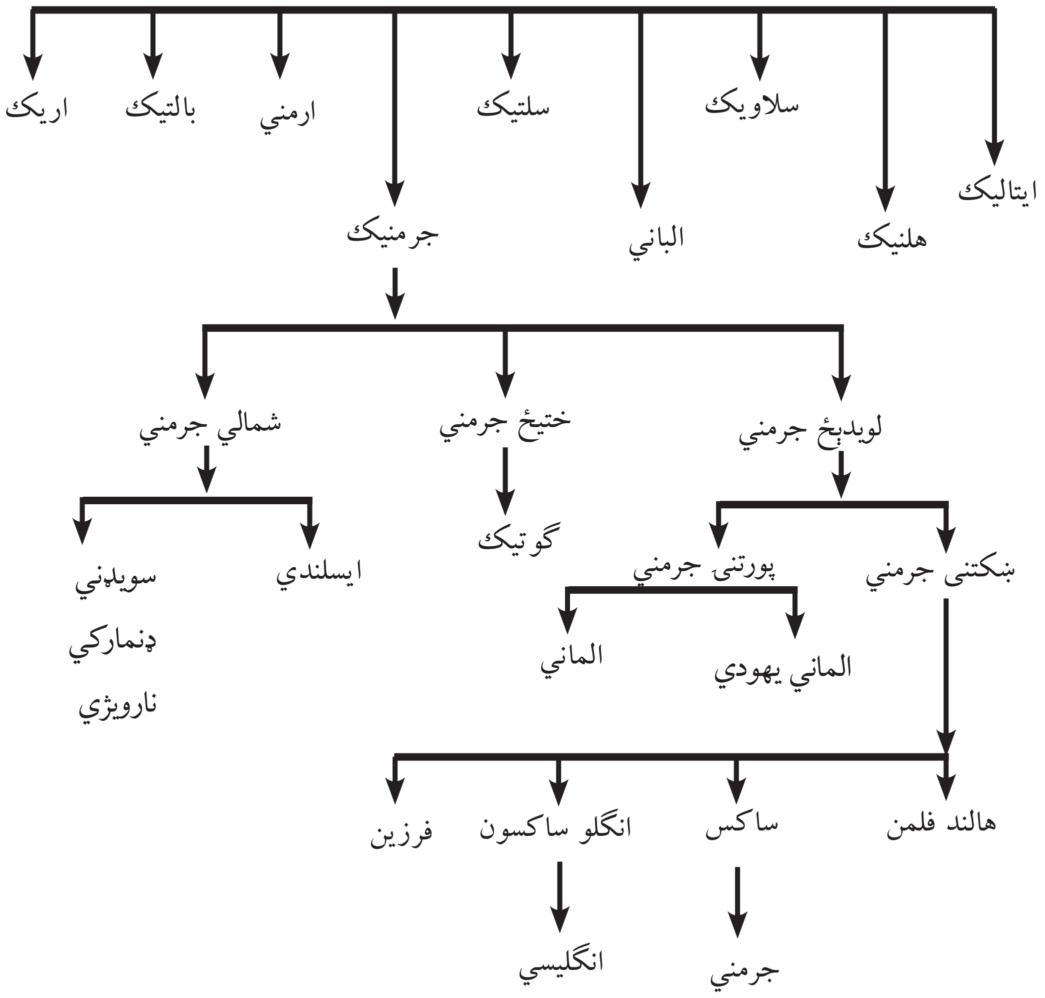

ولې دنړۍ زياتره خلک د انګليسي ژبې له زده کړې سره مينه لري؟

پورتنی جدول په غور ولولئ او ووایاست چې انګليسي ژبه د اندو اروپايي ژبو له کومې ډلې څخه ده؟

د انګلو ساکسون د استعمار له دورې څخه د فرانسې د نور ماندي خلکو ترفتحې پورې يعني له ۵۰۰

څخه تر ۱۰۶۶ میلادي کال پورې په انګلینډ کې ډېره پخوانۍ مروجه ژبه انګلیسي وه. دغه سوچه توتیاني ژبه ډېره مشکله او له څو لهجو څخه مرکبه وه د نور ماندیانو په واسطه د انګلینډ له فتحې څخه وروسته فرانسوي ژبه هم مروجه شوه او تر ۱۲۵۰ میلادي کا ل پورې خلکو په انګلیسي او فرانسوي ژبه په انګلینډ کې خبرې کولې.

وروسته د دې دوو ژبو له یوځای کېدو څخه یوه بله ژبه د سوچه انګلیسي ژبې په نوم منځته راغله. نو له همدې امله انګلیسي ژبه له توتانيTeutonie (پخوانۍ انګلیسي)، لاتیني او فرانسوي ژبي (نورماندي) څخه مرکبه ده. بیا هم انګلیسي ژبه د عمومي خصوصیاتو او د صرف او نحوې د جوړښت له مخې په بشپړ ډول توتاني شمېرل کېږي.

خو هغه لوی تغیر چې په انګلیسي ژبه کې را منځته شو یو په بل پسې د بهرنیو کلماتو داخلېدل وو چې د معاصرو علومو د پرمختګ او د عمومي افکارو په پراختیا پورې اړه لري. یو زیات شمېر کلمې په دې ژبې ورزیاتې شوې چې ډېرې یې یوناني، فرانسوي او ځینې یې عبراني او لاتیني دي. انګلستان په ۱۹ پېړۍ کې یوه پراخه مستعمراتي امپراطوري جوړه کړه چې لمر په کې نه پرېوته. په هغو مستعمروکې د اقتصادي منابعو د ښکېلاک سربېره د خپل دود په خپرېدو یې هم پیل وکړ چې عمده برخه یې انګلیسي ژبه او مذهب دی. هغه خلک چې مورنۍ ژبه یې انګلیسي ده، په نړۍ کې یې شمېر ۳۳۰ میلیونو ته رسېږي. د نړۍ د ۱۵۷ میلیونو نور نفوسو لپاره دویمه ارتباطي ژبه ده. همدا رنګه انګلیسي د بریتانې په پخوانیو ۴۹ مستعمره هېوادونو کې چې اوس یې خپلواکي هم اخیستې ده او د هېواد اصلي ژبې یې ډېر انکشاف نه دی کړی، انګلیسي ژبه د لومړنۍ رسمي ژبې او په ځینو هېوادونو کې د دویمې رسمي ژبې په توګه منل شوې ده.

د انګلیسي ژبې زده کړه د یوې نړیوالې ژبې په توګه د نړیوال تفاهم سربېره په جغرافیه او نورو علمو کې د معلوماتي معتبرو مأخذونو په توګه په انټرنېټ، کتابونو او مجلو کې له انګلیسي څخه ګټه اخلي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو وویشل شي او د انګلیسي ژبې د پرمختیا په لاملونو دې په خپلو منځو کې بحث وکړي او د هرې ډلې استازی دې د خپل بحث نتیجه خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي. ښوونکی دې د ډلو بحث له خپلو معلوماتو سره راټول کړي او ټولګي ته دې توضیح کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ

۱- انګلیسي ژبه ولې د نړۍ په ٤٩ هېوادونو کې د رسمي ژبې په توګه منل شوې ده؟

۲- انګلیسي ژبه له کومو پخوانیو ژبو څخه جوړه شوې ده؟

۳- ولې زیاتره ځوانان غواړي انګلیسي ژبه یاده کړي؟

٤- د نړۍ ټولو لویو وچو ته د انګلیسي ژبې د خپرېدو لامل توضیح کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د انګلیسي ژبې د زده کړې د اړتیا په هکله څو کرښې ولیکئ او د جغرافیې د مضمون په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړئ.

اضافی معلومات

هغه هېوادونه چې انگلیسي ژبه په کې د رسمي ژبې په توگه منل شوې ده (له انگلستان پرته په ٤٩ هېوادونو کې رسمي ژبه ده)

د امریکا په لویه وچه کې	د افریقا په لویه وچه کې	د اروپا په لویه وچه	په اوقیانوسیه کې	د اسیا په لویه وچه کې
۱- انتیگوا او باربودا	۱- اوگاندا	۱- انگلستان	۱- استرالیا	۱- سینگاپور
۲- د امریکا متحده ایالتونه	۲- بوتسوانا	۲- ایرلنډ	۲- تونگا	
۳- بهاما	۳- تانزانیا	۳- مالتا	۳- تو والو	
٤- باربادوس	٤- زیمبابوې		٤- ساموا	
٥- بلیز	٥- نامیبیا		دسلیمان ټاپوگان	
٦- ترینیداد او توباگو	٦- سویزرلینډ		٦- فیجي	
۷- جامیکا	۷- سرالیون		٦- کریپاتي	
۸- دومنیکا	۸- سیشل		۸- مارشال	
۹- سنت کیتس او نویس	۹- گانا		۹- میکونزي	
۱۰- سنټ لوبسیا	۱۰- کامرون		۱۰- نائورو	
۱۱- سنټ وینسنت او کرنادین	۱۱- کینیا		۱۱- وانو آتو	
۱۲- کاناډا	۱۲- گامبیا		۱۲- پاپواگیني	
۱۳- گریناډا	۱۳- لیسوتو		۱۳- پالائو	
۱٤- گویان	۱٤- لایبریا			
	۱٥- مالاوي			
	۱٦- موریس			
	۱۷- نایجریا			
	۱۸- زامبیا			
	۱۹- جنوبي افریقا			

ج-لاتیني ژبه (فرانسوي، اسپانوي او پرتګالي)

د ایندو اروپایي ژبې کورنۍ

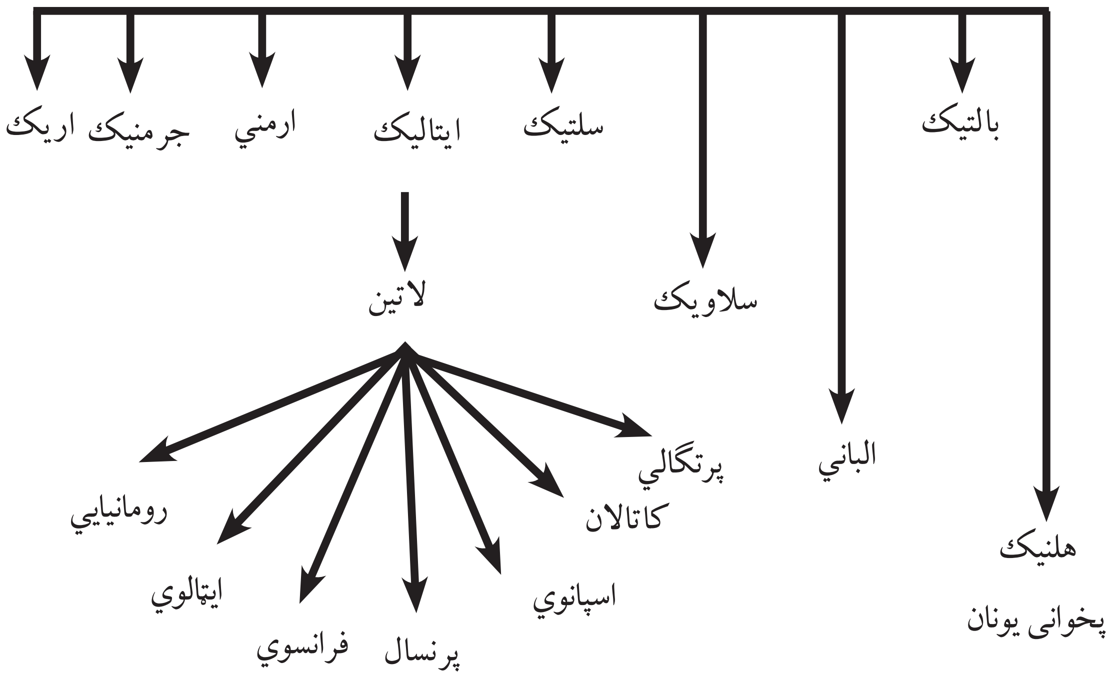

د ۱۳۷ مخ نقشه او پورتنی جدول ولولئ او ووایاست چې د لاتیني ژبې څخه کومې ژبې منځته راغلې دي.

رومي ژبه د ایټالیایانو پخوانی ژبه د اندو اروپایي ژبو د کورنۍ له ډلې څخه ده چې د پخواني روم د امپراتورۍ لاندې سیمو کې پرې خبرې کېدلې. په لویدیځه اروپا کې یې ورو ورو تغیر وکړ او په محلي لهجو تبدیله شوه لکه: د اسپانیې، پرتګالي او فرانسې او په ختیځ کې د ارومانیې او البانیې د خلکو ژبې د بېلګې په توګه یادولی شو. د رومیانو پخواني آثار له میلاد څخه مخکې په شپږمې پېړۍ پورې اړه لري، خو د لاتین ادبیات په دریمې پېړۍ کې پیل شول. فرانسوي، اسپانوي او پرتګالي ژبې د ژوندیو ژبو له ډلې څخه دي چې د استعمار

او نورو لاملونو له مخې د ژبې د اصلي ويونکو له حوزې څخه د باندې يې رواج ومونده او پراخ گرامر لري. اسپانيه، پرتگال او فرانسه هغه هېوادونه دي چې د جغرافيايي اکتشافاتو وروسته يې وکولی شول چې په امريکا، افريقا، آسيا او اوقيانوسيه کې لوېې مستعمرې لاس ته راوړي په هغو سيمو کې يې خپل کلتور او دود هم مروج کړ چې د دغه کلتوري نفوذ يوه مهمه برخه ژبه گڼل کېږي.

د اروپا د استعمار لاندې هېوادونو کې د څو پېړيو ولکو په پای کې د مستعمره شوو هېوادونو محلي او سيمه ييزو ژبو وده ونه کړه. سره له دې چې خپلواک هېوادونه هم دي، خو د پخوانيو استعماري ژبو د نفوذ له مخې يې خارجي استعماري ژبه د خپل هېواد د رسمي ژبې په توگه منلې ده. لکه: فرانسوي ژبه د نړۍ په ۲۶ هېوادونو کې، اسپانوي ژبه د نړۍ په ۱۹ هېوادونو کې او پرتگالي ژبه دنړۍ په ٦ هېوادونو کې رسمي او لومړنۍ ژبه او په ځينو هېوادونو کې دويمه رسمي ژبه ده.

د زياتو معلوماتو له پاره هغه جدول چې ضميمه دی، ولولئ.

د لاتیني ژبې څانګې چې د ژبې د اصلي ټاټوبي څخه بهر په نورو هېوادونو کې د رسمي ژبې په توګه منل شوې دي

دلاتیني ژبو څانګې

پرتګالي		اسپانوي		فرانسوي	
هېوادونه	لوېې وچې	هېوادونه	لوېې وچې	هېوادونه	لوېې وچې
انګولا	افریقا	اندورا	اروپا	موناکو	اروپا
برازیل	جنوبي امریکا	ګینه استوایي	افریقا	فلیپین	آسیا
ختځ تیمور	آسیا	ارجنټاین	جنوبي امریکا	منځنۍ افریقا	افریقا
ساوتومه و ترنسیپ	افریقا	اکوادور	جنوبي امریکا	بنین	افریقا
کپ وردو	افریقا	االسلوادور	جنوبي امریکا	بروندي	افریقا
ګینی بیساو	افریقا	اوروګوای	جنوبي امریکا	بورکینافاسو	افریقا
		بولیوی	جنوبي امریکا	توګو	افریقا
		پیرو	جنوبي امریکا	چاد	افریقا
		پاناما	جنوبي امریکا	جیبوتي	افریقا
		پاراګوی	جنوبي امریکا	روندا	افریقا
		دومنکین	جنوبي امریکا	ساحل عاج	افریقا
		چیلي	جنوبي امریکا	سنیګال	افریقا
		کلمبیا	جنوبي امریکا	سیشل	افریقا
		کستاریکا	جنوبي امریکا	کومورو	افریقا
		کیوبا	جنوبي امریکا	ګابون	افریقا
		ګوایتیمالا	جنوبي امریکا	ګینه	افریقا
		نیکاراګوا	جنوبي امریکا	لوکزامبورک	اروپا
		ونزویلا	جنوبي امریکا	مادغسکر	افریقا
		هندوراس	جنوبي امریکا	موناکو	اروپا
				نیجریا	افریقا
				نیجر	افریقا
				کامیرون	افریقا
				کانګو برازویل	افریقا
				کانګو کنشاسا	افریقا
				هایتي	منځنۍ امریکا
				کاناډا (انګلیسی و فرانسوي)	شمالي امریکا

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو وویشل شي او هره ډله دې د لاتیني ژبې د یوې څانګې پرتګالي،اسپانوي، فرانسوي او نورو په باره کې په خپلو منځو کې بحث وکړي چې ولې د نړۍ په زیاتو هېوادونو کې نوموړې ژبې تر اوسه پورې رسمي ژبې دي؟ د بحث پایلې دې د ډلې استازی ټولګي ته بیان کړي او ښوونکی دی د ډلې د بحث پایلې له خپلو معلوماتو سره راټول کړي او ټولګي ته دې وړاندې کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱- د لاتیني ژبې د کورنۍ څانګې معرفي کړئ.

۲- فرانسوي ژبه، له فرانسې پرته د نړۍ په څو هېوادونو کې رسمي ژبه ده؟

۱- فرانسوي ژبه د لاندې ژبو د کورنۍ یوه څانګه ده.

الف: جرمنیک ب: لاتین ج: سلاوي د: سانسکرت

۲- اسپانوي او پرتګالي ژبې د لاندې ژبو څانګه ده.

الف: سلاوي ب: پخواني یونان ج: لاتین د: جرمنیک

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د هغه جدول په مرسته چې د هېوادونو رسمي ژبه پکې فرانسوي، پرتګالي او اسپانوي ده د نړۍ په نقشه کې تثبیت کړئ او د جغرافیې د مضمون په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړئ.

د- جرمني ژبه

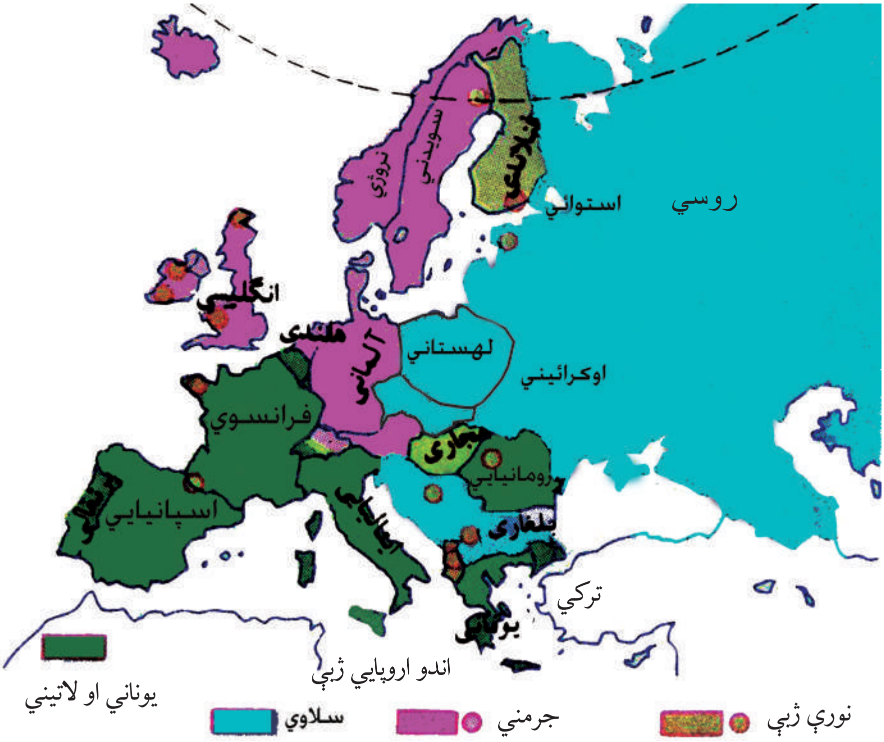

د جرمني ژبې د جغرافيايي وېش نقشه ولولئ او په نقشه کې د جرمني ژبې د نفوذ ساحه تثبيت کړئ.
د زياتو معلوماتو لپاره اړونده جدول هم ولولئ.

يوې قبيلې له ميلاد څخه مخکې د لومړنۍ زرکلنۍ دورې په منځنۍ برخه کې د المان په شمال او د سکنديناوي د ټاپووزمې په جنوب کې ژوند کاوه او له دويمې ميلادي پېړۍ څخه وروسته يې نورو سيمو ته مهاجرت وکړ چې اوس هلته استوګن دي.

د جرمني ژبه د اندو اروپايي ژبو له ډلې څخه ده چې انګلو ساکسون ژبې لکه: الماني، هالنډي او انګليسي، د ايسلينډ د خلکو ژبه او د سکنديناوي ژبې (د ناروې، سوېډن او ډنمارك د خلکو ژبې) او ګوتيک ژبه Gothic احتوا کوي. د ګوتيک د ژبې اثار د ميلادي څلورمې پېړۍ را په دې خوا موجود دي.

جرمني ژبه په دوه محلي لهجو وېشل شوې ده:

۱- د لوړو سيمو جرمني ژبه، چې په جنوبي برخه کې پرې خلک خبرې کوي او د جرمني ژبې رسمي ادبيات جوړوي.

۲- د هوارو سيمو جرمني ژبه چې د هېواد په شمالي جلگو کې پرې خبرې کېږي. له دې ژبې څخه فلامندي او هالنډي ژبې مشتق شوې دي. الماني ژبه د المان د هېواد سربېره د اطريش، لختين شتين او سويس (الماني، فرانسوي او ايتالوي) رسمي ژبې دي. د لوکزمبورگ ۷۰ سلنه خلک او د هالنډ يو شمېر خلک په الماني ژبه خبرې کوي.

د يادونې وړده چې انگليسي ژبه هم د جرمني د هوارو سيمو د خلکو د ژبې يوه څانگه ده چې د انگلو ساکسون Anglo Saxon د قبيلې د خلکو په واسطه په شپږمه ميلادي پېړۍ کې انگلستان ته يووړل شوه او وروسته د فرانسوي تورو سره گډه شوه. د انگلستان خلک او د ايرلينډ د يوې برخې خلک په هغې گړېږي.

په ټولګي کې فعالیت:

ټولګی دې په مناسبو ډلو وویشل شي او هره ډله دې د نقشې له مخې د جرمني ژبې سیمې په نښه کړي او د ډلې استازی دې هغه هېوادونه چې الماني ژبه په کې ډېره مروجه ده، خپلو ټولګیوا لو ته وروپېژني.

د اندو اروپايي کورنۍ ژبې

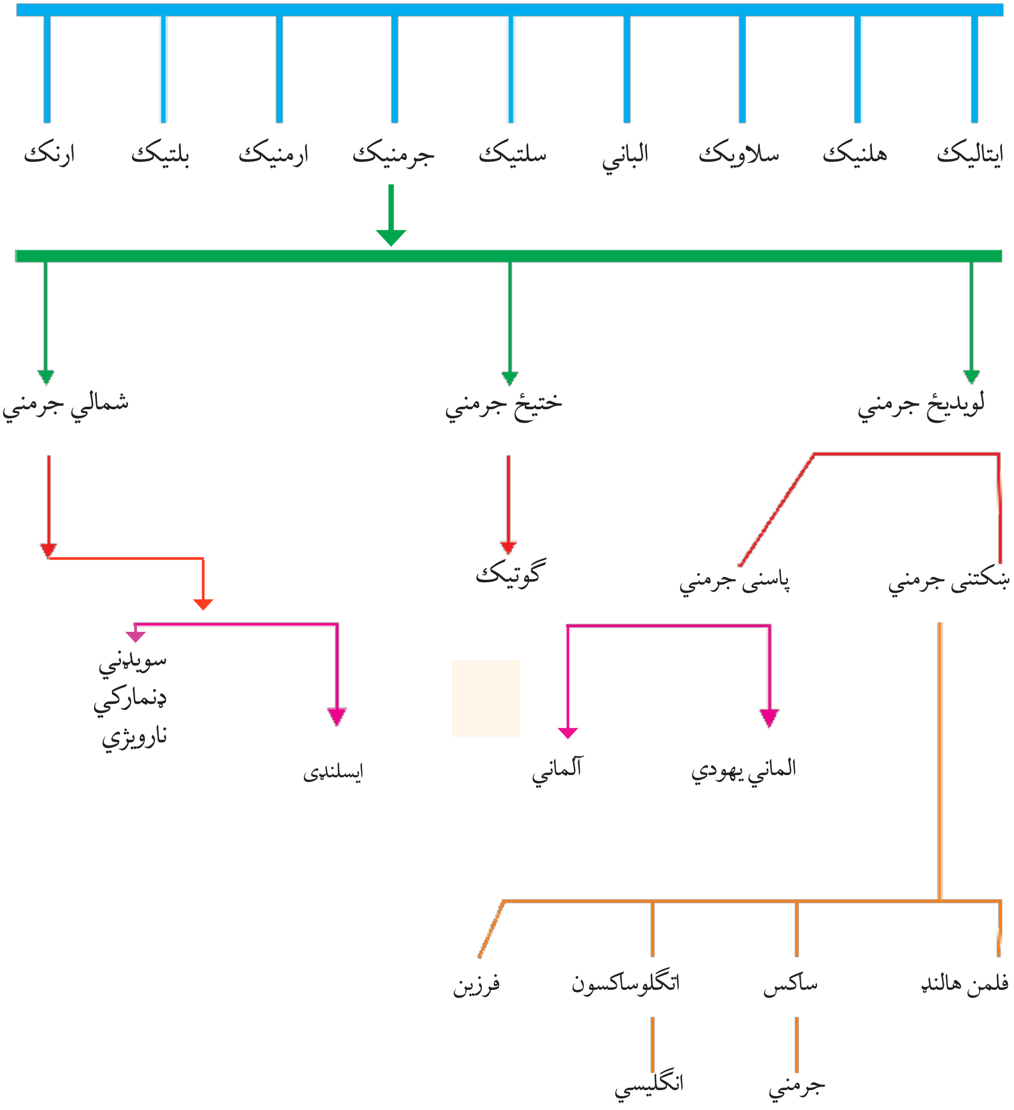

پوښتنې:

لنډځواب ورکړئ

۱- د اروپا کومې ژبې د جرمني ژبې یوه برخه ده؟

۲- د جرمني ژبې څخه کومې ژبې رابیلې شوې دي؟

۳- د سکندنوي ټاپووزمې هغه ژبې چې جرمني ریښه لري، نوم یې واخلئ؟

٤- الماني ژبه د کومو هېوادونو رسمي ژبه ده؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د اروپا د لویې وچې نقشه بې لیکنې رسمه کړئ. د ژبو د عمومي جدول په مرسته د جرمنیك لویدیځ، ختیځ او شمالي جرمني د هند او اروپایي ژبو د کورنۍ سیمې او څانګې په بېلابېلو رنګونو رنګ کړئ او د جغرافیې د مضمون په را تلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړئ.

هـ-د چېنايي، جاپاني او اندونزيايي ژبو په باره کې څه پوهېږئ؟

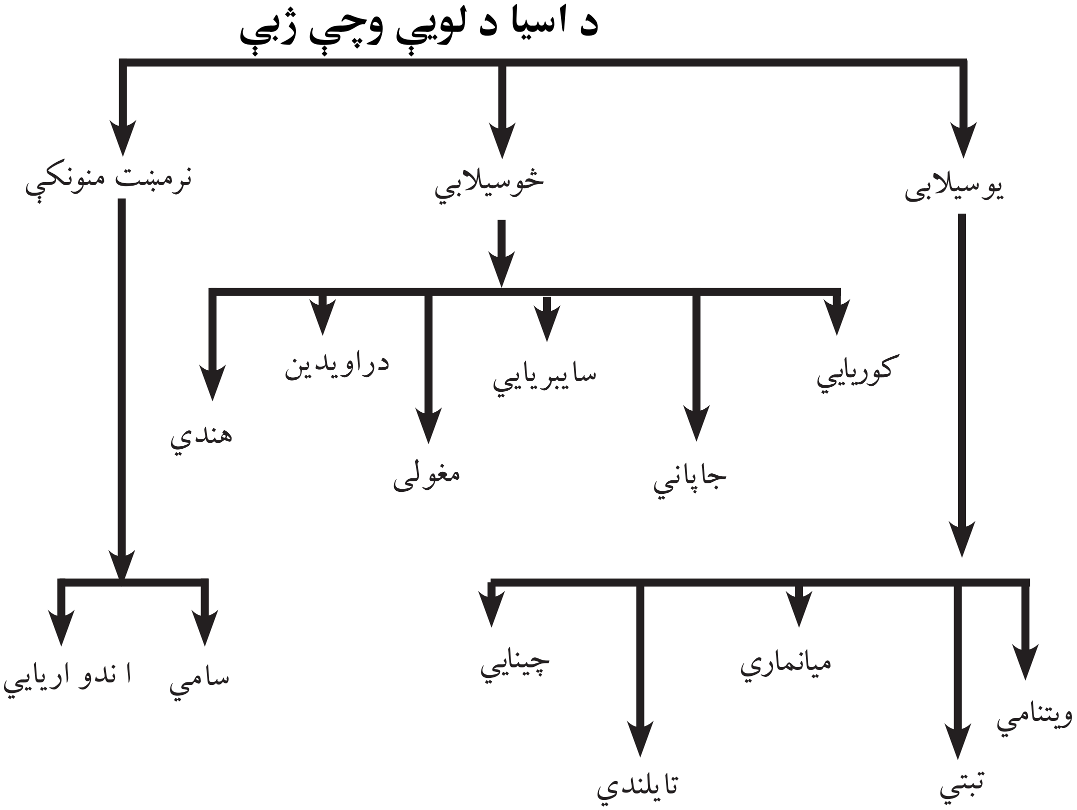

د ۱۳۷ مخ نقشه او چارت ولولئ او ووايااست چې چينايي ژبه له جاپاني څخه څه توپيرلري؟

چېنايي ماندرين ژبه لکه: د ويتنامي (انامي)، تبتي، تايلنډي او ميانماري(برمايي) ژبو په څېر د ژبپوهنې د اصطلاح له مخې يو هيجايي ژبه ده. د دې ژبې کلمې جلا سېلابونه لري. د کلماتو صرف ډېر لږ. د هغو د تغير سبب ګرځي.

چېنايي ژبه ډېره پخواني او د پراخو ادبياتو لرونکې ده. د دې ژبې الفبا څلور سوه توري لري او مصوره ده او څو سوه فرعي نښې هم لري. نو له همدې امله د هغې زده کړه ستونزمنه ده او هر څوک هغه نه شي زده کولی او د ولس د بېسوادۍ سبب ګرځېدلې وه. له همدې امله د هغې د اسانولو له پاره هڅې شوې دي. د دې ژبې ويونکي په خپلو منځو کې نژادي او توکميزې اړيکي لري او د شمېر له مخې د آسيا د لويې وچې نيم نفوس جوړوي او د نفوذ ساحه يې د آسيا په ختيځ کې ده.

• په څو سيلابي ژبنۍ ډله کې کوريايي، جاپاني، د سايبريا د خلکو زياته برخه، منځنۍ آسيا، د راويدي او هندي ژبې شاملې دي. چې په دې ژبنۍ ډله کې د مختاړې او روستاړي ډېرې پېچلې کلمې موجودې

دي.

• هغه ژبې چې نرمښت منونکې دي د جلا عنوانو تر سرليک لاندې مخکې معرفي شوې دي.

اندونزيايي ژبه: چې د مالايي ژبې د ماليزيا د هېواد د جنوبي برخې څخه بېله شوې ده د اندونزيا د هېواد رسمي ژبه ده. په ۱۹۲۸ ميلادي کال کې د ملي ژبې په توګه وټاکل شوه. د وخت په تېرېدو د عربي، چيني، هالندې، پرتګالي، سانسکريټي، تاميلي، فرانسوي او انګليسي ژبه کلمې په دې ژبې کې شاملې شوې دي. د بېلګې په توګه په دې ژبه کې تقريباً د هالندې ژبې ۷۰۰۰ کلمې موجودې دي.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو وويشل شي. د ژبو د کورنی نقشه دې په (۱۳۷) مخ کې په غور ولولي او بيا وروسته دې د ژبې پوستو خلکو ژبې د هغو د اړونده هېوادونو سره يو د بل په مرسته وټاکي ښوونکی دې د فعاليت پايله د خپلو معلوماتو سره راټول کړي

پوښتني:

لنډ ځواب ورکړئ

۱- د ماندرين چيناپي ژبې ځانګړتياوې وواياست.

۲- آسيايي يو سېلابي ژبې کومې دي؟

سم ځواب انتخاب کړئ

۱- چينايي ژبه په کومې کورنی پورې اړه لري:

الف: يوسيلابي ب: څوسيلابي ج: نرمښت منونکي د: ټول ځوابونه سم دي

سم ځوابونه غوره کړئ.

۱- اندونزيايي ژبه له مالايي ژبې څخه بېله شوې ده.

۲- ماندرين چيناپي ژبه ۴۰۰ توري او څو سوه نښې لري؟

۳-د ويتنامي، تبتي، تايلنډي او برمايي ژبې څو سيلابي ژبې دي؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د آسيا د لويې وچې نقشه بې ليکنې رسم کړئ او يو سيلابي او څو سيلابي ژبې په جلا رنګونو رنګ کړئ او په راتلونکي ساعت کې يې خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړئ.

و- د بالتيک- ليتواني او سلاوي ژبې

د ایندو اروپايي ژبو کورنۍ

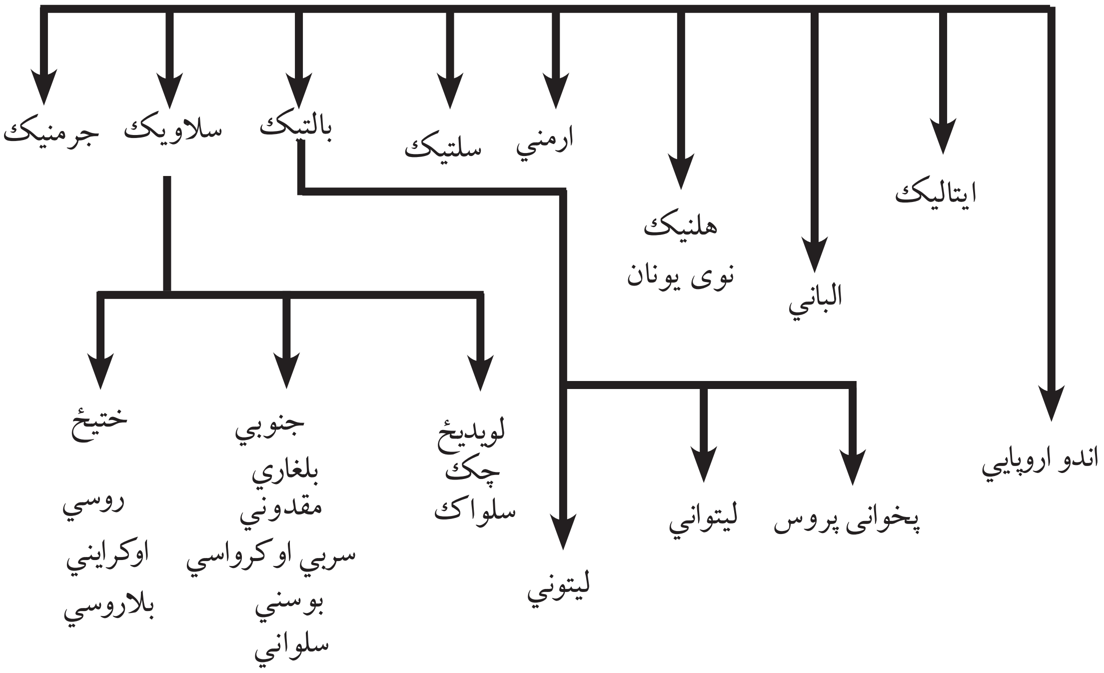

د ۱۳۷ مخ نقشه او پورتنی ګراف په غور ولولئ او وواياست چې سلاوي ژبه په کومې ژبنۍ کورنۍ پورې تړلې او کومې څانګې لري؟

سلاوي ژبه د هندو اروپايي ژبو له څانګو څخه ده چې په ختيځه اروپا او د بالکان په نورو سلاوي هېوادونو کې مروجه ده.

د مسيحيت د لومړۍ پېړۍ پېل کې بالتيکي او سلاوي قبيلو د ختيځې اروپا لويه برخه نيولې وه چې په لويديځ کې يې د جرمني قبيلې او په جنوب کې يې اريايي قبيلو استوګنه درلوده د پنځمې پېړۍ څخه وروسته سلاويانو د خپل نفوذ سيمه په بېلابېلو خواوو کې پراخه کړه او اوس سلاوي ژبې د ختيځې اروپا په پراخه ساحه کې رواج لري.

سلاوي ژبه زياتې محلي لهجې لري چې ډېره مهمه يې روسي ژبه ده چې د سايبريا په ټايګا، د ترانس سايبريا د اوسپنې کرښې په دواړه اړخونو، آذربايجان او اوکراين کې مروجه ده.

سلاوي ژبه په څو محلي لهجو هم وېشل کېږي چې د هنګري او بالکان يو څه خلک او همدارنګه چکيان، سلواکيان. پولنډيان، سربيان. بوسنيان، کرواتيان، بلغاريايان او د مقدونيې خلک پرې خبرې کوي.

د بالتيک د سمندرگي د سواحلو د خلکو ژبه د سلاوي له ژبې سره ورته والی لري او ليتوانيايي ژبه هم د سلاوي ژبې د کورنۍ څانگه گڼل کېږي.

په ټولگي کې فعاليت:

زده کوونکي په مناسبو ډلو وويشئ چې د سلاوي ژبې د عمده څانگو په باره کې په خپلو منځو کې بحث وکړي او د بحث پايله دې خپلو ټولگيوالو ته وړاندې کړي. ښوونکی دې د بحث موضوع راټوله او له خپلو معلوماتو سره يو ځای دې شاگردانو ته واوروي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ

۱- سلاوي ژبه د کومې ژبنۍ لويې کورنۍ څانگه گڼل کېږي؟

۲- سلاوي ژبه د اروپا په کومه برخه کې زيات ويونکي لري؟

۳- د سلاوي ژبې مهمې څانگې معرفي کړئ.

٤- د بالتيک ژبه په کومو څانگو وېشل شوې ده؟

سم ځوابونو په نښه کړئ

۱- سلاوي ژبه د اندو اروپايي ژبو څانگه ده (   )

۲- سلاوي ژبه زياتره په ختيځه اروپا او د بالکان په نورو هېوادونو کې مروجه ده؟

۳- د سلاوي ژبې مهمه څانگه روسي ژبه ده (   ).

له ټولگي څخه بهر فعاليت:

د اروپا نقشه بې ليکنې رسم کړئ او د سلاوي ژبې د نفوذ سيمه په يو رنگ په نښه کړئ او د جغرافيې د مضمون په راتلونکي ساعت کې يې خپلو ټولگيوالو ته وړاندې کړئ.

ز- هندي او اردو ژبې

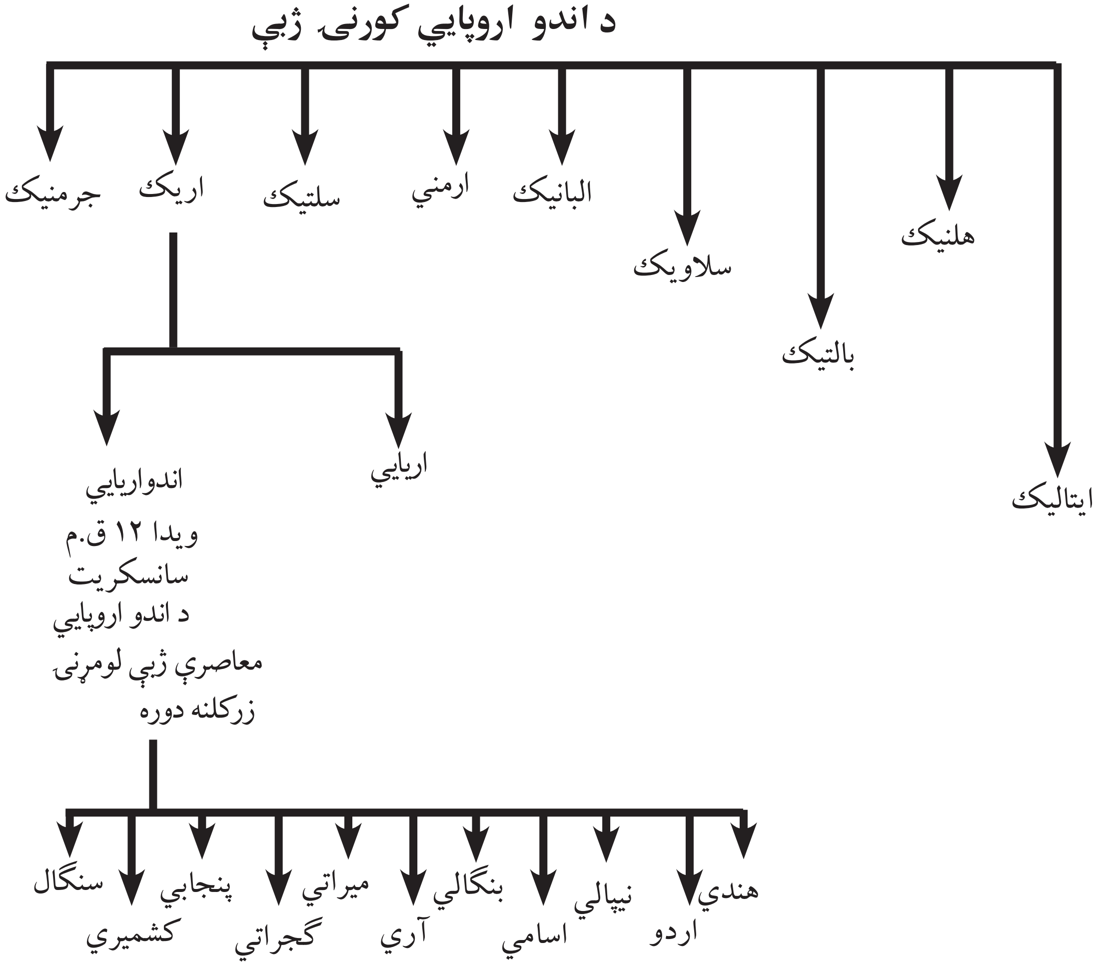

پورتنی جدول په غور ولولئ او ووایاست چې د اردو ژبه د کومې ژبنۍ ډلې پورې اړه لري.

هندي ژبه د هند اصلي او رسمي ژبه ده. اردو د پاکستان او بنگالي د بنګله دېش اصلي او رسمي ژبې دي.

اردو په تاريخي لحاظ د سانسکريت څخه مشتق شوې ده له فارسي سره ګډه شوې او له هغې څخه يوه نوې ژبه د اردو په نوم جوړه شوې ده. په پای کې د بېلابېلو لاملونو له مخې د پاکستان، بنګله دېش او هند د يوې برخې ګډه ژبه ګڼل کېږي. دغه ژبه د شاه جهان د حکومت په دوره کې ۱۶۲۷ -۱۶۸۵ ميلادي کال پورې په هند کې د تيموريانو د کورنۍ بنسټ اېښودونکي د ظهرالدين بابر لمسی چې د هند د مغلانو په نوم هم يادېږي د اردو ژبې په نوم ونومول شوه.

اردو ژبه د پخوانۍ فارسي، ترکي او هندي ژبو څخه جوړه شوې ده. لومړني بنسټونه یې په هند کې د مسلمانو فاتحینو په راتلو سره اېښودل شوي دي. څرنګه چې د سلطان محمود غزنوي او د هغه د زوی سلطان مسعود د حکومتونو په دوره کې هندیانو ته د غزنویانو په دربار کې لوړې څوکۍ ورکړل شوې وې، په هند کې د غزنویانو د دربار ژبه هم فارسي او د هند مسلمانو حاکمانو په همدې ژبې خبرې کولې نو له همدې امله د دري ژبې اغېزې په اردو ژبه کې را منځته شوې. د اردو اصطلاح ترکي ده او معنا یې عسکر او د عسکرو قرارګاه ده.

څرنګه چې ترک، فارس او هنود عسکر په یوه عسکري غونډ ځای کې یوځای وو، نو د اردو ژبه له درېو ژبو ترکي، دري او هندي ژبو څخه جوړه شوه او د اردو په ژبه یاده شوه چې وروسته د انګلیسانو د څو پېړیو واکمنۍ په واسطه انګلیسي اصطلاحات پرې هم ور زیات شول.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي په دوه نفري ډلو ووېشئ، هره ډله دې د اردو ژبې په تاریخچه په خپلو منځو کې بحث وکړي او د بحث موضوع دې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي. د مضمون ښوونکی دې د بحث موضوع را ټوله کړي او لاس ته راغلي معلومات دې له زده کوونکو سره شریک کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ

۱- د اندو اریایي معاصرې ژبې کومې دي؟

۲- اردو ژبه ولې په دې نوم یادېږي؟

لاندې جملې بشپړې کړئ.

۱- اردو ژبه د.......................... د حکومت په دوره کې د اردو په نوم یاده شوه.

۲- اردو ژبه له ______، ______ څخه جوړه شوې ده.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د جنوب ختیځې آسیا نقشه بې لیکنې رسم کړي او اردو ژبې هېوادونه دې په جلا رنګ، رنګ کړي او د جغرافیې د مضمون په راتلونکي ساعت کې دې په ټولګي کې زده کوونکو ته وړاندې کړي.

اووم څپرکی

۷-۰۱ اړيکي او نړيوال کېدنه Globalization

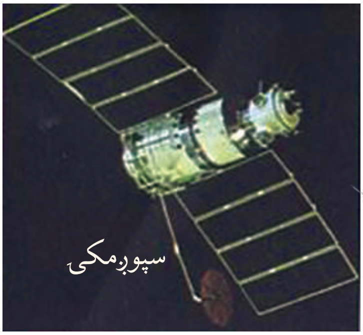

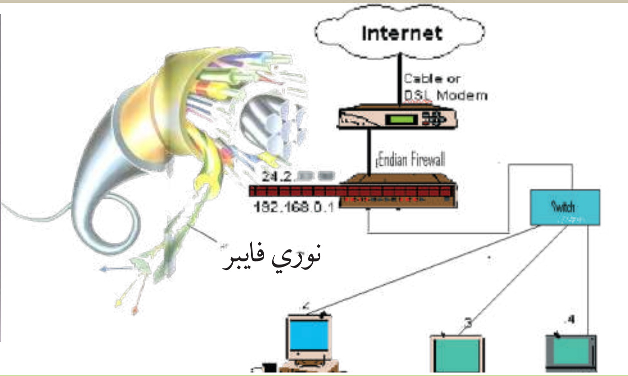

آيا د نړيوال کېدو له موضوع سره بلد ياست.

هغه پرمختګونه چې د پوهنې په بېلابېلو برخو کې رامنځته شوي.لکه مخابرات، په تېره بيا هغه معلومات چې د مصنوعي سپوږمکيو، رادار او انټرنيټ او داسې نورو څخه لاس ته راځي، نړی يې له پخوا څخه ډېره نژدې کړې ده. د هېوادونو ترمنځ اړيکې يې ټينګې کړې دي.

له لرې فاصلې څخه معلوماتو Remote sensing په سوداګری، صنعت، ټرانسپورټ (ځمکني، هوايي او سمندري)، دود او د هېوادونو او له يوې سيمې څخه بلې سيمې ته د مالونو او کاليو په لېږدولو کې آسانتيا رامنځته کړې ده. نو همدې ټولو مسألو نړيوال کېدنه، په تېره بيا په جغرافيه کې الکترونيکي مخابراتو او د مصنوعي سپوږمکيو اړيکو خپل حقيقي اړخ غوره کړی دی. د يادونې وړ اسانتياوې يې د جغرافيې په بېلابېلو برخو کې برابرې کړې دي او په دې اساس يې نړی په يوه لوی مقياس د انسانانو ګډ کور جوړې کړی. د ساينس او تکنالوژی د پرمختګ، فضا ته د انسان سفر، د فضايي تم ځايونو شتون او د مصنوعي سپوږمکيو لېږل د ځمکې شاوخوا ته انسان وکولی شول چې د هغو په مرسته په بېلابېلو برخو کې اړيکې يو له بل سره نژدې کړي. د مثال په ډول د مصنوعي سپوږميو په مرسته انسان کولی شي له کابل څخه نيويارک، کاناډا او د نړی نورو لرېو سيمو ته، له مکاني واټن سره سره په ډېر لږ وخت کې تماس ونيسي.

په دې سربېره په سوداګری، بانکي چارو، د اسعارو دتبادلې او راکړې ورکړې د ودې او ټرانسپورټي چارو او نظامي چارو کې د نړی ټولې سيمې د معلوماتو د پوښښ لاندې راولې. نو زماني او مکاني واټن د تماس لپاره نژدی شوی دی چې د نړيوالتوب Globalization مفهوم افاده کوي

د اړيکو پرمختګونه يا Telecommunication لکه: پرمختللی رادار، ټېلفونونه، موبايل، انټرنيټ، فکس او د نړی د سپوږمکيو سيستمونه د نړی هېوادونه يو بل ته نژدې کړي او هغه واټن چې د نړی د هېوادونو ترمنځ موجود و، له منځه لاړ.

د ارتباطي او اړيکو او خبرتيا وسايلو چټکه وده لکه فکس، کمپيوټر، انټرنيټ، ټيلفون، ټلويزيون او داسي نورو د هېوادونو د نژدې کولو لپاره زمينه برابره کړې ده، د مثا ل په ډول که چېرې د وارداتي

مالونو واردوونکي وغواړي له جاپان څخه زيات سوداګريز مالونه او کالي نيويارک او دوبی ته وارد کړي. واردوونکي د انټرنېټ په مرسته له اړوندو کمپنيو څخه د مالونو د لېږدولو غوښتنه کوي. په لومړي پړاو کې فرمايش اخېستل کېږي او وروسته صادروونکې کمپنۍ د مالونو بيه، کرايه او د مالونو د بيمه کولو اطلاع ورکوي.

واردوونکی د الکټرونيکي اويز په واسطه د مالونو بيه د انټرنېټ له لارې مقابل لوري بانکي حساب ته استوي او وخت پر وخت د انتقالاتي وسايلو خط السير د مصنوعي سپوږمکيو، انټرنېټ، موبايل په واسطه کنټرولېږي، ترڅو چې مالونه اخيستونکي ته ورسېږي.

د لېږدونې دا بهير د نوري فايبر يا الکټرونيکي اسانتياوو په مرسته اسانه شوی دی او د زرګونو کيلو مترو واټن په يوه دقيقه کې تنظيموي. دغه په نړۍ کې د ارتباطي مسايلو د نړيوالتوب ګټه ده.

په ټولګي کې فعاليت:

ګران زده کوونکي په دريو ډلو له وېشلو څخه وروسته د نړۍ د دريوو مهمو وسيلو لکه: راډيو، ټلويزيون او ټيلفون په باره کې بحث وکړي او د بحث پايله دې د ډلې استازي خپلو ټولګيوالو ته بيان کړي او ښوونکی دې له خپل معلومات سره د فعاليت نتيجه راټوله کړي.

پوښتنې:

له څلورو ځوابونو څخه سم ځواب غوره کړئ

۱- ګلوبلايزيشن څه دی:

الف: اړيکې ب: نړيوالتوب ج: سياسي نظام د: د اړيکو نشتوالی

۲- ټيلفون د لاندې موضوعاتو لپاره کارول کېږي:

الف: د کاليو تبادله ب: د سوداګريزو کاليو تسليمول

ج: د موسسو او افرادو ترمنځ د اړيکو تامينول د: هيڅ يوسم نه دی

جمله بشپړ کړئ:

۳- انټرنېټ په نړۍ کې .... ښه وسيله ده.

لنډ ځواب وواياست:

٤- د عصري پرمختللو ارتباطي وسايلو نومونه واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

ارتباطي وسايل کوم مفهوم افاده کوي او ارزښت يې په کومه برخه کې دی؟ مهرباني وکړئ په کتابچو کې يې وليکئ او د جغرافيې په راتلونکي ساعت کې يې شرح کړئ.

د اړيکو د وسيلو ډولونه:

د اړيکو څو ډوله وسيلې پېژنئ؟

د پيغام په انتقال کې د جغرافيايي حقايقو موندل، د نورو علومو په څېر، د اړيکو د وسيلو پورې اړه لري. نو له همدې امله د اړيکو د وسايلو غوره ډولونو زده کړه د جغرافيايي څانگې د زده کوونکو لپاره حتمي او اړين کار دی. په تېره بيا د نن ورځې څېړنې د لمريز نظام، مصنوعي سپوږمکيو او د هغو تحولاتو او د حقايقو د موندلو په هکله لکه کانونه، کرنيز افتونه او داسې نور او همدارنگه نوې پرمختگونه د کايناتو او د سيارو په هکله د حقايقو موندل او د هغو اړيکې له ځمکې سره هغه اړينې مسألې دي چې د مخابراتي وسايلو په واسطه سرته رسېږي.

انسانانو د ژوندانه له لومړيو وختونو څخه په ځمکه باندې له اشارو، نښو او ساده وسيلو څخه گټه اخيستله. همدا رنگه ډول او نغاره به يې وهله او بيا وروسته يې له اهلي حيواناتو څخه گټه اخيستله او په پای کې له موټر، سيم لرونکي ټيلفون مونولوگ او بې سيم ټيلفون، راډيو، تلويزيون، انټرنېټ او رادار څخه يې گټه اخيستله.

ډيجيتل ټيلفون او مونولوگ څخه گټه اخيستنه په اوسني وخت کې مخابراتي ستونزې حل کړې او يو له بل سره يې اړيکې ټينگې کړې دي.

د تيلي کمونيکشن په برخه کې اختراعگانو د نړۍ څېره بدله کړه او د اړيکو په سيستم کې پرمختگونه په هوانوردۍ، سمندري ترانسپورټ او د حمل و نقل په ډېرو نورو برخو کې بنسټيز تغيرات رامنځته کړي. لوی بدلونونه په تېره بيا له دويمې نړيوالې جگړې څخه وروسته اختراعگانې چټکې شوې. ډله ييزې اړيکې په اروپا او امريکا کې د اړيکو معاصرې دستگاوې جوړې شوې.

د ارتباطي وسيلو په توگه د راډيو را منځته کېدلو، وکولی شول چې انسانان يو له بل سره نژدې کړي او د راډيو منځنۍ، لنډې، اوږدې او FM څپې لرې واټنونه د غږ د خپرولو په واسطه نژدې کړي. د سوداگريزو مالونو اخبار خپرول، د توليدي، صناعتي او تخنيکي مالونو اعلانول، ورځپاڼې، تلويزيون، انټرنېټ سپوږمکۍ د اړيکو ډېرې لويې وسيلې شمېرل شوې چې په جغرافيايي څېړنو کې ورڅخه زياته گټه اخيستل کېږي. د گوگل Google د انټرنېټ سايټ کې هغه پروگرام چې د (PC Glob يا

د نړۍ د اطلس په نوم يادېږي، ځای پرځای شوی دی چې اقتصادي او فزيکي، اوبو او هوا او داسې نورو په باره کې معلومات انسان ته ورکوي. فضايي او کيهاني سفرونه او د مصنوعي سپوږمکيو او ځمکې تر منځ د اړيکو تېنګول په پرمختللي ډول بدل شوي دي او معاصرو کيهاني څېړنو وکولی شول چې د طبيعت د ځينو رازونو په پېژندلو او کشفولو کې له انسان سره په ډېره ښه طريقه مرسته وکړي. په مصنوعي سپوږميو کې د پرمختللو کمرو نصبول د ځمکې د کرې او سمندرو په باره کې د ځينو حقيقتونو د روښانه کولو سبب شوي دي او نوې موضوعګانې يې د ځنګلونو، کانونو، سمندرونو او د ژوندانه د چاپېريال په هکله سپړلي دي.

د انسان د ژوندانه په ټوله موده کې د اړيکو عمده وسيلو پر مختګ کړی دی چې لاندې برخې لري:

۱- لومړنۍ وسيلې، لکه: الوتونکي (هدهد او کوترې) او اهلي حيوانات لکه آس، اوښ، خر، قاطر.

۲- عصري وسيلې، لکه: د ميډيا د اړيکو وسيلې راډيو چې منځنۍ، لنډې، اوږدې او FM څپې لري، ټلويزيون، موبايل، کمپيوټر، انټرنېټ، مصنوعي سپوږمکۍ چې پاس ورڅخه يادونه وشوه.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي په بېلو ډلو ووېشئ چې د اړيکو د وسيلو نومونه واخلي او د سپوږمکيو نقش د فضا او ځمکې په نوو کشفياتو کې بيان کړي.

پوښتنې:

سم ځواب وټاکئ:

۱- ميډيا څه ده:

الف: اخبار ب: ډله ييزې اړيکې ج: راډيو د: ټول ځوابونه سم دي

۲ – د سپوږمکيو څخه د جغرافيې په کومو مسألو کې ګټه اخېستل کېږي؟

۳- د اړيکو اصلي وسايل__،__،___، ___، او___،___، احتوکوي.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

ګرانو زده کوونکو د ټيلي کمونيکيشن په باره کې لنډ معلومات ورکړئ او له موبايل څخه ګټه اخېستنه په خپلو کتابچوکې وليکئ او د جغرافيې د مضمون په راتلونکي ساعت کې يې ټولګي ته وړاندې کړئ.

الف: پوسټ Post په نړۍ کې.

ایا د پوسټ په باره کې معلومات لرئ؟

له ډېرې پخوا زمانې را هیسې په نړۍ کې پوستي سیستم و چې نوموړي فعالیتونه په چین، مصر، یونان او د پخواني روم په امپراتورۍ کې له حیواناتو او الوتونکو څخه په ګټه اخېستنې لیکونه او پیغامونه انتقالیدل. کله چې په اقتصادکې مختلف شغلونه منځته راغلل نو د پوستي خدمتونو په واسطه یې خپلې اړتیاوې د اړیکو په برخه کې پوره کولې. په هغه وخت کې پوستي تشکیلات نیم دولتي وو چې دغه حالت د منځنیو پېړیو تر نیمایي پورې دوام وکړ. خو دغه کار ورو ورو تغیر موند. کله چې غوښتنې زیاتې شوې، پوسټ پرمختګ وکړ.

همدا رنګه د امویانو او عباسیانو د امپراطورۍ په دوره کې له پوستي سیستم څخه ګټه اخیستل کېده او هغه یې د ښارونو او هېوادونو د امنیت لپاره ډېره ښه وسیله ګڼله. د هارون الرشید په زمانه کې خالد برمکي د امپراطورۍ د پوستي متصدي په توګه مقرر شو چې د البرید په نوم یادېده.

د چاپ د ماشین اختراع او په بېلابېلو هېوادونو کې د لیک لوست او لومړنیو زده کړو زیاتېدل، د نوو لویو وچو کشفېدل، د حمل و نقل د وسایلو زیاتوالی د تګ او راتګ لپاره اسانتیاوې او د هغو تر منځه یې اړیکې زیاتې کړې چې په پای کې په اړیکو کې وده زیاته شوه.

په شپاړسمې میلادي پېړۍ کې پوسټ د هېوادونو له سرحدونو څخه بهر شو او د فرانسوا تاکسي په همت لومړي ځل لپاره پوستي خدمتونه رامنځته شول او په اروپا کې څو هېوادونه د پوستي موادو چې یوازې لیکونه یې احتوا کول، په تبادلې لاس پورې کړ.

په ۱۸ مې میلادي پېړۍ کې پوستي ساحه پراخه شوه او ویې کولای شول چې د اړیکو د یوې باورې وسیلې په توګه خلکو ته وسپارل شوه. هېوادونو خپل منځي د پوستي تبادلې لپاره دوه اړخیزې سراسري موافقتنامې لاسلیک کړې. د بخار د ببړیو اختراع او د اوسپنې کرښې د منځته راتللو سره پوستي فعالیتونه چټک شول. نړیواله پوستي راکړه ورکړه د وخت د حمل و نقل له وسیلو څخه ګټه اخېستنه، د پوستي تشریفاتو د ساده کولو او د اجرتونو په باره کې د یو ډول توب له را منځته کېدلو پرته ممکن نه وه . نو له همدې امله راولانډ هل انګلیسي Mr Rawland Hillپه ۱۸٤۰ میلادي کال کې نرخنامه او د هېواد د سرحداتو په دننه کې یو پنې پوستي ټکټونه رواج کړل.

لومړي ځل د نړۍ د پوستي اتحادیه د ټولو پرمختللو هېوادونو ترمنځ په ۱۸٦۸ میلادي

کال کې د المان د هېواد د پوستې د ادارې د کارکوونکي هانري په واسطه طرحه شوه او خپل دولت ته یې وړاندیز وکړ چې په پورتنۍ طرحه په یوه کنفرانس کې چې د دولتونو استازي په کې ګډون ولري بحث وشي. وروسته د ۱۸۷۴ میلادي کال د سپتمبر په ۱۵نېټه د ۲۱ غړو هېوادونو ترمنځ د کنفرانس په پایله کې پرېکړه چې د برن د معاهدې په نوم یادېږي لاسلیک شوه، نوموړې پرېکړه په حقیقت کې د پوستي اتحادیې بنسټ ګڼل کېږي. کله چې د پوستې له عمومي اتحادیې سره ډېر شمېر هېوادونه یو ځای شول، د پوستې د نړیوالې اتحادیې په نوم ونومول شوه چې په ۱۹۹۶ م کال کې یې د غړو شمېر ۱۸۹ هېوادونو ته ورسېد.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د پوستې د اسانیتاوو په باره کې بحث وکړي او د خپل بحث پایلې دې منظمې کړي او تنظیم شوي معلومات دې په ټولګي کې وړاندې کړي

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱. فرانسوا تاکسي څوک دی؟

۲- د بخار بېړیو او د اوسپنې کرښې اختراع په نړیوال پوستي سیستم کې کوم تحولات رامنځته کړل؟

لاندې جملې بشپړې کړئ

۳. د نړۍ پوستي اتحادیه د لومړي ځل لپاره د ټولو هېوادونو تر منځ په___ کال کې د ___ له خوا په سویس کې جوړه شوه.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د پوستې رول د انسانانو په ژوند باندې تشریح کړئ، چې له یوه مخ څخه زیات نه وي.

اووه څلوېښتم لوست:

ب: په نړۍ کې ټيلفون او موبايل Telphone and Mobil:

د نړۍ په سطحه د الکاتل (Alcatel) د سمندر لاندې د کېبلونو نقشه.

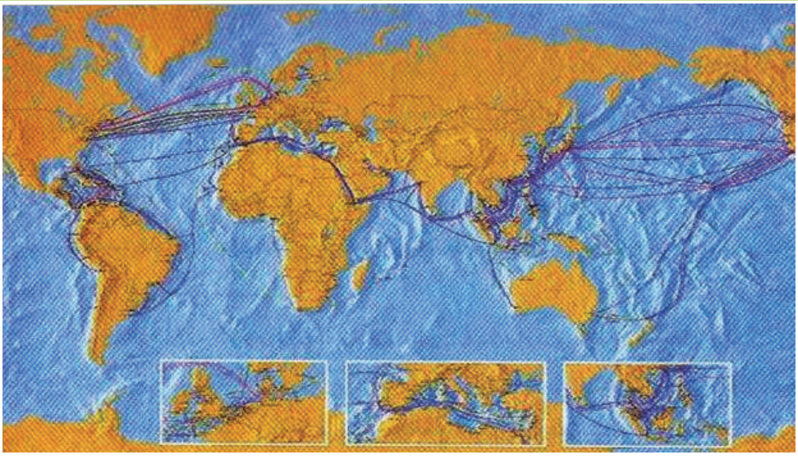

آيا کولی شئ د ټيلفون او موبايل په واسطه مختلف پيغامونه خپل د نظر وړشخص ته ولېږئ.

په عصري ټکنالوژۍ کې ټيلفون Telephone او موبايل Mobile په ډله ييزو رسنيو کې د اړيکو ډېره مهمه برخه لري او له هغو څخه په جغرافيايي مسايلو کې د اړيکو د نيولو په برخه کې د يوې وسيلې په توګه ګټه اخيستل کېږي لکه: (آب و هوا، زلزلې، اورلګېدنې، د سوداګريزو او اقتصادي معلوماتو په برخه کې...) نو له همدې امله د ټيلفون او موبايل څخه ګټه اخيستنه په جغرافيايي موضوعګانو کې د ټولو زده کوونکو لپاره مهمه او اړينه ده. لکه چې مخکې يې يادونه وشوه، د لومړي ځل لپاره ګرام هام بل Gramham Bill ټيلفون اختراع کړ، چې د انسانانو په ژوند کې لوی قدم وو. وروسته بې سيمه ټيلفون اختراع شو چې په ۱۸۹۷ ميلادي کال کې لومړنی پيغام د ګګليمو مارکوني Gugliemo Marcone په واسطه له اروپا څخه د اطلس د سمندر څخه هغه خوا ته مخابره شو. دغه ازمايښت وښودله چې د راډيويي څپو په واسطه د اړيکو نيول امکان لري چې دغه عمل د شفاهي پيغام د لېږلو پيل دی چې له يوه سرې څخه بل سړي ته د کوچني ماشين په واسطه استول کېږي.

نولسمه پيړۍ د اړيکو او رسنيو په برخه کې د ډېرو اختراعګانو شاهده ده چې بې سيمه اړيکې د ملکي هوا نوردۍ او جوي څېړنو په برخه کې مهم تغيرات رامنځته کړي دي.

د دويمې نړيوالې جګړې څخه وروسته ډېرې او چټکې اختراعګانې رامنځته شوې او عصري ټيلفونونو د زړو ټيلفونونو ځای ونيوه. ملګرو ملتونو په ۱۹۷۰ ميلادي کال کې بې پرې مخابراتي مرکز جوړ کړ، د ملګرو ملتونو نماينده مکث براياڼ لومړنی پيغام د پاريس له يونسکو څخه د ټولې نړۍ هېوادونو ته خپور کړ. په ۱۹٤۷ ميلادي کال کې د ترانزېستور Transistor اختراع د نړۍ د مخابراتو په برخه کې زياتې اسانتياوې رامنځته کړې.د Mobile Radio Communication د لنډې تاريخچې څخه دا راڅرګندېږي چې د مخابرې د انفرادي خدماتو پروګرام په ټولنيز ژوندانه کې د

اړیکو د زیاتو پرمختګونو سبب شوی دی. د انفرادي مخابرې له تخنیك څخه ګټه اخېستنه چې په ۱۹۶۰میلادي کال ۶۲ سلنه وه په ۱۹۷۰ میلادي کال کې ۷۲ سلنې ته زیاته شوه. اوس د شخصي مخابرې خدمات (Personal Communacation service) (P C S) په چټکۍ مخ په زیاتېدو دي.
بې سیمه ټېلفون چې لاتین نوم یې سیلولر Cellular دی، هغه ډول پرمختللي ټېلفون ته ویل کېږي چې د دوو تنو تر منځ اړیکې ټینګوي او هرځای ته د لېږد وړ وي. د سیلولر کلمه د Cell یا حجرې له کلمې څخه اخیستل شوې ده چې د موخو له مخې لویه یا کوچنۍ ساحه د موبایل د پوښښ لاندې راولي. چې دغه کار د موبایل د کمپنۍ په ظرفیت پورې اړه لري او ټاکلې ساحه د پوښښ لاندې راولي. موبایل مخابراتي محرمیت هم لري چې هره کمپنۍ په هر هېواد کې ځانګړی نمبر هم لري چې د کود نمبر د دایرولو پرته اړیکې نیول ناشوني دي.

په ټولګي کې فعالیت:

د لومړي ځل لپاره ټېلفون د کوم مخترع په واسطه رامنځته شو او انسانانو په ژوندانه کې د کومو تحولاتو لامل شو؟ مهرباني وکړئ په دې برخه کې خپل معلومات یو له بل سره شریك کړئ.

پوښتنې:

سم ځواب انتخاب کړئ.

۱- د ټېلفون مخترع له لاندینو مخترعینو څخه کوم یو دی؟
الف:ګراهامبل ب: انتوني ج: ماریا د: ګګلیموماکوني

۲- سیلولر عبارت دی له:
الف:یو ډول پرمختللی ټېلفون دی چې د دوو کسانو تر منځ اړیکې ټینګوي
ب: انټرنېټي ساحه ده ج: د انالاګ ټېلفون ساحه ده د: هېڅ یو

سم ځواب په نښه کړئ

۳-ملګرو ملتونو په ۱۹۷۰م کال کې له ټراو پرته مخابراتي مرکز جوړ کړ.

٤- ټرانزیستور په نړۍ کې زیاتې مخابراتي اسانتیاوې منځته راوړې.

لنډځواب ورکړئ

٥- P C S اصطلاح تشریح کړئ

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

له مبایل څخه ګټه اخیستنه په خپلو کتابچو کې ولیکئ او د جغرافیې په بل ساعت کې یې په ټولګي کې بیان کړئ.

ج- فکس Fax په نړۍ کې

د فکس ماشین په جغرافیایي موضوعګانو کې څه رول لري؟

د جغرافیې په ټولو څانګو کې یو له مهمو اړتیاوو څخه یو هم له فکس څخه ګټه اخیستنه ده چې د هغې په واسطه پیغامونه لرې او نژدې سیمو ته استول کېږي. له فکس څخه ګټې اخیستنې د اړتیا وړ حقیقتونو د مستند کولو لپاره په جغرافیې او نورو برخو کې ډېرې آسانتیاوې رامنځته کړې دي، لکه: صنعت، سوداګرۍ، تولیدي وسایل، صادرات، واردات او داسې نور.

فکس نوې تکنالوژي ده چې په ۱۹۲٤ میلادي کا ل کې چې د ریچارډ رنجر *Rechard H Ringer* په واسطه اختراع شو او لومړنی پیغام یې له نیویارک څخه لندن ته واستاوه.

په ۱۹۷۰ میلادي کال کې د ماشین په جوړښت او اجزاو کې د سمون لپاره بدلونونه رامنځته شول.

فکس د لیکلي پیغام د انتقال وسیله ده چې د کاغذ پرمخ لیکلي پیغامونه او رپوټونه دې ماشین ته ننه باسي او په څو ثانیو کې ټاکلي ځای ته رسېږي.

فکس میخانیکي وسیله ده چې د هغې په واسطه اطلاعات او اسناد په لیکلي ډول د یوه سند په توګه انتقالېږي.

د فکس د ماشین له اختراع څخه وروسته تجارتي او صنعتي اسانتیاوې رامنځته شوې. د فکس د ماشین په مرسته حقایق ثبتیږي، سوداګریز فرمایشونه اخلي اسناد لیږدول کیږي، صادراتي او وارداتي اقلام او رسمي او شخصي اسناد استول کیږي. فکس نه یوازې په سوداګریزو او صنعتي موضوعاتو کې کارول کیږي. بلکې په مصنوعي سپوږمکیو کې هم ورڅخه کار اخیستل کیږي. محرم اسناد او نوي کشفیات له ځمکې څخه فضا ته او له فضأ څخه ځمکې ته لیږل کیږي.

نو له همدې امله فکس له ډله ییزو رسنیو څخه دی چې د هغه په واسطه شخصي او رسمي پیغامونه، سوداګریز، حقوقي او صنعتي معاملات او داسې نور په لنډ وخت کې لرې او نژدې سیمو ته سملاسي استول کیږي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په څو ډلو وویشل شي او هره ډله دې د فکس د کار په څرنګوالي، فعالیت او اهمیت باندې د ژوندانه په بیلابیلو برخو کې بحث وکړي. د هرې ډلې استازی دې د خپل بحث پایله په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱- فکس څه شی دی؟

۲- له فکس څخه د ګټې اخیستنې ځایونه په نښه کړئ.

سم ځواب غوره کړئ:

٤- د فکس په واسطه لاندې مهم مفاهیم استول کیږي.

الف: جغرافیایي ب: صنعتي ج: صادراتي او وارداتي د: ټول سم دي.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د فکس د اسانتیاوو په اړه یوه لنډه مقاله ولیکي او د امکان په صورت کې دې نورو ټولګیوالو ته واوروي.

د-انټرنيټ او ايمېل: Internet and Email •

له انټرنيټ او ايمېل څخه څرنګه ګټه اخيستل کېږي؟

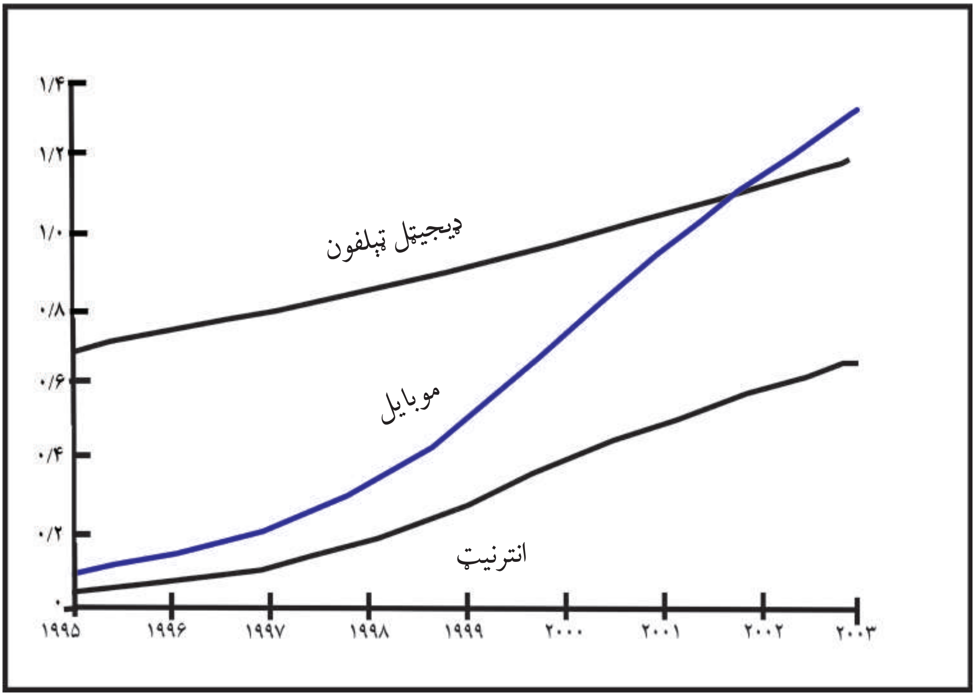

پورتنی چوکاټ په نړۍ کې اړيکو او خبرتياوو ته د لاس رسي نسبت ښکاره کوي.

د مخابراتو ډېره نوې وسيله انټرنېټ او ايمېل دی چې په جغرافيې او نورو علومو او د ژوندانه په نورو برخو کې ځانګړې دندې سرته رسوي. جغرافيه پوهان د څېړنو په ټولو مرکزونو کې د پيغامونو د انتقال لپاره له دواړو وسيلو څخه ګټه اخلي له ټولو مهمه خبره دا ده چې د پيغامونو اخېستل او په ځانګړې او محرمانه ډول د هغه لېږل، په هره اندازه چې وغواړو، په لنډ وخت کې سرته رسېږي. له دواړو وسيلو څخه ګټه اخيستنه په ټولو دولتي سوداګريزو مؤسسو او شخصي ډول سرته رسېږي.

کمپيوټر د نولسمې پېړۍ په نيمايي کې په کار پيل وکړ. له ۱۹۴۴ - ۱۹۵۱ ميلادي کلونو کې يې زياته وده وکړه. کله چې ويليم شاګلي ډيجيټل Digital ماشين کشف کړ، کمپيوټر نوره هم وده وکړه.

انټرنېټ د کمپيوټر ځانګړی پروګرام دی چې د يوې بېلې شبکې په واسطه د کمپيوټر سره نښلول کېږي او بېل بېل پروګرامونه لري چې نه يوازې پيغامونه انتقالوي بلکې تصويرونه، علمي متنونه او نور ټولنيز،

سوداګریز، سیاسي ۰۰۰ او داسې نور د کمپیوټر له لارې د انټرنت په واسطه د پام وړ شخص ته رسوي. هر څوک او هره موسسه کولای شي په بېلو ادرسونو خپل ځانګړي سایټونه پرانیزي او ورڅخه ګټه واخلي.

انټرنېټ یو تنظیم شوی سیستم دی چې د بشر په نننۍ ټکنالوژۍ کې د پیغامونو او اطلاعاتو په لېږد کې د چټکې او ښې منبع په توګه کارول کېږي.

ټول اسناد چې د انټرنېټ له لارې په کمپیوټر کې شامل شي، له چاپ وروسته لاس ته راځي.

انټرنېټ د اړیکو یوه ډېره ښه ارتباطي وسېله ده چې د نړۍ ټول هېوادونه په دې پروګرام کې شامل دي.

له ۱۹۹۰ میلادي کال څخه مخکې د کمپیوټر په واسطه هېڅ ډول اسانتیاوې نه وې لومړنۍ ځانګه یا دیپارتمنت چې د کمپیوټر ماشین په واسطه یې د مخابراتو اړیکې جوړې کړې د امریکا د متحده ایالتونو پوځي څېړنیز مرکز وو (DOD) په ۱۹۶۷ م کال کې A C M د کمپیوټري ماشینرۍ مؤسسه د امریکا په متحده ایالتونو کې یا د A R P A دفتر و، یو کوچنی ماشین یې جوړ کړ چې له یو کمپیوټر څخه بل کمپیوټر ته معلومات انتقال کړي. له یوه کمپیوټر څخه بل کمپیوټر ته د پیغام انتقال په دې پورې اړه لري چې لومړی دغه پیغام د Interface Massage Process (I M P) په واسطه په کمپیوټر کې دا خل شي.

د کلیفورنیا او لاس انجلس پوهنتونونو وکولی شول چې د انټرنېټ په واسطه د یوتا Utah له پوهنتون سره اړیکې جوړې کړي. د انټرنېټ پروګرام په ۱۹۹۰ میلادي کال کې د نړۍ په سطح په کار پیل وکړ.

په کایناتو کې اوسني فضایي پروګرامونه څېړي او د رازونو د کشفولو لپاره د انټرنېټ په واسطه په ډېره آسانۍ له یوه ځای څخه بل ځای ته لېږدول کېږي.

په جغرافیه کې د انټرنېټ نقش د جغرافیایي حقایقو موندل دي. په دې ډول د قطبونو د کنګلونو، د ځمکې د کرې د تودوخې، د اوزون د طبقې نازک کېدل او د انرژۍ د سرچېنو د موندلو لکه: نفت، ګاز اوداسي نورو، طبیعي سرحدونو، په سمندر کې د کبانو د استوګنې د ځای د معلوملو، د ځنګلونو د ساتنې، د آب و هوا وړاندوینه، د تودوخې او سړو د درجې ټاکنه، د خاورې پېژندنه او

داسې نورو برخو کې ورڅخه کار اخيستل کېږي چې خبر ورکوونکو په ويب سايټ کې اچولي دي او وروسته د انټرنېټ، په مرسته هغه اخلي. له انټرنېټ څخه معلومات د دوه تنو، يا دوه دولتي يا شخصي مؤسسو ترمنځ تبادله کېږي په دې شرط چې د هغه بل لوري د ايمېل کود ورته معلوم وي. د مثا ل په ډول (http://www.google.Com).

د انټرنېټ د سپوږمکيو او نوري فايبر سره اړيکې زياتره پيغامونه او کرنيز، اقتصادي معلومات او داسې نور په دقيق ډول له ځمکې څخه اخلي او دوهم ځل يې خپل اړوند مرکز ته مخابره کوي.

ايمېل Electronic Mail هم نوې ټکنالوژۍ شمېرل کېږي چې د سوداګريزو، صنعتي، سياسي، دودي او انفرادي پيغامونو په لېږلو کې ډېرې سترې دندې سرته رسوي او د همدې ماشين په مرسته سملاسي دلرې او نژدې واټن ترمنځ ډېر ژر ارتباطات تامينېږي. لنډيز يې ايمېل (e- mail) دی.

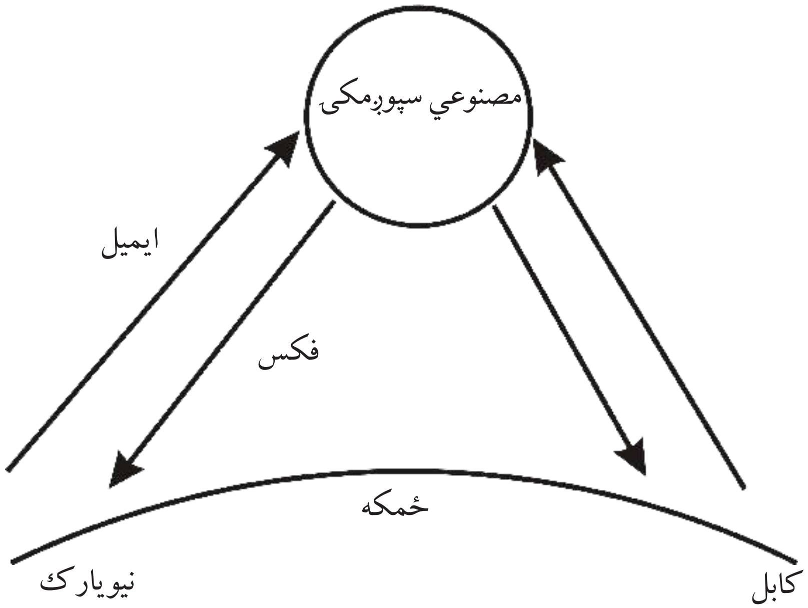

ايمېل پيغامونه د راډيويي څپو په مرسته اخلي او لېږي چې د ايميل د يوې دستګاه له مرکز څخه د بلې دستګاه په آدرس پيغام استول کېږي او په څو ثانيو کې اړونده آدرس ته رسېږي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د انټرنېټ او د هغه د استعمال په هکله په خپلو منځو کې بحث وکړي د بحث پايلې دې خپلو ټولګيوالو ته ووايي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

١- د ډیجیټل ماشین اختراع د کومو لويو تحولاتو سبب شوه؟

٢- د کمپيوټر په واسطه پيغامونه په څه ډول استول کېږي؟

٣- ايمېل څه ته وايي؟ تعريف يې کړئ

. جمله بشپړه کړئ:

٤- انټرنېټ په لومړي ځل په(   )په کار پېل وکړ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

له کمپيوټر څخه د ګټې اخيستنې څرنګوالی وليکئ او د جغرافيې د مضمون په ساعت کې يې په ټولګي کې بيان کړئ.

۷–۲۰ د سپوږمکیو شبکه Satellite Network

د نړیوالو سپوږمکیو د اړیکو سیستم

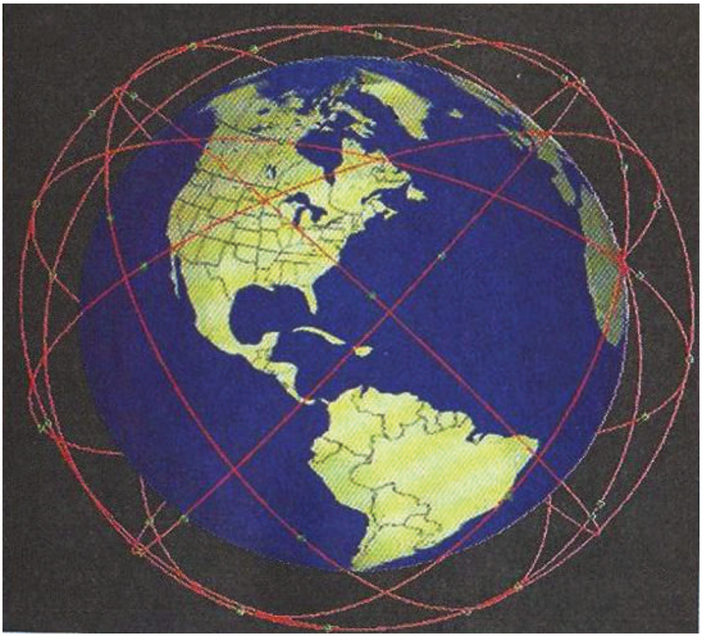

ایا د مصنوعي سپوږمکی په باره کې معلومات لرئ؟

مصنوعي سپوږمکی او ریموټ سنسنګ *Remote Sensing* د نوې تکنالوژۍ ډېره عصري وسیله ده جغرافیه پوهان یې د دې ور کړي چې د جغرافیې اړونده مسایل د ځمکې په کرې او فضا کې چې تر اوسه نه دي کشف شوي، کشف کړي او انسان وکولی شي هغه رازونه وپېژني چې تر اوسه نه دي کشف شوي.

د مصنوعي سپوږمکیو شبکې Satellite Network د ځمکې او فضا په هکله معلومات زیات کړي دي. د هغو رول په جغرافیه کې څرګند دی لکه: د کرنې، کانونو، طبیعی زېرمو په هکله څېړنې، د آب و هوا وړاندوینه، د ځنګلونو شتون، د کبانو ښکار سیمې د بېړیو لاربښوونه د سوداګریزو مالونو انتقال او داسې نور. همدارنګه د کیهان نوردانو (ستور مزلو) لپاره یې د فضایي مسافرت شرایط برابر کړي دي چې د سپوږمکیو په مرسته فضا ته سفرو کړي.

د سپوږمکۍ مخابراتي سیستم د کمپیوټر او ټېلفون په مرسته سرته رسېږي چې د سیلولر ټېلفون cellular phone یا cell په نوم یادېږي. د سپوږمکۍ مخابراتي سیستم د نوې ټکنالوژۍ پیچلی سیستم دی چې له فضا څخه ځمکې ته اطلاعات لېږي د Down Link او هغه پیغام چې له ځمکې څخه فضا ته لېږي د Link up په نوم یادېږي. سپوږمکۍ په فضا کې د استوا په کرښې، عمود، مایل یا موازي په ټاکلو مدارونو کې د ځمکې په شاوخوا ځای پر ځای شوي دي. ځینې مصنوعي سپوږمکۍ له ځمکې څخه په یوه واټن کې ثابتې ساتلې کېږي چې دا حالت د جیو ستېشنري Geo Stationary په اصطلاح یادېږي.

انسانان کولای شي چې د سپوږمکیو په مرسته د لمریزنظام او دهغه اړونده سیارو او دهغو څخه د ځمکې په برخه کې زیات معلومات حاصل کړي لکه: د ځمکې لوړې برخې، د ځمکې پر مخ روانې اوبه، د اوربښت اندازه او داسې نور. تازه څېړنو ښودلې ده چې سپوږمکیو انسان ته د دې وس ورکړی دی چې د طبیعت ځینې رازونه پیدا کړي او د زیاتو معلوماتو لپاره دغه ډول څېړنې په چټکۍ دوام لري. هغه هېوادونه چې سپوږمکۍ لري، دا دي: د امریکا متحده ایالتونه، روسیه، چین، هند او داسې نور. ځینې نور هېوادونه هم غواړي چې دغه نوې ټکنالوژي ولري.

زياتره مخابراتي مسايل د سپوږمکيو له لارې تنظيمېږي لکه: راډيو، ټلويزيون او داسې نور. زياتې سپوږمکۍ په فضاکې د پيغامونو د لېږلو او راډيويي څپو لپاره فعاليت کوي او ټولې نړۍ ته د راډيو ځانګړې څپې لېږدوي. په ځينو نورو مخابراتي برخو لکه: نظامي، استخباراتي او داسې نورو کې هم فعاليت کوي.

يادونه:

سپوږمکۍ په فضاکې د فعاليت پر وخت د دوه وزرو په واسطه چې په دواړو خواوکې يې دي، خپله د اړتيا وړ انرژي له لمرڅخه اخلي.

په ټولګي کې فعاليت:

ز ده کوونکي په مناسبو ډلو وويشئ او په جغرافيه کې دې د مصنوعي سپوږمکيو د اهميت (د آب و هوا د وړاندوينې، د اقتصادي،کرنيزو او پوځي موضوعګانو) په هکله بحث وکړِي او د بحث پايلې دې د هرې ډلې مشر خپلو ټولګيوالو ته بيان کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ور کړئ

۱- جيو ستېشنري Geo Stationary کوم حالت ته ويل کېږي؟

۲- Satelit Network په جغرافيه کې کوم خدمتونه سرته رسوي؟

لاندې جمله بشپړه کړئ:

۳-هغه پیغامونه چې له مصنوعي سپوږمکۍ څخه ځمکې ته رسیږي .... او هغه پیغامونه چې له ځمکې څخه مصنوعي سپوږمکۍ ته استول کیږي..................په نوم یادیږي.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د مصنوعي سپوږمکیو د ډولونو او د هغو لپاره د اړتیا وړ انرژي په باره کې مقاله ولیکئ او د جغرافیې د مضمون په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته واوروئ.

۸-۰۱ د سون د موادو لوګي او ګازونه

په هغه ځای کې چې اوسېږئ، د کومې دستګاه لوګی اوګاز تاسې ربړوي؟

د بدن سلامتي او روغتیا د انسان لپاره د ژوندانه اصلي اړتیاوې ګڼل کېږي. هر هغه لامل چې د انسان سلامتیا او روغتیا ته تاوان اړوي، مضر دي. نو له همدې امله باید د انسان د ژوندانه ځای له هر ډول ککړتیا او مضرو موادو څخه پاک وي. له دې پرته به زموږ د ژوندانه چاپېریال متضرر وي، باید هغه ښه وپېژنو او د حل لاره ورته ولټوو. طبیعت په فطري ډول پاک دی او د څښتن تعالی له تحفو څخه دی نو له همدې امله د چاپېریال پېژندنه چې د جغرافیې لویه برخه ده، باید په بشپړ ډول وپېژنو.

د ژوندانه چاپېریال د ژوندانه د ټولو پدیدو یوه ټولګه Complex ده چې انسان، حیوان او نبات لپاره یې د ژوندانه شرایط برابر کړي دي. مهمې برخې یې ځمکه، د استوګنې ځای، خاوره، اوبه، نباتي پوښښ، حیوانات او اتمو سفیر دي.

د وخت په تېرېدو سره انسانان په دې پوهېدلي چې همدغه چاپېریال کولای شي چې زموږ ټولې اړتیاوې پوره کړي نو په چټکۍ له خپل چاپېریال سره اړیکي ټینګې کړې. په دې برخه کې یې زیاتې تجربې لاس ته را وړلې، د طبیعت له ښکلا او ستونزو سره بلد شول او د هغه له ګواښونو سره یې مقابله وکړه.

انسانانو پوهه حاصل کړه چې هر چاپېریال کې باید له طبیعت سره اړیکې ټینګې کړو چې د هغه له امکاناتو څخه ګټه واخلو. تودې او وچې سیمې د کرنې او د خوړو د برابرولو لپاره مناسبې نه وي. هغه شنې سیمې چې د سیندونو او جهیلونو په غاړوکې پرتې وي ټول شرایط یې د ژوندانه لپاره برابر کړي وو. نو د همدې سیندونو په غاړو کې لوي تمدنو نه رامنځته شول.

په هر ځاي کې انسانان هڅه کوي چې د طبیعي چاپېریال شرایط و پېژني او خپل ژوند له هغو سره برابر کړي او یا چاپېریال ته د خپلو اړتیا وو له مخې بدلون ورکړي.

هغه چاپېریال چې موږ په کې ژوند کوو ځانګړی نظم او قانون لري چې د خدای(ج) له خوا تنظیم شوي دی، د باران اوریدل، د باد لګیدل، دنبا تاتو وده، ټول دیوه ټاکلي قانون د بنسټ له مخې فعالیت کوي. موږ باید طبیعي قوانین وپېژنو او دهغورعایت وکړو او خپل چاپېریال پاک وساتو له هغه پرته زموږ طبیعي ژوند اغیزمن او د ټولو موجوداتو لپاره ژوند ستونزمن وي.

له بده مرغه له صنعتي تاسیساتو، فابریکو، په ځمکې باندې صنعتي پاتې شونو او ګلخانه یې مضرو ګازونو پورته کېدل د ځمکې اتموسفیر ککړ وي او د انسان، حیوان او نبات ژوند له خطر سره مخامخ کوي. د هوا د ککړ تیا په باره کې باید دیوه ځای د آب و هوا په باره کې مستند او دقیق معلومات ولرو.

اتموسفیر د انسانانو، حیواناتو، او نباتاتو لپاره د ژوندانه یوه مهمه پدیده ده. نو له همدې امله دغې حیاتي سرچینې ته باید پوره پاملرنه وشي اوله دې سرچینې څخه باید په ښه توګه ګټه واخیستل شي. هغه لوګي اوګازونه چې دسون له مواد و څخه پورته کېږي په ټوله نړۍ کې یې هوا ککړه کړېده. ککړه فضاء د انسان اونورو حیواناتو پر تنفسي سیستم په مستقیم ډول ناوړه اغېزه کوي او د کاربن ډای اکساید او کاربو مونواکساید، د متان غاز، کلور وفلوروکاربن او د نایتروجن اکساید تعاملات د ویني په دوران، او تنفسي جهاز او نورو باندې روغتیایي ناوړه اغېزه لري د ځمکې پر مخ دګازونو او دودونو سرچینه د

ډېرو سکاره، نفت اورلګیدنې او صنعتي کارخانو څخه عبارت دي.

د کابل د ښاري فضاء د حمل ونقل د وسیلو او د نفوسو د زیاتوالي او د ښاري ککړتیا پواسط غیر صحي او ککړه شوېده چې زموږ د ښاریا نو په روغتیایي نا وړه اغیزه کړې ده. هغه ټول مواد چې د هوا د ککړ تیا سبب ګرځي په لاندې ډول دي:

۱. زهري مواد

۲. کیمیاوي مواد

۳. دغړونو خپریدل

۴. د اضافي غیرصحي مواد

۵. د مصنوعي او اتومي موادو پاتې شوني

۶. د مضرو اجسامو له را ټولېدل

۷. سوځېدنې

۸. د مناسب کانا لیزیسیون نه شتون او داسې نور.

په ټولګي کې فعالیت:

ز ده کوونکي په ډ لو وویشئ. د مضرو ګازونو په باره کې دي چې زموږ په روغتیا ناوړه اغیزه کوي بحث وکړي او د هغو پایلې دې د هرې ډلې استازی خپلو ټو لګیوا لو ته بیان کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱. د ژوند چاپېريال تعريف کړئ

۲. کوم مواد د ژوند چاپېريال ککړوي؟

سمه جمله په نښه کړئ

۳. په فضاکې مضرګازونه د وینې پر دوران او تنفسي سیستمونو باندې مستقیم اغېزه لري. (   )

٤. د مضرو لوګیو اوګازونو اصلي سرچینه د ځمکې پر مخ اور لګېدنې دي. (   )

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

ز ده کوونکي دې د کابل ښار د هوا د ککړتیا او د هغې د ضرر په باره کې معلومات راټول کړي او په ټولګي کې دې وړاندې خبرې وکړي.

الف- د حمل و نقل (وړلو، راوړلو او لېږد رالېږد) وسيلې:

د ژوند پر چاپېريال باندې د نقليه وسايلو ګازونه او لوګي څه منفي اغېزې لري؟

نقليه وسايل د انسانانو له اړتياوو څخه ګڼل کېږي چې د کاليو او خلکو په انتقال کې ډېرې اسانتياوې برابروي. خو دلته نقليه وسايل په ښارونو کې د هوا د ککړتيا (Pollution) د لامل په توګه څېړل کېږي.

نقليه وسايل په فضاء، ځمکه او اوبو کې د انتقال لپاره کارول کېږي. انتقالاتي شبکې په ټوله نړۍ کې د حمل و نقل ستونزې حلوي، خو د دې ترڅنګ د لوګي او ګازونو خپرول د ژوند چاپېريال ککړوي او د انسانانو، حيواناتو او نباتاتو لپاره تنفسي ستونزې رامنځ ته کوي.

د نقليه وسايلو مضر لوګي او ګازونه هوا ککړوي او د ټولو ژونديو موجوداتو د روغتيا لپاره ناوړه هوا رامنځته کوي. د هوا د ککړتيا ګازونه لکه: لوګي، کاربن ډاي اکسايد، نايټروجن اوکسايډ، سلفر، سرپ او داسې نور دي.

د نفوسو له زياتوالي سره نقليه وسيلو ته اړتيا زياتېږي. د دې وسايلو ککړوونکي مواد د هوا د ککړتيا سبب ګرځي.

د وروسته پاتې هېوادونو د ژوند چاپېريال په ښاري او صحي معيارونو سمبال نه دي. پرمختللي هېوادونه په دې توانېدلي دي چې تر يوې اندازې پورې د نقليه وسيلو د مضرو موادو مخه ونيسي، ځکه چې په دې هېوادونو کې نوې ټکنالوژۍ او د نقليه وسيلې د دې سبب شوي دي چې د مضرو ګازونو مخه ونيول شي. هغه نقليه وسيلې چې د لوګي او ګازونو لامل کېږي، په ښارونو کې د تګ راتګ اجازه نه ورکول کېږي.

په دې وروستيو کلو کې زموږ ګران هېواد افغانستان د زياتو نقليه وسيلو په لرلو په تېره بيا د کابل ښار چاپېريال د ککړتيا له مخې له ډېرو ستونزو سره مخامخ دی. د کابل د ښار ښکلې فضا مضرو ګازونو او د زړو موټرو لوګيو او د بې کيفيته تېلو په استعمال سره چې په هوا کې د سلفرو او سرپو د زياتوالي سبب کېږي، خرابه کړې ده. کولی شو د نقليه وسيلو ککړتيا په ځمکنۍ، سمندري او هوايي برخو ډلبندي او مطالعه کړو چې هرې برخې په خپل وار سره ځمکه، سمندر او فضا ککړه کړې ده. طبيعتاً صافه او طبيعي هوا ککړه نه وي خو دا انسانان دي چې د نوې ټکنالوژۍ څخه په ګټه اخيستنې سره په ډېرو منطقو کې چاپېريال ککړوي.

په ټولګي کې فعاليت:

ټولګی په څو ډلو ووېشئ او هره ډله دې د هوا د ککړتيا Pollution د لاملونو په اړه يو له بل سره بحث وکړي او د بحث پايله دې د ډلې استازې خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱. پر مختللو هېوادونو څرنګه د هوا د ککړتيا مخه نيولې ده؟

۲. د نقليه وسايلو د افرازاتو ککړتيا په هوا کې د کومو ستونزو لامل ګرځي؟

جملې بشپړې کړئ:

۳. نقليه وسيلې............ د ککړتيا لامل ګرځي.

۴. د انسان روغتيا مستقيماً له .... سره اړيکې لري.

۵. هغه لاملونه چې د ککړتيا سبب ګرځي .... په نوم يادېږي.

د سم ځواب انتخاب کړئ:

۶. کوم ګازونه د هوا د ککړتيا سبب ګرځي:

الف: اوکسيجن　　ب: نايتروجن اکسايد　　ج: کاربن مونواکسايد　　د- ب او ج سم دي.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د نقليه وسيلو په هکله فکر وکړئ چې ولې چاپېريال ککړوي. په دې هکله مقاله وليکئ او د جغرافيې په راتلونکي ساعت کې يې خپلو ټولګيوالو ته بيان کړئ.

ب: د ژوند په چاپېریال باندې د کارخانو اغېزې:

کله صنعتي فابریکې ته تللي یاست؟ کوم ډول مضر گازونه له فابریکې څخه خارجېږي او د ژوندانه چاپېریال ککړوي؟

د ژوندانه چاپېریال په مجموعي ډول د جغرافیه پوهانو پام ځانته را اړولې ده.

اوسنۍ څېړنې ښيي چې د کارخانو جوړول د هوا، د ځمکې د روانو او د ځمکې لاندې اوبو د ککړولو لامل گرځي.

صنعتي انقلاب له اروپا څخه پیل شو چې اصلي زانگو يې د انگلستان هېواد دی او له هغه ځایه څخه نړۍ ته خپور شو او په شمالي امریکا، په تېره بیا د امریکا په متحده ایالتونو کې يې په پراخه پیمانه پراختیا و مونده او د موټر جوړولو، بېړۍ جوړولو، الوتکو جوړولو او په نورو برخو کې سلگونو فابریکو په کار پیل وکړ.

د آسیا د لويې وچې هېوادونو لکه جاپان، چین، هند او داسې نورو هم د بېلابېلو کارخانو

په جوړولو پیل وکړ او نورو زیاترو افریقایي هېوادونو او استرالیا کې هم په ځانګړو برخو کې لویې فابریکې جوړې کړي. دغو ټولو تاسسیاتو په بېلابېلو ځانګو کې د ژوندانه د چاپېریال په ککړولو کې زیاتې ستونزې رامنځته کړې، لکه: د کاربن ډای اکساید CO_2، د میتان CH_4، کلوروفلوروکاربن غاز CFC، نایتروجن ډای اکساید زهرجن ګازونه، د اوبو بړاسونه او د اتومي ذرو آیونونه او داسې نور په هوا کې داخلېږي چې د هوا فزیکي او کیماوي خواص تغیروي.

په ټولیزه توګه مضر ګازونه له فابریکو څخه خارجېږي. ځینې یې ډېر پورته ځي او هوا ککړوي.

د مثا ل په ډول د کلوروفلورکاربن (choloro fluoro carbon) (C.F.C) ګاز له فابریکو او سړوونکو وسایلو څخه خارجېږي چې د هوا په لوړو پوړیو کې د اوزون په قشر کې کیماوي ترکیبونو سره تعامل کوي. د اوزون قشر ویجاړوي او په پای کې د ځمکې د تودېدو سبب ګرځي.

مضر ګازونه په ټولیز ډول د هوا د ککړتیا لامل ګرځي او ژوند له خطر سره مخامخوي چې په پای کې د بېلابېلو ناروغیو سبب کېږي لکه: د زړه، سږو، تنفسي، جلدي او داسې نورو.

په همدې ډول اتومي کارخانې راډیو اکتیف Radio Active waster پاتې شونې د لاندنیو ستونزو لامل ګرځي.

- اتومي وړانګې تشعشعات د یو کیلومتر مربع په ساحه کې تخریبات کوي.
- په کرنه، کښت او کار منفي اغېز لري.
- فضا ته داخلېږي.
- حیوانات، انسانان او نباتات په مرګ ګواښي.
- د چرنوبل اټومي چاودنې چې پراخه ساحه یې له منځه یوړه، د دې مطلب ښه بېلګه ده.
- د کاربن ډای اکساید د ګاز د تولید سبب ګرځي.
- د پوستکي سرطان رامنځته کوي.

• د خوړو موادو تاسیسات اغېزمن کوي.

د کارخانو ناوړه اغېزې، نه یوازې په ځمکه بلکې په فضا او سمندر کې هم د احساس وړ دي.

د فابریکو ناوړه اغیزې د ځمکې اتموسفیر هم ککړوي.

هغه سیندونه چې د فابریکو ترخنګ بهېږي، د فابریکو د اضافي موادو په واسط اغېزمن کېږي.

اتومي اضافي موادو هم د سمندر اوبه ککړې کړې دي. د نفتو له بېړیو څخه په سمندر کې د نفتو تویېدلو هم د سمندر اوبه او سمندري ژوند یې متأثر کړی دی.

په ټولګي کې فعالیت:

ټولګی په مساوي ډلو وویشئ او هره ډله دې د فابریکو د ضرر په باره کې فکر وکړي او د اتومي دستګاوو ناوړه اغېزې دې توضیح کړي. او د هرې ډلې استازی دې په وار سره د خپلې ډلې څرګندوني نورو ته واوروي.

پوښتنې:

سم ځوابونه انتخاب کړئ:

۱. له لاند نیو هېوادونو څخه یو هېواد د صنعتي انقلاب زانګو وه.

الف: جرمني ب: انګلستان ج: فرانسه د: ایټالیا

۲. چرنوبل د برېښنا د تولید اتومي دستګاه په کوم یو لاندني هېواد پورې اړه لري:

الف: اوکراین ب: قزاقستان ج: ترکمنستان د: ارمنستان

۳. مضر ګازونه کومې منفي اغېزې لري؟

الف: د اوزون طبقه ویجاړوي ب: د ژوندانه لپاره ګټور دي

ج: د تنفس لپاره ګټور دي   د: يوازې د نباتاتو لپاره ګټور دي.

لنډ ځواب ورکړئ:

۱. کوم ګازونه د ژوندانه چاپېريال ککړوي؟

۲. د فابريکو مضر ګازونه د کومو ناروغيو لامل ګرځي؟

۳. د اتومي فابريکو تاسيسات کومې ستونزې رامنځته کوي؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د هغو مضرو ګازونو لست وليکئ که په پخلنځي کې شتون ولري او د انسانانو په ژوندانه باندې ناوړه اغېزې کوي.

۸ - ۲ • د صنعتي موادو پاتې شوني:

د چاپېريال د ککړتيا په هکله مو فکر کړی دی او د صنعتي پاتې شونو په زيان پوهېږئ؟

د ژوندانه چاپېريال هغه ځای دی چې انسان په کې ژوند کوي او ټول صنايع او فابريکې د انسانانو د اړتياوو د پوره کولو لپاره دي. خو د هغو تر څنګ روغتيا او پاکي اساسي اړتيا ده چې د ژوندانه چاپېريال په ټوله کې پاک وساتو نو له همدې امله هغه صنعتي پاتې شوني چې کارخانې او صنايع يې توليدوي د هغو د زيان مخنيوی وشي چې چاپيريا ل ککړ نشی. پاتې شوني په لاندې برخو وېشل شوي دي.

۱. فزيکي پاتې شوني:Physical Wastes لاندې برخې لري: د کورونو پاتې شوني، ناولې اوبه او داسې نور.

۲. کيميايي پاتې شوني لکه: کاربن، کاربن ډای اکسايد، نايتروجن اکسايد، عضوي مالګې او نور

۳. خدماتي سکتورونه: چې ځمکني، هوايي او سمندري نقليه وسېلې دي.

۴. د خوړو پاتې شوني: د ډوډۍ او پخلنځي پاتې شوني.

۵. ښاري پاتې شوني چې معمولاً د ورستو مواد و پاتې شوني د میتان گاز تولیدوي.

۶. اتومي تولیدي منابع: د هوا د اتومي ایونونو د ترکیب ککړتیا.

۷-صنعتي تولیدات: چې د کلوروفلورو کاربن C.F.C گاز ورځخه تولیدېږي.

پاتې شوني معمولاً د کیمیاوي او فزیکي تعاملاتو په واسطه د چاپېریال اصلي خواصو ته تغیر ورکوي او دغه تغیرات په وچه، اوبو او هوا ناوړه اغېزې لري چې په فضا کې د اوزون طبقه ویجاړوي او په سبب یې له بنفش څخه اخوا ته وړانگې مستقیماً په ځمکه لگېږي چې د انسانانو او نورو ژوندیو موجوداتو په روغتیا او په همدې ډول د ځمکې د کرې د آب و هوا پر تغیر منفي اغېزه کوي. د پاتې شونو شتون د انسانانو لپاره ستره ستونزه جوړه کړې ده چې د ټولو ژوندیو ژوند تهدیدوي. اوس وخت د انسان د ژوندانه چاپېریال غیرصحي شوی او د زیاتو ستونزو د رامنځته کولو لامل گرځېدلی دی. له بله پلوه صنعتي پاتې شونو سمندرونه ککړ کړي دي او هغه حیوانات چې په سمندرونو او سیندونو کې ژوند کوي، متضرر کړي یې دي. لکه: په اروپا کې تایمز او راین سیندونه. دا سیندونه د هغو صنعتي او کیمیاوي فابریکو په سبب چې د دې سیندونو په غاړو کې جوړې شوي دي او د هغو اضافي مواد سیندونو ته ځي او د حیواناتو

د الاسکا په سواحلو کې د نفتي ککړتیاوو پاکول

د ژوندانه چاپېريال ككړوي.

سمندرونه د اتومي او نفتي موادو په واسطه هم ككړېږي چې د سمندري حيواناتو د له منځه تللو سبب گرځي. انسانان د نفتي موادو په واسطه د سمندرونو د زياتو ككړتياوو شاهدان دي چې يوازې د امريكا په متحده ايالتونو كې ۷۰۰۰ پېښې يې ثبت شوې دي.

د راين دسند حوزه او د هغې د شاو خوا صنعتي مركزنو

همدارنگه په ډېرو نورو سيمو كې هم د نفتو باروړنكې بېړۍ د تخنيكي ستونزويه سبب په سمندر كې د نفتو د انتقال پر وخت سمندرونه ككړوي. د سمندرو له تل څخه د نفتو رايستنې هم د هغو د اوبو ككړتيا ډېره كړې ده. نو له همدې امله د ځمكې په كره باندې صنعتي پرمختگونه كه له يوې خوا د انسان د اړتياوو د پوره كولو په برخه كې گټور وو، په هغه اندازه يې ځمكه، سمندر او هوا ككړه كړې هم ده چې مهمې نمونې مو مخكې وړاندې كړې، يعنې د انساني فعاليت پاتې شونو په ټوله نړۍ كې ستونزې رامنځته كړې دي چې تر اوسه پورې موږ له دې ستونزو سره لاس او گريوان يو.

په ټولګي کې فعالیت:

ز ده کوونکي په مناسبو ډلو وویشئ او د فابریکو د تاسیساتو او د ژوندانه په چاپېریال باندې د هغو د ضررونو په هکله دې بحث وکړي او د بحث پایله دې د هرې ډلې استازی په وار سره خپلو ټولګیوالو ته واوروي.

پوښتنې:

لاندې جملې بشپړې کړئ:

۱. صنعتي پاتې شوني په نړۍ کې د انسا نانو لپاره ډېر لوی .... دی.

سم ځواب انتخاب کړئ:

۲. د اروپا کوم سیندونه ډېر ککړ دي:

الف: راین   ب: ټایمز   ج: دنیوب   د: الف او ب سم دی

لنډ ځواب ورکړئ

۱. ولې په ښار کې د ننه د فابریکو شتون ضرر لري؟

۲. پاتې شوني څه ته وایي؟

۳. په کوم هېواد کې صنعتي پاتې شوني زیات دي؟

۴. د سمندري حیواناتو د ژوندانه چاپېریال کوم ډول پاتې شوني تهدیدوي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د ژوندانه د چاپېریال په باره کې معلومات ورکړئ او د مضرو پاتې شونو لاملونه ولیکئ اوبه ټولګي کې یې وړاندې کړئ.

۸–۳. د اوزون د طبقې د نري کېدلو خطرونه:

ایا پخوا مو د اوزون د طبقې اصطلاح اورېدلې وه؟

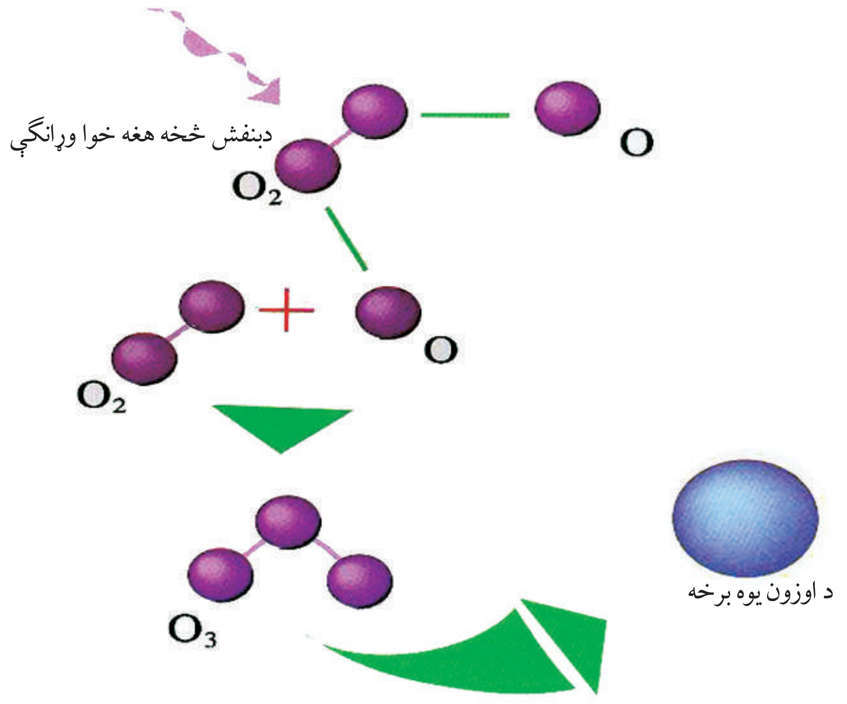

د اوزون O_3 طبقه د تروپوسفیر د طبقې له پاسه د سمندر له سطحې څخه د ۱۵ کیلومترو په لوړوالي د بنفش څخه اخوا ته د وړانګو Layer ultra violet یا ULپه وړاندې د یو خنډ په توګه عمل کوي. دغه وړانګې ښایي د پوستکي د سرطان، د سترګو د عدسیې د خرابېدو او همدارنګه د کرنیزو محصولاتو او د سمندر د کبانو د له منځه تللو او په نباتاتو کې د نوري ترکیب یا فوتوسنتز د عملیې د کمښت سبب وګرځي. له بنفش څخه هغه خوا وړانګې په دریو ډوله دي:

۱. له بنفش څخه اخوا ته هغه وړانګې (uv-c) چې د څپو اوږدوالی یې له ۲۰۰ – ۲۸۰ نانو متره وي. یو مایکرون متر له زرو نانومترو سره او یو میلیون نانومتره د یو ملي مترو سره

مساوي دی. دا وړانګه زياته انرژي لري او زيان اړونکې ده، خو د اوزون پوړ د دې وړانګې خنډ ګرځي.

۲. له بنفش ځخه هغه خوا ته وړانګې(uv-A) چې د څپو اوږدوالی يې ۲۸۰ -۳۲۰ نانو متره دی. هغې ته فعالي وړانګې هم وايي چې د تل لپاره د وخت په تېرېدو سره ژوند تخريبوي يعني د ځمکې د اوسېدونکو لپاره خطرناکې وي. اغېزې يې سملاسي نه وي، خو د وخت په تېرېدو د هغې منفي اغېزې په ژوند باندې خطرناکې دي.

۳. له بنفش ځخه هغه خوا ته وړانګې(uv- B) چې د څپو اوږدوالي يې له ۳۲۰ -۴۰۰ نانو متره دي.

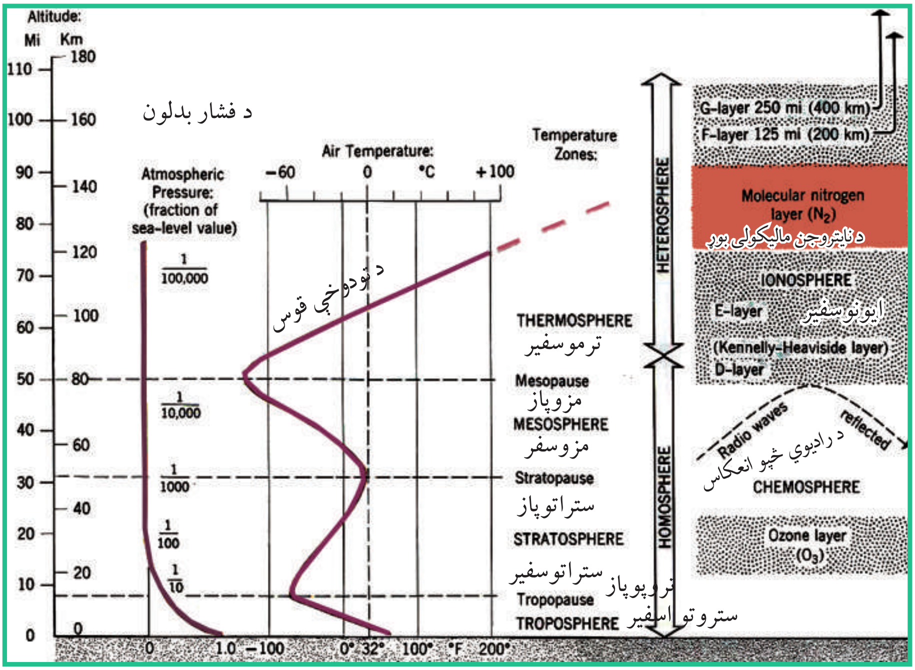

دغه وړانګې د ځمکې د ټولو اوسېدونکو لپاره زيان لري. د انسان او د ځمکې د نورو حيواناتو ژوند په مرګ ګواښي. لکه چې مخکې مو يادونه وکړه د سترګو د ړنديدو او د پوستکي د سرطان سبب ګرځي.

ځمکه د کور په توګه د ټولو ژوندیو موجوداتو د استوګنې ځای دی. باید له ټولو ککړتیاوو څخه وساتل شي. د تروپوسفیر په طبقه کې د اوزون ګټور ګاز چې ۱۱ کیلومتره پېړوالی لري د ځمکې کره را چاپېره کړې ده.

د نایتروجن او اکسیجن ګازونه په ژوند باندې مستقیمې اغېزې لري. په دې سربېره د هغو ټولیزه ترکیب د تروپوسفیر طبقه د بنفش څخه اخوا ته وړانګو څخه ساتي.

د اوزون طبقه O_3 د لمر د وړانګو او د ځمکې د تروپوسفیر Troposphere د هوایي طبقې ترمنځ یوه حایله طبقه ده چې د انسانانو، حیواناتو او نباتاتو د ژوند لپاره د هر ډول فعالیت زمینه برابروي او د ځمکې حیاتي کره یا بایوسفیر Biosphere تمثیلوي.

نو له همدې امله د اوزون د طبقې نرۍ کېدل او یا تخریب او له منځه تلل، د ځمکې پر مخ ژوند له ګواښ سره مخامخ کوي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي په مناسبو ډلو ووېشئ چې په لاندې موضوګانو دې په خپل منځ کې بحث وکړي او د بحث پایله دې د هرې ډلې مشر خپلو ټولګیوالو ته واوروي.

۱. د اوزون طبقه څه حیاتي ارزښت لري؟
۲. له بنفش څخه اخوا ته uv-C وړانګې څه زیان لري؟
۳. له بنفش څخه اخوا ته uv-B وړانګې څه ځانګړتیاوې لري؟
۴. له بنفش څخه اخوا ته uv-A وړانګو ضرر توضیح کړئ.

پوښتني:

لنډ ځواب ورکړئ

۱. له بنفش څخه اخوا ته کومې وړانګې د پوستکي د سرطان او د سترګو د ړندېدو لامل ګرځي؟

۲. بایو سفیر څه معنا لري؟

له څلورو ځوابونو څخه سم ځواب په نښه کړئ:

۱. له بنفش څخه اخوا ته د uv-c د وړانګو ځانګړتیاوی څه دي.

الف: د ژوندیو ژوند تامینوي ب: د ځمکې په مخ په ژوند باندې ناوړه اغېزه لري.

ج: هېڅ ډول اغېز نه لري. د: د پوستکي د سرطان لامل ګرځي.

۲. له بنفش څخه اخوا ته uv-B وړانګې:

الف:د ځمکې د مخ ګټورې وړانګې دي ب: هېڅ اغېزه نه لري

ج: منفي اغېزې نه لري د: د ځمکې پرمخ د ژوند لپاره ضرر لري.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

له کتابتون او انټرنېټ څخه په ګټې اخیستنې سره د اوزون د طبقې د اهمیت تر سرلیک لاندې معلومات راټول کړئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته واوروئ.

د اوزون د طبقې زيانمن کېدل.

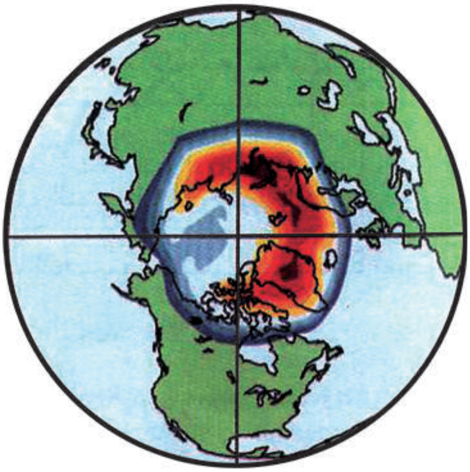

شمالي قطب

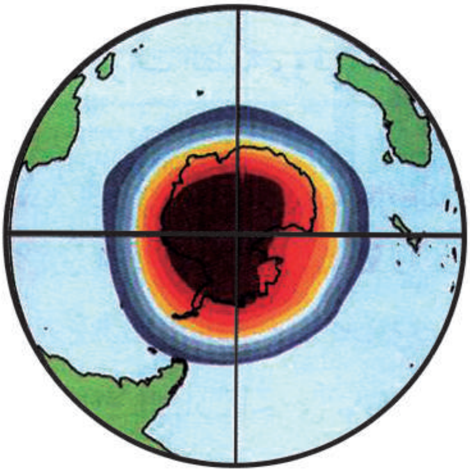

سويلي قطب

د اوزون طبقه د ځمکې په کره کې د ژوند د دوام لپاره څه ارزښت لري؟

فضا او د هوا طبقاتو په باره کې نوي مطالعات د ريموټ سنسنگ Remote sensing په واسطه سرته رسېدلي دي. جغرافيه پوهانو وموندله چې د ځمکې د مخ د ساتنې قشر د گلخانه يي او C.F.C گازونو د زياتوالي په واسطه په جنوبي قطب کې زيانمنه شوې ده. د اوزون طبقه انسان له هغو وړانگو څخه چې له بنفش څخه اخوا ته دي، ساتي او د هغو شتون لازم او اړين دی.

لکه چې په تېر لوست کې وربانديې بحث وشو، د اوزون طبقه د اتموسفير Atmosphere د طبقې ساتونکی قشر دی چې ژوندي موجودات د لمر له هغو وړانگو څخه چې له بنفش څخه د هغه خوا ته وړانگو په نوم يادېږي، ساتي. په ۱۹۴۷ ميلادي کال کې ځينو پوهانو و موندله چې گلخانه‌يي گازونه لکه: کاربن ډای اکسايد، ميتان گازونه او د نايتروجن اکسايد او د کلورو فلورو کاربن گاز چې د اوزون د گاز د طبقې د زيانمن کېدلو سبب گرځي. دا گازونه له سړوونکو دستگاوو Air condition لکه: يخچالونه، ايرکنډيشن، سړوونکي ماشينونو او

داسې نورو څخه راوځي چې په پوره اندازه د فلوروکلورو کاربن ګازونه خارجوي او هوا ته پورته کېږي. دغه ګاز د اتموسفیر په ټیټه طبقه کې له درندو ګازونو سره تعامل نه کوي. کله چې د اوزون طبقې ته ورسېږي، کیمیایي تعامل کوي او د اوزون د طبقې د تخریب سبب ګرځي.
همدا رنګه پوهانو په ۱۹۸۷ میلادي کال کې وموندله چې د جنوبي قطب ۵۰ سلنه د اوزون طبقه زیانمنه یا Deplete شوې ده یا له منځه تللې ده او پیړوالی یې لږ شوی دی چې پوهانو هېڅکله په دې اندازه د اوزون د طبقې د زیانمن کېدلو فکر نه کاوه. نو له همدې امله پوهانو په ۱۹۹۵ میلادي کال کې د کاناډا په مونتریال ښار کې راټول شول چې د اوزون د طبقې د لازیات زیان مخه ونیسي او همدغه موضوع د نړیوالو غوږ ته ورسوي. نو له همدې امله په دې لویه علمي غونډه کې پرېکړه وشوه چې د جنوب قطب د اوزون طبقې د نور لازیات زیانمن کېدلو مخنوی وکړي او هغه ترمیم کړي او د کلوروفلورو کاربن دګاز د لازیات تولید مخه ونیسي. خو متاسفانه ټول ګډون کوونکي هېوادونه د مونتریال پرېکړې ته ژمن پاتې نه شول.
په پای کې د نړۍ د ۱۲۴ هېوادونو استازي د لندن په ښار کې راټول شول او د کلوروفلورو کاربن د زیات خطر او د تولید په باره کې یې بحث وکړ او په قاطع ډول یې پرېکړه وکړه چې د مونتریال د غونډې په پیروۍ، په لندن کې د ګلخانه‌یي ګازونو او په جدي توګه د کلوو فلورو کاربن ګاز د تولید مخه ونیسي. په ۱۹۹۸ میلادي کال کې وښوول شوه چې د جنوبي قطب په اوزون طبقه کې لوی سوری منځته راغلی دی چې پراخوالی یې ۲۶ میلیونه کیلومتر مربع دی چې دغه پراخوالی د شمالي امریکا له پراخوالي سره مساوی دی. Van Alan چینایي پوه د نوموړي سوري په کشفولو بریالی شو.
له ۱۹۹۹ څخه تر ۲۰۰۱ میلادي کا ل پورې د امریکا د متحده ایالتونو پوهانو د NoAA اوNASA ټولنو د فضایي څېړنو په مرکز کې وموندله چې د وان الن کشفیات په واقعي ډول صحیح دي. په ۲۰۰۳ میلادي کال کې د اوزون د طبقې د زیانمن کېدلو اندازه ۲۸ میلیون کیلو متره مربعو پراخوالي ته ورسېده.
پوهان په دې لټه کې شول چې په بېړني ډول د O_3 د تخریب مخه ونیسي. په پای کې په دې

بریالي شول چې په جنوبي قطب کې د اوزون د طبقې د زیانمن کېدلو مخه ونیسي ځکه چې د اوزون د طبقې تخریب په ځمکه کې د لاندنیو زیانونو سبب ګرځي:

- په ځمکه کې د یخچالونو ویلې کېدل.
- د سمندرونو د اوبو د سطحې لوړېدل.
- د وچکالۍ رامنځته کېدل او په ځمکه کې د کرنیزو محصولاتو کمښت .
- له مخکېنیو کلونو څخه د تودوخې د درجې زیاتېدل.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي په مناسبو ډلو ووېشئ چې د ځمکې پر مخ د ژوندیو اجسامو لپاره د اوزون د قشر د ارزښت او کله چې د اوزون طبقه تخریب شي د هغې ناوړه راتلونکې پایلې دې د ځمکې په کره کې تر بحث لاندې ونیسي او د بحث پایلې دې د ډلې مشر خپلو ټولګیوالو ته بیان کړي. ښوونکی دې د بحث پایله له خپلو معلوماتو سره یو ځای کړي او زده کوونکوو ته دې وړاندې کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱. د اوزون د طبقې په باره کې لنډ معلومات وړاندې کړئ.

۲. د کلورو فلورو کاربن C.F.C ګاز په کومو صنایعو کې کارول کېږي او د اوزون د طبقې لپاره څه ضرر لري؟

۳. ولې د اوزون طبقه تخریبېږي؟

۴. ګلخانه‌يي ګازونه کوم ګازونو ته ويل کېږي او ولې په دې نوم يادېږي؟

لاندې جملې بشپړې کړئ:

۱-د لندن د ۱۹۹۵ ميلادي کال په غونډه کې پرېکړه وشوه چې د ـــــ اوـــــګازونو مخنيوی دې وشي.

۲. په ۱۹۹۸ ميلادي کال کې يو چينايي پوه چې............نومېږي وموندله چې د اوزون د طبقې زيانمن کېدل.........کيلو مترو مربع ته رسېدلی ده.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د ښوونځي له کتابتون، مجلو او نورو منابعو څخه د ګلخانه‌يي ګازونو او هغه لاملونو په هکله چې له هغو څخه يې سرچنه نيولې ده، څو کرښې وليکئ او د جغرافيې د مضمون په راتلونکي ساعت کې يې خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړئ.

۸–۰۴ د ځنګلونو پرې کول:

ایا پوهیږئ چې د ځنګلونو پرې کول د ژوندیو موجوداتو لپاره څه تاوان لري؟

ځنګلونه او د هغو طبیعي وده د خدایﷻ له نعمتونو څخه ګڼل کېږي چې انسانانو ته یې وربخښلي دي. ځنګلونو د ځمکې کرې ته ښکلا، صحي او اقلیمي رونق ورکړی دی. څکه چې د ځنګلونو شته والی د هوا په چاڼولو کې چې موږ یې تنفس کوو، ځانګړی نقش لوبوي، مضرګازونه لکه: کاربن ډای اکساید جذبوي او اکسیجن ازادوي. اکسیجن یوه حیاتي ماده ده چې موږ یې تنفس کوو.

ځنګلونه د طبیعت د نظم په برابرولو، د ژوندانه د ښو شرایطو په ساتلو او د ځمکې دکرې د تودوخې د زیاتوالي د مخنیوي لپاره، ډېر اهمیت لري. په همدې ډول ځنګلونه د فوتوسنتیز photosynthesis په عملیې کې چې نباتات د ریښو په واسطه له ځمکې څخه اوبه او مالګې جذبوي او پاڼو ته یې انتقالوي، پاڼې کاربن ډای اکساید له هوا جذبوي او د لمر د روښنایي په شتون کې کاربوهایدریت تولیدوي او د ورځې اوکسیجن ازادوي چې د ژوندیو موجوداتو د تنفس لپاره حیاتي ارزښت لري او برعکس د شپې له خوا کاربن ډاي اکساید خارجوي او اوکسیجن اخلي یعنې د کاربن او اوکسیجن د ګازونو توازن تنظیموي.

د ځنګلونو موجودیت د انسان لپاره لاندې ګټې لري:

- د میوو او نباتاتو ریښې د ځینو انسانانو خواړه جوړ وي.
- د ونو لرګي په ودانیو، د کور د سامانونو او کاغذ په جوړولو کې استعمالیږي.
- د ونو سیوری انسان له ډیرې تودوخې څخه ساتي.
- ځنګلونه د سیلابونو مخه نیسي ځکه چې باران د ونو په پاڼو او څانګو لګیږي او چټکتیا یې کموي.

د ځنګلونو خاوره په وښو، ښاخونو او پاڼو پوښلې وي چې اوبه جذبوي او له اوبو څخه ډکې ویالې جوړوي.

- د ځنګلونو له حاصلاتو څخه د ځینو درملو د تولید لپاره ګټه اخیستل کیږي.
- ځنګلونه د تفریح او ساعت تیرۍ لپاره مناسب ځای ګڼل کیږي.
- ونې د موټرو، فابریکو او الوتکو غږونه کموي.
- د وحشي ژوو د ژوند چاپېریال جوړوي.

د نړۍ په زیاترو سیمو کې د خوړو، د کورونو د سامانو نو او سون توکو او نورو اړتیاوو د پوره کولو لپاره ځنګلونه پرې کیږي د ۱۹۸۰ میلادي کال په لسیزه کې د نړۍ په زیاتو سیمو کې د ځنګلونو دپریکولو شاهدیو. د احصایې له مخې یوازې د ځمکې په تودو استوایي سیمو کې، هر کال د ۱۰۵ ملیونو هکتارو په اندازه ځمکه له ځنګلونو څخه پاکیږي. د ځنګلونو پرې کول د ځمکې په کره کې دګټې پر ځای ډېر تاوان لري او اقلیم ګډوډوي. ځکه چې د نفوسو زیاتوالی او د صنعت زیات پرمختګ او فابریکو په اروپا، امریکا، افریقا، آسیا او اوقیانوسیه کې ځنګلونه محدود کړي. په دې وروستیو کلونو کې د ملګرو ملتونو شین سازمان جوړ شو. د دې خوځښت پلویان د دې ځنګلونو د پرې کولو مخه نیسي، خو تر اوسه بریالي شوي نه دي.

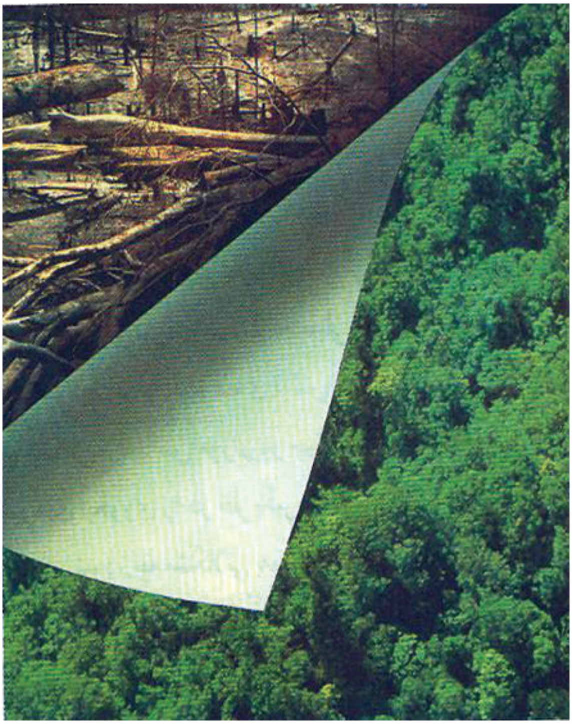
د ځنګلونو له منځه وړل د ژوند له منځه وړل دي

د ځنګلونو پرېکول په شمالي او سویلي دواړو کرو کې یو شانته روان دي. د ځنګلونو پرېکول د نړۍ په زیاترو هېوادونو کې لیدل کېږي چې د اور لګولو او صنایعو لپاره پرې کېږي او د طبیعي زېرمو یوه برخه له لاسه ورکوي په پایله کې صحرایي سیمې په چټکۍ پراخېږي.

لاندې لاملونه د ځنګلونو له منځه وړلو کې زیاته برخه لري:

۱. د کورونو جوړول او په نړۍ کې صنعتي پرمختیا.

۲. په کرنېزه ځمکه د ځنګلي سیمو تبدیلول.

۳- اور لګېدنې.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي په مناسبو ډلو ووېشئ. یوه ډله دې د ځنګلونو د موجودیت په ګټو او بله ډله دې د ځنګلونو د پرې کولو په ضررونو یو له بل سره بحث وکړي او نتیجه دې د هرې ډلې استازی خپلو ټولګیوالو ته بیان کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱. د فوتوسنتیز عملیه د هوا په پاکوالي کې څه اغېزې لري؟

۲. له ځنګلونو څخه کومه اقتصادي ګټه اخېستل کېږي؟

۳-د ځنګلونو له منځه تلل د ژوندانه په چاپېریال څه اغېز لري؟

سم ځوابونه د (س) په توري او ناسم ځوابونه د (غ) په توري په نښه کړئ:

۱. ځنګلونه د اتموسفیر دوړې او خاورې له منځه وړي.

۲. د اوکسیجن او کاربن توازن په هوا کې تنظیموي.

۳. د ځنګلونو پرې کول زموږ د اقتصادی اړتیاو د لرې کولو لپاره ګټور دي.

۴. د ځنګلونو تخریب په شمالي او جنوبي نیم کره کې یو ډول دی.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

په ډېرځیر سره د ځنګلونو د پرې کولو اغیزې د انسانانو د ژوند په اړه وڅېړئ او پایله یې په کتابچو کې ولیکئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې په ټولګي کې ولولئ

اصطلاحات

۱- اتموسفیر Atmosphere: هغه هوا چې ځمکه یې چاپېره کړې ده. اتموسفیر بېلابېلې طبقې ګازونه او مواد لري. د اتموسفیر عناصر O_2، N، Co_2، هیلوم He، میتان Ch_4 او کریټون kr دي.

تروپوسفیر پوړ Troposphere له ۰-۱۲ کیلو مترو پورې دی.

ستراتوسفیر پوړ Stratosphere ۱۲-۴۸ کیلو مترو پورې دی.

میزوسفیر پوړ Mezosphere ۴۸- ۹۸ کیلو مترو پورې دی.

ترموسفیر پوړ Thermosphere ۹۸- ۶۸۹ کیلو مترو پورې دی.

اګزوسفیر پوړ د Exosphere ۶۸۹ کیلو مترو څخه زیات

۲- اجباري مهاجرتونه: هغه مهاجرتونه چې په خپله خوښه او رضا نه کېږي لکه: د جګړو او طبیعي افتونو په سبب مهاجرت کول.

۳- استرونومي Astronomy: د لمر، ستورو، سیارو او نورو آسماني اجرامو تحقیقي علم دي.

٤- اسناد Document: تحقیقي رسمي او داسې نور اسناد.

۵- انټرنېټInternet: تنظیم شوی سیستم دی چې د تجارتي، صنعتي، رسمي او تحقیقي اطلاعاتو او پیغامونو په چټکو لېږدولو کې ورڅخه کار اخیستل کېږي او د اطلاعاتو د انتقال نوی سیستم ګڼل کېږي.

٦- اقلیم Climate: په یوه اوږده موده کې (له ۳۰ څخه تر ۴۰ کلنو کې) د ځمکې د آب و هوا منځنۍ حالت تکرار ته ویل کېږي.

۷- اقتصادي فعاله نفوس: د یوه هېواد هغه نفوس ته ویل کېږي چې په تولیدي او غیر تولیدي اقتصادي ساحو کې بوخت دي. (د ۱۸ څخه تر ۶۵ کلنۍ پورې)

۸- اکسیجن (O_2): کیمیایي ګاز دی چې د ژوندیو موجوداتو لپاره ګټور دی.

۹- ایکولوژي Ecology: چې له طبیعي چاپېریال سره د انسانانو نباتاتو او حیواناتو اړیکې مطالعه کوي.

۱۰- ایمېل E.mail یا برېښنالیک: یوتنظیم شوی سیستم دی چې په اوسنۍ ټکنالوژۍ کې دیوې ښې سرچینې په توګه په چټکۍ د اطلاعاتو او پیغامونو په انتقال کې کارول کېږي.

۱۱- بهرني مهاجرتونه: هغه مهاجرتونو ته ویل کېږي چې خلک له یو هېواد څخه بل هېواد ته مهاجرت کوي چې د هغه هېواد د ښو شرایطو یا د نظر وړ هېواد د ټولنیزو او نورو مختلفو برخو د فعالیتونو څخه ګټه واخلي.

۱۲- ټرانزیټ: د Traitus کلمې څخه اخېستل شوي ده چې معنا یې تېربدل دي یعنې د هېوادونو ترمنځ د یوه سټیشن څخه بل سټیشن ته د مالونو او مسافرینو انتقالېدل دي.

۱۳- پوسټ Post: د لیکونو او پارسلونو د لېږلو سیستم دی.

١٤- پاتې شوني waster: د فابریکو او صنایعو پاتې شوي توکي.

۱۵- جبې: هغه ټيټه سيمه چې زيات لنده بل ولري او معمولاً اوبيز بوټي او واښه په کې شنه شوي وي او د ډنډونو برخلاف په اوبو نه وي پوښل شوي.
۱٦- ځوړي slope: هغه سطحه چې مايله ده او نشيب ولري.
۱۷- زيږېدنې Birth Rate: په يوه ټولنه، ښار، سيمه او هېواد کې په يوه کا ل کې د زيږېدنو شمېر په هرو زرو تنوکې ټاکل کېږي.

$$\text{زوکړه په کال کې} = \frac{\text{د زوکړې شمېر}}{\text{په هرو زرو تنو کې}}$$

۱۸- گازونه: د مادې يو حالت دی چې په طبيعت کې ليدل کېږي لکه: اوبه د جامد په حالت کې د کنگل په څېر، د مايع په حالت د اوبو په شکل او براس حالت دگاز په څېر ليدل کېږي.
۱۹- د اوزون قشر(O_3): د ځمکې محافظوي قشر دی چې تروپوسفير د طبقې د پاسه موقعيت لري او ځمکه له بنفش څخه هغه خوا وړانگو څخه ساتي.
۲۰- د اوبو دوران Hydro cycle: د سمندر اوبه د تبخير په واسطه په بخار بدلېږي او هوا ته پورته کېږي او د سوړوالي په سبب بيا د باران په شکل ځمکې ته راځي او د سيندونو په واسطه سمندر ته ځي.
۲۱- نقليه وسيلې Transportation: هغه وسيلې چې د تجارتي کاليو او خلکو د انتقا ل لپاره کارول کېږي.
۲۲- د نفوسو گڼوالی: په يوه ټاکلي ساحه کې د هغو اوسېدونکو ته ويل کېږي

$$\text{د يوې سيمې د نفوسو منځنی گڼوالی} = \frac{\text{د يوې سيمې ټول نفوس}}{\text{د سيمې پر ټول پراخوالي}}$$

۲۳- د نفوسو طبيعي وده: د زيږېدنو او مړينې دواړو لاملونو پورې اړه لري په يو هېواد يا يو ه سيمه کې د نفوسو د طبيعي ودې د شمېرنې لپاره بايد د پام وړ کال کې د زيږېدنو د ودې او د مړينې اندازه و شمېرل شي او پايله يې په سلنو اعلان شي.

$$\text{نفوسو طبيعي وده} = \frac{\text{د زيږېدنو شمېر} - \text{د مړينې شمېر}}{\text{په ټول نفوس}}$$

په هغه صورت کې چې د زيږېدنو شمېر له مړينې څخه زيات وي د نفوسو طبيعي وده شتون لري.
۲٤- د نفوسو ميخانيکي حرکت:هغه مهاجرتونه چې سياسي، اقتصادي او مذهبي او نورو لاملونو په سبب له هېواد څخه بهر ته کېږي نفوسو د مخانيکي حرکت دی. د ننني مهاجرتونو د نفوسو د دوهم ځلي ځای پر ځای کېدنې سبب کېږي د نفوسو په شمېر اغېزه نه لري.خو بهرني مهاجرتونه د

نفوسو په شمیر مهمه اغېزه لري. که مهاجرتونه هېواد ته د بهر څخه نسبت هغو مهاجرتونو ته چې د هېواد څخه بهر ته کېږي ډېر وي، د نفوسو میخانیکي وده منځته راغلې ده.

۲۵- د نفوسو چاودېدنه: د نفوسو د شمېر چټک زیاتوالي په وروسته پاتې هېوادونو کې د مړینې د سطحې راټیټېدل او د زېږېدنو شمېر په لوړه سطحه ساتلو ته د لویدیځ پوهان د نفوسو چاودېدنه وایي.

۲۶- دایمي مهاجرتونه: هغه مهاجرتونه دي چې مهاجرین یې خپل لومړني ټاټوبي ته د بېرته راتللو نیت ونه لري.

۲۷- کورني مهاجرتونه: هغه مهاجرتونه چې په دایمي یا موقتي (موسمي) توګه د هېواد په دننه کې عملي کېږي.

۲۸- دیموګرافي: د یوناني کلمې دموس Demos (خلک) او ګراف Graph (ترسیم) څخه ترکیب شوې چې د نفوسو د طبیعي زیاتوالي، هجرت، جنس، عمر، کسب او کار او نورو ځانګړتیاوو د مطالعې ته ویل کېږي.

۲۹- ډله ییزې اړیکې یا Telecommunication لکه راډیو، ټېلفون، موبایل، انټرنېت، د سپوږمکیو سیستم او داسې نور.

۳۰- کلورو فلورو کاربن مخفف C. F. C دی.

۳۱-. ککړتیا Pollution: هغه پروسه ده چې په مستقیم یا غیر مستقیم ډول د هغې په واسطه د چاپېریال یوه برخه د ژوند لپاره نا مساعده کېږي یا خطرناکه ګرځي. ککړتیا په چاپېریال کې د یوه یا څو عناصرو، لکه: لوګي او ګازونه په هوا کې او یا په سمندر کې د نفتي مواد و زیاتوالی د نفت وړونکو ټانکرونو د سوري کېدلو په واسطه ککړېږي، تیزابي بارانونه او داسې نور.

۳۲- کنګلونه: د یخ ټوټې چې د غرونو په لوړو برخو او قطبینو کې شته.

۳۳- لویې لارې High way: د ځمکني ټرانسپورټ عمومي سړکونه.

۳۴- ناساNASA: د امریکا د متحده ایالتونو د فضایي تحقیقاتو مؤسسه

مړینه: په زرو تنو کې د مړینې اندازې ته ویل کېږي .

$$\text{په یوه کال کې مړینه} = \frac{\text{د مړو شمېر}}{\text{په هرو زروتنو کې}}$$

۳۵- مهاجرت immigration د استوګنې د ځای بدلون له یوې سیمې څخه بلې سیمې ته مهاجرت ویل کېږي که دا مهاجرت د هېواد په دننه کې وي د Internal Displacement په نو م ا و که د یوه هېواد څخه بل هېواد ته وي د immigration په نوم یادېږي.

۳۶- میډیا Media یا ډله یېزې اړیکې چې ټلویزیون، راډیو او چاپ شوي مطبوعات او داسي نور احتوا کوي.

۳۷- مصنوعي سپوږمکۍ Satellite: د نوې ټکنالوژۍ ډېره عصري وسیله ده چې ځمکه او

سیارې مطالعه کوي.

۳۸- مگنتوسفیر Magnetosphere: د ځمکې به شاوخوا کې د مقنا طیسي کره ده

۳۹- نړیوال توب Globalization

۴۰- موقتي مهاجرتونه: هغه مهاجرتونه دي چې مهاجرین خپل لومړني ټاټوبي ته بېرته د راتگ نیت لري.لکه: د کوچیانو موسمي مهاجرتونه

۴۱- سلولر Celleular: د مخابرې نوې وسیله ده چې کوچنۍ او لوېې سیمې د مخابرې تر پوښښ لاندې راولي.

۴۲- فکس Fax: میخانیکي جوړښت دی چې د هغه په واسطه اطلاعات او اسناد لکه: اقتصادي، تجارتي، دفتري او تحقیقي لرې او نژدې واټن ته په لږ وخت کې له یوه ځایه بل ځای ته لېږدوي.

۴۳- هایدروسفیر Hydrosphere: اوبلنې کرې ته ویل کېږي. ځمکه د سمندرونو او نورو اوبلنو عناصرو په واسطه چاپېره شوې ده.

۴۴- Remote Sensing: د اوسني وخت عصري ټکنالوژي ده چې له لرې واټن څخه معلومات ورکوي.

۴۵- I M P(Interface Message Processor): له یو کمپیوټر څخه بل کمپیوټر ته د پیغامونو لېږدول دي

۴۶- G.P.S (Global. posthirning system) په نړۍ کې د موقعیتونو د ټاکلو سیستم دی.